

Bakir Alispahić

TERORIZAM

ŠTA JE TO

Bakir Alispahić

T E R O R I Z A M

Š T A J E T O

Sarajevo, 2007.

IZDAVAČ: Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo

ZA IZDAVAČA: Prof. dr. Smail Čekić

UREDNIK: Prof. dr. Dževad Termiz

RECENZENTI: Prof. dr. Esad Duraković
Prof. dr. Miodrag Simović

Mato Tadić

LEKTOR: Sadžida Čelebić

DTP: Meldijana Arnaut

ŠTAMPARIJA: "Bemust"

TIRAŽ: 1.000

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine

323.28

ALISPAHIĆ, Bakir

Terorizam : šta je to / Bakir Alispahić. -
Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava, 2007. - 253 str.
; 25 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 978-9958-740-42-8

COBISS.BH-ID 16188422

TERORIZAM

ŠTA JE TO

SADRŽAJ

Uvod	9
I Terorizam kao društvena pojava	13
II Terorizam kao društvena struktura	41
1. Uvjeti nastanka terorizma	41
2. Subjekti terorizma	42
3. Motivi i ciljevi terorizma	43
4. Aktivnosti, djelanja i akcije terorizma	48
5. Metodi i sredstva društvenog djelanja	51
6. Efekti kao činioci strukture pojave	55
III Terorizam kao društveni proces	59
IV Terorizam kao društveni sistem	75
1. Podsystem informisanja, agitacije i propagande ..	77
2. Podsystem odlučivanja	82
3. Podsystem akcionog općenja	88
4. Podsystem vrednovanja	92
V Najpoznatije definicije terorizma i klasifikacija sa historijom nastajanja	97
1. Opće definicije terorizma	97
2. Specifične definicije terorizma	101
2.1. Nuklearni terorizam	101
2.2. Hemijski terorizam	105
2.3. Biološki terorizam	107
2.4. Kompjuterski terorizam	108
2.5. Ideološki terorizam	111

	2.6. <i>Religijski terorizam</i>	115
	3. Definicije terorizma u političkim aktima	126
	4. Definicije terorizma i njihove promjene po vremenskim periodima	132
	5. Samodefinisanje terorizma	135
	5.1. Organizacija "Muslimanska braća"	135
	5.2. Organizacija MILF (Moro Islamic Liberation Front)	138
	5.3. Deklaracija Hamasa u Kuvajtu	138
	6. Vrijeme pojava terorizma i terorističkih organizacija	139
VI	Pokušaj formiranja sintetičke naučne definicije terorizma	193
	1. Neke teškoće definisanja	193
	2. Definisanja preko odredaba činilaca	196
	3. Sintetičke definicije	204
VII	Pokušaj formiranja opće naučne definicije	229
	1. Prijedlog definicije terorizma	230
	2. Obrazloženje definicije	230
	LITERATURA	235

UVOD

Zašto danas govoriti o terorizmu kada je krajem prošlog i početkom ovoga vijeka izrečeno mnoštvo iskaza raznih vrsta, napisano mnoštvo članaka, brošura i knjiga, emitovano mnoštvo radio i televizijskih emisija i mnoštvo sajtova na internetu. Među autorima ovih iskaza, napisa, emisija susrećemo vodeće političare i dominantne političke ličnosti najmoćnijih i najrazvijenijih država i društava svijeta, priznate naučnike, novinare i druge djelatnike visokog stepena utjecaja čiji se stavovi, sudovi, zaključci uvažavaju i prihvataju kao meritorni. Njihovi iskazi zasnovani su na mnogim osnovanim saznanjima raznovrsnih informativnih i službi sigurnosti, na rezultatima rada mnogih naučnoistraživačkih institucija i radu mnogih samostalnih istraživača. Šta poslije svega ovoga može dodati, smisleno i opravdano, jedan autor iza koga ne stoji nikakva organizovana i tehnološki moćna aparatura, bez akademskih titula i političkih funkcija i položaja, jedan običan građanin jedne male zemlje u tranziciji? Nije li ovaj njegov rad suvišan dodatak već ogromnom spomenutom mnoštvu iskaza i napisa političkih, naučnih, publicističkih i drugih autoriteta?

Opravdanost knjige o problemima i teškoćama definisanja, shvatanja i razumijevanja terorizma zasniva se upravo na dvjema nepobitnim i neosporivim činjenicama koje karakterišu aktuelno stanje: prvo, teorijskom, političkom i pravno-normativnom definisanju terorizma kao pojma i termina kojim se strogo identifikuje odgovarajući realitet; drugo, faktička savremena situacija u oblasti koja se imenuje kao terorizam u generalnoj društvenoj situaciji.

Najkraće rečeno, nema pune pa ni dovoljne saglasnosti o definiciji i značenju pojma i termina "terorizam" što je osnov mnogih nesporazuma i nerazumijevanja. Spomenut ćemo samo jedan. Dok nema jedne općevažne

ili barem općeprihvaćene definicije terorizma, ne može se konstituisati nijedna jasna, općevažeća norma, međunarodno prihvaćena, na osnovu koje će se terorizam identifikovati, teroristi prepoznavati sa relativnom sigurnošću, a o terorizmu i teroristima suditi relativno osnovano, usaglašeno i meritorno.

Društvenu i političku situaciju karakteriše protivrječna tendencija; tako je evidentna oštra borba protiv terorizma (i, za sada, prvenstveno protiv "islamskog terorizma") uz umnožavanje oblika i sredstava, uključujući i upotrebu vojne državne sile jedne ili više država (koalicije) protiv drugih država koje su proglašene "leglom terorizma", "bazom terorizma", "izvoznicima terorizma", itd., čak i bez odobrenja Savjeta sigurnosti Organizacije ujedinjenih naroda. Terorizam je deklarativno označen kao opće, međunarodno zlo, kojega se treba osloboditi primjenom svih sredstava. Iz toga je proizašlo nekoliko veoma značajnih pitanja u oblasti politike i prava, pa, shodno tome, i u svim oblastima obuhvaćenim politikom i pravom. Ta pitanja su: uloga Organizacije ujedinjenih naroda; suverenost država i njihovo mjesto i uloga u međunarodnim odnosima; prava naroda na samoopredjeljenje, slobodu i ravnopravnost; uloga, mjesto i stvarna funkcija međunarodnih sudova, međunarodnog zakonodavstva i sudstva u odnosu s unutrašnjim zakonodavstvom i sudstvom određenih država; građanska i ljudska prava, sa jedne, i terorizam i borba protiv terorizma, s druge strane; rat i terorizam i terorizam i teror. Razumljivo je da su za ova vezana i mnoga druga pitanja (pitanja svojine, robnog i finansijskog prometa, turizma, slobode kretanja, privatnosti, itd.), te da na ova pitanja i mnoga druga koja iz njih mogu proizaći ne može biti odgovoreno u okvirima jedne skromne knjige, niti te odgovore može dati jedan autor. Odavno smo raščistili sa stanovištem o "ekspertu za sve", o "specijalisti općeg tipa". Stoga se autor i usredsređuje samo na jedno jedino pitanje: **ŠTA JE TERORIZAM?** Da li je teorijska, naučna, općeprihvatljiva definicija terorizma koja će biti osnova za konstituisanje funkcionalne, selektivne, dovoljno diskriminativne norme koja će jasno iskazati "specificum differentia" - suštinsko svojstvo - zaista problem ravan "kvadraturi kruga" ili je to, ipak, samo jedna privremena situacija kao proizvod djelovanja mnogih, u prvom redu političkih faktora?

Naučne definicije stvar su nauke (nauka) i njih trebaju oformiti kompetentni, pravi, savjesni i nezavisni naučnici. Autor, stoga, ne pretenduje da formuliše jednu naučnu definiciju koja bi udovoljila zahtjevima svih društvenih nauka - od sociologije do etnologije - ali nastoji doprinijeti formulisanju definicije koja bi imala svoje mjesto u shvatanju terorizma kao pojave koja je prvenstveno predmet političkih i pravnih nauka i realne politike i prava.

U ovom radu autor polazi od premise da je terorizam stvarna društvena (politička i pravna) pojava koja se može opaziti, o kojoj se može misliti i koja se može predstaviti. O njoj se može oformiti i činjenični i vrednosni stav, te donijeti istinit sud i zaključak. Nadalje, to znači da se činioci te pojave, veze i odnosi između njih i njihove funkcije mogu konstatovati i posmatrati u okvirima cjeline kao njeni sastavni dijelovi, kao i da se ta cjelina može posmatrati posebno kao društvena pojava. Dakle, ona se može definisati po pravilima definisanja obuhvatanjem i artikulisanjem oblika, formi ispoljavanja, sadržine i suštine te pojave.

Stanovište da je to realna društvena pojava treba dopuniti i time da je dinamična, procesualna pojava koja nužno ima svoju strukturu i čije obilježje nije stihijnost i spontanost, već svrha (svrhovitost) i organizovanost. Ona nije prosto ponašanje ili samo društvena aktivnost već sistem akcija.

Izloženo polazno stanovište autora ukazuje da se ovaj rad neće zasnivati na etimološkoj analizi koja se nameće i upućuje na konformizam. U osnovi riječi terorizam je riječ (pojam i termin) teror. Lahko je zapasti u iskušenje da se razmišlja o terorizmu kao o procesu primjene terora. No, da li je to valjan tok razmišljanja? Zašto je pojam i termin *teror* star koliko i ljudska zajednica, a terorizam nov - tačnije pojam osamnaestog, devetnaestog i naročito dvadesetog i ovog vijeka? Ovo nas pitanje stimulira da proučavamo pojavu, društveni realitet, pa da, polazeći od odredaba njene identifikacije, tragamo za mogućom definicijom pojma i valjanosti termina.

I Terorizam kao društvena pojava

Ako je terorizam društvena pojava, on kao pojava mora ispunjavati barem dva bitna uvjeta: prvo, mora se manifestovati (neposredno ili posredno) u stvarnosti; drugo, po bitnim odredbama, nužnim i dovoljnim, mora se razlikovati od svih drugih pojava stvarnosti. Društvene pojave¹ imaju jednu značajnu specifičnost – one su pojave društvene stvarnosti koje se razlikuju u mnogome od pojava materijalne stvarnosti mada i njih obuhvataju. Dakle, ako je terorizam društvena pojava, on se u društvu mora manifestovati kao društveni realitet i kao takav mora biti prepoznatljiv, različit, “nešto drugo” od svih ostalih društvenih pojava ma koliko mu one bile slične. I dalje, terorizam nije sam teror, nije prosto vršenje terora – “terorisanje”. Jeste i to – vršenje terora, “terorisanje” – ali je ipak nešto drugo po nekim drugim (ili nekoj drugoj) odredbama. U tom smislu, teror² je jedna od

¹ Prema raznim definicijama sociologije, društvena pojava je sociološki pojam kojim se označava svaki realitet društva koji se u ljudskom društvu manifestuje na neposredan ili posredan način i kroz koji se realizuje društvo. Drugi naziv za društvenu pojavu je “društveni fenomen”.

M. Đorđević, SOCIOLOGIJA, Naučna knjiga, Beograd, 1992, na str. 81. za društvenu pojavu kaže: “Društvo se praktično manifestuje kao sveukupnost društvenih pojava. Društvene pojave rezultiraju iz društvenih delatnosti koje se temelje na potrebama i interesima... Suštinu društvene pojave, dakle, čini povezano delovanje ponašanja pojedinaca ili društvenih grupa. Tu je akcenat na povezano delovanje ponašanja. Društvena pojava je nešto što je novo, ona označava promenu, nastalu preko povezivanja ponašanja i delovanja.”

² MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1966, str. 1233: “Teror je vršenje nasumičnog nasilja u cilju održanja ili učvršćenja vlasti. Njegova suštinska odlika je organizovano, plansko i ciljno izazivanje straha širokih razmera, da bi se kroz željeno ponašanje i delovanje zastrašenih postigli određeni ciljevi,

osnovnih bitnih komponenata terorizma i specifičan oblik "terorisanja". Za definisanje terorizma kao društvene pojave neophodno je otkriti tu bitnu odredbu koja je suština razlike između terora, terorisanja i terorizma.³

Bitna odlika svake društvene pojave⁴ i pojave uopće je da ona nužno ima svoju strukturu. Relativna statičnost – stalnost činilaca strukture, njihovih odnosa i veza i njihovih funkcija bitan su uvjet postojanja bilo koje pojave. Izvjesno vrijeme trajanja sa istim bitnim svojstvima nužno je odredba pojave. Otuda je i definicija pojave apstraktan izraz realiteta – manje ili više istinit i tačan iskaz saznanja o realitetu. Dakle, ako želimo

tz. realizovali konkretni interesi." Ova definicija je relativno zastarjela. Ako se terorom moraju postići neki određeni ciljevi, onda on ne može biti "nasumičan", već planski i sistematičan.

1. Berdan, KONFLIKTI: HOMO PRO HOMINE ET CONTRA HOMINEM = ČOVJEK ZA I PROTIV ČOVJEKA, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2003, str. 143-144: "Sam termin "teror", kao izraz koji obilježava nasilje, prvi puta je upotrijebljen u vrijeme francuske revolucije pod kraj osamnaestog vijeka. ...U enciklopedijama ćemo naći da se pod terorom podrazumijeva strah, užas, ili, još konkretnije – nasilje, kojim se taj strah i užas izazivaju zastrašivanjem, odnosno fizičkim uništavanjem protivnika."

Vidjeti više: ENCYCLOPEDIA BRITANNICA ONLINE. TERROR, internet – maj 2007. www.britannica.com/eb/article-53109/terrorism-warfare.

³ Ch. C. Hamon, TERORIZAM DANAS, GM, Zagreb, 2002, str. 13-19: "Terorizam je namjerno i sustavno ubijanje, sakaćenje i ugrožavanje nevinih kako bi se u njih utjerao strah radi neke političke svrhe. ...Terorizam je u vezi s moći... Teror nije sam sebi cilj, nego sredstvo političke moći i način da se zadrži politička moć."

D. Simeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, PRAKTIKUM, Udruženje "Nauka i društvo", Beograd, 2002, str. 160-161: "Teror je pretežno vršenje nasilja u okviru procesa sprovođenja moći sa ciljem održanja na vlasti, dok je terorizam vršenje nasilja protiv neke i nečije vlasti, dakle, oblik nasilnog suprotstavljanja vlasti."

⁴ M. Pečujlić, UVOD U SOCIOLOŠKE TEORIJE – ZBORNIK RADOVA: OSNOVI NAUKE O DRUŠTVU, IV izdanje, Rad. Beograd, 1976, str. 35-41: "Suština društvene pojave prema M. Veberu određujemo kao "...suštinu društvene pojave", "socijalne akcije"... kao ponašanje pojedinca koje ima unutrašnje značenje, smisao za aktere i koje je usmereno prema ponašanju drugog pojedinca. Suština društvene pojave je, prema tome, izraz subjektivnog karaktera... Socijalna pojava je stoga jedinstvena, neponovljiva kulturno-istorijska pojava." Na str. 40, autor ukazuje da: "Tek u odgovoru na pitanje šta su pokretači tih idejnih pokretača, pokazuje se dublje, sociološko, otkrivanje opštih uzročnih veza. Otkrivanje ličnih motiva, namera, itd. samo je dio opisa društvene pojave..."

doći do definicije pojave, nikako ne smijemo poistovjetiti sastav pojave, koji može biti promjenljiv kao i obim, učestalost, forme ispoljavanja itd., sa strukturom pojave koju sačinjavaju bitni činiooci u nužnim određenim vezama i odnosima – u nužnom relativno stabilnom i trajnom sistemskom poretku. Isti činiooci neke cjeline u raznim odnosima i vezama u nužnim, relativno trajnim, sistemskim porecima daju druge, međusobno različite pa i protivrječne cjeline – pojave.

Terorizam se posmatra i kvalifikuje prvenstveno kao politička pojava.⁵ Štaviše, akcentiran je i naziv "politički terorizam". Ako je to zaista prvenstveno politička pojava u ljudskom društvu (društveno-politička), moramo otkriti šta jednu pojavu čini političkom. Sada se nalazimo pred dva zadatka: prvo, da pokažemo da je terorizam posebna specifična društvena pojava po svojoj strukturi i odredbama i, drugo, da je to, po svojoj prirodi, politička društvena pojava.

Opći istraživački model strukture društvenih i političkih pojava ne samo da je primjenljiv već je i neizbježan i produktivan u istraživanju terorizma i njegovom definisanju. Terorizam je društvena, politička pojava, dinamična, koja se odigrava u društvenom i političkom sistemu i uspostavlja i ostvaruje odnose sa tim sistemom (sistemima). Društvene i političke pojave⁶ podrazumijevaju procesualnost kao ostvarivanje društvene dinamike, a to u krajnjem znači historičnost i razvojnost – dakle, promjenljivost. U ovom slučaju razvojnost se ne shvata jednostrano kao niz pozitivnih

⁵ S. Milosavljević, ISTRAŽIVANJE POLITIČKIH POJAVA, Institut za političke studije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1980, str. 36-48: "Za bliže određivanje političkih pojava neophodno je odrediti pojam politike. Politika je, sa stanovišta potreba definisanja političkih pojava, ključna kategorija iz koje se izvode sve ostale definicije. ...Politika je realan proces, dinamičan, disperzivan i dijalektički složen. Političke pojave bismo mogli odrediti kao činioce političkog procesa, njegove funkcije, veze i odnose.

...Političke pojave su nesumnjivo: politički interesi, ...politička moć; ... politička aktivnost; ... političko ponašanje; ... politička volja; ... politički položaj; ... politički sistem; ... politička ideologija; itd. ...pojam političke pojave obuhvata sve procese, aktivnosti, učesnike, sredstva i posledice od bitnog značaja za konstituisanje, artikulisanje, ostvarivanje i zaštitu opštih interesa jedne društvene i političke zajednice u kojoj bitnu ulogu ima politička moć koja se izražava i kroz monopol fizičkog nasilja."

⁶ Isto, str. 43.

promjena koje omogućuju i izraz su rasta povoljnih kvantiteta i kvaliteta pojave i njenih bitnih svojstava. Naprotiv. Historičnost vidimo kao svojstvo da jedna, prvenstveno društvena i politička pojava nastaje u određenom historijskom momentu (u određenom momentu historije razvoja ljudskog društva u datom stjecaju društveno-historijskih okolnosti) i da ona prestaje, sa određenim promjenama, u društveno-historijskim okolnostima. Razvoj vidimo kao proces ostvarivanja promjena kroz određene razvojne snage i faze (pri čemu su faze segmenti kvalitativno-kvantitativno određenih etapa razvoja) od početka pojave, preko njenog rasta i jačanja do njenog vrhunca (kulminacije), pa potom stagnacije, opadanja i prestanka, odnosno transformacije u nešto drugo.⁷

Specifičnost društvenih pojava je u tome da se one ne odigravaju po prirodnim, univerzalnim, nomotetičkim zakonima, već kroz društvene aktivnosti akcije i pomoću njih, kroz djelovanje ljudi kao pojedinaca, grupa, zajednica, organizacija, institucija i uvijek ostvarivanjem određenih odnosa i određenih efekata. Shodno rečenom, i teror, terorisanje i terorizam su društvene pojave, dakle, pojave koje nastaju i ostvaruju se djelanjem ljudi (pojedinaca, grupa, zajednica, organizacija, institucija) u odnosima i prema ljudima (pojedincima, ... itd.). Dakle, teror, terorisanje, terorizam

⁷ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, SVETSKA POLITIKA – TREND I TRANSFORMACIJA, Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 169-174: "...teorija dugih ciklusa nastoji da objasni zašto su se tokom prethodnih pet vekova periodi rata smenjivali sa periodima mira, uz promenu ciklusa koja se obično događala istovremeno sa promenama u relativnoj moći glavnih država. Tokom ovog dugog ciklusa, svaki globalni rat vodio je do pojave pobjedničkog hegemonu, dominantnog globalnog lidera sposobnog da diktira pravila prema kojima će se upravljati međunarodni politički i ekonomski odnosi. Sa sticanjem moći bez premca, hegemon menja postojeći sistem stvaranjem i nametanjem pravila kojima čuva sopstvenu dominantnu poziciju, demonstrirajući silu da bi očuvao poredak u globalnom sistemu u svoju korist."

Vidjeti više: P. Kenedi, USPON I PAD VELIKIH SILA, Službeni list, Beograd – CID, Podgorica, 1999; R.O. Keohane, AFTER HEGEMONY: COOPERATION AND DISCORD IN THE WORLD POLITICAL ECONOMY, Princeton University Press, 1984; A. Stein, THE HEGEMON'S DILEMMA, INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, br. 38, 1984; O. Young, REGIME DYNAMICS: THE RISE AND FALL OF INTERNATIONAL REGIMES, International Organization, br. 36, 1984.

su, po suštinskoj odredbi, određena činjenja, akcije, djelanja određenih ljudi u odnosima sa drugim ljudima (spoljni odnosi) i samima sobom (unutrašnji odnosi). Ne može se osporavati činjenica da ako nema određenog djelanja, činjenja, akcije ljudi u odnosu na druge ljude, nema terora, terorizma kao društvenog realiteta koji treba imenovati i definisati. U vezi s tim – zbog specifičnosti društvenih odnosa i društvenog djelanja, činjenja, akcija i aktivnosti te društvenih ostvarenja – nameću nam se barem dva bitna pitanja: prvo, koji su granični momenti nastanka – prestanka jedne društvene pojave; drugo, kakav je odnos jedne psihičke, emocionalne, intelektualne komponente i njene akcione materijalno-društvene manifestacije njenog društvenog pojavnog realiteta? Ova dva pitanja međusobno su usko povezana i uvjetovana i mogu se, primjera radi, pojednostaviti: da li je faktičko aktuelno postojanje terora u određenom odsječku vremena – njegovog poretka, trajanja, prestanka – odredba graničnih tačaka postojanja pojave, ili su to procjene mogućnosti, vjerovatnoće, vjerovanja, itd. o faktičkoj akciji terora, terorizma?

Sa stanovišta definisanja terora i terorizma kao društvenih pojava, neophodno je utvrđivanje graničnih tačaka pojave u vremenu i prostoru. Univerzalna definicija jedne pojave u društvenim naukama, odnosno u društvu, nije dovoljno podesna da se pretoči u društvenu normu, niti da se pojam i njegovo značenje operacionalizuju.⁸ Svojstvo historičnosti podrazumijeva periodizacije po raznim kriterijima, a savremena društvena stvarnost, između ostalog, omeđena je i karakterisana relativno preciznim mjerenjem astronomskog (kalendarskog) vremena i mjerama prostora.

Pojednostavimo li problem, stičemo do pitanja:

- kada se javlja (nastaje) teror, a kada terorizam;
- zašto se terorisanje (primjena terora) razlikuje od terorizma;
- zašto se teror, terorisanje i terorizam ne javljaju istovremeno i ne shvataju isto mada su im osnovne, bitne radnje iste?

⁸ B. Knežić, OD DEFINICIJE DO OPERACIONALIZACIJE, S OSVRTOM NA ISTRAŽIVANJE NASILJA, časopis *Temida*, br. 1, mart 2004.

Na određivanje veće udaljenosti graničnih tačaka terora, terorisanja i terorizma od momenata početka i završetka aktuelne manifestacije djelanja, činjenja, postoje barem dva bitna razloga:

A) Granice događaja i granice odigravanja procesa nisu iste. Događaji su samo momenti procesa, a za procese koji nisu završeni, procesi koji su u toku, moment završavanja može se predviđati na razne načine, ali ma koliki stepen vjerovatnoće u tome bio ostvaren, o tome prije stvarnog završetka definitivno saznanje ne postoji – pogotovu ako je riječ o suštinski ponovljivim – produženim procesima:

B) Procesi komponovani od mnoštva raznorodnih činilaca (psihičkih, racionalnih, materijalnih, akcionih) koji podrazumijevaju mnoštvo emocija, zamisli, radnji, sredstava i povezanih etapa i faza, kao i vremensko-prostomu disperziju i neujednačen ritam, ne dopuštaju pouzdano utvrđivanje graničnih tačaka. Ako jedan proces započinje slučajnim zapažanjem, poslije toga slijedi period inkubacije ideje, formiranje ideje i njena razrada, operacionalizacija ideje itd., onda je veoma diskutabilna mogućnost da se faktički utvrdi kraj procesa. Naime, poslije realizacije ideje opstaju produženi efekti koji mogu biti neposredovani, ali i posredni. Teškoće određivanja graničnih tačaka jedne (društvene) pojave znatno otežavaju i njeno definisanje.

Terorizam (i teror i terorisanje) određen je vršenjem totalnog ili samo parcijalnog nasilja nad pojedincem, grupom, zajednicom, itd. To nasilje, također, može vršiti pojedinac, grupa, zajednica, organizacija. Međutim, nasilje nije samo bitno svojstvo terora i terorizma, već i mnogih drugih društvenih procesa i odnosa. Eklatantan primjer je rat (svi oblici rata),⁹

⁹ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 1016-1017: Rat kao međunarodna pojava je "stanje odnosa između dve države u kome zaračene strane nastoje upotrebom svoje sile da postignu određenu vojnu, političku i ekonomsku prednost uništenjem vojne sile neprijatelja radi potpunog ili delimičnog zauzimanja njegove državne teritorije, postizanja rešenja spornih ili drugih pitanja i interesa u svoju korist".

1. Beridan, *nav. dj.*, str. 108-119; Str. 110: "Rat je sveobuhvatan i intenzivan sukob država, vojnih saveza, ili različitih društvenih snaga unutar jedne države, u kojem se obostrano, masovno i organizirano primjenjuje nasilje i vodi oružana borba, radi ostvarivanja određenih političkih, ekonomskih, vojnih i drugih ciljeva."

određeni oblici održavanja poretka, sport kao što su lov i ribolov, klanje stoke – životinja radi ishrane ili iz drugih razloga. Sa stanovišta društva, bitna je razlika između nasilja koje obuhvata vršenje jednih ljudi nad drugim od nasilja nad drugim živim bićima. Evidentno je razlikovanje opravdanog, prihvatljivog nasilja (po cilju, svrsi, funkciji..., kao i po načinu u vršenju nasilja) od neopravdanog nasilja po spomenutim kriterijima.

Nasilje je bitno obilježje i komponenta terorizma, te je opravdano upitati se nije li upravo ono krucijalno svojstvo terorizma. Pokušat ćemo to razmotriti.

Pojam nasilja veoma je složen i ne može se definisati samo jednom odredbom, jednim svojstvom ili činiocem. Razlog tome je činjenica da se samo nasilje sastoji iz mnoštva činilaca, više raznih svojstava, oblika, usmjerenosti, posljedica. Na samom početku razmatranja postavlja se pitanje da li su nasilje i prisila isto ili je prisila samo oblik nasilja. I dalje, da li je nasilje "isto što i prinuda". Da bismo mogli kompletnije razmatrati pojavu (kao realitet) nasilja i njenu definiciju – a sve u vezi sa definisanjem terorizma, ovdje ćemo navesti definiciju **nasilja**: "Nasilje je **UPOTREBA** sile da bi se iznudilo ponašanje ljudi protivno njihovoj volji, odnosno određen rezultat. Sila koja se upotrebljava prvenstveno je fizička sila, ali može biti i druga."¹⁰ Nasilje je, shodno tome, isto što i prinuda. Međutim,

Vidjeti više: W. J. Hartman, GLOBALIZATION AND ASYMETRICAL WARFARE, Air Command and Staff College Air University, Alabama, 2002, p. 24-27; Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 577-580; B. Courmont, ASIMETRIČNI RATOVI: SUKOBI JUČE I DANAS, TERORIZAM I NOVE PRETNJE, časopis Vojska, Beograd, 2003, str. 18-44; K. Klauzević, O RATU, Vojno delo, Beograd, 1951, str. 41-45; S. Tzu, UMEĆE RATOVANJA, Alnari, Mono & Mañana Press, 2002, str. 21-38; S. Hoffman, THE STATE OF WAR: ESSAYS IN THE THEORY AND PRACTICE OF INTERNATIONAL POLITICS, Praeger, New York, 1965; R. Aron, PEACE AND WAR: A THEORY OF PEACE AND WAR, Garden City, N.Y. Double day, 1966; K. N. Waltz, MAN, THE STATE, AND WAR: A THEORETICAL ANALYSIS, Columbia University Press, New York, 1959.

¹⁰ D. Simeunović, POLITIČKO NASILJE, Radnička štampa, Beograd, 1989, str. 45-51: "Nasilje je rad sile kao oblik ljudske delatnosti u kojoj se direktno ili indirektno koristi sila. Ono je delatnost kojom se neki čin, aktivnost, radnja ili proces otpočinju, više ili zaustavljaju, odnosno održavaju ili razaraju nasuprot volji i intenciji

ipak se, osobito u društvenim naukama, termin *nasilje*¹¹ specifikuje u značenju nezakonite, nedopuštene, osobito pravno nedopuštene upotrebe sile, dok se *prinuda* upotrebljava za označavanje dopuštene upotrebe sile... Međutim, ova značenja NISU USTALJENA tako da oba termina imaju oba značenja.

Prisustvo nasilja pokazuje da u društvu postoje sukobi koje nije moguće izmiriti i koji se zato pokušavaju riješiti nasiljem. Država,¹² koja,

ostvarenja interesa i zadovoljenja potreba objekta nasilja ukoliko je svestan, odnosno nasuprot njegovoj unutrašnjoj (prirodnoj) strukturi ili zakonitostima, ukoliko se ne radi o čoveku.

Socijalno nasilje se može odrediti kao delovanje silom radi stvaranja takve situacije, odnosno uređivanja međusobnih odnosa u društvu, koji vode realizaciji ciljeva i interesa onoga koji vrši nasilje suprotno volji i interesima onih učesnika interakcije nad kojima se nasilje vrši.

Političko nasilje je direktna ili indirektna, latentna primena sile u sferi politike i političkog, odnosno direktna ili indirektna primena sile nad svešču, telom, životom, voljom ili materijalnim dobrima stvarnog ili potencijalnog, odnosno pretpostavljenog političkog protivnika¹³.

POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 623: "Nasilje je upotreba sile da bi se iznudilo određeno ponašanje ljudi protivno njihovoj volji, odn. određen rezultat."

¹¹ B. Knežić, *nav. dj.*

¹² F. Muhić, TEORIJA DRŽAVE I PRAVA, IV izdanje, Editio iurisitca, Sarajevo, 1999, str. 48-53, 60-63; Str. 52-53: "Država je organizacija koja je nastala na prelasku iz prvobitne zajednice u robovlasničku društveno-ekonomsku formaciju... Sa svoje pojavnice strane, država je organizacija s monopolom legitimne prinude čiji je zadatak da štiti njene osnovne funkcije i da omogućuje njihovo praktično sprovođenje. Država je najjača organizacija u društvu, i može da postoji samo dok traje ovo njeno svojstvo."

¹³ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 62-63, 85-90, 120-121. Autori smatraju da su, na početku 21. vijeka, subjekti međunarodnih odnosa države koje su "još uvek potrebne da bi ljudima dale identitet, i... obezbedile vojnu sigurnost."

S. Avramov, M. Kreća, MEĐUNARODNO JAVNO PRAVO, Savremena administracija, Beograd, 1999, str. 75: "...da bi se jedna jedinka mogla smatrati državom, potrebno je da poseduje: a) postojano stanovništvo, b) utvrđenu teritoriju, i c) suverenu vlast".

Vidjeti više: B. Buzan, PEOPLE, STATES & FEAR, AN AGENDA FOR INTERNATIONAL SECURITIES STUDIES IN THE POST-COLD WAR ERA, 2. izdanje, Pearson Education Limited, London, 1991, p. 112-135; R. Lukić, UVOD U PRAVO, XII izmijenjeno izdanje, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 42-51; R. Lukić, ISTORIJA

s jednog gledišta, nije ništa drugo do organizovano nasilje, pokušava spriječiti svako nasilje osim svog vlastitog... U politici nasilje također igra veoma važnu ulogu... Revolucionarno nasilje pojavljuje se u određenim situacijama kao neophodan instrument za otklanjanje i savladavanje preživjelih društvenih odnosa i institucija koje država, u interesu vladajuće klase, zaštićuje svojom silom.¹³ I u redovnom političkom životu političke snage često pripremaju mjere da se posluže nasiljem. U očekivanju nastupanja takvih neredovnih perioda, **SNAGA SVIH POLITIČKIH ČINILACA, BAREM U IZVJESNOJ MJERI, ZAVISI OD NJIHOVE MOGUĆNOSTI DA SE, U KRAJNJEM SLUČAJU, POSLUŽE I "NASILJEM"**.¹⁴

POLITIČKIH I PRAVNIH TEORIJA, Naučna knjiga, Beograd, 1982; Kolaković, HISTORIJA NOVOVEKOVNIH POLITIČKIH TEORIJA: OD 1848 DO DANAS, SNL, Zagreb, 1981; S. Jovanović, O DRŽAVI, OSNOVI JEDNE PRAVNE TEORIJE, Geca Kon, Beograd, 1922, str. 19-36, 63-81, 117-135, 175-176.

¹³ I. Janev, MEĐUNARODNI ODNOSI – SPOLJNA POLITIKA, Institut za političke studije, Beograd, 2002, str. 126-144; Autor ukazuje na djela teoretičara klasičnog realizma, kao što su Carr, Wight, Morgentau i Aron. Posebno je interesantno djelo Wighta POLITIKA SILE, koja prema Wightu "predstavlja odnos koji postoji između država koje su nezavisne i ne priznaju viši autoritet (odnosno koje su "suverene") i koje se nalaze u neprekidnom i organizovanom sistemu međusobnih interakcija, koje su prisutne u političkoj, ekonomskoj i drugim oblicima povezivanja država; ... širenje sila nije ograničeno pravom i moralom, već jedino drugim silama..."

S. Jovanović, IZ ISTORIJE POLITIČKIH DOKTRINA, Sabrana dela, knjiga I, Geca Kon, Beograd, 1935, str. 146: "Država, međutim, živi u krugu drugih država, od kojih se nijedna nije odrekla prava da je uništi, čim postane od nje jača. - što znači, da ona može samo tako uspevati, ako se bude razvijala ne kao sve moralnije biće, nego kao sve veća sila."

¹⁴ D. Simeunović, POLITIČKO NASILJE, str. 51-55, 83: "Represija, kao složen oblik političkog nasilja je karakteristika svake države. To je način regulisanja socijalnih konflikata i obezbeđenja poštovanja važećih pravnih, a ponekad i vjerskih, običajnih i moralnih normi putem državne prinude. Represalija je konkretna forma obične nelegalne nediskriminativne represije masovnih razmera od strane vlasti ili zavojevača na zauzetoj teritoriji nad mesnim stanovništvom, u cilju odmazde ili zastrašivanja jer su moguće žrtve ne samo odrasli, potencijalno sposobni da pruže otpor, već svi. Posebni vid represalije je retalijacija – uzvraćanje neke države, odnosno međunarodnog subjekta, istim činom na neki čin povrede međunarodnog prava."

Dva pojma korišćena u prethodnom dijelu teksta su *sila* i *prinuda*. Izložena odredbama i navedenoj definiciji navode nas da se prvo pozabavimo prinudom. U navedenoj *Maloj političkoj enciklopediji* kaže se: "*Prinuda* je upotreba sile, prvenstveno fizičke (ali i druge) da bi se od nekog subjekta iznudilo neko ponašanje protivno njegovoj volji... Pošto prinuda svodi čoveka na nivo objekta, stvari, delujući protiv njegove volje i svesti, to je razumljivo što je njena primena u savremenom društvu od strane države strogo regulisana kako bi se omogućilo da se ona upotrebi samo u meri koja je krajnje nužna, onda kada se bez njene primene ne može izbeći primena neke još veće mere nasilja..."¹⁵ I u definiciji pojma *nasilje* i u definiciji pojma *prinuda* kao ključni pojam korišćen je pojam *sila* odnosno *primjena sile*.¹⁶

¹⁵ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 940; "*Prinuda*, kao radnja podrazumeva nasilje kao direktnu ili indirektnu upotrebu sile s ciljem ostvarenja interesa, intencije i volje subjekta koji prinuđuje, obično suprotno interesima, intencijama i, posebno, uvek suprotnih volji onoga ko se prinuđuje."

D. Simeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, PRAKTIKUM, str. 155: "*Prinuda* kao stanje predstavlja aktuelizovani momenat ostvarenja interesa i intencija subjekta prinude putem stvarne ili nameravane upotrebe sile..."

¹⁶ S. Tzu, UMEĆE RATOVANJA, 2002, str. 39-45; str. 39: "*Sila* podrazumeva pokretanje nagomilane energije ili zamah. Umešni ratnici pobeđuju silom zamaha ne trošeći vlastitu snagu."

I. Beridan, KONFLIKTI: HOMO PRO HOMINE ET CONTRA HOMINEM = ČOVJEK ZA I PROTIV ČOVJEKA, str. 30-38, 97-104; na str. 32-34: "Uže promatrano, pod društvenom silom se podrazumijeva upotreba ili mogućnost upotrebe fizičke prinude. ...pod **političkom silom** se podrazumijeva sposobnost određenoga društva, društvene zajednice, države, naroda, nacije ili političkog pokreta, partije i dr. da utiče na ukupne društvene i političke procese u određenom vremenu i datom društvu, ali i mimo njega."

Isto, na str. 97-99: "Primjena sile u međunarodnim odnosima uvjetovala je i proizvodi mnogobrojne društvene procese u raznim oblicima ljudske djelatnosti. Djelovanje društvene sile na društvo i društva na silu - predstavlja jedan od najkompleksnijih fenomena. ...Međunarodni i međudržavni odnosi uspostavljaju se, prvenstveno, na osnovama nacionalnih, državnaciononalnih interesa i ostvaruju **političkom silom**, koja kao potencijal, veći ili manji, osigurava državi, naciji mjesto u balansu odnosa snaga do najvišeg međunarodnog nivoa."

Vidjeti više: POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 758; R. Ratković, OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, Institut za političke studije, Beograd, 1985; str. 287-294; R.

"Izraz *sila* ima više značenja:

- 1) U najužem, nespecifičnom značenju, ona znači isto što i *moć*;
- 2) U užem, specifičnom smislu, ona znači posebnu vrstu moći - onu koja dejstvuje protiv volje onoga na koga je upravljena;
- 3) U najužem značenju, koje se posebno upotrebljava u društvenim naukama, pa i u političkoj nauci, sila znači fizičku silu, tj. sila je mogućnost upotrebe sredstava fizičke prinude, odnosno sama ta upotreba;
- 4) Ponekad se izjednačava i s nasiljem, koje je nametanje sile radi održavanja i prisiljavanja na nešto što se želi.

U ovom smislu, kao fizička sila, ona je od veoma velike važnosti za društvo. Ona se upotrebljava u društvenim borbama kao krajnje sredstvo, kad se iscrpe sva ostala. U politici, sila igra takode vrlo važnu ulogu. Država kao organizacija koja prinudom reguliše antagonističke protivrečnosti klasnog društva monopoliše za sebe vrhovno pravo legalne upotrebe sile u društvu. ...Sila je, dakle, neophodna društvena pojava u društvu u kome postoje borbe, prije svega klasne. Međutim, bilo bi pogrešno, na osnovu velikog značaja uloge sile u društvu, zaključiti da je ona i svemoćna i da je krajnji uzrok koji određuje društveno kretanje. Sila je samo izraz i sredstvo nekih drugih, bitnijih društvenih činilaca..."¹⁷

Vukadinović, SILA, INTERESI I VANJSKA POLITIKA, Zagreb, 1986; J. Đorđević, POLITIČKA NAUKA I TERORIZAM, ARHIV ZA PRAVNE NAUKE, Beograd, 1993; R. O. Keohane, POWER AND INTERDEPENDENCE: WORLD POLITICS IN TRANSITION, 2. izdanje, Little Brown, Boston, 1989; L. Mates, POLITIKA SUPER SILA I ORUŽJE - O GRANICAMA MOĆI, Globus, Zagreb, 1986; K. Beyme, SUVREMENE POLITIČKE TEORIJE, Stvarnost, Zagreb, 1974; H. J. Morgentau, POLITICS AMONG NATIONS: THE STRUGGLE FOR POWER AND PEACE, 5. izdanje, Knopf, New York, 1974; K.N. Waltz, THE BALANCE OF POWER AND INTERNATIONAL ORDER, u: Alan James: The Bases of International Order, Oxford University Press, London, 1973; G. Schwarzenberger, POWER POLITICS, 3. izdanje, Stevens, London, 1964; S. Jovanović, O DRŽAVI, OSNOVI JEDNE PRAVNE TEORIJE, str. 19-36, 63-81, 117-135, 175-176.

¹⁷ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 1101-1102.

Opredjeljujući se za analizu definicija pojmova: a) nasilje, b) prinuda, c) sila, na samom početku razmatranja definicije terorizam, konstatovali smo više važnih odredaba našeg problema:

A) U osnovi svih shvatanja terora, nasilja, prinude – pa stoga i terorizma, stoji sila kao društvena pojava. Pojam sile kao društvene pojave razlikuje se od pojma sile u nekim prirodnim naukama, na primjer u fizici;

B) U društvenim naukama pojam sile vezuje se za *moć*¹⁸ i primjenu fizičke sile. Način na koji se to čini pokazuje da ni ovi osnovni pojmovi nisu adekvatno definisani, da njihovo krucijalno svojstvo, odnosno “*specificum differentia*”, nije jasno i nedvosmisleno izloženo. Pogledajmo samo definiciju sile i njen odnos sa definicijom moći;¹⁹

C) Sve spomenute definicije u suštini su akcione, podrazumijevaju i zahtijevaju određenu društvenu akciju (i reakciju), određenu društvenu ljudsku aktivnost. Ovo posebno naglašavamo jer moć i aktivnost nisu samo društvene i ljudske sposobnosti, već su i prirodne, a one se u prirodnom izvornom obliku ne javljaju kao odredbe terora, terorisanja i terorizma;

D) Po svim suštinskim odredbama posmatranih definicija radi se o fundamentalnom pojmu koji se iskazuje kao odnos – i to ne bilo koji, već

¹⁸ POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 584: “Moć je sposobnost proizvođenja izvesnih promena u svetu, a politička moć je sposobnost proizvođenja takvih promena u političkom životu društva.”

D. R. Simić, POREDAK SVETA, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999, str. 223-232: „Svaki poredak je senka moći, njen alter ego. U međunarodnoj politici, kao politici sile i moći, za većinu autora nema dileme da „jaki čine ono što mogu, a slabi prihvataju ono što moraju“. Moć jedne države u međunarodnim odnosima određena je u prvom redu tzv. tradicionalnim činiocima: stanovništvom, veličinom i osobenostima teritorije, privredom, vojskom, najšire kulturom...”

Vidjeti više: J. S. Nye, SOFT POWER, THE MEANS TO SUCCESS IN WORLD POLITICS, Public Affairs, New York, 2004, p. 1-33; R. J. Rummel, L. A. Coser, SOCIJALNI KONFLIKTI, prir. I. Bakić, E. Muratbegović, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2001, str. 131-159; ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, Savremena administracija, Beograd, 1993, str. 684-691; L. Mates, *nav. dj.*; K. Beyme, *nav. dj.*

¹⁹ I. Beridan, *nav. dj.*, str. 30-38; na str. 31: “Društvena moć je mjera potencijala jednoga društva, a društvena sila mjera sposobnosti organiziranja i iskazivanja te moći društva ...kroz politiku, ekonomiju, vojnu silu, itd.”

društveni odnos u kome se dvije strane – dva dijela društva, nalaze u međusobnoj borbi;

E) Pojmovi terora, terorisanja, terorizma, nasilja, prinude i sile instrumentalni su u tom smislu što se određuju i shvataju kao sredstva i metodi izazivanja određenih, prvenstveno društvenih posljedica;

F) Ako su određene akcije - aktivnosti ljudi usmjerene na izazivanje određenih (društvenih) posljedica, onda su one ciljne – namjeravane posljedice na koje su akcije - aktivnosti usmjerene – shodno tome, artikulisane kao ciljevi i po težnjama su svrhovite;

G) I, podvucimo, u svim se ovim definicijama manje-više operiše pojmom ljudske volje. Pojam volje²⁰ jeste individualan (kao individualna volja – volja jednog pojedinca), ali volja može biti i grupna, volja zajednice, itd. U našem slučaju nesporno u definiciji figurira sukob volja u kojem jedan (individualan ili grupni, kolektivni, institucionalizovan, stihijan, organizovan, itd.) akter nastoji svojim akcijama prinuditi, prisiliti drugog – druge subjekte da se ponašaju, čine, djelaju suprotno od svoje volje, a u skladu sa voljom subjekta koji primjenjuje silu (u društvenom smislu). Volja subjekta vrlo je elastičan, promjenljiv i složen pojam, ali i realitet koji označava. Volja, ma koliko bila društveni pojam i realitet (u smislu da se javlja samo kao svojstvo ljudi i ljudskog društva), istovremeno integriše razum, emocije, mentalitet i druga svojstva i karakteristike ljudi, uključujući i sistem vrijednosti, u raznim proporcijama i raznih intenziteta. Osim toga, stepeni učešća volje u akcijama ljudi su različiti – čak i kada djelaju i ponašaju se suprotno svojoj volji ili, tačnije, u neskladu s njom. Nije dovoljno reći da se radi o nametnutoj volji, prosto zato što volja nije želja.²¹

²⁰ D. Kreč, R. Kračfeld, ELEMENTI PSIHOLOGIJE, Naučna knjiga, Beograd, 1969, str. 236: Volja se definiše kao “sposobnost da se izvrši izbor i da se započne voljna radnja. Volja nije svojstvo jedne individue već karakteristično ponašanje u jednoj situaciji. Postoji tendencija da se ona snažnije manifestuje kada je manji broj konfliktnih sila i kada je manja podela pažnje na veći broj istovremenih (poklapajućih, podudarnih) psiholoških situacija”.

R. J. Rummel, A. L. Lewis, *nav. dj.*, str. 39-40.

²¹ I. Vidanović, REČNIK SOCIJALNOG RADA, Beograd, 2006, str. 433.

U vezi s voljom potrebno je imati u vidu barem dva poretka razlika:

1. poredak razlika zasnovan je na racionalnom prosuđivanju,
2. poredak razlika zasnovan na nagonском, stihijnom, spontanom i iracionalnom.

Volja nije data, već se izgrađuje i mijenja.²² Prvi poredak (poredak konstitucije i razlika zasnovan na racionalnom prosuđivanju) podrazumijeva određen stepen informisanosti o situaciji, znanja o određenim društvenim procesima i nužan stepen sposobnosti ocjenjivanja, procjenjivanja i prognoziranja kroz proces dokazivanja i opovrgavanja. Tako zasnovana volja mijenja se činjenjem izbora između realno datih mogućnosti u skladu sa njima. Ovako formulisan iskaz postavlja pitanje o dosljednosti i stabilnosti volje, čime se moramo pozabaviti.

Situacija čovjekovog života (pojedince, grupe, zajednice, itd.) mijenja se djelimično ili u cjelini u nekim vremenskim periodima, dijelom u skladu sa njegovom voljom, dijelom nezavisno od njegove volje. Neki od voljno konstituisanih ciljeva ostvareni su, neki novi interesi i ciljevi i neki novi metodi njihovog ostvarivanja nastaju ili su već nastali. Svijest, saznanje, obavještenja o njima su u raznih ljudi veoma raznovrsni i kreću se od odsustva svijesti o njima, preko zabluda i pogrešnih obavještenja do pretežnog ili čak (izuzetno) potpuno istinitog shvatanja i vrednovanja.

Međutim, akciona volja uvjetovana je i saznanjima o mogućnostima ostvarivanja motiva interesa i ciljeva. U tom procesu uvijek se susrećemo sa određenom srazmjerom želje, htijenja, s jedne, i spremnosti na neko žrtvovanje, s druge strane. U tom smislu ne može se više govoriti o isključivo ili pretežno racionalnom konstituisanju volje, već su u intenzitet želja, težnji uklopljeni i nagonски, stihijni, spontani, vrednosni i drugi stimulativni činioci. Isto je i sa intenzitetom spremnosti na određeno žrtvovanje.

Ne ulazeći dalje u problematiku volje kao pojma i realiteta psihologije, za naša razmatranja dovoljno je konstatovati da se volja konstituiše u

²² O volji, odnosno pitanju - da li je volja sloboda da bira, pogledati više: R. J. Rummel, L. A. Lewis, *nav. dj.*, str. 39-40.

određenoj situaciji, prema određenom predmetu, da nastaje pod djelovanjem određenih stimulativnih i destimulativnih činilaca kao njihova rezultanta i da njena stabilnost višestruko zavisi od mnoštva obavještenja, saznanja, ocjena i procjena.

Volja zasnovana na nagonском, vrednosnom, na vjerovanjima i uvjerenjima, stabilnija je, intenzivnija i dosljednija od volje zasnovane samo na racionalnoj osnovi. U životnoj praksi nema ili gotovo da nema volje koja nije mješovita, sastavljena od komponenti racionalnog i iracionalnog. Analiza fanatizma to dokazuje, pri čemu orijentacionu funkciju preuzimaju vjerovanja, uvjerenja i drugi iracionalni momenti koji se ne mogu realistično shvatiti i obrazložiti, dok su racionalni momenti u ulozi tehnike izvršenja. To je obrnut odnos od onog unutar volje zasnovane na realističnim (vjеровatno realističnim) komponentama.

Politička volja specifična je vrsta volje. Njenu specifičnost u prvom redu čini njen predmet (politika, vlast, moć) kojim determiniše i sredstva za njeno ostvarivanje. Stoga je opravdano razlikovati: A) volja za (prema) predmetom - u našem slučaju za upražnjavanjem politike; B) volja za (prema), u našem slučaju, korišćenjem, upotrebom, primjenom određenih metoda i sredstava u upražnjavanju politike.

Za naša razmatranja veoma su značajna i slijedeća tri pojma: slobodna volja,²³ kompromisna volja i nametnuta volja.

U pravnoj nauci poznat je izraz "slabija volja". Istinsko značenje ovog izraza ne odnosi se na volju kao smislenu opredjeljenje usmjereno ka ostvarenju određenog interesa, cilja, određenim akcijama uz određeni stepen žrtvovanja, već na moć kojom jedan subjekt moći raspolaže u odnosu prema (sa) drugom subjektu volje.

Slobodnom voljom smatramo volju nastalu izborom subjekta bez nametanja volje drugog subjekta. Ovakve volje u praksi nema - ovo je

²³ D. Kreč, R. Kračfeld, *nav. dj.*, str. 236: *Slobodna volja* je "doživljeni utisak da je osoba slobodna da vrši izbor i započinje voljne radnje. Psihološko pitanje o percepciji "slobodne volje" treba razlikovati od šireg filozofskog pitanja koje se odnosi na njeno stvarno postojanje".

samo idealizovana zamisao slobodne volje. Naime, u društvenoj praksi u kojoj su raznovrsne međuzavisnosti²⁴ veoma isprepletene i razvijene, volja se oblikuje pod utjecajem mnogih činilaca, uključujući i svojstva predmeta volje. Predmeti volje čine hijerarhijski poredak. Upravo taj hijerarhijski poredak predmeta volje (koji je često i hijerarhijski poredak sistema orijentacionih vrijednosti) zasniva se na trajnošću i otpornošću volje i mogućnošću podređivanja jednog subjekta volje drugom. U situaciji da bude lišen (nasiljem, prinudom, primjenom sile) veće vrijednosti, birajući razumno i emocionalno, podliježući nagonskom, stihijnom i spontanom, priklanja se tuđoj volji iza koje stoji veća sila – moć i žrtvuje manje vrijednosti. Strah kao psihički fakt i nagonaska pojava u tome ima veoma veliku ulogu i snažan utjecaj.

Terorizam se najčešće tretira kao nelegalna aktivnost – pojava. Otuda i pitanje da li je (i koji) terorizam nelegalan i da li se može govoriti i misliti o legalnom terorizmu. Pojam legalan (legalizam)²⁵ prvenstveno je pravni pojam i u suštini izražava saglasnost - nesaglasnost sa važećim zakonom važeće, stvarne države. Ovdje nećemo ulaziti u pitanja paralelnih, istovremeno postojećih državnih vlasti u sukobu, pobunjenih vlasti, revolucionarnih državnih vlasti, fiktivnih vlasti, itd., već ćemo pojam legaliteta posmatrati samo u okvirima modela “normalne”, međunarodno

²⁴ J. S. Nye, KAKO RAZUMEVATI MEĐUNARODNE SUKOBNE, Stubovi culture, Beograd, 2006, str. 259-272: “Kao analitički termin, *međuzavisnost* se odnosi na situacije u kojima učesnici ili događaji u različitim delovima sistema utiču jedni na druge. Jednostavno rečeno, međuzavisnost znači uzajamnu zavisnost.”

Isto, str. 250-254: “Globalizacija – definisana kao širom sveta razapeta mreža međuzavisnosti – ne podrazumeva univerzalnost.”

Iako nije naveo kriterij klasifikacije, Nye razlikuje: okolinsku, društvenu, ekonomsku i vojnu globalizaciju, za koju kaže da je: “Vojna globalizacija sastoji se od mreža međuzavisnosti u kojima je zastupljena sila ili pretnja silom. Svetski ratovi XX veka su pravi primer.”

Vidjeti više: R. O. Keohane, *nav. dj.*; Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1998, str. 266-270.

²⁵ PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 618.

priznate države i državne vlasti u dva osnovna odnosa - u unutrašnjim odnosima i u međudržavnim, odnosno međunarodnim odnosima.

U situaciji unutrašnjih odnosa u “normalnoj”, stabilnoj, međunarodno priznatoj državi terorizam je određen (manje-više precizno i valjano) zakonskom i ustavnom pravnom normom kao nelegalna (protivzakonita) djelatnost, aktivnost, koja podliježe sankcijama i protiv koje se preduzimaju zakonom propisane, odnosno predviđene mjere. Sve je to mnogo složenije kada se ima u vidu činjenica da je bitna komponenta teror, kao i da vlast²⁶ može biti nametnuta, uzurpirana, da može imati oblik diktature - da vlast ne predstavlja narod, državljane te države, već samo jedan njegov dio s kojim se drugi dio nalazi u dubokom i oštrm sukobu interesa. Nameće se pitanje može li se teror koji primjenjuje vlast smatrati legalnim.²⁷ I još šire: nije li u svakoj vlasti koja koristi nasilje ili prijetnju nasiljem kao garant izvršavanja njenih odluka, preko straha građana od sankcija, inkorporiran teror? Nije li diktatorska vlast u suštini oblik legalizovanog terorizma? Iz toga proistječe pitanje legitimiteta vlasti i vladavine državne diktature (teror) i otpora toj vlasti terorizmom. Dodajmo samo još jednu bitnu odliku legalnih subjekata države i u državi: oni su, po pravilu, javni – “transparentni”. Nelegalni subjekti lišeni su ove odlike, mada oni ne mogu biti apsolutno nepoznati. Egzistencija kolektivnog subjekta terora, terorisanja i terorizma nužno je zavisna i od informacija

ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, savremena administracija, Beograd, 1993, str. 579-593: **Legalnost** (uslovna): “Legalitet se u užem smislu ispoljava u dva oblika: 1) kao zahtev/obaveza da pravni akti manje pravne snage budu u saglasnosti sa pravnim aktima više pravne snage i 2) kao obaveza organa uprave da rade u skladu sa zakonima i drugim pravnim aktima,.... Ovo načelo obezbeđuje pravnu sigurnost i izvesnost. U instrumente ostvarivanja zakonitosti spada i princip *nullum crimen, nulla poena sine lege*, tj. da se kao krivično delo može smatrati samo ono što je unapred zakonom kao takvo određeno i da se može izreći samo kazna koja je zakonom za takvo delo bila predviđena, u vreme kada je delo učinjeno. U širem smislu, legalnost podrazumeva da pravni poredak počiva na humanističkim vrednostima i političkim principima, na vladavini prava i vladavini zakona.”

²⁶ SOCIOLOŠKI LEKSIKON, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 739-741. C. W. Mills, ELITA VLASTI, Beograd, 1964.

²⁷ O oblicima državne vlasti vidjeti više: F. Muhić, *nav. dj.*, str. 89-104.

o njegovom postojanju i djelanju. Bitno je pitanje da li je primjenu terora u borbi protiv opisane vlasti: a) zaista moguće shvatiti kao terorizam; i b) da li nelegalne akcije i djelanja u opisanom slučaju mogu biti legitimne? Dakle, kakav je odnos legalnosti i legitimnosti?

Druga je situacija u međudržavnim, odnosno međunarodnim odnosima. Uzmimo situaciju u kojoj jedna veoma moćna država (ili veoma moćan savez država) nameće određene postupke nekoj državi faktički ukidajući njen suverenitet.²⁸ Postojanje UN-a omogućava da se takve situacije "legalizuju" shvatanjem *Povelje Ujedinjenih naroda*²⁹ kao najvišeg političko-pravnog akta međunarodnog karaktera, a organa UN-a kao najviših organa međunarodne zajednice. Na prvi pogled jednostavna, navedena situacija otvara mnogobrojna pitanja. Bez pretenzija da ih stavimo u bilo kakav smisleni poredak, nabrojat ćemo samo neka pitanja od posebne važnosti. Prvo je: šta je Organizacija ujedinjenih naroda?³⁰ Da li je to dobrovoljna ili obavezna organizacija država ili je to međunarodna zajednica? Pitanje je opravdano zato što postoji procedura prijema u Ujedinjene narode, unutrašnja organizacija UN-a koja ne osigurava svim članicama ravnopravan položaj (stalne članice UN-a privilegovane su pravom "veta" i posebnim ovlašćenjima Savjeta sigurnosti, itd.). Do koje je mjere Organizacija sastavljena od neravnopravnih članova vidi se i iz toga što jedne članice Ujedinjenih naroda mogu, po svom nahodjenju, na osnovu neistinitih objašnjenja i u skladu sa svojim interesima, provoditi nasilje prema drugim državama manje moći kojima UN uistinu ne mogu omogućiti zaštitu. Osim toga, postoje i države koje su izvan UN-a, bilo zato što nisu htjele pristupiti ovoj

²⁸ P. M. Galoa, KRV PETROLA – BOSNA: GEOPOLITIČKI ESEJ, Naš dom, Beograd, 1996, str. 199-251, 427-476; L. Mates, *nav. dj.*

²⁹ United Nations, CHARTER OF THE UNITED NATIONS, internet – decembar 2004, <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>.

S. Avramov, M. Kreća, *nav. dj.*, 178-248.

³⁰ V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 228-235.

Vidjeti više: O. Račić, 40 GODINA UN, Međunarodni problemi, IMPP, Beograd, 1985; United Nations, internet - maj 2006, www.un.org.

organizaciji bilo zato što ih ova organizacija nije htjela u svom članstvu.³¹ Da li su države izvan UN-a i izvan međunarodnog poretka? I dalje, da li su organi Ujedinjenih naroda "naddržavni" ako su Ujedinjeni narodi "naddržava"? Da li postoje neki "naddržavni", "međunarodni" suverenitet – suverenitet Ujedinjenih naroda?³² Pitanje je praktično: šta je sa suverenitetom naroda i država u odnosu sa "suverenitetom UN-a"?³³ Koga

³¹ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 228-236; str. 228. "Ono što ih izdvaja (Ujedinjene nacije) od većine drugih međuvladinih organizacija jeste njihovo skoro univerzalno članstvo, uključujući danas 190 nezavisnih država celog sveta":

Isto, str. 229: "Po pravilu, svaka suverena država koja prihvata dokumente i principe UN-a može postati njena članica, ali velike sile su često dopuštale da interesi realpolitike diktiraju koje će države biti primljene u članstvo."

P. Taylor, THE UNITED NATIONS AND INTERNATIONAL ORDER, u knjizi: J. Baylis, S. Smith, *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001, p. 331-354.

³² UN, *Investing in the UN: For a Stronger Organization Worldwide (2006)*, internet – juli 2007, <http://www.un.org/reform/index.shtml>.

Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 236: "U XXI veku UN će verovatno nastaviti da igraju aktivnu ulogu na unapređenju kako socijalnog i ekonomskog života tako i mira i bezbednosti. Međutim, ...perspektive budućeg angažovanja UN na održavanju mira su neizvesne, ... Iskušenje će biti veliko, jer se od UN očekuje da služi potrebama privrednog i društvenog razvoja 190 država i šest milijardi ljudi sa manje novca nego što iznosi godišnji budžet njujorške policije."

P. Willets, TRANSNATIONAL ACTORS AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN GLOBAL POLITICS, u knjizi: J. Baylis, S. Smith, *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001, p. 354-381. Prema autoru, usljed međunarodne saradnje oko nekih pitanja, nastaju *međunarodni režimi* koje formira i održava dominantna država i (ili) svaka država učestvuje u režimu na osnovu svojih interesa.

D. R. Simić, POREDAK SVETA, str. 212-223: "Najčešći argument, koji navode zagovornici svetske vlade i svetske države, odnosi se na izbegavanje rata koji je, navodno, neminovna posledica postojanja sistema suverenih država. Najslavniji među takvima, Imanuel Kant, ponosno je "dokazivao" da će svetska vlada zauvek otkloniti rat kao "najoštriji društveni sukob."

Vidjeti više: R. Folk, A. Strauss, TOWARD A GLOBAL PARLIAMENT, Foreign Affairs, januar/februar 2001; N. Čomski, SVETSKI POREDAK, STARI I NOVI, Studentski kulturni centar, Beograd, 1996, str. 180-192.

³³ United Nations, CHARTER OF THE UNITED NATIONS, internet – decembar 2004, <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>: Ovo je pitanje veoma aktuelno,

obavezuju, kako i koliko odluke i akta UN-a (njenih organa) – da li sve zemlje svijeta ili samo članice UN-a i da li sve članice? Da li su se sve članice, koje su dobrovoljno pristupile UN-u, odrekle svog suvereniteta dijelom ili u cjelini, kada se u organima UN-a donose odluke i akta koje određene članice nisu prihvatile?

Na sva ova i druga pitanja neophodni su valjani odgovori koji su faktički uvjet za naučno definisanje terorizma. Na to ukazuju mnoge situacije, uključujući i najsavremenije. Nastanak Ujedinjenih naroda, uprkos deklaracijama i organizaciji, nije isključio međusobnu borbu članica OUN-a i primjenu raznih oblika i metoda borbe, uključujući i "miješanje u unutrašnje poslove" drugih država, borbe za oslobođenje odnosno održavanje kolonijalne i postkolonijalne zavisnosti, rat i druge oružane intervencije sa i bez saglasnosti Ujedinjenih naroda, "mirovne akcije", "akcije za sprečavanje humanitarne katastrofe", itd.

Bitna odredba međunarodnih odnosa je, kao što se vidi, međusobna borba za *utjecaj i dominaciju*³⁴ među članicama Ujedinjenih naroda i

tako se u članu 2, stava 7 Povelje Ujedinjenih naroda kaže da: "Ništa u ovoj povelji ne ovlašćuje Ujedinjene narode da se miješaju u poslove koji po svojoj suštini spadaju u unutrašnju nadležnost države."

Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 839-842: "Kao bilo koja prilagodljiva institucija, UN su našle druge načine, pored očuvanja mira, da prevaziđu kompromisna pravna ograničenja i nedostatak saradnje između velikih sila koji su osujetili njihovu da očuvaju svetski poredak." Tako autori ukazuju na: *preventivnu diplomatiju, izgradnju mira, mirovne operacije UN-a i nametanje mira.*

³⁴ Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, str. 115-168: "Termin *uticaj* se koristi da bi se označili odnosi koji obuhvataju konflikte ciljeva ili interesa u kojima se ne koristi nasilje ili značajnije pretnje nasiljem."

S. Milošavljević, POLITIČKA AKCIJA, Institut političkih nauka - Fakultet političkih nauka, Beograd, 1977, str. 88-99: "Uticaj je deo političke moći koji se ostvaruje na određenom području političkog delovanja, u vezi sa određenim predmetom interesa ili sa određenim društvenim odnosno političkim subjektom."

O *utjecaju i dominaciji u međunarodnim odnosima*, vidjeti više: P. Kenedi, *nav. dj.*; R. O. Keohane, AFTER HEGEMONY: COOPERATION AND DISCORD IN THE WORLD POLITICAL ECONOMY; A. Stein, *nav. dj.*; O. Young, *nav. dj.*; R. Rosencrance, A NEW CONCEPT OF POWERS, Foreign Affairs, Spring 1992; R. O. Keohane, POWER

drugim državama, koja se najčešće ispoljava kao:

- zatvaranje tržišta;
- blokade;
- sankcije;
- mirovne misije;³⁵
- okupacije ratom;³⁶
- druge oružane akcije.³⁷

AND INTERDEPENDENCE: WORLD POLITICS IN TRANSITION; R. Ratković, *nav. dj.*; R. W. Cox, H. K. Jacobson: THE ANATOMY OF INFLUENCE: DECISION MAKING IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, Yale University Press, New Haven, 1972; V. Dimitrijević, R. Stojanović, MEĐUNARODNI ODNOSI, Službeni list SRJ, Beograd, 1996; K. Booth, S. Smith, INTERNATIONAL RELATIONS THEORY TODAY, Polity, Oxford, 1995; J. S. Goldstein, INTERNATIONAL RELATIONS, Harper Collins, New York, 1994; R. Vukadinović, MEĐUNARODNI ODNOSI, Zagreb, 1980; K. W. Deutsch, THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL RELATIONS, 2. izdanje, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978; R. O. Keohane, THE BIG INFLUENCE OF SMALL ALLIES, Foreign Policy, 2, 1971; S. Hoffman, CONTEMPORARY THEORY IN INTERNATIONAL RELATIONS, Prentice Hall, 1960; E. H. Carr, THE TWENTY YEARS CRISES: AN INTRODUCTION TO INTERNATIONAL RELATIONS, Macmillan, London, 1939.

³⁵ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 839-842: "Mirovne operacije – operacije očuvanja i sprovođenja mira preduzete s namerom da se uspostavi i održi mir između sukobljenih strana. ...Mirovnim misijama UN i dalje nedostaju osoblje i sredstva a izgledi za učestvovanje plavih šljemova na budućim kriznim žarištima su neizvesni."

³⁶ R. Gilpin, WAR AND CHANGE IN WORLD POLITICS, Columbia University Press, 1981; Autor smatra da porast snage određene države prate i kretanja teritorijalne, političke i ekonomske ekspanzije. Gilpin smatra da je "hegemonistički rat" glavni mehanizam sistemskih promjena u svjetskoj politici. Jedini cilj takvog, "hegemonističkog rata" je zamjena hegemonističkih sila.

Vidjeti više: S. Avramov, M. Kreća, *nav. dj.*, str. 600-611; R. O. Keohane, INTERNATIONAL INSTITUTIONS AND STATE POWER, Boulder, Colo., Westview, 1989; J. Keegan, A HISTORY OF WARFARE, Hutchinson, London, 1993; R. D. Kaplan, WARRIOR POLITICS, Random House, New York, 2002.

³⁷ I. Beridan, *nav. dj.*, str. 107-108: "U savremenoj praksi, konflikti u međunarodnim odnosima se često dijele na: konflikte visokog i niskog intenziteta. U prvu skupinu se svakako ubrajaju: rat, agresija i oružana (vojna) intervencija,.... Načelno, drugu skupinu

Neke od ovih akcija "odobrene" su ili su se sa njima formalno ili precutno složili Ujedinjeni narodi, odnosno neki njihovi organi, a sa nekima se nopće nisu složile ili su se naknadno, po izvršenoj akciji, pokušale uključiti u rješavanje nastalih problema. Za naša razmatranja tri su ključna momenta:

1) Ni u jednom od spomenutih slučajeva u kojima su akciju vodile velike sile – članovi sigurnosti UN-a, OUN-a nije spriječila akciju, niti je izrekla sankcije počiniocu;

2) U svim slučajevima primijenjeni su razni oblici nasilja kojima su narušavana ljudska i građanska prava stanovništva, u kojima je stanovništvo teško stradalo (pogibije, sakaćenje, progoni, rušenja, razni oblici bijede i porobljavanja, dugoročno zagađivanje prirodne sredine³⁸) bez obzira na obrazloženje nosioca akcije;

3) Ni u jednom slučaju Ujedinjeni narodi nisu procijenili i izrekli sankcije prema počinitelju i nisu nadoknadile ni približnu štetu oštećenoj strani. Odredba o agresiji je zamučena, otvorena agresija³⁹, zamijenjena posrednim oblicima ili opravdana preventivnim zaštitnim mjerama, humanim demokratskim ciljevima mjera, raznim tumačenjima opravdanosti mjera, novim vidovima misionarstva, ali uz jasno pokazivanje vojne, ekonomske i tehnološke premoći. Žrtve toga su, u raznim oblicima, i neki

čine: specijalne operacije, trka u naoružanju, vojno-političko svrstavanje, oružani incidenti, ekonomske blokade, stacioniranje trupa u drugim zemljama, vojno-tehnička pomoć stranim oružanim silama, atentati, otmice, državni udari, itd."

Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 840: "...operacije *nametanja mira*, koje su počivale na snagama UN obučanim i opremljenim da, ako je neophodno, upotrebe vojnu silu bez prethodnog pristanka disputanata."

³⁸ Vidjeti više: UNEP, DEPLETED URANIUM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA POST-CONFLICT ENVIRONMENTAL ASSESSMENT, (2003), internet – decembar 2004. http://postconflict.unep.ch/publications/BiH_DU_report.pdf.

³⁹ S. Avramov, M. Kreća, *nav. dj.*, str. 625-628: "Agresija predstavlja međunarodno krivično delo; to je nasilna akcija jedne ili više država protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, preduzeta sa namerom da se ospori pravo na opstanak države, izmeni njen društveno-ekonomski sistem, otcepi deo njene teritorije i tome slično."

stalni članovi Savjeta sigurnosti (naprimjer, SSSR, a u izvjesnim varijacijama i Kina).

Ne upuštajući se u formulisanje svih pitanja, ne možemo zaobići pitanje: postoji li međunarodni legalizam i međunarodni politički pravni poredak kada se međunarodno pravo ne kreira i ne primjenjuje na sve države i narode podjednako, kada neke sile i savezi sila mogu nametati svoje spoljne i unutrašnje poretke i odnose na osnovu vlastite moći i interesa? Očigledno, nemoguće je govoriti o međunarodnoj legalnosti u kojoj jedni subjekti, oslanjajući se na vlastitu moć, sebe izuzimaju iz obaveza postojećih međunarodnih normi i drugima nameću, čak i primjenom sile, rješenja u skladu sa vlastitim interesima⁴⁰, bez obzira na volju i interese drugih. Skloni smo konstataciji da u datim uvjetima ima legalizma u smislu raspolaganja monopola nasilja najveće međunarodne sile (kao pojedinačne države i (ili) saveza), ali ne i prema ravnopravnosti primjene zajedničkih normi svih učesnika u međunarodnim odnosima.

Otuda se i nameće pitanje: možemo li bilo koji akt jedne ili više država ili drugih subjekata označavati nelegalnim – ilegalnim? Da li su to ratovi (svi ili samo neki), da li su to sve mirovne intervencije ili samo neke, da li su to sve primjene nasilja u međunarodnim odnosima ili samo neke? Po kojim se kriterijima, ako se izuzme faktička moć, može suditi o legalitetu i ko to može činiti?

⁴⁰ D. Simić, NAUKA O BEZBEDNOSTI, JP Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002, str. 49-53. Autor ukazuje na djelo Brauna (Brown Seyom), SVETSKA BEZBEDNOSTI I PROMENE DIMENZIJA BEZBEDNOSTI, u kome Braun, kao svjetske interese, neophodne za očuvanje svjetske sigurnosti, navodi: opstanak ljudske vrste; smanjivanje ubijanja i eliminisanje drugih; postojanje uvjeta za zdrav život ljudi; zaštita građanskih prava; poštovanje prava etničkih zajednica na različitost; zaštita životne sredine i uračunljivo ponašanje.

Vidjeti više: T. Dunne, B. C. Schmidt, REALISM, u: J. Baylis, S. Smith, *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001, p. 141-159; R. K. Ashley, POLITICAL REALISM AND HUMAN INTERESTS, *International Studies Quarterly* 25, 1982; R. Axelrod, CONFLICT OF INTEREST: A THEORY OF DIVERGENT GOALS WITH APPLICATION TO POLITICS, Markheim, Chicago, 1970.

Koliko je to složeno i osjetljivo pitanje govore činjenice da su članice NATO⁴¹ - SAD, Velika Britanija i Francuska, istovremeno i stalne članice Savjeta sigurnosti, a da su druge dvije članice (Rusija i Kina) postigle "strateški sporazum"⁴²

Ako se ne može pouzdano utvrditi međunarodni legalitet – nelegalitet, veoma je teško, ako ne i nemoguće, decidirano utvrditi i odredbe nelegalnog. Ako se legalitet – legalnost izjednačava sa zakonitošću, onda bi se morao utvrditi međunarodni zakon, a zakon nije bilo koji drugi akt (deklaracija, sporazum, rezolucija ili nešto treće). A zakon, da bi to bio, mora imati sve strukturne i ostale odredbe zakona, što, barem sada, ma koliko odmakli procesi globalizacije i konstituisanja Evropske unije, nije moguće. Dovoljno je, u ovom momentu, misliti i govoriti o "USLOVNOJ LEGALNOSTI"⁴² kao sistemu općih ili široko prihvaćenih "dobrih običaja", "uzusa", pravila utvrđenih sporazumima (bilateralnih ili multilateralnih) ili pravila međunarodnih organizacija,⁴³ koja se prihvataju kao osnovne orijentacione norme. Nažalost, time se problemi ne rješavaju jer su:

- interpretacije tih normi raznovrsne – nemaju jedno općevažeće unikatno tumačenje od jednog ovlašćenog subjekta;

- nije isti stepen volje subjekta za postojanjem i tumačenjem norme niti za njenom primjenom, a ni njeno priznavanje i primjena, kao ni sankcije za ponašanje suprotno normi, nisu isti prema svim subjektima međunarodnih odnosa.

Međunarodna legalnost, shodno tome, ostaje prije moralna i dogovorena – sporazumna kategorija, funkcionalan odnos koji se ostvaruje kroz prihvaćene i manje-više ustaljene "dobre običaje", uzuse između država, nego pravna norma čije je poštovanje garantovano i čija je primjena za sve i prema svima ista.

⁴¹ USA International Business Publications, NATO ANTITERRORISM PROGRAMS AND OPERATIONS HANDBOOK, 2005.

⁴² ENCIKOLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, str. 579-593.

⁴³ Vidjeti više: Archer Clive, *International Organizations*, 2001; O. Račić, V. Dimitrijević, *nav. dj.*

Legalnost i legitimnost⁴⁴ ne moraju ići i u mnogim slučajevima ne idu zajedno. Ono što su nosioci vlasti, "pozicija", u jednoj državi ozakonili svojim propisima kroz koje i kojima osiguravaju ostvarivanje vlastitih interesa i ponašanje u skladu s njima, propisali kao legalne, protivničkoj strani, "opoziciji" – strani u sukobu, ti propisi mogu biti suprotstavljeni interesima i neprihvatljivi iako su formalno legalni. Stoga, za vladajuću stranu izvjesna ponašanja, djelanja i slično, mogu biti legalna (u skladu i na osnovu važećih propisa) i legitimna jer izražavaju njihov interes i kolektivan stav – kolektivnu saglasnost i prihvaćenost određene društvene i političke strukture. Suprotstavljena struktura (društvena, politička, interesna) čiji se interesi, ciljevi, vrijednosti onemogućavaju, poništavaju i isključuju određenim propisima, djelanjima, činjenjem, ne mogu te propise i ponašanje shvatiti ni prihvatiti kao legitimne, a ni kao stvarno legalne. Naprotiv. Za tu stranu u sukobu legitimno je samo ono što je saglasno njihovim interesima, ciljevima i vrijednostima, pa oni propise (zakone, itd.) također ne mogu smatrati legalnim, te ih krše na razne načine. Ustvari, između tih struktura (interesnih) koje mogu imati razne političke, nacionalne, konfesionalne, rasne, civilizacijske, organizacione forme, vodi se borba raznim sredstvima i na razne načine – pa i primjenom sile, nasilja, prinude. U svim situacijama u kojima ne postoji primarni, postulativni konsenzus društvenih struktura ili barem prihvatljiv kompromis, borba uz primjenu raznih vrsta i oblika nasilja gotovo je neizbježna. U njoj se ostvaruju ne samo svojstva razlika i suprotnosti već i odnosi protivrječnosti u kojima jedna strana teži poništavanju druge, čak i po cijenu fizičkog uništenja i podnošenja (i nanošenja) velikih žrtava i drugih gubitaka. Naime, u osnovi svakog vladanja jednih subjekata nad drugim subjektima

⁴⁴ ENCIKOLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, str. 593-606: Legitimnost "u najopštijem smislu označava utemeljenje i delanje političke vlasti na principima koji su opšte prihvaćeni u okviru jedne političke zajednice. Princip legitimiteta implicira da pripadnici jedne (političke) zajednice ne prihvataju poredak samo iz navike i običaja, individualnog interesa ili straha od represije, već iz uverenja u njegovu valjanost i opravdanost..."

Legitiman je onaj poredak u kome postoji saglasje između političke formule kojom se pravda vladarski *titulus* i nazora naroda o prirodni poretka."

stoji moć, sila i strah u raznim varijacijama i kombinacijama, te u raznim oblicima i intenzitetima.

Izloženo se jasno može ilustrovati slijedećim primjerom. Pretpostavimo da je jedna država (ili jedan savez država) vojnom intervencijom (ratom ili drugom vrstom vojne intervencije) okupirala teritoriju druge države. Okupacione vlasti propisale su obavezan način ponašanja, a kršenje tih propisa sankcionišu drakonskim kaznama i primjenom surovih metoda i sredstava. Ponašanje suprotno propisanom je ilegalno – sa stanovišta okupacionih vlasti. Međutim, svako ponašanje usmjereno na odstranjivanje okupacionih vlasti i okupacije je, sa stanovišta okupiranih, legitimno – a sa stanovišta vlasti svrgnutih okupacijom (primjenom oružanog nasilja) je i legalno. Naime, odbrana vlastite zemlje od agresije spolja je (agresije druge države ili saveza država) ne samo “pravo” već i obaveza.

Složena je situacija kada se radi o oružanoj pobuni⁴⁵ ili revoluciji. Tada se mijenjaju, kroz unutrašnje procese (koji po pravilu nisu izolovani, već u njima na mnogo načina učestvuju spoljni faktori) vlasti i društveni poreci (stvarno ili samo prividno) i tada je moguće javljanje paralelnih i istovremenih legalnosti i legitimiteta koji su u međusobnoj borbi. Još je složenija situacija u tokovima razbijanja – raspadanja država putem ratnih sukoba.

⁴⁵ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 849: “Pobuna je masovna akcija individualno i po broju neodređene grupe ljudi radi nasilnog obaranja nekog društvenog ili državnog sistema ili radi suprotstavljanja nekom organu ili nekoj meri državne vlasti. Pobuna je oštar oblik političke borbe.

Pobuna je više oblik akcije i razlikuje se od revolucije i kontrarevolucije koje označavaju društvenu sadržinu procesa koji i ne moraju imati karakter nasilnog prevrata... meša se s ustankom jer su slični po obliku.”

D. Simeunović, POLITIČKO NASILJE, str. 45-55: “Politička **pobuna** može se odrediti kao vid lične, grupe ili kolektivne aktivnosti na planu suprotstavljanja oficijelnom, legalnom ili priznatom, kao i nametnutom vođstvu, odnosno upravljačkoj strukturi usled nesaglasnosti sa postojećim ili planiranim stanjem i odnosima, koju karakteriše veći ili manji stepen usklađenosti akcija organizovanih učesnika u pravcu ostvarenja ciljeva koji se, prema proceni rukovodstva pobune, ne mogu realizovati mimim putem, odnosno, kojima se povećavaju izgledi za pospešivanje realizacije kroz organizovano izvođenje nasilja.”

Navedene situacije pokazuju veliku složenost i teškoće korišćenja pojmova “legalan” i “nelegalan”, “legitiman” i “nelegitiman” kao činilaca naučne definicije terorizma. Ne može se jednostavno okupacija prihvatiti kao legitimna i legalna, a borba protiv nje kao nelegalna i nelegitimna. Ne može se jednostavno borba protiv okupacije i okupatora proglasiti terorizmom, a okupacija uz primjenu nasilja sa mnoštvom žrtava legalnim i legitimnim činom.

Dosadašnja razmatranja dovela su nas do pitanja odnosa raznih oblika oružanih nasilja i terorizma, tačnije raznih oblika rata⁴⁶ i ratovanja i terorizma. Pitanje je jednostavno: da li je terorizam **OBLIK RATA, METOD RATOVANJA** ili nešto treće?

Sve prethodne konstatacije i pitanja upućuju na opravdanost traženja empirijskog i teorijskog osnova istraživačkog modela društvene i političke akcije, kao strukture, procesa i sistema.

⁴⁶ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 335-344, 1016, 1017; Na str. 335-336: “Gerilski rat je jedan od vidova oružane borbe protiv neprijatelja, koji vode bilo ostaci regularne vojske jedne zemlje zaostali na okupiranoj teritoriji ili borci koji se regrutuju iz redova civilnog stanovništva... Ovakav način borbe poznat je još u starom veku... (... kineski imperator Hjang još 360 g.p.n.e.). ... guerrilla – mali rat... S vojnog gledišta gerilski rat karakterišu dejstva malih, brzih pokretnih jedinica, čiji osnovni ciljevi nisu osvajanje i čuvanje zaposednute teritorije po svaku cenu već iznenadni prepadi na neprijatelja radi demoralizacije i uništavanja njegove žive sile, rušenja saobraćajnica, centara za snabdevanje, i sl. osobitu važnost za uspješno vođenje gerilskog rata ima aktivna podrška stanovništva okupirane teritorije. ... Partizanski rat, čiji je oblik takođe gerilski rat i koji obično počinje kao gerilski rat...”

Isto, str. 344, građanski rat (Haški pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu, 1907. godina, Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima, 1949. godina), “je oružani sukob u jednoj zemlji ili državi između antagonističkih društvenih snaga (klasa, etničkih grupa, i sl.) koje se međusobno bore za ostvarivanje određenih ekonomskih i političkih ciljeva”.

Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 611-619.

A. Panarin, HORIZONTI GLOBALNOG GRADANSKOG RATA, Geopolitika, br. 21, Beograd, 15.6. 2007.

II Terorizam kao društvena struktura

I. Uvjeti nastanka terorizma

U društvenim i političkim naukama generalno je shvatanje da sve društvene pojave nastaju u određenim prirodnim, društvenim i političkim uvjetima. Svi uvjeti sadržani u realnim, faktičkim okolnostima nisu u svakom momentu (uvjet vrijeme) i na svakom mjestu (uvjet prostor) u podjednakoj mjeri i na isti način u odnosu sa predmetnom društvenom i političkom pojavom, odnosno sa terorizmom. Uvjete⁴⁷ je moguće odabirati, nabrajati i rangirati po raznim kriterijima. Za naše istraživanje značajni su aktivni i potencijalno aktivni uvjeti; dakle, uvjeti koji već imaju aktivan odnos sa pojavom i djeluju na nju, kao i uvjeti koji mogu (imaju potencijal) biti u aktivnom odnosu sa pojavom. Neutralni uvjeti – pasivni činioci okolnosti, oni koji nisu u neposrednom odnosu sa pojavom ili njihov odnos može biti samo veoma slab – nisu od aktuelnog značaja za razmatranje. Prioritet u razmatranju imaju bitni – nužni i

⁴⁷ Dž. Termiz, S. Milosavljević, UVOD U METODOLOGIJU POLITIKOLOGIJE, DAX-Trade, Sarajevo, 1999, str. 66: "Politika se može istraživati kao određena strukturalna funkcionalna cjelina koju čine: (1) uslovi u kojima određena politika nastaje i ostvaruje se, pri čemu mijenja i same uslove; (2) subjekti – akteri politike, od individualnih, grupnih, kolektivnih, institucionalnih, i sl.; (3) motivi, interesi, ciljevi od pojedinačnih i kratkotrajnih, uskog značaja do trajnih, istorijskih, strateških određenja zajednica i organizacija; (4) politička poimanja aktivnosti i akcije, njegove strukture i činioci, njegovi sadržaji i oblici i odnosi; (5) načini i sredstva koji se u politici koriste; i (6) efekti, planirani i očekivani rezultati i neplanirane, neočekivane (poželjne – nepoželjne) posljedice."

Izloženi model je znatno detaljnije razrađen u knjizi: Dž. Termiz, S. Milosavljević, PRAKTIKUM IZ METODOLOGIJE, Sarajevo, 2000, str. 13-34.

dovoljni uvjeti za nastanak neke pojave, odnosno uzroci nastanka i razvoja. Ti uvjeti i uzroci u društvenim i političkim pojavama veoma su raznovrsni, te se javljaju u širokom rasponu od materijalnih do duhovnih, uključujući razum, znanje, emocije, uvjerenja i vjerovanja, osnovne orijentacione sisteme vrijednosti i slično.

U društvenim pojavama uvjeti imaju dva istovremena statusa: prvo, skup okolnosti u kojima i pod čijim djelovanjem pojava nastaje i razvija se; drugo, ona je stalni predmet djelovanja pojave i njenih činilaca. Bitna svojstva uvjeta su:

- a) relativna stabilnost;
- b) relativna promjenljivost, kao i
- c) povoljnost – nepovoljnost za nastanak i razvoj pojave.

Da bismo mogli pojmiti, razumjeti, shvatiti i definisati jednu društvenu pojavu, moramo naučno proniknuti u uzroke i uvjete njenog nastanka i razvoja. Stoga ćemo naredno poglavlje posvetiti razmatranju vjerovatnih uzroka, razloga, raznovrsnih uvjeta razvoja terorizma.

2. Subjekti terorizma

Društvene pojave čine društvena i individualna ponašanja, odnosi, svojstva i karakteristike subjekata – ljudi koji čine ljudsko društvo. Ljudi su raznih fizičkih i psihičkih svojstava, raznih društvenih karakteristika, pripadaju po raznim osnovama raznim grupama, zajednicama, organizacijama, nalaze se u različitim ulogama, funkcijama, položajima, statusima, različiti su sposobnosti i osposobljenosti, ideoloških i drugih vrednosnih orijentacija, itd. Ta mnoštvenost i raznovrsnost socijalnih odredaba čovjeka (povezanih sa njihovim psihofizičkim odredbama – naprimjer, zdravlje) složena su osnova za njihova društvena očekivanja i ponašanja, za njihove težnje, ciljeve, nastojanja i, posredstvom njih i drugih momenata, na njihovo djelanje i akcije u društvu.

Subjekti⁴⁸ su ključni, bitni činilac svake društvene pojave. Samo se oni nalaze u određenim početnim uvjetima i samo se istovremeno oni njima prilagodavaju i nastoje i sebe prilagoditi vlastitim akcijama. Samo oni procjenjuju i ocjenjuju uvjete, u odnosu s njima i u odnosu na njih oni manje-više racionalno postavljaju ciljeve i preduzimaju razne akcije da bi ih ostvarili, koristeći pritom jedni druge na razne načine. To je razlog što sve ostale činioce strukture društva posmatramo u odnosu sa subjektima i kroz odnose sa njima. Samo su početni uvjeti zatečeni i osnovni, svi su ostali modifikovani ponašanjem i djelatnošću subjekata. I svi su ostali činioci djelanje i proizvod akcija subjekata. Naravno, ne svuda, u svako vrijeme i u vezi sa svakim predmetom i djelanjem podjednako. Sve što smo rekli o subjektima društva kao bitnom činiocu strukture društva važi kao opća odredba i za subjekte terorizma, o čemu će posebno biti riječi u drugom dijelu ovog rada.

3. Motivi i ciljevi terorizma

Ljudsko je ponašanje motivisano, podsticano i sprečavano raznim ljudskim potrebama – od egzistencijalnih do veoma složenih i izvedenih društvenih potreba. Uobičajeno je da se potrebe dijele na egzistencijalne, odnosno prirodne i društvene; nešto je složenija podjela koju Klakhon ističe (egzistencijalne, potrebe za sigurnošću, potrebe za pripadanjem i potrebe za afirmacijom). Identifikacijom, definisanjem i klasifikovanjem

⁴⁸ S. Milosavljević, POLITIČKA AKCIJA, str. 133-178. Na str. 137: "Prema kriteriju uloge učesnika u političkoj, a u drugim vrstama akcija... utvrdili smo neosporno postojanje sledećih nosilaca uloga: 1) akciono jezgro, 2) aktivisti – nosioći akcije, 3) aktivisti – sledbenici, 4) učesnici – korisnici akcije, i 5) kontra-aktivisti."

Isto, str. 137: "Akciona jezgra se mogu definisati sa različitim stanovišta za različite nivoe... Odnos između akcionih jezgara u inicijalnoj situaciji može biti višestruk. Najčešće se mogu opaziti sledeći odnosi: 1) jezgra se nalaze u sistemu koji ima hijerarhijsku piramidu, pa se neka jezgra povezuju vertikalno i horizontalno;... 2) jezgra su u povremenim kontaktima, ali teže ka konstituisanju sistema i organizacije;... 3) potreba i interesi nisu ni trajni, ni duboki, ni široki, pa se javljaju akciona jezgra kao privremena i uskoro sama raspadaju."

potreba u vrlo organizovanom i institucionalizovanom društvu veoma je teško utvrditi bitne osnovne potrebe zbog toga što su mnoge izvorne životne potrebe socijalizovane, uređene civilizacijskim normama i sistemima orijentacionih vrijednosti tako da ni vlastiti život pojedinca, grupe, zajednice, organizacije, ponekada nije najznačajnija vrijednost. Pada u oči da su potrebe pojedinca podređene potrebama zajednice i organizacije i da ih organizacija sistematski kontroliše. Stoga je opravdano, kada se razmatraju potrebe ljudskog društva u uvjetima razdobljenog rada i veoma podijeljene moći, razlikovati društvene potrebe od individualnih, ali ne previđajući njihovu međusobnu uvjetovanost.

Odnosi međuzavisnosti individualnih i društvenih potreba i njihova prožetost najneposrednije su izraženi kroz društvenu organizaciju, državu i vlast koje se u praksi javljaju kao neophodne i hijerarhijski više.

Podjela rada, određenost i razni rangovi vrijednosti u raznim društvima, povezujući neposredne potrebe u elastičnu cjelinu kroz jedan bitan centralan ali posredan način njihovog zadovoljavanja, bitan su činilac sistema. Tako se konstituišu interesi individualni i grupni, kolektivni – zajednica, organizacija, država, itd. U zadovoljavanju potreba javlja se hijerarhija – prioriteta koji se izražavaju kroz strukturu interesa, ciljeva i aktivnosti – djelanja – akcija i ponašanja.

Prioriteti potreba, s obzirom da se interesi deriviraju iz njih, djeluju i osnova su za formiranje i održavanje hijerarhije interesa – odnosno prioriteta interesa. Hijerarhija i prioriteta potreba i interesa zasnivaju se i na ulozi objektivnog u strukturi potrebe i interesa. Naime, izvjesne životne potrebe moraju se u određenoj nužnoj, minimalnoj – dovoljnoj mjeri zadovoljavati da bi se ispunili nužni i dovoljni uvjeti za postojanje i opstajanje. Sa stanovišta postojanja i opstojanja ljudskog društva i čovjeka kao pojedinca nužno je da dovoljno i dovoljno često jede, pije, štiti se od hladnoće, ali sa stanovišta organizacije i države, to nije nužan i dovoljan uvjet koji se mora osigurati u svim pojedinačnim slučajevima. Naprotiv, za neke organizacije i neke društvene procese svojstveno je da se određeni pojedinci, grupe ili zajednice žrtvuju i da se unaprijed proračunavaju vjerovatni gubici. Štaviše, za opstanak i razvoj žrtve i

pojedinačna samožrtvovanja su bitan, nužan uvjet. U tome je važan kriterij odnos gubitaka iste vrste.

Artikulacija potreba i interesa u ljudskom društvu (kako individualnih tako i grupnih, kolektivnih – zajedničkih) ostvaruje se kroz raznovrsne ciljeve. U ovom radu pod *ciljevima*⁴⁹ podrazumijevamo svjesno, racionalno, na osnovu ocjena i procjena mogućeg (čak vjerovatnog) u određenom odsječku vremena, na određenom prostoru, određenim djelanjem, uz upotrebu određenih metoda i sredstava, ostvariti odgovarajuću povoljnu situaciju za zadovoljavanje potreba i interesa određenih subjekata u određenim formama, sadržajima, dinamici i intenzitetu. Utvrđeni, artikulisani cilj uvijek sadrži proporcije uloženog i ostvarenog gubitka i dobitka, vjerovatnoće i rizika, itd.

Svi ciljevi nisu isti.⁵⁰ Ovdje ćemo razlikovati ciljeve samo po dva kriterija: A) po svojstvima predmeta i B) po mjestu u sistemu ciljeva.

A) Prvi je kriterij – **svojstva predmeta cilja** – za naše razmatranje od izuzetne važnosti, mada, njegovom primjenom, uz određena uprošćavanja, dobijamo dihotomiju: a) imaginarni ciljevi i b) društveno-realni ciljevi.

a) *Imaginarne ciljeve* shvatamo kao one koji se zasnivaju na vrednosnim određenjima i ne sadrže ovozemaljske, društvene i ljudske, pogotovo ne materijalne koristi. To su ciljevi u smislu - mjesto u raju, oproštaj grijehova, vječna slava i nezaborav, itd. Ovakvi ciljevi imaju osnov u religiji, mitologiji, tradiciji i ideologiji.

b) *Društveno-realni ciljevi* su oni koji se odnose na ostvarivanje izvjesnih prepoznatljivih društvenih realiteta i mogu se relativno lahko predmetno odrediti.

Ukazujući na razliku između ovih ciljeva, ne poričemo njihovu prožetost, povezanost i međuuovjetovanost, ali ne zanemarujemo ni

⁴⁹ S. Milosavljević, ISTRAŽIVANJE POLITIČKIH POJAVA, str. 31-33.

⁵⁰ S. Milosavljević, I. Radosavljević. OSNOVI METODOLOGIJE POLITIČKIH NAUKA, III izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 440-444.

Vidjeti: R. Axelrod, *nav. dj.*

pretežnost ni osnovanost cilja. Ovo je značajno zato što u nekim slučajevima pretežu i jače djeluju jedne, a u drugom slučaju druge komponente.

B) Po mjestu i ulozi ciljeva u sistemu interesa i ciljeva, uobičajeno je razlikovanje: a) historijskih, b) strateških, c) taktičkih, d) operativnih i e) instrumentalnih ciljeva.

a) *Historijski ciljevi* su najopćiji, najdugoročniji i najbliži imaginarnim ciljevima. Znatno dio njihovog sadržaja čine težnja i nejasno definisana namjera da se ostvare izvjesni ideali. Suština ovih ciljeva relativno je stabilna, ali se i oni nužno prilagođavaju uvjetima vremena.

b) *Strateški ciljevi* najviši su ciljevi poslije historijskih, ali oni u raznim oblastima društvenog života i u raznim društvenim situacijama imaju razne obime i sadržaje. Ostvarenje strateških ciljeva ili jednog određenog strateškog cilja po pravilu je bitan uvjet ostvarivanja mnoštva drugih, užih ciljeva, ali i mogućnost ostvarivanja drugih strateških ciljeva.

c) *Taktički ciljevi* segmenti su strateških ciljeva. Kombinacija taktičkih ciljeva je okvir i osnov operacionalizacije strateških ciljeva, a u procesu je ostvarenje takve kombinacije u suštini i ostvarenje strateškog cilja. Međutim, ostvarenje mnoštva taktičkih ciljeva, ako oni ne čine odgovarajuću kombinaciju, ne mora značiti i realizaciju strateškog cilja.

d) *Operativni ciljevi* su konkretni, pojedinačni, relativno uski ciljevi koji se mogu javiti kao potpuno nezavisni, ali i međusobno povezani i kao dijelovi pojedinih taktičkih ili čak strateških ciljeva. Obim ovih ciljeva nije srazmjeran njihovom značaju. Štaviše, njihova uloga i funkcija, mjesto i vrijeme proklamovanja i ostvarivanja može im dati značaj izvornog začetka, prekretnice ili kraja akcije taktičkog ili strateškog karaktera.

e) Svi ciljevi u jednom sistemu ciljeva u načelu su *instrumentalni i funkcionalni*. Posebno spominjanje instrumentalnih ciljeva ukazuje na složenost svih, pa i operativnih ciljeva. S obzirom na dinamičnost procesa artikulisanja i ostvarivanja čak operativnih, najkonkretnijih i najmanjih ciljeva ne možemo previdjeti etape i faze artikulisanja i ostvarivanja ciljeva bilo kog nivoa. *Etapni i fazni ciljevi* istovremeno su činioci tehnologije

ostvarenja cilja, te su oni nužno instrumentalni.⁵¹ Njihova artikulacija i njihovo ostvarivanje sredstva su (instrument) artikulisanja – ostvarivanja cijelog operativnog cilja. I sam operativni cilj može biti, kao cjelina, instrumentalan. Ako je artikulisanje – ostvarivanje jednog operativnog cilja nužan uvjet za artikulaciju – ostvarivanje drugog operativnog cilja, onda je taj nužan cilj instrumentalan.

Nećemo ulaziti u dublja proučavanja procesa formiranja i odnosa ciljeva, ali ćemo konstatovati:

- ciljevi (i kontraciljevi) objedinjeni su u hijerarhijski ustrojene, pretežno racionalne sisteme;

- sve društvene akcije i djelanja karakterišu ciljevi raznih vrsta;

- ciljevi su zasnovani na bitnim potrebama pojedinaca – članova društva, na potrebama društvenih grupa, zajednica, organizacija koje ne moraju da su međusobno usklađene. Štaviše, te potrebe, a pogotovo interesi, mogu biti suprotni i protivrječni, što je osnov i za svojstva ciljeva.

Da li je terorizam društvena pojava čiji subjekti imaju artikulisane ciljeve, kakvi su i koji su to ciljevi? Da li terorizam ima historijske, strateške, taktičke, operativne i druge ciljeve i šta je u osnovi tih ciljeva? Da li su oni protivrječni, suprotni zahtjevima drugih subjekata, kojih, koliko, kako i zašto? Bez odgovora na ta pitanja nije moguće izgraditi meritornu naučnu definiciju terorizma. Već postojeća i provjerena saznanja o terorizmu govore kao organizaciji koja djeluje u skladu sa pravilima voljnog i sistematskog, ciljnog procesa djelanja iz čega logično i praktično slijedi:

- organizacija ima određene ciljeve i nastala je radi njihovog ostvarivanja;

- ti se ciljevi (treba da se) razlikuju u osnovnom od svih drugih ciljeva (ciljeva drugih subjekata).

⁵¹ Vidjeti više: S. Milosavljević, ISTRAŽIVANJE POLITIČKIH POJAVA, str. 31-35.

4. Aktivnosti, djelanja i akcije terorizma

Čovjek kao biće, dijelovi društva i društvo kao šira cjelina neprekidno su učesnici i tvorci nekih aktivnosti. Sve aktivnosti čovjeka i društva možemo razlikovati po najraznovrsnijim kriterijima. Prirodni i osnovni kriterij jesu biološke aktivnosti koje su u osnovi nezavisne od čovjeka i odigravaju se kao osnovni nužni procesi života (prvenstveno tjelesnog – fizičkog, ali i psihičkog – intelektualnog). Takvi se procesi – aktivnosti – odigravaju unutar svakog čovjeka, a neke čovjek manifestno obavlja. Štaviše, neke se biološke aktivnosti obavljaju zajedničkim vršenjem ljudskih radnji. Međutim, nisu sve biološke aktivnosti procesi i tokovi unutar bioloških sistema, niti su one sve nagonске i spontane, već su neke ciljano izazvane i usmjeravane voljom i aktivnostima ljudi pri čemu neki od njih voljno i s namjerom obavljaju neke aktivnosti, dok su drugi u njih uključeni slučajno, čak i bez svijesti da su uključeni.

U svojim razmatranjima nećemo se baviti čisto biološkim aktivnostima, već ćemo posmatrati samo njihov društveni aspekt. Radi lakšeg uvida u njih, posmatrat ćemo prvenstveno djelanje i akcije, a tek u vezi sa njima razne društvene aktivnosti.⁵²

Čovjek kao društveno biće po pravilu svoju djelatnost razvija sa drugim ljudima, prema drugim ljudima i samom sebi. Ma koliko bio izgrađena, snažna, samosvojna i samostalna ličnost, on je uvijek dio društva i u raznim odnosima sa raznim dijelovima društva. Pa ipak, čovjek – pojedinac i u zajedničkoj aktivnosti razvija i ostvaruje individualnu aktivnost, kao ličnost – s veoma rijetkim izuzecima. To je dovoljan razlog da razlikujemo individualnu, grupnu i kolektivnu aktivnost, kao i nagonску, spontanu, racionalnu, emocionalnu, psihičku, kao i neusmjerenu ciljem

⁵² S. Milosavljević, POLITIČKA AKCIJA, str. 62-70: "Politička aktivnost je svesni deo delanja u političkom procesu, ona je dinamični ključni činilac politike bez koga i nema politike. Politička aktivnost uvek ima spoznate motive čija je suština racionalno definisanje, svesne inicijatore i aktere (subjekte – učesnike) koji su utvrdili potrebu aktivnosti i ciljeve koje treba postići."

i svrhom i ciljno-svrshodnu aktivnost. Klasifikovanje aktivnosti moguće je po još mnogo kriterijima (po kriterijima motiva, posljedica, subjekata, angažovanja, korišćenja metoda i sredstava), no to u ovom slučaju nije neophodno. U našim daljim razmatranjima pojam aktivnost upotrebljavat ćemo u dva značenja: prvo, da njime označimo dinamiku ljudskog ponašanja u životnoj situaciji u najopćijem smislu; drugo, da označimo tu dinamiku ponašanja i odnosa kao skup radnji i činjenja koja nisu strogo usmjerena racionalno oformljenim ciljem i svrhom. Naprotiv, njihovo je bitno obilježje i karakteristika anarhičnost i spontanost.

Nesumnjivo je da je djelanje specifična vrsta aktivnosti čija je bitna karakteristika istovremena ciljnost, svrshodnost i djelotvornost. Ma koliko ovo određenje bilo ili samo izgledalo neprecizno, ono ga jasno izdvaja krucijalnim svojstvom manifestovanim djelom koje je proizvod djelanja u svrhu ostvarenja cilja kojim je postavljen zahtjev za upravo tim i takvim djelom. S obzirom na raznovrsnost i brojnost djela, veoma su raznovrsne i mnoge ciljne i svrhovite radnje u stvaranju djela, a djela i djelatnosti kroz koje nastaju mogu biti i veoma obimni i veoma složeni. Djela koja čine društvenu (i političku) stvarnost po pravilu su takva. To je razlog da se djelatnost ostvaruje kroz sistem akcija, podsisteme tog sistema i pojedinačne akcije. Akciju⁵³ shvatamo kao dio djelanja koji je cjelina po određenosti cilja, djelatnosti koje treba obaviti, efekata koje treba postići i primjerenošću organizacije i djelanja definisanoj situaciji. U tom smislu, akcija je strogo definisan segment djelanja usmjeren na ostvarenje strogo definisanog cilja, odnosno ostvarenje određenog efekta.

Djelanja se mogu posmatrati sa faktičkog, materijalnog i realnog stanovišta, ali i sa imaginarnog odnosno vrednosnog. Otuda odredbe o uspješnim i neuspješnim, korisnim i štetnim, velikim i malim, značajnim i beznačajnim djelanjima i akcijama.

Za naša razmatranja bitna je konstatacija da je **terorizam akciona pojava. On postoji samo kao djelanje određene usmjerenosti, ciljno**

⁵³ Isto, str. 62-65: "Politička akcija samo je deo političke aktivnosti. Ona je samo naglašeniji, intenzivniji segment političke aktivnosti, kraće traje i, po pravilu, deo je ili faza ostvarivanja političke aktivnosti."

orijentisane, određene dinamike. Ako postoje određene djelatnosti, makar kao inicijalna zamisao, možemo smatrati da postoji terorizam (kao pojava u društvu) u određenoj fazi razvoja. Ako nema takvog djelanja – nema ni terorizma kao društvene pojave. Pritom, **nije dovoljan jedan izolovan slučaj jedne jedine akcije, već se ta djelanja moraju ostvarivati kroz više organizovanih akcija. Jedna akcija primjene terora još uvijek nije terorizam (kao društvena pojava), mada jeste jedan teroristički akt, jedan čin terorisanja.**

Naša je pretpostavka da, ako je terorizam društvena pojava, moraju postojati određene djelatnosti subjekata terorizma koje se suštinski razlikuju od onih koje nisu djelatnost terorizma. Nastojimo da ne koristimo riječ "teroristička djelatnost" i "teroristička akcija" jer one navode na miješanje sadržine i značenje pojma. Naime, svakoj primjeni terora, svakom činu i akciji terora može se pridodati prefiks "teroristička", a da ipak ne označavaju djelanje terorizma. Bliža određenja kao što su "ugrožavanje", "destrukcija", "kriminal" ovo ne mijenjaju. U društvenoj praksi mnogo je oblika nasilja, legalnog i legitimnog, koji u sebi uključuju teror i terorisanje, kao i druge odredbe koje omogućavaju upotrebu riječi "teroristički" – ako se teror kao suštinsko svojstvo djelatnosti definiše nasiljem i strahom. Zar primjena "drakonskih" propisa i sankcija ne izaziva konstantan trajan strah? Zar bombardovanja u svim oblicima ratovanja ne izazivaju sistemski trajan strah i zar ona ne prave nesrazmjerne civilne i "nedužne" žrtve?

Za istinski valjano naučno definisanje neophodno je otkriti specifičnu djelatnost terorizma. Da li su to djelanja na destrukciji postojeće vlasti i poretka? Da li su te djelatnosti destrukcije svojstvene samo terorizmu ili su one identične sa ratovima (oslobodilačkim – osvajačkim), gerilskim, revolucijama, itd. Možda takvih sasvim posebnih djelatnosti, isključivo djelatnosti terorizma i nema? Možda neke uobičajene, svakodnevne djelatnosti destruktivnih svrha postaju teroristička i djelanja terora tek u okvirima posebnih okolnosti i kao rezultanta djelovanja i odnosa mnogih činilaca i odredbi? Bez detaljnog opisa djelanja terorizma na osnovu empirijskih naučnih saznanja to nije moguće adekvatno otkriti i shvatiti.

5. Metodi i sredstva društvenog djelanja

Nesporno je da ljudi svoje djelatnosti ostvaruju primjenom raznih metoda i sredstava. Aktivnosti – djelatnosti – akcije u ljudskoj društvenoj praksi često je teško razlikovati od metoda i sredstava koji se u njima koriste. Naime, primjena metoda⁵⁴ i upotreba sredstava također su funkcionalne djelatnosti u određenom sistemu (podsystemu), a i neke metode i sredstva po svojoj su prirodi djelanje. Uzmimo za osnovne primjere dva bitna pojma našeg razmatranja i realitete koje oni označavaju. To su: A) nasilje i B) strah.

A) Očigledno je da je nasilje⁵⁵ u praksi nešto što jedna skupina ili pojedinac čini (nad) drugima obavljanjem određenih raznovrsnih radnji da bi se odstranio (sломio) otpor i iznudio pristanak. Dakle, suštinsko je činjenje određenih svrshodnih i ciljnih radnji raznih vrsta, ali međusobno objedinjenih ciljem, svrhom, prostorom i vremenom. Da li je nasilje u ovom slučaju djelatnost, djelanje, ili metod ili sredstvo? Ako isključimo nekarakteristične, veoma rijetke slučajeve u ljudskom društvu, nasilje nije samo sebi cilj i svrha, već se njime ostvaruju neki drugi ciljevi. Pritom je moguće da vršioci radnji nasilja ne budu i subjekti potrebe, interesa i ciljeva radi čijeg se ostvarenja vrši nasilje. U tom smislu, iako je djelatnost, nasilje je metod ostvarenja cilja. Nasilje je previše složeno da bi se moglo shvatiti samo kao sredstvo, mada mu ne odričemo instrumentalna svojstva. Ustvari, svaki je metod složena cjelina instrumentalnog karaktera koju, uz konceptualnu postavku, čine instrumenti i postupci primjene instrumenata u određene svrhe.

⁵⁴ Vidjeti: P. Burnham, K. Gilland, W. Grant, H. Z. Layton, METODE ISTRAŽIVANJA POLITIKE, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006; S. Milosavljević, I. Radosavljević, *nav. dj.*; Dž. Termiz, S. Milosavljević, *nav. dj.*

⁵⁵ Vidjeti više: D. Šimeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, PRAKTIKUM; D. Šimeunović, POLITIČKO NASILJE; R. Vukadinović, MEDUNARODNI ODNOSI.

B) Strah⁵⁶ je, po svojim odredbama, veoma različit od nasilja, mada se ova dva pojma mogu dovesti u vezu. Strah je proizvod nasilja, a može se javiti i javlja se kao efekt (posljedica – rezultat nasilja) ili kao uzrok (preventivnom) nasilja. Zastrășivanje, kao proces kojim se svrshodno izaziva strah, širi je pojam od nasilja, a nasilje se javlja u dvije bitne funkcije:

- a) u funkciji metode akcije zastrašivanja;
- b) u funkciji općeg sredstva u situacijama u kojima je zastrašivanje samo metod ostvarivanja određenog cilja.

U društvenim procesima, generalno uzevši, nužne su metode djelanja:

- A) informisanja i komuniciranja;
- B) sporazumijevanja i dogovaranja;
- C) kompromisa;
- D) pritisaka;
- E) prinude i nasilja, odnosno borbe.

Jasno je da *informisanje i komuniciranje*⁵⁷ podrazumijeva razmjenu bitnih obavještenja, da *sporazumijevanje i dogovaranje* podrazumijevaju izgrađivanje saglasnih ili zajedničkih stavova, ponašanja i akcija; da

⁵⁶ D. Simeunović, POLITIČKO NASILJE, str. 145, 148. "Mnogo definicija terorizma, pretežno ili isključivo, oslanja se samo na **strah** kao definicioni elemenat terorizma, tačnije na leksičko poreklo termina terorizam - od latinske reči *teror* koja znači intenzivan strah ili užas. Međutim, mnogo je drugih oblika nasilja, pretnji, pa čak i *samoiniciranih* doživljaja koji mogu izazvati strah zbog čega terorizam ovakvim definicijama zasigurno nije ni precizno definisan niti je dovoljno razgraničen, ne samo od političkih već i od niza socijalnih, pa i psiholoških fenomena."

B. Buzan, *nav. dj.*

⁵⁷ J. S. Nye, KAKO RAZUMEVATI MEĐUNARODNE SUKOBNE, str. 305-310: "Eksplozija informacija proizvela je "paradox obilja". Obilje informacija dovodi do gubljenja pažnje. Kada su ljudi pretrpani velikim količinama informacija, imaju teškoća da razlikuju na šta da se usredsrede. Više nego informacija, pažnja postaje resurs koji nedostaje, a oni koji mogu da razlikuju vrednu informaciju od pozadinskog šuma, stižu moć."

Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, str. 197-214, 287-297.

kompromis podrazumijeva obostrano prilagođavanje partnera u sporu u kojem nadmoćniji stječe privilegije (prednosti). *Pritisak*,⁵⁸ *prinuda i nasilje*⁵⁹ podrazumijevaju, u načelu, iznudu pristanka manje moćnog aktera. Da li su samo neke od ovih metoda koje se ostvaruju opće,⁶⁰ a neke specifične, svojstvene samo nekim dijelovima društva i samo nekim situacijama, ne može se jednostavno odgovoriti, jer se one ne javljaju u sasvim čistom obliku i često se prožimaju. A ako je tako, karakteristično je za svaku od ovih metoda:

- a) balansiranje koristi i štete;
- b) balansiranje angažovanja energije i sredstava sa vjerovatnim efektom.

To su osnovi i za izbor sredstava – uključujući i sredstva nasilja i sredstva *zastrašivanja*.⁶¹

Pretpostavimo da neke od pobrojanih metoda uopće ne odgovaraju terorizmu, dok neke druge odgovaraju manje ili više, odnosno odgovaraju samo uz izvjestan stepen prilagođavanja. Uopćeno, mnoge metode i sredstva svojstvene su u raznim kombinacijama u spregama za mnoštvo raznih

Vidjeti više: J. S. Nye, SOFT POWER, THE MEANS TO SUCCESS IN WORLD POLITICS; T. J. Lennon, THE BATTLE FOR HEARTS AND MINDS: USING SOFT POWER TO UNDERMINE TERRORIST NETWORKS. MIT Press, Cambridge, MA, 2003; N. Chomsky, MEDIA CONTROL, SECOND EDITION: THE SPECTACULAR ACHIEVEMENTS OF PROPAGANDA (OPEN MEDIA SERIES), Open Media, 2. izdanje, 2002; N. Popović, RAT I MEDIJSKI RAT. Vojno delo, br. 1/96.

⁵⁸ Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, str. 215-217.

⁵⁹ Isto, str. 218-265; Isaković, pored, rata i agresije, navodi na str. 219-220, terorizam kao "postupak za primenu sile u međunarodnim odnosima...".

⁶⁰ S. Milosavljević, I. Radosavljević, *nav. dj.*, o osnovnim i općenaučnim metodama u politikološkim istraživanjima, vidjeti: str. 200-288; B. Šešić, OSNOVI METODOLOGIJE DRUŠTVENIH NAUKA, Naučna knjiga, Beograd, 1974, str. 9-15.

⁶¹ I. Janev, *nav. dj.*, str. 79-80.

Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, str. 226-227.

Vidjeti više: A. L. George, R. Smoke, DETTERENCE IN AMERICAN FOREIGN POLICY: THEORY AND PRACTICE. Columbia University Press, New York, 1974.

društvenih pojava.⁶² Samo jedan metod, jedan oblik postupanja ili samo jedno sredstvo nije nam dovoljno za definisanje složene pojave, ali se ne može ni zanemariti pri njenom definisanju. Naprimjer, u svakom obliku ratovanja, uključujući i medijski rat, hladni rat,⁶³ gerilski ili urbano-gerilski, podrazumijeva se postojanje oružja i razornih sredstava, primjena i prijetnja nasiljem, počinioци nasilja, žrtve, itd. Postoje posebni, specifični objekti namijenjeni borbenoj upotrebi i civilnoj namjeni. Motorno vozilo, letjelica, plovilo, skije, sanke, gas-mask, eksploziv, sjekira, nož, itd. mogu biti oruđa – sredstva rada i usluga u civilnoj i svakodnevnoj upotrebi,⁶⁴ ali i sredstva za ubijanje, sakaćenje, mučenje, zastrašivanje, sredstva kojima se vodi rat. Štaviše, i pojedine radnje u korišćenju tih sredstava mogu biti iste, ali ne u istoj funkciji i ne u istom cilju. Otuda pitanje: da li nam prosta sprega cilj – djelanje – metod (uključujući sredstva) daje dovoljno osnova za definiciju? Ne nužno, mada je to moguće u nekim slučajevima u kojima je predmet, na koji su ciljem, djelanjem i primjenom metoda, jasno određen.

⁶² Grupa autora: AMNEZIJA JAVNOSTI – OD PROPAGANDE DO TERORIZMA, Grafo komerc, Beograd, 2004.

Vidjeti više: P. Burnham, K. Gilland, W. Grant, H. Z. Layton, *nav. dj.*; T. J. Lennon, *nav. dj.*

⁶³ J. Gedis, HLADNI RAT, Clio, Beograd, 2003.

Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 191-204.

⁶⁴ N. Avdić, SPECIJALNE JEDINICE – AMERIČKI 160 SOAR, časopis Zaštita, broj 13, BiH, maj 2007, str. 52-54. Naprimjer, američki zrakoplovni puk za specijalne operacije (160th SOAR - Special Operations Aviation Regiment), između ostalog, koriste: helikopter Boeing MH-47E, za "izvođenje prikrivenih operacija prebacivanja jedinice i tehnike na velikim udaljenostima (letjelica može neprekidno šest sati obavljati zadatak u radijusu većem od 500km), ...termovizijski system FLIR tipa AAQ-16, infracrveni ometač tipa ALQ-144, uređaj koji upozorava na radarski zahvat RWR (Radar Warning Receiver), ...sonda za napajanje gorivom u zraku, dok od naoružanja ima montirana sa bokova dva mitraljeza sa rotirajućim ciljevima tip M-134 Minigun kalibra 7,62mm. ...Ipak, najviše tereta na sebe preuzima helikopter iz porodice Black Hawk tipa MH-60 prvenstveno namjenjenih za ubacivanje, izvlačenja i dostava materijala jedinicama tokom dana, noći i složenim meteo-uslovima, druga namjena im je izvršenje CSAR (Combat Save and Rescue – borbeno traganje i spašavanje) misija...".

Iz prethodnog izlaganja proizlazi manje-više pouzdan, odnosno vjerovatan zaključak da za definisanje terorizma, ali i mnogih drugih sličnih pojava ili pojava u kojima se javljaju isti činioci, metod i sredstva, njihove međusobne sprege sa samo nekim činiocima pojave nisu dovoljni za valjano definisanje i definiciju. Razlog tome je što ni tada ne dobijamo ono što se naziva "krucijalno svojstvo" ili "specificum differentia". Pritom, bez uključivanja odredbi metoda ostvarivanja pojave, nije je moguće definisati. A ako nisu dovoljne samo neke sprege, onda su za definisanje neophodne sve bitne sprege bitnih činilaca u karakterističnim odnosima unutrašnjih i (naročito) spoljnih funkcija i uloga sistema u sistemu društva.

6. Efekti kao činioci strukture pojave

Već samo nastajanje i postojanje pojave svojom dinamikom, kroz odnose i veze sa drugim pojavama i procesima vlastitih promjena, nužno izaziva dvostruke efekte:

A) unutar same sebe i

B) u okruženju ili u vlastitom sistemu i u širem, spoljnom sistemu čiji je ona dio.

Društvene pojave dinamično-akcionog tipa - čije su osnove i razlozi nastanka i razvoja u društvenim i političkim potrebama, volji, ciljevima i svrhama, svim činiocima svoga postojanja i aktivnosti - usmjerene su na ostvarivanje artikuliranih, poželjnih (sa stanovišta sistema pojave) i očekivanih efekata odnosno ostvarivanja ciljeva. Svjesno i funkcionalno oformljene organizacije društva, a naročito one ekonomskog, političkog i obrazovno-odgojnog karaktera, istinski su reprezentant takvih pojava.

Dovoljno je samo navesti privrednu organizaciju, privredno preduzeće, političku organizaciju, političku partiju ili političku stranku, školu, sportski klub – pa imati dovoljno dokaza za prethodnu tvrdnju. Ova činjenica proizlazi iz fundamentalnih komponenata ljudske djelatnosti:

A) da je svaki ljudski rad u određenom stepenu nužno organizovan, te da je ljudsko djelanje organizovano;

B) da je svaki ljudski rad – djelanje – ciljno svrhovit barem po osnovnoj težnji.

Ove odredbe jasno ukazuju da organizacije i djelanja ljudi u suštini usmijerenja imaju postizanje efekata kojima će zadovoljiti svoje potrebe – ili samo neku od potreba. One su artikulirane kroz ciljeve koji su izraz interesa. Dakle, možemo konstatovati da akciona društvena pojava svojom ukupnošću nastoji ostvariti po sebe pozitivne efekte – jednostavnije, nastoji ostvariti svoje ciljeve čime zadovoljava svoje interese i potrebe.

Efekti se postižu preko raznih oblika saradnje i konkurencija raznih subjekata uključujući i razne organizacije. Stoga efekt nije jednostavan rezultat svrhovitog ciljnog angažovanja, djelanja subjekata, već je uvijek rezultanta postignutih rezultata⁶⁵ djelanjem u raznim vremenima i na raznim prostorima (kroz kulminaciju), kao i na jednom definisanom prostoru i u određenom vremenu. Otuda, kao i iz mnoštva drugih razloga, imamo očekivane – ciljne efekte – pozitivne rezultate i neočekivane efekte koji mogu biti negativni, neutralni i pozitivni. Također, efekti (bilo da su to rezultati ili neočekivane posljedice) mogu biti pojedinačni ili masovni, trenutni ili trajni, uvjetni ili bezuvjetni, neposredni ili posredovani, tekući – aktuelni ili odloženi. Štaviše, pojedini rezultati, trenutno pozitivni, mogu kao odloženi i posredovani biti jako negativni.

Naprimjer, akcija razaranja koja donosi mnoge žrtve može biti veoma uspješno izvedena. Razaranja i materijalne štete mogu biti velike, ljudske žrtve mnogobrojne i strah time izazvan veliki i masovan, ali on može kao odložena posljedica djelovati u pozitivnom i negativnom pravcu po izvršioce djela: prvo, može obeshrabriti napadnutu stranu koja se iz straha povinuje zahtjevima počinitelaca – napadača; drugo, može podstaći žrtvu napada na žešću, organizovaniju i efikasniju odbranu i samozaštitu. Dakle, trenutni, aktuelan povoljan rezultat akcije ne mora biti i konačno pozitivan. U nekim slučajevima čak i nema istinskog društvenog efekta,

⁶⁵ S. Milosavljević, POLITIČKA AKCIJA, str. 129-130.

već se susrećemo sa prividom efekta. Izostanak pravog efekta – što je u suštini nedovoljno ostvarenje cilja – korist nesrazmjerna angažovanju i utrošku, može također imati sve tri vrijednosti: pozitivnu, neutralnu i negativnu, zavisno od uloge akcije i funkcija ciljanog efekta.

Da li terorizam kao pojava u svojim akcijama ima specifične i specijalne efekte koji se suštinski razlikuju od efekata drugih društvenih akcija? Mogu li se ti efekti samostalno koristiti kao nužni i dovoljni u definisanju terorizma? Očigledno je da to unutrašnji efekti (unutar pojave koju nazivamo terorizam) nisu, kao ni spoljašnji efekti (djelovanja terorizma na okruženje). Ponavlja se zaključak da nijedan strukturalni činilac društvene pojave, nepovezan sa drugima, nije dovoljan za njeno definisanje. Ako to važi za društvene pojave uopće, a terorizam je društvena pojava, onda to važi i za terorizam. U skladu s tim, osnova za definisanje s osloncem na društveni realitet koji označavamo pojmom i terminom mora se tražiti u čitavoj strukturi pojave. Ovaj nas zaključak upućuje na traženje zajedničkih odredaba terorizma u društvenoj strukturi i, naročito, posebnih, specifičnih i specijalnih odredaba i posebnoj strukturi terorizma.

Terorizam, kao i sve društvene pojave, nije samo struktura, već ga njegova dinamika određuje i kao proces.

III Terorizam kao društveni proces

Društvene pojave kao društveni procesi⁶⁶ mogu imati i u društvenoj stvarnosti imaju raznovrsne odredbe, igraju razne uloge i vrše razne funkcije. No, svi ti procesi, a naročito akcioni imaju svoj začetak u nekoj nezadovoljenoj potrebi pojedinca, društvene grupe, društvene zajednice. Od momenta faktičkog javljanja potrebe – od njenog začetka – proces se po pravilu odigrava uglavnom kroz etape i faze, kao uži dijelovi cjeline, odnosno njenih dijelova. Takav tok procesa proizlazi iz prirode društvenog procesa. Društveni je proces, pojednostavljeno rečeno, vremenski i prostorno određen niz međusobno povezanih događaja čiji se odnosi i veze mogu identifikovati kao veze i odnosi unutar jedne cjeline, jednog sistema koji ostvaruje veze i odnose sa okruženjem. Odnosi sa okruženjem djeluju kao utjecaji okruženja (koje se i samo sastoji od mnoštva procesa) na predmetni proces i kao utjecaj procesa na predmetno okruženje.

⁶⁶ M. Đorđević, *nav. dj.*, str. 82. Društveni proces je "osnovna društvena pojava, jer uslovljava sve ostale vrste pojava. Društveni procesi leže u osnovi društvenih promena i predstavljaju manifestan vid društvenog kretanja (društvenog dinamizma).

Pod pojmom društvenog procesa podrazumevamo povezano delovanje ljudi (njihovih radnji, ponašanja) koje uzrokuju određene promene – bilo da je reč o telesnim radnjama ili psihičkim procesima (svest, podsvest, nagon, osećanja, itd.) pozitivnim ili negativnim."

M. Pečujlić, *nav. dj.*, str. 54: "Najopštija forma društvenih zbivanja je, dakle, društveni proces u toku koga dolazi do približavanja ili razdvajanja ljudi... Svaki događaj nije ništa drugo već samo promena društvene razdaljine između ljudi..."

...Društveni proces je osnovna društvena pojava i on sadrži najopštije karakteristike društvenog: povezivanja ili razdvajanja ljudi, njihovih ponašanja. Ovaj odnos je stalan i nepromenljiv...

...Proces spajanja: 1) približavanje, 2) prilagođavanje, 3) saglasnost, 4) udruživanje; razdvajanje: 1) utakmica, 2) opozicija, 3) sukob."

Ciljni, svrsishodni procesi po pravilu su i nastajali i razvijali se u organizovane procese da bi svojim postojanjem i djelovanjem utjecali na postojeće okruženje. Pravac i smjer djelovanja takvih procesa je, u konačnom, ostvarivanje povoljne (povoljnije) situacije po subjekte – nosioce aktivnosti tog procesa. Već u ovom momentu možemo, u sklopu rečenog, razlikovati: A) stihijne, B) spontane, C) organizovane procese.

Stihijni društveni procesi nastaju slučajnim stjecajem okolnosti i odigravaju se bez odgovarajuće koordinacije. Događaji se odigravaju bez jasne i određene veze, bez sinhronizacije i bez artikulisanog cilja prihvatljivog u nekoj mjeri za sve pripadnike, voljne učesnike u datom procesu. Ti procesi imaju, po pravilu, barem tri slijedeća obilježja: prvo, oni teže organizovanju i selekciji ili, ako to ne ostvare, oni su skloni raspadanju; drugo, ti su procesi prevashodno masovni procesi protesta; treće, ti procesi ne predviđaju i ne planiraju efekte. Zato su, osim onih koji su nužni i koji se odigravaju u skladu sa društvenim zakonima i u njihovom okviru, po pravilu kratkotrajni i često kontraproduktivni.

Spontani pokreti nastaju, kao i stihijni, kada je neka intenzivna masovna potreba nezadovoljena ili se njeno zadovoljenje osujećuje i osporava, a ona je konstituisana i izražena kao masovno prihvaćena velika društvena vrijednost. Bitna razlika između stihijnih i spontanih procesa je u tome što sve nosioce stihijnog procesa okuplja i orijentiše slučaj, dok, nasuprot tome, spontani procesi za osnov okupljanja i kao okvirni orijentacioni cilj imaju određenu prihvaćenu, relativno jasnu, društvenu vrijednost. Spontani procesi često su osnov političkih i drugih pokreta iz kojih se, relativno lahko i brzo, iznjedri organizacija.

Organizovani procesi usmjeravani su organizacijom i uz snažnu ulogu organizovanog djelanja. Imenovanje organizacije kao determinante organizovanog procesa⁶⁷ podrazumijeva zahtjev da se organizacija definiše, što je neophodno i zbog dalje upotrebe ovog pojma.

⁶⁷ R. Ratković, *nav. dj.*, str. 120-124: "...predložićemo da se politički proces odredi kao skup ponašanja i aktivnosti različitih oblika grupisanja i povezanosti ljudi, koji se rukovode određenim potrebama i interesima, određenim predstavama i shvatanjima, koji upotrebljavaju različita sredstva i metode da bi uticali na društvena kretanja u skladu sa tim svojim potrebama, interesima i shvatanjima."

Organizacija⁶⁸ je grupa ljudi ciljno, svrsishodno i funkcionalno povezanih u jedan djelatni sistem u kome svaki pojedinac, svaka podgrupa, svaki dio te cjeline ima definisanu ulogu, položaj, funkciju, ponašanje – djelanje u strogom hijerarhijskom poretku, pri čemu organizacija – sistem ima definisane ciljeve unutar sebe i prema okruženju kao i načine njihovog ostvarivanja.

Nesporno je da organizacije mogu biti razne,⁶⁹ mogu se baviti raznim djelatnostima, biti uređene po raznim principima, imati razne socijalne osnove, da se razlikuju po metodama rada, itd. Po svim odredbama organizacije i procesa može se već sada konstatovati da je **terorizam društveni proces koji karakteriše organizovanost i u kome organizacija igra bitnu ulogu.**

Prvi moment prve faze u prvoj etapi nastajanja jednog društvenog organizovanog procesa jeste identifikovanje bitnih svojstava nezadovoljenih potreba – što predstavlja društveni problem određenog obuhvata, rasprostiranja, trajanja, intenziteta. Sa jednom situacijom, jednim problemom, mnogi subjekti mogu imati određene veze i odnose, ali ga mogu identifikovati samo malobrojni.

Vidjeti: M. A. Kaplan, *SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS*, New York, 1975.

⁶⁸ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 820.

C. Archer, *INTERNATIONAL ORGANIZATIONS*, Routledge, London, New York, 2001, p. 1-34.

Vidjeti više: R. Ratković, *nav. dj.*; O. Račić, V. Dimitrijević, *MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE*, Savremena administracija, Beograd, IV izdanje, 1988.

⁶⁹ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 223-275; Na str. 223: "Postoje dve vrste nedržavnih činilaca: međuvladine organizacije (MVO), čiji su članovi države, i nevladine organizacije (NVO), čiji su članovi pojedinci i grupe."

P. Willetts, *nav. dj.*, p. 354-381. Autor ukazuje da međunarodne organizacije čine strukturu globalne politike. On razlikuje: *međunarodne organizacije (international organization - IO)*, *međuvladine (međudržavne) organizacije (intergovernmental organization - IGO)*, *međudržavne nevladine organizacije (international non-governmental organization - INGOs)*, *hibridne međudržavne n-vladine organizacije (hybrid INGO) i međunarodni režimi (international regime)*.

C. Archer, *nav. dj.*, p. 35-64.

Identifikaciju slijedi artikulacija problema. Ovu fazu po pravilu ostvaruje jedna uža, veoma aktivna grupa (socijalno jezgro koje čine subjekti posebnih odlika) i jedna masovna grupa koja takvu artikulaciju uglavnom prihvata. Artikulacija problema po sadržini je: utvrđivanje i formulisanje suštine i sadržine problema, uzroka, dimenzije i posljedica postojanja problema, te mogućnost kretanja i rješavanje problema. Ovu artikulaciju karakteriše uopćenost i pojednostavljanje. Ova je faza nužna radi konstituisanja vrednosne orijentacije bez koje nema utvrđivanja istinskih ciljeva i motiva za angažovanje u daljem procesu.

Slijedeća je faza predstavljanje i afirmisanje problema, odnosno interesa i ciljeva kroz čije se ostvarivanje problem rješava. Te su tri faze u suštini početne u pripremi organizovanja – u stvaranju organizacije. Kroz njih se utvrđuje osnov za organizovano okupljanje, jer se oformljuje razlog za okupljanje, formira poziv na okupljanje i formira organizaciono jezgro koje može obavljati poslove okupljanja. Čak i neformalizovani društveni procesi ne mogu izbjeći ove faze procesa – osim ako proces, odnosno njegovi subjekti ne iskažu punu nesposobnost da na prihvatljiv način artikulišu problem.

Druga etapa započinje programiranjem i planiranjem. Pogrešno je očekivati da se tri spomenute faze u prvoj etapi procesa odvijaju potpuno nezavisno. Naprotiv, već otkrivanje i identifikacija problema sadrže u sebi naznake mogućih određenja i njihovih značenja, kao i motiva, interesa i ciljeva. Konstatcija da je jedna situacija nepovoljna po određene subjekte implicira njihov nedovoljno artikulisan i preciziran cilj u obliku težnji da se situacija – problem promijeni. Otuda je druga etapa predmetnog procesa postavljanje pitanja i traženje odgovora: šta, kako i kada se treba promijeniti i šta, kada i čime izvršiti promjenu?

Prva faza druge etape jeste traganje za realističnim i konkretnim ciljevima koji čine hijerarhijski poredak po obimu, domašaju i značaju, a međusobno su funkcionalno zavisni od krajnjeg cilja.⁷⁰ Može se reći da

⁷⁰ United Nations, IN LARGER FREEDOM: TOWARDS SECURITY, DEVELOPMENT AND HUMAN RIGHTS FOR ALL, Report of the Secretary-General of United Nations, A/59/2005, 21.03.2005, internet-maj 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>.

akciono-organizovani društveni procesi konstruišu dva sistema ciljeva:

1) ciljeve procesa, koji su općiji i dugoročniji;

2) ciljeve akcija (unutrašnjih i spoljnih - usmjerenih na ostvarivanje činilaca i svojstava procesa usmjerenih na odnose procesa i okruženja). S obzirom da su akcije i radnje i činjenja u akciji momenti, djelatne tačke kojima se proces ostvaruje (kroz koje proces postoji), utvrđivanje ciljeva akcija je trajna djelatnost determinisana:

a) okolnostima – situacijom;

b) ciljevima procesa.

U prethodnoj glavi dosta se široko govorilo o ciljevima. Ovdje je dovoljno napomenuti da postoje ciljevi cjeline i ciljevi dijelova. Za odigravanje procesa naročito su značajni ciljevi akcija koji, ustvari, imaju dvostruka svojstva. Oni su, s jedne strane, parcijalni jer su dijelovi općeg i posebnih ciljeva procesa (subjekata – nosilaca procesa). S druge strane, akcije su strogo definisane cjeline i njima se (za njih se) određuje:

a) ciljevi akcije;

b) ciljevi svakog segmentarnog i elementarnog dijela akcije, svakog akcionog detalja.

Dva su naglašena zahtjeva postavljena u ovoj fazi: prvi, da ciljevi budu *realistični*; drugi, da ciljevi budu *prihvatljivi*.

Realističnost ciljeva podrazumijeva izbor ciljeva koji se mogu u određenom vremenu, u datoj situaciji, ostvariti kroz zadovoljavajuće efekte. Ciljevi procesa, opći i historijski ciljevi, po pravilu su dugoročni, uopćeni i ne zahtijevaju veliku preciznost. Ciljevi akcija, radnji i činjenja, nasuprot tome, vrlo su realistični i precizno određeni. Realističnost i preciznost određenja ciljeva (šta, kada, gdje, kakav efekt postići) bitan je uvjet utvrđivanja programa i plana.

UN, THE MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS (2005), internet-januar 2006, <http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20Book.pdf>, <http://www.un.org/millennium-goals/index.asp#>.

Program organizacije saopćava i usmjerava opće tokove procesa opisujući aktivnosti, djelanja i akcije kojima će se, u određenom vremenu i prostoru i procijenjenoj i prognoziranoj situaciji, ostvarivati određeni ciljevi.

Programi se ne bave konkretnim ciljevima, već su oni samo orijentaciona osnova i jedan od kriterija vrednovanja ostvarivanja procesa. Planovima se konstruišu izvršne norme konkretnih ciljeva. U principu, planovi⁷¹ bi trebali biti specijalizacija i konkretizacija progama. Kao što i programi mogu biti raznih vrsta (osnivački, opći, akcioni, itd.) i planovi mogu biti raznovrsni. Uobičajena je podjela planova po kriteriju vremenskih perioda predviđenih za njihovo izvršenje, pa su tako poznati dugoročni, srednjoročni i kratkoročni planovi; petogodišnji, jednogodišnji, polugodišnji, mjesečni, sedmični, dnevni i jednosatni – pa i, u specifičnim slučajevima, minutni, odnosno sekundni planovi, pa i planovi koji sadrže određena vremena koja se iskazuju u djelićima sekunde. Planovi pojedinih akcija, njihovih faza, radnji i činjenja (postupaka) u određenim slučajevima sadrže

⁷¹ United Nations - General Assembly, GLOBAL COUNTER-TERRORISM STRATEGY - THE PLAN OF ACTION (2006), internet – januar 2007, www.un.org/terrorism/strategy-counter-terrorism.html, www.un.org/unitingagainstterrorism, www.un.org/terrorism. Generalna skupština Ujedinjenih naroda u septembru 2006. usvojila je Globalnu strategiju protiv terorizma, koji predstavlja konsenzus lidera postignut na Svjetskom samitu 2005. kada su osudili terorizam, njegove oblike i manifestacije. Globalna strategija predstavlja osnovu za konkretan Plan akcija, koji obuhvata: 1) procjene uvjeta koji omogućavaju širenje terorizma; 2) procjene u prevenciji i borbi protiv terorizma; 3) procjene da države-članice izgrade mogućnosti u prevenciji i borbi protiv terorizma, kao i jačanje uloge Ujedinjenih naroda u vezi sa tim; i 4) procjene da se omogući poštovanje ljudskih prava svih i uloge prava kao fundamentalne osnove u borbi protiv terorizma.

United Nations - Security Council UN - Counter-Terrorism Committee, UN ACTION AGAINST T, internet – januar 2007, www.un.org/sc/ctc, www.un.org/sc/ctc/unaction.shtml.

UN, REZOLUCIJA SAVJETA SIGURNOSTI 1373 (2001), ANNEX REPORT OF THE POLICY WORKING GROUP ON THE UNITED NATIONS AND TERRORISM, internet, www.un.org/terrorism/a57273.doc, 2004.

UN, IN LARGER FREEDOM: TOWARDS SECURITY, DEVELOPMENT AND HUMAN RIGHTS FOR ALL, Report of the Secretary-General Of United Nations, A/59/2005, 21.03.2005. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>.

razrade djelanja (i efekata) po dijelovima sekunde. Ovo je karakteristično za planove borbenih akcija, ali i akcija preduzimanja mjera suprotstavljanja prirodnim nesrećama, spašavanja ljudi, stratosferskih i podvodnih istraživanja, itd.

Planovi⁷² su, ma kakvi bili, iskaz o (realistično) zamišljenoj, pozitivnoj i kontrolisanoj dinamici odigravanja svrsishodnog procesa. Stoga je **PLANIRANJE**⁷³ druga faza druge etape odigravanja procesa.

Planiranje je smisleno i meritorno djelanje na situiranju ciljeva raznih vrsta i funkcionalnom, sistematskom povezivanju (prvo misaonom) sa djelanjem – angažovanjem, činjenjem, postupanjem raspoloživim sredstvima u vremenu i prostoru, usmjerenom na ostvarivanje efekata.

Osnovni sadržaj svakog plana je:

1) Konstatovanje ciljeva i razrada njihovog međusobnog odnosa po značaju, redosljedu ostvarivanja i osnovnim nužnim zahtjevima za njihovo ostvarivanje;

2) Konstatovanje početne situacije i vjerovatnih promjena u situaciji pod djelovanjem djelanja – radnji i činjenja.

Najkraće rečeno, planovi moraju odgovarati na pitanja:

- u kojim se stvarnim okolnostima mora (treba) djelovati;

- zašto se mora djelovati u tim okolnostima;

- ko - koji subjekti moraju djelovati u datim okolnostima i zašto;

- koje će radnje i činjenja navedeni subjekti obaviti i s kakvim efektima (materijalnim, psihičkim, moralnim ...);

- kojim će se metodama i sredstvima dotični subjekti služiti pri obavljanju predviđenih djelanja, radnji i činjenja. To podrazumijeva i utvrđivanje utroška raspoloživih snaga i sredstava;

⁷² S. Milosavljević, M. Pešić, OMLADINA I POLITIČKA AKCIJA, OPA Morava, V. Loznica, 1983, str. 71-78.

⁷³ Isto, str. 75-78.

- u kom će se vremenu i trajanju odigravati svako djelanje, radnje, ili činjenje;

- na kom će se prostoru (uključujući i svojstva prostora) obaviti djelanje, radnje, činjenja;

- sa kojim će se efektima, pozitivnim i negativnim, sa kojim utrošcima, dobitcima i gubicima obaviti djelanje, radnje, činjenja.

Dakle, planovi odgovaraju na pitanja: zašto, ko, šta, kako, kada, gdje i s kojim efektima.

Mada je svaki plan u određenoj mjeri, čak pretežno kreativan akt, zasnovan na pouzdanim saznanjima i veoma racionalan, skloni smo razlikovati: A) rutinske i B) kreativne planove.

A) *Rutinski planovi* bave se ponavljajućim situacijama i ustaljenim procesima u kojima se događaju relativno male i lahko predvidive promjene u situacijama.

B) *Kreativni planovi* bave se originalnim situacijama, tokovima u kojima postoje (moguće su) mnoge varijacije i teško predvidive promjene. Takve situacije karakteristične su po djelovanju raznih činilaca i mogućih slučajnosti.

U planiranju se koriste relativno pojednostavljeni modeli zasnovani na relativno stabilnim činilcima o kojima postoji relativno pouzdano i verifikovano saznanje, a u njih se uključuju i varijacije vjerovatnoće, rasponi prostora, vremena, vrijednosti, raspoloživih sredstava, očekivanih dobitaka i gubitaka, pa se u nekim slučajevima izrađuju i rezervni (korektivni) planovi i alternativni planovi.

Ni najsavremeniji planovi nisu zaštićeni ni od grešaka ni od slučajnosti naročito kada se, u odnosu naglašene konkurencije, pripremaju kontraplanovi suprotstavljenih subjekata. Uopće uzevši, planovi kao akti predviđanja odigravanja procesa nužno prognoziraju ponašanja ljudi – koja su samo dijelom standardizovana.

Svi društveni procesi nisu ciljni i svrsishodni, niti su organizovani, usmjereni i planirani. Međutim, i oni koji to nisu:

A) odigravaju se po postojećim društvenim zakonima – koji se mogu, barem u osnovnom, saznati – što u planiranju može biti korišćeno;

B) savremeno društvo, o kome govorimo, institucionalizovano je i veoma organizovano, te se većina društvenih procesa odigrava:

a) posredstvom institucija i organizacija i uz njihov veliki utjecaj;

b) u okvirima i kroz institucije i organizacije – što je važan osnov za planiranje.

Međutim, na ostvarivanje planova i na tačnost i preciznost planova djeluju:

1) društvene oscilacije i slučajnosti;

2) prirodni zakoni i događaji koji se ne mogu predvidjeti. Naprimjer, zbog bolesti ili smrti samo jednog čovjeka ili zbog prostog opažanja jednog čovjeka može propasti jedna akcija. To je razlog ograničenih mogućnosti planiranja i činjenica da je svaki plan izvršavanja društvene akcije samo vjerovatan – a nikada potpuno tačan i precizan.

Treća etapa društvenog, akcijskog i organizovanog procesa je samo djelanje, izvršavanje radnji i činjenja kojima se:

A) ostvaruju programski i planski ciljevi;

B) ostvaruju norme planova (i preko njih programa). Iako se u većini slučajeva ostvarivanjem normi planova ostvaruju i norme programa, u nekim, ne tako rijetkim slučajevima, ostvarivanjem normi planova mogu se deformisati ili čak napustiti norme programa. Ukoliko su norme programa općije, apstraktnije, utoliko se one lakše i češće transformišu kroz norme planova i njihovu realizaciju.

Prva faza četvrtre etape može se nazvati pripremnom. To je faza informisanja, obuke i raspodjele zadataka – faza obavještavanja, upućivanja i prethodna provjera osposobljenosti. Osim ovog internog dijela, postoji i eksterni dio. Možemo ga nazvati eksternom najavom započinjanja procesa u okruženju. Najava procesa, organizovanja i akcije po pravilu ima više sadržaja, uloga i funkcija. Tako najava treba animirati – obavijestiti i

pridobiti podršku subjekata u okruženju i otupiti oštrinu djelovanja suprotne strane. Istovremeno, tokom najave, priprema se okruženje na prijem i prihvatanje poruka agitacije i propagande koje su uvjet za drugu fazu.

Drugu fazu možemo smatrati mobilizacionom. Značaj ove faze nije samo u prikupljanju pristalica i uključivanja u proces, već i u pridobijanju naklonosti i podrške subjekta okruženja i bez aktivnog, operativnog uključivanja u akcioni proces. Istovremeno, u ovoj se fazi razvijaju i koncentrišu unutrašnje djelatne moći organizovanog akcionog procesa. Mobilizaciona faza može djelovati stimulatивно i destimulatивно na suprotnu stranu, što zavisi od okolnosti i svojstava suprotne strane.

Druga je etapa faktičko započinjanje procesa određenim akcijama, radnjama i činjenjima kojima se ostvaruju određeni efekti, materijalni i nematerijalni. U ovoj su etapi bitne dvije grupe efekata: prvu čine demonstracija i faktička provjera akcione moći; drugu čine uvjeravanja u postojeću aktivnu moć i sposobnost ostvarivanja efekata.

Treću etapu čine terensko i socijalno proširivanje i opći, kvantitativni i kvalitativni rast procesa i sve češće postizanje značajnijih efekata, prvenstveno pozitivnih, ali i negativnih.

Četvrtu etapu čini dostizanje kulminacije procesa. Kulminaciju shvatamo kao maksimalan aktivitet svih snaga i činilaca procesa i postizanje maksimalnih efekata u toku procesa – to je vrhunac razvoja procesa. Ova etapa može dovesti do prevladanja suprotstavljenih subjekata, ali i do maksimalnih iscrpljivanja moći organizovanog procesa. Ona po svojim efektima može osigurati i završetak procesa, bilo sa pozitivnim bilo sa negativnim efektima.

Ako u ovoj etapi – kulminaciji – ne dođe do razrješenja problema, po pravilu slijedi peta etapa koju nazivamo stagnacijom.

Peta etapa, stagnacija, uobičajena je, ali nije nužna. Pod stagnacijom razumijemo zaustavljanje rasta i razvoja procesa i njegovo zadržavanje na dostignutom nivou kvaliteta i kvantiteta. Ova etapa, koja se može odigravati kroz periode raznog vremenskog trajanja, može se odigravati kroz jednu ili više faza. U jednoj fazi odigrava se kada traje veoma kratko

i odmah potom nastaje opadanje pojave – procesa. Dvije etape nalazimo u procesima u kojima svi činiooci i svojstva procesa ne ostvaruju svoju kulminaciju istovremeno, te ni stagnacija ne obuhvata pojavu – proces u cjelini. Tada je prva faza stagnacije ona u kojoj su neki činiooci već kulminirali i čiji su rast i razvoj zaustavljeni, a drugi, manje značajni činiooci veoma su usporili svoj rast i svojstva, te se za pojavu – proces u cjelini – ne može konstatovati da iz kulminacije prelazi u stagnaciju.

Ima procesa u kojima je moguć prelaz iz kulminacije, bez posredovanja stagnacije, u opadanje. U nekim procesima koji ne ostvaruju razvoj kontinuirano, već sukcesivno, u toku njihovog ostvarivanja mogu se događati oscilacije. Proces u jednom vremenskom razdoblju dostigne svoj vrhunac, zatim nastaje zastoje – stagnacija za čije vrijeme trajanja nastaju izvjesne bitne promjene, tako da se ponavljaju etape rasta i razvoja i etapa kulminacije, da bi potom uslijedila etapa stagnacije. Odavno je poznato da se ljudski procesi ne odigravaju pravolinijski ni jednosmjerno. Umjesto toga, favorizovana je ideja o spirali razvoja. Ali, faktičko odigravanje društvenih procesa ukazuje da ni spirala ne izražava sve značajne promjene na liniji razvoja. Ona jednostavno zanemaruje izvjesne oblike oscilacija i stepenosti.

Šesta je etapa veoma složena i u suštini je to etapa opadanja i prestajanja procesa. Stoga ćemo ovu etapu posmatrati kroz dvije faze: prvo, faza opadanja i drugo, faza prestajanja procesa.

Prva se faza manifestuje smanjenjem broja manifestacija procesa bilo kroz broj subjekata – aktera, djelanja, radnji i činjenja, bilo vremenski i prostomom učestalošću ili smanjenjem broja i značaja efekata. Međutim, svako smanjenje manifestacija procesa u jednom vremenskom periodu i na jednom određenom mjestu ne mora značiti i stvarno opadanje procesa u cjelini. Evidentne su dvije tipične situacije privida opadanja procesa:

“Premještanje procesa”, što podrazumijeva da se proces usporeno i smanjenim intenzitetom odigrava na jednoj teritoriji, ali da započinje obuhvatati drugu – druge teritorije. Moguće su razne kombinacije gustine manifestacija i intenziteta na raznim teritorijama.

Drugi je privid privremeno zamiranje procesa na jednoj ili svim teritorijama, što u suštini znači odlaganje svih ili znatnijih manifestacija procesa na neko. određeno ili neodređeno vrijeme. U društvenim procesima, sposobnim za višestruku i višestepenu transformaciju oblika i formi manifestovanja, ovo su relativno česte situacije.

Odigravanje procesa terorizma kroz terorističke akcije ima slične manifestacije kao izložena prva faza šeste etape. Ta je sličnost samo prividna. Za odigravanje terorističkih akcija karakteristično je:

1) Unutrašnja djelatnost na organizovanju terorističkih akcija i izgradnji preduvjeta za izvođenje terorističkih akcija traje bez prekida na raznim prostorima i u tajnosti;⁷⁴

2) Mjesta izvođenja terorističkih akcija i vremena⁷⁵ njihovog izvođenja mijenjaju se u težnji da se postigne iznenađenje. Stoga, "zatišja" i protok vremena između terorističkih akcija nije pouzdan znak opadanja terorizma, već može biti izraz njihove strategije i taktike ostvarivanja.

Ovo posebno naglašavamo zato što i sama prijetnja nagovještavanjem mogućih akcija⁷⁶ izaziva napetost, mnoga ograničenja u tekućem životu, velike troškove, itd.

Druga je faza prestanak procesa. Pod prestankom procesa razumijemo prestanak djelanja, radnji i činjenja koji izazivaju efekte povezane sa određenim ciljevima, ali ne podrazumijeva i djelovanje ostvarenih efekata.

Prestanak procesa podijelili bismo u više potfaza: A) smirivanje procesa; B) odumiranje procesa; C) prelazak procesa u nešto drugo.

A) *Smirivanje procesa* samo je nastavak općeg prestanka procesa, a u ovom slučaju znači kontrolisano, ciljno i svrsishodno isključivanje

⁷⁴ Vidjeti više: Ch. W. Jr. Kegley, Ch. W. Kegley, THE NEW GLOBAL TERRORISM: CHARACTERISTICS, CAUSES, CONTROLS, Prentice Hall, 2002; B. Hoffman, INSIDE TERRORISM, Columbia University Press, 1999; K. Tomaševski, TERORIZAM U SUVREMENOM SVIJETU, Zagreb, 1980.

⁷⁵ Vidjeti više: Ch. C. Harmon, *nav. dj.*; Combs Cindy C, TERRORISM IN THE 21st CENTURY, Upper Saddle River-Prentice Hall, New Jersey, 1997.

⁷⁶ W. J. Hartman, *nav. dj.*, p. 28-29.

određenih manifestacija i smanjenje intenziteta procesa. U akcionim – organizovanim procesima isključivanje izvjesnih činilaca i smanjenje intenziteta može se odigravati i u drugim etapama i fazama u sklopu strategije i taktika. Ovo je isključivanje manifestacija činilaca i intenziteta procesa, a razlikuje se od drugih po tome što su ta isključenja trajna – konačna, što obuhvataju najvažnije činioce i što intenzitete vode do njihovog prestanka.

B) *Odumiranje procesa* prožima se sa prvom potfazom i njena je prirodna posljedica. Kada više nema činilaca procesa i kada su intenziteti njihovog objedinjenog djelovanja ravni nuli, pojave – proces kao cjelina – više nema, čak i kada se može naići na izvjesne ostatke.

C) *Prelazak u nešto drugo* nije treća potfaza po redoslijedu, jer se odigrava nezavisno od njih, odnosno i druga potfaza samo je jedan od oblika treće. Ova se potfaza može odigrati u bilo kojoj etapi. Ona se ostvaruje kroz dva oblika:

1. integracijom ili
2. transformacijom, pri čemu se u oba oblika mogu uspostaviti:
 - a) dominacija činilaca jednog od integrisanih procesa ili
 - b) ravnoteža činilaca integrisanih procesa i
 - c) nastajanje novih izmijenjenih kvaliteta. U sva tri slučaja, kao i u prethodno navedenim, moguće su prividne i stvarne situacije.

Kao posebnu, relativno samostalnu pa i nezavisnu etapu od ovdje prikazanih, izdvojili smo etapu korišćenja, primjene, upotrebe efekata akcija, radnji, činjenja, dijelova procesa i procesa u cjelini. To nije etapa u redoslijedu etapa jednostavno zato što se proces ostvaruje kroz moment, postupke, radnje, činjenja, akcije – a svaki od momenata ima svoje efekte (spoljne i unutrašnje), bez čijeg se korišćenja i djelovanja proces ne može odigravati niti manifestovati. Međutim, efekti se mogu konstatovati i kao parcijalni (za svaki čin, radnju, akciju, fazu, etapu) i kao cjeloviti – za ukupnost procesa. Iskorišćavanje efekata nužni je sastavni činilac procesa.

Korišćenje efekata spada u veoma složene cjeline unutar procesa i, u analitičke svrhe, može se podijeliti na više uvjetnih faza:

Prva je faza nužno identifikovanje efekata. Tri su bitna procesna postupka u identifikovanju efekata: prvo, konstatovanje stvarnih efekata i njihovo razlikovanje od prividnih i lažnih efekata. To praktično znači razlučivanje efekata kao proizvoda procesa i efekata koji su nastali bez ili nezavisno od djelovanja procesa ili barem bez njegovog neposredog utjecanja.

Druga je faza vrednovanje ostvarenih efekata, sa stanovišta utvrđenog konkretnog cilja i općijih ciljeva. Vrednovanje daje odnos efekta – cilja:

- da li je to rezultat ili posljedica;
- da li je povoljan ili nepovoljan;
- da li je trenutna, kratkoročna, srednjoročna ili dugoročna;
- koliko (mjerjenje) je koristan – štetan, upotrebljiv, svrsishodan, primjeren vremenu, itd.

Treća je faza definisanje akcije (sistema akcija, postupaka, radnji, činjenja, itd.) čime će se iskorišćavati ostvareni efekti i kakve će dalje mogućnosti ostvarivati (ili samo ostavljaju) postignuti efekti.

Bitne teškoće ove faze ili cijele etape zasnivaju se na nužnoj prognostičnosti, ocjenama i procjenama. Iako je efekt procesa stvaran, empirijski, mjerljiv, on je uvijek samo osnov za nastavak djelanja ili započinjanja novog i procjena vjerovatnoće da se postignu naredni novi poželjni efekti. Drugi izvor teškoća nalazi se u mnoštvu, raznolikosti i međusobnoj uvjetovanosti efekata. Čak i takvi detalji kao što su prerani dolazak nekog subjekta, ili njegovo zakašnjenje, ili smanjena pažnja mogu biti razlog za velike poremećaje i odstupanje ostvarenih od karakteristika planiranih efekata.

Specijalan slučaj su konstatovanje i vrednovanje efekata po prestanku određenog procesa. Na prethodno opisane tokove konstatovanja, vrednovanja i korišćenja efekata (ili samo podnošenja efekata) snažno utječu načini prestanka procesa kojima se mora prilagoditi.

Izlažući osnovne odredbe društvenog, prvenstveno političkog, odnosno akciono-organizacionog procesa, došli smo do određenih pitanja i zaključaka. Prvi i polazni zaključak je da je terorizam, ako je društvena pojava, i sam proces – društveni akciono organizovan proces s evidentnim obilježjem političkog. Ovaj zaključak, ako je ispravan, implicira slijedeći zaključak: terorizam mora imati sve bitne etape i faze procesa: začetak, artikulaciju, rast i razvoj, kulminaciju, stagnaciju, opadanje i prestanak uz proizvođenje (izazivanje) raznih društvenih efekata. I ovaj zaključak implicira slijedeći: ako terorizam jeste društvena pojava – proces koji ima sve bitne odredbe društveno-političkog procesa – onda se te odredbe moraju razlikovati po nečem prepoznatljivom i manifestnom što mu osigurava samosvojestvenost. Dakle, generalno je pitanje: šta je to po čemu je terorizam samosvojestvena društveno-politička pojava? U prethodnim izlaganjima o strukturalnim činiocima društveno-političkih pojava konstatovali smo da se shvatanje i definisanje terorizma ne može postići samo s osloncem na jedan strukturalni činilac. Sada nam se postavlja pitanje da li, shvatajući terorizam kao strukturirani društveni proces, možemo na osnovu samo jedne etape ili cjeline procesa doći do definicije terorizma, a bez otkrivanja specifičnosti:

A) svake etape i faze terorizma;

B) cjeline procesa koji nazivamo terorizam.

Izgleda da je nepotreban odgovor da do definicije terorizma ne možemo doći bez sinteze ili rezultante bitnih specifičnih karakteristika svake etape, čime bi se došlo do specifičnosti – do krucijalnog svojstva – “specificum differentia”, pojave terorizma. To nas i upućuje na obavezu da detaljno proučimo svaku pojedinu etapu i fazu da bi otkrili njihove specifičnosti, pa da ih posebno, povezane i uređene u poredak, razmotrimo kako bismo otkrili činioce definicije.

Ovo je veoma ozbiljan društveni, a ne samo naučno-saznajni zadatak. Naime, ako se ne odigrava kao proces, terorizma nema. S tog stanovišta, postavlja se značajno pitanje: da li postojanje terorizma zahtijeva ostvarivanje svih navedenih etapa i faza društvenih procesa ili neke etape i faze mogu izostati? Ako sve etape i faze nisu podjednako važne, nameće

se pitanje koje su to nužne i od primarnog značaja? I dalje, da li nam to dopušta da razlikujemo:

- A) nepotpuni terorizam u: a) nastajanju, b) odumiranju;
- B) potpuni terorizam;
- C) terorizam u mirovanju;
- D) potencijalni terorizam.

Ako podemo obrnutim redom, potencijalni terorizam još uvijek faktički ne postoji, ali postoje snage, moći i razlozi (uzroci) koji će vjerovatno dovesti do konstituisanja terorizma. Ali šta je to što dopušta da određene tendencije ka konstituisanju akciono-organizovanog procesa, o kome još uvijek ne znamo dovoljno, posluže kao povod i opravdanje njegovog shvatanja kao terorizma kada je moguće da se konstituiše u bilo koji proces. Nužno je "krucijalno svojstvo".

IV Terorizam kao društveni sistem

Naša hipotetička postavka je da je terorizam samo jedan specifičan podsistem u sistemu svjetskog ljudskog društva u određenom periodu njegovog razvoja. Dakle, ovom podsistemu pripisujemo historičnost – vremensko ograničenje trajanja.

Ali, šta je to sistem, a šta podsistem? Ako pod sistemom⁷⁷ podrazumijevamo cjelinu u kojoj svi činioци i svi dijelovi imaju i obavljaju svoju funkciju na efikasnom održanju i spoljašnjem i unutrašnjem djelanju i utjecanju, onda ne možemo govoriti o "svjetskom sistemu ljudskog društva" i njegovim funkcionalnim podsistemima kao njegovim dijelovima. Svjetski (globalni) sistem ljudskog društva⁷⁸ možemo shvatiti tek ako imamo u vidu da je to dinamičan sistem i da se u tom sistemu javljaju i djeluju i disfunkcije – bilo kao manifestne bilo kao latentne. Disfunkcije se javljaju najmanje u tri sfere: prvo, u određenim dijelovima sistema – u određenim podsistemima i dijelovima podsistema; drugo, u funkcijama i načinu njihovog ostvarivanja; treće, u procesima razvoja koji nužno sadrže promjene kao procesualne instrumente.

⁷⁷ MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, str. 825: "Političke partije predstavljaju sistem teritorijalnih organizacionih jedinica i organa."

D. R. Simić, POREDAK SVETA, str. 166-170: "Morton Kaplan je otišao najdalje u primeni systemske teorije na izučavanje međunarodnih odnosa. Po njemu... sistem predstavlja skup međusobno povezanih promenljivih, različit od svoje okoline na način da takav skup zadržava posebnost i pod uticajem poremećaja koji dolaze iz okruženja."

Vidjeti više: M. A. Kaplan, SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS; N. Luhmann, TEORIJA SISTEMA, Globus, Zagreb, 1981.

⁷⁸ O "svetskom društvu" vidjeti više: D. R. Simić, POREDAK SVETA, str. 166-193.

Prva postavka o javljanju i djelovanju disfunkcija u podsistemima svjetskog društva postulirana je na činjenici da je društvo (svjetsko) veoma složeno i da se sastoji od mnoštva posebnih društava koja imaju svoje specifične potrebe, interese i ciljeve. I sama posebna društva su složena i stratifikovana i unutar njih postoje raznovrsni subjekti sa raznovrsnim interesima i ciljevima. U takvim situacijama bitno obilježje odnosa je konkurencija manjeg (slabijeg) ili većeg (jačeg) intenziteta – uz nužan stepen saradnje i tolerancije. Konkurencija, odnosno borba tendencija ima dvoslojnu ulogu: s jedne strane ona proizvodi disfunkcije, a s druge ona je nužan instrument društvenog razvoja i generalnog napretka. Ovako formulisano stanovište logično implicira pitanje: da li funkcionalno djelanje ima – ostvaruje obje uloge? I dalje, da li terorizam možemo označiti kao protivrječan dio – podsistem?

Drugi izvor disfunkcija jesu protivrječnosti u ostvarivanju funkcija održanja sistema. Održanje sistema i nužne funkcije održanja sistema mogu se i moraju shvatiti višeslojno, kao:

- a) funkcije konzerviranja;
- b) funkcije destrukcije i
- c) funkcije konstrukcije.

Nema sumnje da među ovim trima tipovima funkcija postoje protivrječnosti:

- a) između funkcija konzerviranja i funkcija destrukcije;
- b) između funkcija konzerviranja i funkcija konstrukcije;
- c) između funkcija konstrukcije i funkcija destrukcije, gdje postoji i specijalna veza međuzavisnosti.

Iako izgleda čudno, njihova je međuzavisnost izrazita, mada ne u svakom pojedinačnom slučaju. Razvoj i napredak društva (u procesu – po etapama i fazama) zahtijevaju u već postojećem sistemu: održanje – konzerviranje određenih bitnih činilaca karakterističnih za sistem, ali i destrukciju određenih činilaca kako bi se omogućila konstrukcija – izgradnja novih činilaca razvoja i napretka sistema. Dakle, destrukcija je

sa stanovišta aktuelnog stanja sistema disfunkcija, ali sa stanovišta razvojnog procesa sistema nužan prethodni proces u funkciji inovacija i razvoja sistema. Sistem u suštini ostaje isti, ali izmijenjen u nekim dijelovima i svojstvima.

Treće stanovište o instrumentalnosti disfunkcija nije neophodno objašnjavati jer je to već učinjeno u prethodnoj glavi.

Društvene akciono-organizovane, pogotovo političke, a i sve druge djelatne sisteme, nužno čine četiri segmenta (podsistema):

1. podsistem informisanja, agitacije i propagande;
2. podsistem odlučivanja;
3. podsistem akcionog općenja i
4. podsistem vrednovanja.

Svi se navedeni podsistemi međusobno prožimaju, često djeluju istovremeno i u međuzavisnosti jedni od drugih. Štaviše, u nekim podsistemima nailazimo na iste činioce procesa – sistema. Pritom ne mislimo samo na subjekte koji su bitni činioci svakog sistema, već i na druge činioce kao što su informisanje, općenje, itd.

Pobrojani podsistemi razlikuju se po ulozi, funkciji i metodi ostvarivanja. U tom smislu karakteristično je da su neki podsistemi strogo interni procesi (naprimjer, odlučivanje i vrednovanje), dok su drugi interni i eksterni (informisanje, općenje). Međutim, u određenim okolnostima i unutrašnji procesi mogu imati znatna obilježja ekstremnosti. U suštini, nijedan interni proces nije odvojen i izolovan od spoljašnjih tokova.

Sve spomenute podsisteme nalazimo i u terorizmu i to kao nužne i bitne.

1. Podsistem informisanja, agitacije i propagande

Kako se već iz naslova vidi, ovaj se podsistem sastoji iz tri tipa osnovnog segmenta: 1) informisanja, 2) agitacije, 3) propagande.

1) Prioritetan i osnovni segment jest *proces informisanja*⁷⁹ koji je u osnovi i druga dva segmenta. Istinito, tačno, potpuno i pravovremeno obavještenje,⁸⁰ skup ili tematska cjelina ili druga cjelina obavještenja koja omogućava obavještenost, uvjet je i osnova svakog, ciljnog, svrsis- hodnog i uspješnog djelanja, znanja i umijeća. Informisanje je prva, tekuća i završna djelatnost u svakom racionalnom društvenom sistemu. Taj proces čine slijedeće strukturne nužne djelatnosti (bitne tačke procesa): opažanje (zapažanje) događanja (čina), mišljenje, razumijevanje i shvatanje opažane – zapažene manifestacije (ispoljenja) pojave; označavanje i imenovanje opažane – zapažene manifestacije; pripisivanje značenja; lociranje pojave u sistem okolnosti i određivanje njenog značaja; formulisanje iskaza (opisa, slike, predstava, itd.) o opaženom – zapaženom i poruka što podrazumijeva proceduru identifikacije i klasifikacije i povezivanje sa vrednosnim sistemom. Sve to spada u pribavljanje i prijem obavještenja i prva je faza u procesu.

Drugu fazu čini obrada primljenih obavještenja – podataka, što podrazumijeva njihovo istinsko shvatanje, klasifikaciju, rangiranje i selekciju, njihovo povezivanje i stavljanje u određene odnose, te formiranje jedne smislene cjeline koju nazivamo informacija ili obavještenje. *Informacija* je, kao što se vidi, veoma složena intelektualna, pretežno racionalna cjelina, sastavljena od više raznorodnih i raznolikih podataka koji trebaju ispunjavati slijedeće minimalne zahtjeve: a) istinitost, b) tačnost, c) smislenost i d) upotrebljivost (što znači da trebaju biti predmetni i značajni) sa stanovišta valjanosti informacije. Dva su bitna dijela svake

⁷⁹ O oblikovanju informacija, vidjeti: Z. Jevtović, *JAVNO MNENJE I POLITIKA*, Akademija lepih umetnosti, Centar za savremenu žurnalistiku, Beograd, 2003, str. 150-155.

⁸⁰ V. Radović, *MEDIJI I OBRAZOVANJE*, Institut za političke studije, Beograd, 2006, str. 139-157: "Prema dinamičkom faktoru, komunikacija u elektronskoj formi, može biti: *sasvim trenutna*, ali isto tako može biti i *odložena*. ... Ono što čini, do skoro neverovatno kapacitet, jeste činjenica da su učesnici u ovakvoj vrsti komunikacije u poziciji potpuno autonomnog odlučivanja o željenom stepenu sinhroniteta."

J. Baylis, S. Smith, *THE GLOBALIZATION OF WORLD POLITICS – AN INTRODUCTION TO INTERNATIONAL RELATIONS*, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001.

informacije: sadržaj i oblik koji su determinisani ciljem i svrhom i funkcijom informacije. I sam sadržaj informacije je složen i sastoji se iz:

- a) saopćenja – iskaza⁸¹ o predmetu i
- b) poruke.

Pojednostavljeno, podsistem informisanja može se posmatrati kroz slijedeće bitne segmente:

- A) pribavljanje podataka i obavještenja;⁸²
- B) obrada podataka i obavještenja;⁸³
- C) konstruisanje informacija za emitovanje;
- D) emitovanje informacije;
- E) podrška emitovanju, odnosno disperziji emitovanih informacija;
- F) prijem i djelovanje (izazivanje i usmjeravanje reagovanja).

Uloga i funkcija informacija, njihov sadržaj, oblik, iskaz, poruka, mjesto, medij, učestalost emitovanja, itd. uvjetovani su ciljevima i svrhom, okolnostima i ciljnim adresatima.⁸⁴ Sve to determiniše razna svojstva

⁸¹ S. Milosavljević, I. Radosavljević, *nav. dj.*, str. 154: "... 1. iskaz je smislen skup reči i (ili) simbola; 2. on može biti istinit ili lažan; 3. po saznoj vrednosti može imati svojstva stava, suda ili zaključka; 4. najčešća forma iskaza je rečenica."

⁸² Isto, vidjeti o metodama prikupljanja podataka: ispitivanje - str. 499-529; posmatranje - str. 530-539; operativne metode sakupljanja podataka - studija slučaja, str. 548-555; analiza dokumenata - str. 556-575.

⁸³ Isto, vidjeti o sređivanju i obradi podataka - kontroli podataka, klasifikaciji obilježja podataka, šifriranju i razvrstavanju podataka, kao i ukrštanju, tabeliranju i iskazivanju podataka, str. 601-612.

⁸⁴ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 414-416: "Naša epoha se često opisuje kao epoha informacija, ali je izvesno da je zapanjujuće veliki broj informacija koje dobijamo pod kontrolom zapanjujuće malog broja medijskih izvora. Tako, recimo, u Sjedinjenim državama uprkos činjenici da tako postoji više od 25.000 različitih medija, samo 23 korporacije kontrolišu najveći dio biznisa u dnevnim novinama, časopisima, elektronskim medijima, knjižarskom izdavaštvu i proizvodnji filmova. Samim tim, budući da se globalizovane telekomunikacije i informacije mogu koristiti kao sredstva za izazivanje konflikata i revolucija isto onoliko koliko se mogu koristiti kao sredstvo za postizanje zajedništva i mira..."

informacija. Tako imamo javne i tajne (raznog stepena tajnosti) informacije; neutralne i angažovane; objektivne i pristrasne; upitne; potvrdne; problemske; polemične; usmjeravajuće; mogu biti podsticajne, ohrabrujuće, zastrašujuće, ...; također mogu biti samo predstavljanje, zahtjev, naredba, zabrana, prijetnja, ... itd. S obzirom na postojanje mnoštva raznovrsnih kriterija klasifikacije, ovdje se nećemo baviti njihovom klasifikacijom, već ćemo razlikovati samo:

- A) funkcionalne – disfunkcionalne;
- B) javne – tajne;
- C) pravovremene – nepravovremene;
- D) interne – eksterne;
- E) izvorne – posredovane.

Podsistem informisanja, agitacije i propagande sastoji se, po namjeni, iz dva dijela:

- a) dijela namijenjenog unutrašnjim potrebama sistema, i
- b) dijela čije je djelanje namijenjeno okruženju.

Interni sistem informisanja pribavlja obavještenja, što potpunija i istinitija, o dijelovima okruženja od interesa za sistem, obrađuje ih i stvara što istinitije novokonstruisane informacije (provjeravanjem i selekcijom) prilagodene potrebama sistema, distribuira ih internim subjektima i po potrebi ih doraduje.

Eksterni podsistem također prikuplja, obrađuje, konstruiše i emituje informacije i po potrebi ih doraduje i podržava njihovu disperziju (ili je osujećuje i ograničava) i odgovarajuće razumijevanje, ali je pristup determinisan potrebama sistema u odnosima sa drugim sistemima. U oba slučaja informacije su funkcionalne, stimulativne, usmjeravajuće i angažovane, ali to ne znači da su im sadržaji, forme i mediji isti. Naprotiv. Interne informacije pretežno (direktno ili indirektno) sadrže pravila, uputstva i naredbe (uključujući prijetnje sankcijama i stavljanjem nagrada u izgled pripadnicima (subjektima) sistema da bi mogli što uspješnije pozitivno

djelovati u sistemu ili u okruženju u korist sistema. Ovaj tip informacija ima naglašenu ulogu u terorizmu⁸⁵ i instrument je tajnosti.

2) **Agitacija** u svojoj osnovi ima istinite informacije.⁸⁶ Međutim, taj proces emitovanja istinitih informacija (koje su same relativno istinite) definiše se naglašenom pristrasnošću i pojačanom jednostranom selekcijom. Objavljuju se istine, manje-više prenaglašene, o pozitivnim, korisnim, poštenim, obzirnim, naprednim, humanističkim stranama sistema, njegovih reprezentata i njihovog doprinosa dobru naroda i progresu, a nedostaci i negativni momenti prešućuju se, umanjuju ili samo uzgred spominju. Pristrasnost se ne ostvaruje neistinama, već prenaglašavanje pozitivnih strana onoga za koga se ili u prilog čemu se agituje.

Neki autori u agitaciju uključuju i kritiku negativnih strana protivnika. Ova kritika može biti istinita i ona zaista doprinosi afirmaciji subjekta u čiju se korist agituje. Međutim, ovo je već prelaz ka propagandi. Prenaglašavanje pozitivnih strana koje su istinit fakt stvarnosti, kada se istovremeno predimenzionira, ne postaje laž. Ali ako se istovremeno pre-naglašavaju i nedostaci suprotne strane,⁸⁷ onda nije teško skliznuti u laž.

⁸⁵ Vidjeti: M. Sageman, UNDERSTANDING TERROR NETWORKS, University of Pennsylvania Press, 2004; T. J. Lennon, *nav. dj.*; J. Arquilla, D. Ronfeldt, NETWORKS AND NETWORKS: THE FUTURE OF TERROR, CRIME, AND MILITANCY, National Defense Research Institute Report (Rand), 2001; W. Reich, ORIGINS OF TERRORISM: PSYCHOLOGIES, IDEOLOGIES, THEOLOGIES, STATES OF MIND, Woodrow Wilson Center Press, 1998.

⁸⁶ Z. Jevtović, *nav. dj.*, str. 155-165: "Lobiranje kao posredan oblik uticaja na javno mnjenje zasniva se na forsiranju određene ideje ili teme, putem uslovnih pritisaka u interesu onih za koje se lobira. ...U američkoj političkoj teoriji, lobiranje je sastavni deo demokratije, sa zadatkom vršenja pritisaka na javnu vlast. Cilj političkog lobiranja je osvajanje moći, za razliku od poslovnog kada je osnovni interes novčana dobit."

⁸⁷ Isto, str. 170-175: "Pojam dezinformacija se pojavio tokom Drugog svetskog rata u ruskom jeziku, gde označava čin dovođenja masa u zabludu uz pomoć lažne informacije. ...Dezinformisati ne znači uskratiti, već dati, ali pogrešnu, iskrivljenu, oblikovanu informaciju."

Vidjeti više: V. Volkov, DEZINFORMACIJA, Naš dom, Beograd, 2002; F. Breton, IZMANIPULISANA REČ, Klio, Beograd, 2000; S. Radišić, NEOKORTIKALNI RAT, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1999; R. Životić, ISTINITOST OBAVEŠTAVANJA U PLURALISTIČKOM DRUŠTVU, FPN, Zagreb, 1991.

3) *Propaganda*⁸⁸ se, za razliku od agitacije, koristi faktima koji su pretežno istiniti, ali mogu biti dopunjeni i poluistinama, poluiskazima i insinacijama – pa čak i lažima koje potječu iz “pouzdanih izvora”, “strogo povjerljivih izvora”, “saznanja od lica koja su iz najbliže sredine”, “anonimnih dojava”, “svima poznatih indicija”, itd. Štaviše, svi fakti u propagandnim iskazima mogu biti istiniti, ali od njih “satkana mreža”, “njihov izbor”, dimenzije, raspored i intonacija su, kao cjelina, velika laž.

2. Podsystem odlučivanja

Odlučivanje⁸⁹ prožima svaku svjesnu i voljnu ljudsku aktivnost. Može se smatrati da odlučivanje i informisanje ne mogu oformiti vremenski slijed jer se prepliću. Prilikom informisanja neophodno je donijeti (donositi) odluke o čemu će se pribavljati podaci i obavještenja, kako će biti vrednovani tokom selekcije i klasifikacije, kako će se na osnovu njih oformiti, emitovati, distribuirati i koristiti informacija, itd. Ne poričući istinitost i tačnost prethodnih konstatacija, podsystem odlučivanja ne samo da je moguće već je i nužno posebno posmatrati. Objektivno, informisanje i odlučivanje su:

A) dva raznorodna procesa:

Informisanje može biti i stihijno, spontano, slučajno i bez oformljene namjere i volje:

Odlučivanje je voljno (konstituisanje i izražavanje volje), u principu racionalno i ciljno-svrishodno, ono je svjestan izbor između barem dvije

⁸⁸ S. Milosavljević, OMLADINA U POLITIČKOM PROCESU, IKS SSO Srbije, Beograd, 1987; Lj. Stajić, OSNOVI BEZBEDNOSTI, Policijska akademija, Beograd, 2004; N. Popović, *nav. dj.*; KONCEPTUALNI MODEL OBRAZOVANJA RTV NOVINARA, RTV Beograd, 1982; D. Slavković, BITI NOVINAR, Radnička štampa, 1981; Z. Isaković, INTRODUCTION TO A THEORY OF POLITICAL POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS, Ashgate, Aldershot, 2000, str. 197-214.

⁸⁹ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *nav. dj.*, str. 119-155.

Vidjeti više: S. Milosavljević, POLITIČKA AKCIJA; R. W. Cox, H.K. Jacobson, DECISION MAKING, Special Issue on International Organization, 1977.

mogućnosti – osim u izuzetnim klasama slučajeva kada ne postoje uvjeti za izbor;

B) Informisanje uvijek prethodi odlučivanju i nalazi se u instrumentalnom odnosu prema odlučivanju. Da bi se o bilo čemu donosila odluka, neophodna je svijest o postojanju predmeta odlučivanja i o potrebi da se o tome odlučuje – osim u slučajevima najprimitivnijeg nagonskog reaktivnog ponašanja. Ipak, nagoniska reaktivna ponašanja nisu karakteristika akciono organizovanih društvenih procesa (o kojima je ovdje riječ), već je to prvenstveno odlika pojedinačnog ponašanja subjekta.

Podsystem odlučivanja⁹⁰ ima svoje činioce i odnose u definisanom poretku. Čak i kada izgleda da se taj poredak ne ostvaruje u cijelosti i da neki dijelovi ovog podsystema nisu neophodni, oni su ipak sastavni dijelovi sklopa poretka bilo kao samostalni bilo kao činioци drugih dijelova. Prije daljeg izlaganja napominjemo da ovdje ne govorimo o društvenim sistemima i procesima koji se odigravaju kao ostvarivanje društvenih zakona ili sprege društvenih sistema i prirodnih zakona. Ni ti društveni sistemi i procesi ne isključuju ljudsko voljno i racionalno odlučivanje, ali je ono u mnogome ili pretežno već determinisano djelovanjem društvenih i prirodnih zakona. Izgleda da je opravdano razlikovati:

a) slobodno (relativno) voljno odlučivanje koje je u suštini izbor između dvije ili više mogućnosti, uključujući čak i izmjenu mogućnosti stvaranjem novih ili poništavanjem postojećih;

b) uvjetovano odlučivanje u kome je već određeno o čemu se mora i u kojim se okvirima mora odlučivati, uz utvrđene varijetete mogućih izbora (modaliteta izbora). Mnoga su odlučivanja u društvu uvjetovana, ali su neka objektivno uvjetovana (naprimjer, godišnjim dobima, elementarnim nepogodama, itd.), a neka su društveno-subjektivno uvjetovana (naprimjer, donošenjem novog propisa);

c) determinisano, prinudno odlučivanje u okviru koga nije moguć ni izbor predmeta, ni izbor cilja, ni izbor modaliteta izvan već određenih, pri čemu tih modaliteta čak ne mora biti više.

⁹⁰ Č. V. Kegli, J. R. Vitkof, *6.*, str. 119-138.

Uobičajeno je misliti da je odlučivanje izbor najpovoljnijeg modaliteta situacije za subjekta odlučivanja. Ovo je održivo stanovište, ali pod uvjetom da se ne razlikuju dovoljno suštine određaba **POVOLJNO** i **NEPOVOLJNO**. Skloni smo da razlikujemo odlučivanje o povoljnim momentima i procesima, pri čemu se mogu donijeti povoljne odluke koje tu početnu povoljnost uvećavaju ili barem zadržavaju, ali i nepovoljne odluke koje početnu povoljnost umanjuju ili poništavaju. Također razlikujemo odlučivanje o nepovoljnim situacijama, procesima i momentima, pri čemu odluke mogu biti povoljne (u rasponu od konzerviranja stanja – zaustavljanja nepovoljnog kretanja, preko umanjenja nepovoljnosti do preobražaja nepovoljnog u povoljno). Dakle, odluke o:

- A) pozitivnom: a) pozitivne i
b) negativne u određenom stepenu;
- B) negativnom: a) pozitivne i
b) negativne u određenom stepenu.

Spomenimo samo još jednu dihotomiju:

A) *ispravne, valjane odluke* – one koje su primjerene situaciji i povećavaju vjerovatnoću ostvarivanja ciljeva;

B) *pogrešne odluke*, suprotne ispravnim. Zavisno od složenosti odluke i njene općosti, svaka je odluka samo pretežno, u većoj ili manjoj mjeri ispravna, valjana. Izuzetak su samo odluke o izvršenju pojedinačnog čina koje mogu biti potpuno ispravne i potpuno pogrešne. Naprimjer, odluka o upotrebi određenog eksploziva pri rušenju određenog objekta može biti potpuno ispravna, a sve druge odluke u vezi sa rušenjem tog objekta mogu biti pogrešne.

Sa ispravnošću, valjanošću, odnosno pogrešnošću odluke usko su povezani određeni aspekti odluke i to: tehnički, socijalni, politički i orijentaciono-vrednosni: tehnički valjana odluka može biti asocijalna, društveno neprihvatljiva, politički štetna i suprotna normama dominantnog sistema vrijednosti – ili u skladu sa njima.

Bitni kriteriji vrednovanja odluke su:

- a) doprinos ostvarenju cilja;
- b) sistem orijentacionih vrijednosti (dopušteno – zabranjeno, poželjno – nepoželjno)⁹¹ subjekata donosilaca odluke;
- c) izvršivost odluke, što predstavlja veoma složenu odliku. Ona ne podrazumijeva samo visoki stepen vjerovatnoće da odluka bude izvršena, već da bude izvršena u određeno vrijeme i na određenom mjestu, sa raspoloživim – predviđenim sredstvima i ljudima, kao i sa predviđenim efektom.

Ali šta je odluka kao centralna, bitna odredba podsistema očekivanja? Jednostavno je reći da je odluka konstituisana artikulisana volja koja se izvršava (ili će se izvršavati) s usmjerenjem na ostvarenje određenog cilja – na ostvarenje određenih efekata. To je tačno, ali se nameću slijedeća pitanja: A) koji su bitni činioci odluke i B) kako se u podsistemu odlučivanja može doći do odluke, odnosno koje su odredbe procedure donošenja odluke.

A) Bitni činioci odluke su:

Potpuna odluka sadrži strogo definisan stav i konkretizovan cilj koji treba postići izvršavanjem odluke. Što je cilj (odnosno zahtjevi) preciznije utvrđen, to je lakše utvrditi i precizirati:

- a) suštinu, sadržinu, mjerilo za ostvarenost i za vrednovanje ostvarenja cilja;
- b) proceduru ostvarenja cilja.

Drugi činilac su vrijeme i prostor ostvarenja cilja;

Treći činilac su subjekti koji trebaju izvršiti odluku, uloge (nadležnost, ovlaštenja, odgovornost) tih subjekata i njihovih eventualnih zamjenika;

⁹¹ Vidjeti više: M. A. Kaplan, SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS.

Četvrti činilac su poslovi i radnje koje subjekti, učesnici u izvršenju, trebaju izvršiti tokom pripreme za izvršenje, tokom konkretnog izvršavanja, poslije izvršavanja i nadalje:

Peti činilac su predviđena sredstva i metode izvršavanja odluke koja, u skladu sa ulogama, u predviđenoj mjeri, mogu koristiti akteri izvršenja.

Odluka treba, ali ne mora, u svim slučajevima sadržati osnovnu i alternativne varijante njenog izvršenja, intervencije tokom izvršenja i nadzor nad njim. O tome je moguće donijeti posebne odluke ili dopunske i naknadne odluke.

Potpune su odluke plan u malom – preciziran i konkretizovan dio plana primjeran situaciji. One su, u suštini, funkcionalne, racionalne, izvršive konstrukcije aktuelnih uvjeta, raspoloživih subjekata, efikasnih detalja, metoda i sredstava primjerenih ostvarivanju sistema ciljeva postizanjem namjeravanih efekata – rezultata. To su prognostičke, racionalne, veoma složene sinteze i do njih se može dolaziti veoma kreativnom i veoma jednostavnom rutinskom procedurom, zavisno od tipova i predmeta odluke. Za nas su važna, u ovom momentu, samo dva kriterija klasifikovanja odluka:

- obuhvat i značaj predmeta – domašaj odluke koji se primjenjuje i pri klasifikovanju ciljeva; i

- osnovne karakteristike odluke i procedure donošenja odluka, pri čemu razlikujemo: a) demokratske i b) autokratske.

B) Osnovne odredbe procedure donošenja odluke

Nije moguće, a nije ni potrebno, opisivati sve varijacije procedura i procesa donošenja odluka. Razlikujemo procedure od procesa tako što pod procedurom smatramo izvjestan uređen i standardizovan sistem po pravilu obaveznih postupanja, dok proces uključuje i proceduru i dodatne, nestandardizovane i neobavezne postupke.

U procedure svakako ulaze, pri donošenju potpunih odluka, slijedeći postupci:

a) iniciranje donošenja odluke, pri čemu početna inicijativa može biti:

- spoljašnja i unutrašnja;
- neformalna (što je u većini slučajeva) i formalna – formalizovana (što je po pravilu uvjet da postane predmet posmatranja);

b) obrada početne inicijative i njeno formalizovanje;

c) odluka da se inicijativa:

- razmatra (da se o njoj odlučuje) ili
- odbaci;

d) priprema prijedloga za odlučivanje i artikulacija odluke. Za razne predmete i tipove odluka podrazumijevaju se i razne pripreme – od raznih provjera, konsultacija, posmatranja do elaboracija i prikazivanja raznih varijanti, njihove ocjene i izbora;

e) sam čin donošenja odluke, koji može biti:

- jednostavna primjena autoriteta;
- nametanje uskog kruga volje moćnika;
- naturanje manipulacijama, ali i
- demokratsko izjašnjavanje i
- slobodno glasanje;

f) izvršavanje odluke, kontrola izvršavanja odluke i odgovarajuće intervencije:

- u samu odluku;
- u proces izvršavanja odluke;

g) vrednovanje odluke i njenog izvršenja po definisanim kriterijima.

U praksi odlučivanja neki činioци procedure spajaju se radi povećavanja efikasnosti odlučivanja. No, to nije doprinos efikasnosti ako šteti pozitivnim svojstvima odluke i njenoj izvršivosti.

Ako je terorizam društvena pojava, strukturalna, procesna, ciljno-svrshodno organizovana u sistem sa izrazitom posebnosti, onda je njegov nužan sastavni dio i podsistem odlučivanja. Taj podsistem ne mora biti, i vjerovatno nije, identičan sa podsistemima odlučivanja drugih sistema, ali sa njima mora imati izvjesne srodnosti i sličnosti. Njih je, izgleda, jednostavno utvrditi kroz slijedeće činjenice:

a) kao i svi podsistemi odlučivanja i ovaj se oslanja na podsistem informisanja;

b) osigurava proceduru donošenja valjanih odluka;

c) povezuje u funkcionalnu cjelinu uvjete, ciljeve, raspoložive metode i sredstva u subjekte, volju i moć.

Odluka je, sa svojim sadržajem i svojstvima, bitan proizvod koji se, u konačnom, vrednuje kroz faktičke efekte. Ako je sve tako kako smo izložili, postavlja se pitanje: može li se terorizam specifikovati i definisati na osnovu odredaba podsistema odlučivanja? Koje su to značajne razlike u podsistemu odlučivanja terorizma u poređenju sa podsistemom odlučivanja drugih društvenih sistema?

Naša hipotetička pretpostavka je da postoje karakteristične razlike u javnosti (tajnosti) funkcionisanja tog podsistema, u sadržaju, načinu, formama i usmjerenosti odluka koje se donose i u načinu njihovog izvršavanja i korišćenja efekata postignutih izvršavanjem odluka. Unutar podsistema odlučivanja u terorizmu, čak i u internom sistemu, veoma je naglašena tajnost, čak i o subjektima koji odlučuju. Konspiracija je bitna odlika. Međutim, i dalje ostajemo na stanovištu da razlike koje ovaj podsistem terorizma odvaja od drugih podsistema odlučivanja nisu dovoljne za njegovo valjano naučno definisanje, mada su značajna komponenta osnova definisanja.

3. Podsistem akcionog općenja

Neuobičajen naziv akcionog općenja može izgledati komplikovan i čudan. Uprkos tome, on je izveden iz ukupnog procesa djelanja i djelovanja

akciono organizovanog sistema da bi se naglasili izvjesni dijelovi, veze i odnosi bez kojih jednostavno nema sistema – procesa.

Nama izgleda da je prvi jasan, funkcionalan i nužan segment organizacioni, stvaranje organizacije.

Stvaranje organizacije veoma je složen ciljni proces kojim se (obavještanjem, uvjeravanjem, stavljanjem u izgled koristi ili štete, nagovaranjem, uvjetovanjem, ucjenom i raznim drugim oblicima djelovanja na svijest i volju) pribavlja aktivni pristanak na aktivno učešće u ostvarivanju određenih interesa i ciljeva. Koliko su potrebe intenzivnije povezane sa ciljevima, a ovi oslonjeni na aktivni sistem socijalnih vrijednosti, lakše je okupljanje ljudi u organizaciju i manje su teškoće u njihovom pridobijanju. Naime, pridobijanje naklonosti za jednu organizaciju veoma se razlikuje od pristupanja organizaciji. Pristupanje organizaciji, faktičko uključenje u nju, podrazumijeva, uz prihvatanje ciljeva, i prihvatanje pravila organizacije i obaveza da se zadaci koje organizacija postavlja izvršavaju po normama organizacije. U suštini, aktivno uključivanje u organizaciju znači podređivanje ličnosti toj organizaciji.

Organizacija je, po pravilu, čak i kada je demokratska, hijerarhijska. Poredak nadležnosti, ovlašćenja, odgovornosti, dužnosti i distribucija, odnosno koncentracija moći, nužni su za funkcionisanje organizacije.

Za nastanak i funkcionisanje dobrovoljnih organizacija bitne su tri komponente: prvo, to su svojstva i karakteristike osnivača, vodstva i članstva organizacije; drugo, to je ideologija organizacije; treće, to je faktička koncentracija moći organizacije koju čine raznovrsni činiooci.

Osnivači organizacije njeno su početno vodstvo. Akciono jezgro čine subjekti koji konstituišu i promovišu potrebe za formiranjem organizacije, afirmišu ciljeve, izgrađuju ideologiju i pravila i pridobijaju pristalice – simpatizere, članove i donatore – finansijere organizacije izgrađujući njenu moć. Svako organizaciji neophodna je moć u dva vida:

1. materijalni osnov (uključujući i personalni sastav i potencijal) i

2. društveni utjecaj u raznim oblicima i sredinama. U tome veliku ulogu ima socijalna osnova u dva smjera:

- socijalna osnova u čiju korist djeluje organizacija, koja inspiriše i podstiče njeno osnivanje;

- socijalna osnova iz koje se regrutuje vodstvo i članstvo organizacije.

Ideologija organizacije⁹² nužna je koheziona snaga i stimulator ponašanja i odnosa svake organizacije. Štaviše, ona je činilac od presudnog utjecaja na ciljeve, metod djelovanja i tip organizacije. Ideologiju organizacije moramo posmatrati u njena tri vida:

a) generalna ideologija kojom se određuju opće i apstraktne vrijednosti;

b) ideologija usmjerena i prezentirana okruženju i prilagođena stvaranju "dobrog utiska" i prihvatljivosti organizacije, koja je u funkciji privlačenja novih pristalica i članova;

c) interna ideologija organizacije kojom se osigurava unutrašnji poredak i funkcionisanje organizacije.

Navedene ideologije ne smiju biti u koliziji – već su one opisane pod b) i c) – samo funkcionalna interpretacija generalne ideologije.

Ideologija organizacije često je konglomerat znanja, filozofskih stavova, religijskih (konfesionalnih) vjerovanja, prihvatljivih uvjerenja, tradicionalnih postavki, moralnih normi, mitova, i sl. Sintetizovane i iskazane kroz pravila, programe i planove organizacije i kroz pripremnu i trajnu obuku članstva (teorijsko-ideološku i praktičnu).

Organizacije se međusobno razlikuju ne samo po ciljevima i svrsi već i po unutrašnjem ustrojstvu i općenju kako internom tako i sa okruženjem. Ne upuštajući se u dublju raspravu o tipovima organizacija i njihovom unutrašnjem ustrojstvu, napominjemo da je važno razlikovati barem tri vida vrsta organizacija:

1. akciono djelatne, usmjerene na rješavanje bitnih društvenih problema - problema ljudskih i društvenih odnosa (kao što su političke, humanitarne, profesionalno-staleške, sindikati, i dr.);
2. religijsko-konfesionalne i

⁹² V. Goati, IDEOLOGIJA I DRUŠTVENA STVARNOST, Radnička štampa, Beograd, 1977.

3. hobi organizacije u koje svrstavamo sve organizacije za rekreaciju, sport, zabavu i slično.

U sastavu svih organizacija nalaze se:

a) osnivač;

b) vodstvo;

c) članovi koje djelimo na aktiviste, izvršioce zadataka i pasivne;

d) sponzori;

e) simpatizeri.⁹³

Dalja analiza vjerovatno bi pokazala i izvjesna specifična odstupanja od izložene generalizacije, ali ne remeteći opću pravilnost.

Dodajmo još da organizacija i organizovanja uključuju kako statične, strukturne odredbe, tako možda i još više dinamičke izražene kroz prostorne razmještaje i kretanja u vremenu i prostoru subjekata, sredstava i akcije.

Drugi segment ovog podsistema je faktično neposredno i posredno općenje unutar organizacije i organizacije sa okruženjem (faktička koncentracija i izražavanje moći organizacije koju čine raznovrsni činiooci). Ono je veoma raznovrsno, u razne svrhe i s raznim ciljevima. Općenje s okruženjem (shvaćeno u najširem i najužem smislu) suštinski je dio ne samo ovog podsistema već sistema u cjelini. Jedino se kroz to općenje može djelati i vršiti utjecaj na društvo i društvena kretanja i njihovo usmjeravanje u korist ostvarenja ciljeva. Po faktičkim sadržinama, oblicima, metodama i efektima općenja organizacija (sistema) sa okruženjem, društvenom sredinom manifestuje se bitna, suštinska razlika između organizacija. Bilo bi jednostavno odrediti i ocijeniti njihova svojstva kada bi one djelovale same i izolovane. Međutim, istovremeno sa okruženjem uopće i druge organizacije djeluju u sistemu općeci i međusobno. U cjelini bitna svojstva i odredbe djelanja – općenje i efekti rezultanta su raznovrsnih općenja raznih subjekata. To je razlog da ni ovaj segment podsistema ni cjelina podsistema nisu sami dovoljni za definisanje bilo koje akciono-organizovane pojave – sistema, pa ni terorizma.

⁹³ Vidjeti više: S. Milosavljević, POLITIČKA AKCIJA, str. 133-161.

Prema dosad izloženom i prema postojećim saznanjima osnovan je hipotetički stav da terorizam akciono organizovanog tipa, ako je sistem (podsistem) u društvu, mora imati podsistem akcionog općenja koji čine oba spomenuta segmenta. Terorizam je nužno pojava, a njegova se pojavnost ostvaruje kroz akciono općenje sa okruženjem. Da bi se razlikovao od ostalih sličnih sistema, uz zajedničke odredbe i svojstva, opravdano je očekivati da oba segmenta obilježavaju jasne specifičnosti. Izgleda da te specifičnosti treba tražiti u načinu i tipu organizacije i organizovanja, u internom i eksternom općenju.

4. Podsistem vrednovanja

Prilikom izlaganja o vrednovanju ukazali smo da je ono (kvalitativnim i kvantitativnim mjerilima) ugrađeno u svaki čin, radnju, djelanje, te je i sastavni dio svakog sistema i podsistema.⁹⁴ Zašto se javlja pitanje da li je neophodno da se konstituiše i da se posebno razmotri podsistem vrednovanja kao posebna segmentirana cjelina?

Izgleda da je pitanje inspirativno, ali samo kao podsticaj da se prouči da li je moguće vrednovanje nezavisno od sistema i bez unutrašnje sistematičnosti. Pri izlaganju o organizovanju ustvrdili smo da je ideologija organizacije nužan duhovni integrativni faktor formiranja i funkcionisanja organizacije. Njen suštinski sadržaj čini sistem orijentacionih vrijednosti i čvrstih uvjerenja bez kojih nije moguće izgraditi nikakva funkcionalna pravila internog općenja (unutrašnjeg komuniciranja i ponašanja, autoriteta i hijerarhije) u organizaciji ni odnosa prema okruženju. Nezavisno od činjenice da se vrednovanje obavlja u toku svakog čina, radnje, postupka i u odnosu na svaki demonstrirani bilo čiji efekt, organizacija, ali i svaka relativno stabilna grupa ili zajednica ljudi nužno uspostavlja poseban podsistem bitnih, vrhovnih vrijednosti koje su neizbježno u određenom stepenu međusobno saglasne. Ovaj podsistem ima "paradigmatičnu"

⁹⁴ Vidjeti: M. A. Kaplan, SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS.

ulogu, osnova je svih vrednovanja i postulat njihovog tumačenja. Stoga ovaj podsistem ne sadrži samo neke apstraktne vrijednosti, već je to sistematična cjelina normi i opisa prema ovozemaljskim stvarnim društvenim situacijama, pojavama i interesima. Ne samo da ovaj podsistem nije u suprotnosti sa potrebama, interesima i ciljevima organizacije i njene socijalne osnove već je to i izraz njihove fundiranosti, njihovo predstavljanje i njihovo obrazloženje.

Podsistem vrednovanja dvokružan je i dvoslojan.

Dvokružan je u tom smislu što se prvi krug sistema odnosi na vrednovanje događanja u okruženju i njegovih činilaca – činilaca okruženja. Naime, organizacija i svaka pojava nastaje i egzistira u okruženju i u odnosima sa sistemom, a za to je u ljudskom društvu neophodan podsistem, odnosno proces vrednovanja.

Drugi se krug odnosi na standarde, procedure, predmete internog vrednovanja:

- a) svojstva i karakteristike subjekata – prvenstveno upotrebljivih sposobnosti i odanosti organizaciji;
- b) ponašanja subjekata, dijelova i cjeline organizacije u određenim situacijama;
- c) situacija i stanje u organizaciji i van nje;
- d) funkcionisanje organizacije i njeni efekti.

Standardi i procedure eksternog i internog vrednovanja, iako imaju istu polaznu osnovu, uopće ne moraju biti isti. Uzmimo za primjer transparentnost. Jedna od bitnih odredaba demokratičnosti jeste javnost. Postoje mnoge demokratske i demokratične organizacije, ali opstaju "zatvorene sjednice", "tajni sastanci", "poslovna tajna", "vojna tajna", "državna tajna", itd. Dakle, "javnost" - "transparentnost" nije jedna i jedinstvena – ona je u odnosu na okruženje jedno, a unutar organizacije drugo. Iskrenost i otvorenost vrline su, ali one nisu iste vrijednosti u odnosu sa okruženjem i unutar sistema.

Podsistem vrednovanja najjasnije je izražen u:

- a) programskim dokumentima organizacije u kojima su, po pravilu, navedene sve ključne orijentacione vrijednosti u hijerarhijskom poretku;
- b) u normama pravila, uputstava, odluka i u raznim ocjenama.

Već smo rekli da je svaki podsistem vrijednosti dvoslojan.

Prvi sloj čine oficijelne – normativne, proklamovane orijentacione vrijednosti koje, manje-više, mogu biti svakome dostupne ako je organizacija (sistem) legalna. Međutim, i ilegalne organizacije imaju svoj oficijelni podsistem orijentacionih vrijednosti koji ne mora biti u cjelini svima dostupan.

Drugi sloj čini neformalan – neformalizovan i nekodifikovan sistem orijentacionih vrijednosti konstituisan kao prešutno prihvaćeno pravilo prakse, običaj, kao neformalni autoritet uz izvjesna odstupanja od oficijelnog. Uzrok tome je zahtjev prakse za prilagođavanjem faktičkoj situaciji. A organizacije terorizma kao pojave – nelegalne su!⁹⁵

Podsistem vrednovanja prožima sve podsisteme, segmente i elementarne činioce sistema.⁹⁶ Shvatanje i definisanje jednog sistema nije moguće bez detaljnog i dubokog poznavanja podsistema vrednovanja, a ovaj se ne može dovoljno saznati samo na osnovu izvjesnih ispoljavanja. Naime, sistem oficijelnih i neoficijelnih vrijednosti samo je spoljašnja manifestacija koja je stvarno funkcionalna ako je stvaran primjenjivani sistem vrijednosti članstva, odnosno pojedinaca koji čine sistem.

⁹⁵ U.S., Office of Counterterrorism, TERRORIST DESIGNATION LISTS - FOREIGN TERRORIST ORGANIZATIONS (2005), internet - maj 2007, www.state.gov/s/ct/rls/fs/37191.htm.

U.S., Department of Homeland Security USA, TERRORIST ORGANIZATION REFERENCE GUIDE - DESIGNATED FOREIGN TERRORIST ORGANIZATION (2004), internet - januar 2004, www.state.gov/topical/pol/terror/designated.htm.

U.S., INTERNATIONAL COUNTERTERRORISM CONVENTIONS (CHAPTER 6) - TERRORIST GROUPS (2004), internet - februar 2004, www.state.gov/s/ct/rls/c14813.htm.

⁹⁶ Vidjeti više: M. A. Kaplan, SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS; posebno dijelove koji se bave: teorijom procesa (donošenja odluka), teorijom vrijednosti (o nacionalnom interesu, npr.) i teorijom igara.

Sve što smo naveli kao opće odredbe sistema i podsistema može se, hipotetički, pripisati i terorizmu. Ako je organizovan i akcion, on mora imati svoj oficijelni i neoficijelni podsistem vrednovanja i orijentacionih vrijednosti po kome se u bitnom razlikuje od drugih. Da bismo otkrili šta je terorizam, kako ga možemo definisati, moramo konstatovati da su nam neophodna dovoljno istinita saznanja o podsistemima vrednovanja kao o jednom od činilaca definicije. Također, neophodno je da odgovorimo na pitanja:

- šta su osnovne, bitne, orijentacione vrijednosti terorizma;
- kako su one operacionalizovane u kriterije vrednovanja;
- kako se i koliko tako operacionalizovane vrijednosti – kriteriji – primjenjuju u praksi terorizma;
- da li su, kako i koliko dolazi do deformacija u toku primjene vrijednosti – kriterija.

U prethodnim izlaganjima opisali smo osnovne, bitne odredbe društvene pojave, društvene strukture, društvenog procesa i društvenog sistema i konstatovali da terorizam ima sve bitne odredbe društvene pojave, jer nastaje i manifestuje se u ljudskom društvu, te da ga čine činioци ljudskog društva. Od drugih ljudskih društvenih pojava izdvaja se načinom nastanka, načinom egzistencije i manifestovanjem.

Konstatovali smo:

- da je ta pojava istovremeno društvena struktura jer je utemeljena na relativno stabilnim, nužnim društvenim ljudskim činiocima: da pojava (terorizam) ima uvjete i uzroke svoga nastanka u društvenoj situaciji;

- da je njen bitan osnov u svjesnim ljudskim bićima koja se nalaze u raznim položajima, ulogama i funkcijama, raznih svojstava i karaktera, ali njihovu životnu situaciju i njihove karakteristike obilježava jedna izrazita odredba koja ih objedinjuje i čini posebnim kao grupu;

- da je to ciljna, svrshodna pojava i struktura – organizacija koja je nastala radi određenih potreba i interesa i da ima deklarisanе opće ciljeve;

- da je nužan činilac strukture njeno djelanje što je bitna, fundamentalna odredba strukture;

- da su razni metodi i sredstva primjereni djelanju na ostvarivanju ciljeva i postizanju efekata koji su, također, neizbježni činilac strukture.

U vezi s navedenom strukturom konstatovali smo da je ona, iako u principu ista, u pojedinačnim odredbama strukture kao cjeline i svakog pojedinačnog segmentiranog činioca strukture, izrazito specifična i različita.

Terorizam je i, prema prethodnim saznanjima, društveni proces. On ima svoj nastanak, razvoj i nestajanje i svoju ulogu u društvenom kretanju.

Konstatovali smo i da je to poseban društveni sistem – podsistem, koga čine njegovi podsistemi sa jasnim, posebnim funkcijama. Neki od podsistema strogo su "unutrašnji", a neki su pretežno usmjereni ka okruženju.

Također smo konstatovali i da je prilikom naučnog definisanja neophodno, kao sastavne dijelove cjeline, razmotriti sve specifičnosti dijelova pojave, strukture, procesa i sistema. Pritom treba odgovoriti i na niz kvalitativnih odredbi vezanih za legitimitet, legalitet, kriminalitet, itd.

Do sada su sačinjene mnoge definicije terorizma, pa je opravdano da ih prikazemo i da utvrdimo da li su one ispunile prethodni zahtjev i da li odgovaraju pravilima definisanja, koja po B. Šešiću glase:

1. "Definicija mora biti pozitivna... mora se služiti pozitivnim pojmovima;...
2. Definicija mora biti predmetna i sadržajna;...
3. Definicija mora biti svestrana;...
4. Definicija mora biti suštinska;...
5. Definicija dijalektički složenih i razvojnih predmeta i sama mora biti dijalektički složena i razvojna;...
6. Definicija mora biti ekvivalentna i srazmjerna;
7. Definicija mora biti akurata;..."⁹⁷

Šta od ovih zahtjeva ispunjavaju poznate definicije, a šta zanemaruju i koje su posljedice toga?

⁹⁷ B. Šešić, OSNOVI METODOLOGIJE DRUŠTVENIH NAUKA, str. 40-44.

V Najpoznatije definicije terorizma i klasifikacija sa historijom nastajanja

1. Opće definicije terorizma

Slično mnogim pojmovima u društvenim, i posebno političkim naukama, ne postoji jedinstvena, precizna i općeprihvaćena definicija pojma terorizam.⁹⁸ Pored različitih definicija terorizma kojima se koriste

⁹⁸ PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, str. 1455: "Terorizam kao društvena pojava je krivično delo protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ, određeno u članu 125 KZ SFRJ.

...Krivično delo terorizma predviđeno u KZ SFRJ vrši onaj ko iz neprijateljskih pobuda prema SFRJ izazove eksploziju, požar ili preuzima neku drugu opštopasnu radnju ili akt nasilja kojima može da stvori osećanje lične nesigurnosti kod građana ili grupe građana. Posebno težak oblik ovog krivičnog dela za koji zakon predviđa i mogućnost izricanja smrtne kazne, postoji ako je delo imalo za posledicu smrt nekog lica, ili je izazvalo opasnost za život ljudi, ili je praćeno velikim razaranjima, ili je dovelo do ugrožavanja bezbednosti, ekonomske ili vojne snage zemlje, ili je učinjeno za vreme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti, ili u drugim osobito teškim slučajevima.

Zbog posebne društvene opasnosti samog pripremanja ovog dela kažnjive su pripreme radnje, kao i stvaranje svakog udruženja radi izvršenja ovog dela".

J. White, TERORIZAM, Aleksandria Pres, Beograd, 2004, str. 4-15: Prema autoru, problem u definisanju terorizma nastaje zbog toga što postoji "problem u definiciji problema".

R. Gaćinović, ANTITERORIZAM, Draslar, Beograd, 2006, str. 15-28: "Prilikom definisanja terorizma u... nauči se javljaju mnoge nedoumice, kao npr: da li termin terorizam treba da bude primenjen na isti način pri određenju akata vlada država kao što se primenjuje pri određenju akata nedržavnih grupa; kako razlikovati terorizam od borbe na osnovu prava naroda na samoodređenje i borbe protiv okupacije;... Terorizam

različite države, događa se da se jedna država, u okviru svojih institucija i organa, koristi različitim radnim definicijama ovog pojma.⁹⁹ Većina definicija ima neke zajedničke elemente, kao što su "sistematska upotreba nasilja" ili "prijetnja nasiljem nad ne-vojnim stanovništvom, sa ciljem izazivanja straha da bi se postigle određene političke ili društvene promene".¹⁰⁰

Pojam terorizma teško je definisati, jer se teroristička djela odnose i izazivaju emotivne reakcije žrtava (onih koji su povrijeđeni nasiljem, kao i onih koji su zastrašeni).

Neke od definicija terorizma glase:

Brajan Dženkins: "Terorizam je upotreba ili prijetnja upotrebe sile sa ciljem izazivanja političke promjene."¹⁰¹

je teško definisati i zbog toga što je terorizam "kontekstualni koncept" pa se političke, pravne i društvene nauke često razilaze u samom pristupu definisanja ovog problema".

B. Ganor, DEFINING TERRORISM: IS ONE MAN'S TERRORIST ANOTHER MAN'S FREEDOM FIGHTER?, International Policy Institute for Counter-Terrorism, internet – novembar 2001, www.ict.org.il.

⁹⁹ B. Hofman, UNUTRAŠNJI TERORIZAM, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002, str. 168: "...definiciju terorizma u mnogim slučajevima kreiraju spoljne politike određenih država. Međutim, kada terorizam štiti država on se sprovodi manje radi sticanja publiciteta, a više radi sprovođenja ciljeva spoljne politike."

C. Combs, TERRORISM IN THE TWENTY-FIRST CENTURY, Prentice Hall Inc, Upper Saddle River, New Jersey, 1997. Autor terorizam kao instrument spoljne politike naziva *tajnim terorizmom (cover terrorism)*, u okviru ona *razlikuje tajni državni terorizam, i državno sponzorisan terorizam*, u kome države ili privatne grupe za račun države izvršavaju terorističke akcije."

¹⁰⁰ PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, str. 1455: "Izazivanje terora, straha i nesigurnosti kod građana, grupa građana ili pojedinaca relativno je nova forma kriminalne delatnosti, koja je dobila u poslednje vreme međunarodne razmere. Vršiti se modernim sredstvima razaranja, sa velikom bezobzornošću, uz prouzrokovanje gubitka ljudskih života i velike materijalne štete. Motivni za ovu društveno – opasnu delatnost različiti su, ali najčešće su u pitanju ili koristoljublje ili političke pobude."

R. Gaćinović Radoslav, ANTITERORIZAM, str. 15-19.

¹⁰¹ The Terrorism Research Center (TRC), internet – maj 2004; jun 2007, www.trc.org.

Vidjeti i: U.S., Homeland Security, internet – juni 2007, www.homelandsecurity.com; www.terrorism.com; International Policy Institute for Counter-Terrorism (ICT), internet – juni 2007, www.ict.org.il.

Robert Kuperman: "Terorizam je prijetnja ili upotreba sile da bi se postigli politički ciljevi bez potpune upotrebe svih resursa."¹⁰²

Volter Laker: "Terorizam podrazumijeva nelegitimnu upotrebu sile da bi se postigli i ostvarili politički ciljevi i kada stradaju ljudske žrtve."¹⁰³

Šmit je u svom djelu "Politički terorizam" podvrgao kvantitativnoj analizi 109 definicija terorizma i pronašao 22 zajednička elementa i dao procent zastupljenosti svakog elementa u analiziranim definicijama, a neki od njih su: 1) upotreba sile i nasilja - 83,5%; 2) politički karakter - 65%; 3) naglasak na izazivanju straha i užasa - 51%; 4) prijetnja - 47%; 5) očekivanje psiholoških efekata i reakcija - 41,5%; i dr., i nakon toga dao svoju definiciju terorizma: "Terorizam je metod ponovljenih akcija nasilja koji podstiče uznemirenost; koriste ga (polu)tajni pojedinci, grupe ili državni činici, zbog idiosinkrazijskih, kriminalnih ili političkih razloga, gdje – nasuprot atentatu – neposredni ciljevi nasilja nisu i glavni ciljevi. Neposredne ljudske žrtve nasilja općenito su izabrane nasumice (ciljevi šanse) ili selektivno (predstavnički ili simbolički ciljevi) iz okvira ciljane populacije i služe kao proizvođači poruke. Prijetnja i proces komunikacije, izgrađen na nasilju, između teroriste (organizacije), (ugroženih) žrtava i glavnih ciljeva, koriste se radi manipulacije glavnim ciljem (publike), preobražavajući je u cilj terora, cilj zahtjeva ili cilj pažnje, zavisno od toga da li se prvenstveno želi postići zastrašivanje, prinuda ili propaganda."¹⁰⁴

Dragan Simeunović: "Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao složeni oblik organizovanog, individualnog i ređe institucionalizovanog političkog nasilja, obeležen zastrašujućim brahijalno-fizičkim i psihološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza,

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Isto.

Vidjeti više: W. Laquer, REFLECTIONS ON TERRORISM, Foreign Affairs, 1986; W. Laquer, POSTMODERN TERRORISM, Foreign Affairs -USIA Electronic Journal, Vol. 2, br. 1, 1997, U.S. Center for Strategic and International Studies, internet, www.csis.org

¹⁰⁴ A. P. Schmidt, POLITICAL TERRORISM, Amsterdam, Nort-Holland, 1983, p. 76-77.

a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti "veliki ciljevi", na način potpuno neprimeren datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju."¹⁰⁵

Radoslav Gaćinović: "Terorizam predstavlja primenu nasilja od strane pojedinca ili grupa intrinzično ili ekstrinzično motivisanih, a koji su odlučni da nameću svoju volju organima vlasti ili građanima, izazivajući strah, kolebljivost, zebnju, defetizam i paniku.

Međunarodni terorizam predstavlja skup međunarodnim pravom zabranjenih aktivnosti, usmerenih prema pojedincima, grupi, državi i njenim institucijama i dobrima (avioni, brodovi, ambasade i sl.), koje izvode teroristi pojedinci, terorističke organizacije ili države radi ostvarivanja svojih ciljeva – narušavajući time stabilnost te države, njenog političkog sistema, odnosno međunarodne zajednice, a kršeći konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda."¹⁰⁶

Boaz Ganor: "Terorizam je namjerna upotreba ili prijetnja upotrebe nasilja nad civilima da bi se postigli određeni politički ciljevi. Pored ove predložene, potrebno je da se usvoji precizna, objektivna, općeprihvaćena definicija terorizma, i tek su tada moguća naučna istraživanja i sve druge aktivnosti u međunarodnim odnosima protiv terorista i terorističkih djela."¹⁰⁷

Katarina Tomaševski: "Pojmom terorizam obuhvataju se različiti akti nasilja i ugrožavanja ljudskih prava i ljudskih života, kao i javnih, odnosno zajedničkih i individualnih dobara."¹⁰⁸

Najčešći elementi definicije terorizma su:

1. nasilje kao metod;

¹⁰⁵ D. Simeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, PRAKTIKUM, str. 159.

¹⁰⁶ R. Gaćinović, SAVREMENI TERORIZAM, Grafomark, Beograd, 1998, str. 31-55.

¹⁰⁷ B. Ganor, DEFINING TERRORISM: IS ONE MAN'S TERRORIST ANOTHER MAN'S FREEDOM FIGHTER?

¹⁰⁸ Vidjeti: K. Tomaševski, TERORIZAM U SUVREMENOM SVIJETU.

K. Tomaševski, IZAZOV TERORIZMA, Mladost, Beograd, 1983.

2. građani i vlada kao mete;
3. izazivanje straha i iznuđivanje političkih ili socijalnih promjena kao ciljevi.

2. Specifične definicije terorizma

Mnogobrojne definicije terorizma¹⁰⁹ mogu se podijeliti na nekoliko specifičnih definicija, kao što su: 1. nuklearni, 2. hemijski, 3. biološki, 4. kompjuterski, 5. ideološki, 6. religijski terorizam i dr.

2.1. Nuklearni terorizam

Usljed nesagledivih posljedica od nuklearnog napada, Komisija za konvencionalno naoružanje Ujedinjenih naroda je još 1948. godine upotrijebila termin *oružje za masovno uništenje* (*weapons of mass destruction – WMD*) kojim bi se nuklearno razlikovalo od konvencionalnog naoružanja. Prema ovoj Komisiji Ujedinjenih naroda oružje za masovno uništenje obuhvata "atomsko eksplozivno oružje, naoružanje sa radiološkim materijalom, smrtonosno hemijsko i biološko naoružanje, kao i sva ostala naoružanja koje će se razviti u budućnosti, ali koja će po svojim smrtonosnim posljedicama i rušilačkoj moći imati slične karakteristike kao atomska bomba ili neko od navedenih naoružanja."¹¹⁰

¹⁰⁹ Vidjeti više o definisanju pojma terorizam: J. White, *Terorizam*; F. Karčić, TERORIZAM: ZNAČENJE, HISTORIJA I VEZA SA RELIGIJOM I ZNAČENJE TERORIZMA – ODGOVORI MUSLIMANSKIH USTANOVA, Biblioteka Glasnika Rijasete Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2002; Grupa autora: MEĐUNARODNI TERORIZAM, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd, 2002; D. Jakovljević, TERORIZAM S GLEDIŠTA KRIVIČNOG PRAVA, Službeni list SRJ, Beograd, 1997; Ch. C. Harmon, *nav. dj.*; Ch. W. Jr. Kegley, Ch. W. Kegley, *nav. dj.* i dr.

¹¹⁰ D. Howlett, NUCLEAR PROLIFERATION, J. Baylis, S. Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press Inc., New York, 2001, p. 415-434.

U okviru predstavljanja *Nacionalne strategije SAD-a* tadašnji savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika SAD-a Condoliza Rice na Wriston predavanju (Wriston Lecture) u New Yorku izjavila je: "U decembru 2002. godine ozvaničen je dokument pod nazivom *Nacionalna strategija u borbi protiv širenja oružja za masovno uništavanje, koja se smatra sastavnim dijelom Strategije nacionalne sigurnosti SAD*" od septembra 2002. godine.¹¹¹

Nuklearno naoružanje proizvodi vlastitu energiju na tri različita načina: eksplozija, toplotna radijacija i nuklearna radijacija. Ovo je oružje upotrijebljeno samo u Japanu, kada su 1945. godine bačene nuklearne bombe na Hirošimu i Nagasaki. Iako su te bombe dovele do nesagledivih posljedica, od brojnih ljudskih žrtava do ogromnih razaranja i materijalne štete, one nisu bile toliko snažne u odnosu na bombe koje postoje i testiraju se u današnje vrijeme.

Poznato je da je Sovjetski savez testirao nuklearnu bombu od 58 megatona u vrhuncu politike Hladnog rata, a smatralo se da tada posjeduju i nuklearno oružje od 100 megatona. Eksplozija koja se dogodila 26. aprila 1986. godine u nuklearnom postrojenju u Černobilju dovela je Sovjetski savez do nesagledivih, dugotrajnih posljedica, jer je vjetar raznosio nuklearnu radijaciju i na susjedne države čije je stanovništvo bilo izloženo različitim stepenima radijacije.¹¹²

Ujedinjeni narodi smatraju da treba spriječiti moguću upotrebu oružja za masovno uništenje u terorističkim aktima, a kao mjere navode:

- preventivne akcije, posebno one koje će jačati ulogu država;
- saradnja UN-a sa subjektima u međunarodnim odnosima;
- veći stepen međunarodne saradnje i povezanosti.¹¹³

¹¹¹ USA - White House, THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA SEPTEMBER 17th 2002, internet – mart 2003, www.whitehouse.gov/ns/nss.pdf.

¹¹² D. Howlett, *nav. dj.*, p. 415-434.

¹¹³ UN, REZOLUCIJA SAVJETA SIGURNOSTI 1373 (2001), ANNEX REPORT OF THE POLICY WORKING GROUP ON THE UNITED NATIONS AND TERRORISM.

O nuklearnom terorističkom napadu govori se kada teroristička organizacija koristi nuklearne naprave sa ciljem da prouzrokuje mnogobrojne ljudske žrtve i velika materijalna razaranja. Nuklearni terorizam¹¹⁴ također uključuje i upotrebu, ili prijetnju upotrebe, radioaktivnih materijala podložnih fisiji, naprimjer - napad na nuklearno postrojenje¹¹⁵ može dovesti do trajnog uništavanja životne sredine velikih razmjera. U tom slučaju, teroristička organizacija ne mora preuzeti kontrolu nad nuklearnom bombom da bi dovela do masovnog uništenja, jer uz upotrebu konvencionalnog naoružanja može oštetiti neki od brojnih nuklearnih reaktora u svijetu, čime bi se povećala radioaktivnost, a organizacija bi ostvarila svoj cilj.

Nuklearno naoružanje, u posjedu terorističkih organizacija imalo bi nesagledive posljedice, od brojnih ljudskih žrtava, do ucjena i prijetnji da će to oružje i upotrijebiti, čime bi se privukla pažnja raznih medija i povećao strah za sigurnost stanovništva. Veoma je teško procijeniti da li će teroristička organizacija ostvariti svoju prijetnju i upotrijebiti nuklearno naoružanje. Mnoge zemlje, uglavnom zapadne hemisfere, veoma su zabrinute zbog prijetnji i ucjena terorista i ne žele rizikovati opasnost od nuklearnog napada, jer oni koji donose odluke nemaju načina da saznaju da li će teroristi zaista ostvariti svoje prijetnje.

Teroristička organizacija može doći do nuklearnih naprava i naoružanja na mnogobrojne načine, a neki od njih su:

- krijumčarenje i kupovina materijala podložnih fisiji na crnoj berzi bivših istočnoevropskih zemalja; Raspad Sovjetskog saveza, kao i teška ekonomska kriza, oslabljena kontrola država nad radioaktivnim materijalom i nuklearnim bombama dovele su do trgovine radioaktivnim materijalom u nekim istočnoevropskim zemljama;

¹¹⁴ W. J. Hartman, *nav. dj.*, p. 27-28.

Vidjeti više: J. Kluger, THE NUKE PIPELINE, Time Magazine, 26. novembar 2001; Y. Schweitzer, THE AGE OF NON-CONVENTIONAL TERRORISM, The Project for the Study of Islamit Movements (PRISM), internet – maj 2004, www.eprism.org/images/The%20age%20of%20non%20conventional%20terrorism.doc.

¹¹⁵ Vidjeti više o postrojenju u Francuskoj, gdje se putem fisije dobija energija, internet – maj 2005, www.iter.org.

- kupovina ili dobijanje radioaktivnog materijala preko drugih država, uglavnom onih koje podržavaju terorizam, kao što su Iran, Irak i druge, za koje se tvrdi/sumnja da pomažu brojne terorističke organizacije, o čemu će biti riječi u narednom dijelu ovog poglavlja. Te države ulažu znatne investicije za povećanje svoje nuklearne moći, razvijanje ili kupovinu nuklearnog naoružanja. Najnovija saznanja ne daju dovoljno potvrde prethodnoj tvrdnji:

- terorističke organizacije nisu uspjele same proizvesti nuklearnu bombu, jer to zahtijeva posebna sredstva i obuku koje one još nemaju. Međutim, to ih neće spriječiti da pokušavaju proizvesti jednostavniju radioaktivnu napravu, sa svojim naučnicima ili unajmljivanjem naučnika sa crne berze:

- mogu doći do brojnih nuklearnih zaliha različitih nuklearnih naprava i ostalih opasnih materijala koji se nalaze širom svijeta.¹¹⁶

Sve to ukazuje da terorističke organizacije mogu posredno ili neposredno doći do raspoloživog nuklearnog potencijala, pogotovu u vrijeme trajanja lokalnih ratova, neželjenih mirovnih i drugih intervencija, itd.

Iako po Ugovoru o nesirenju nuklearnog naoružanja, koji je stupio na snagu 1970. godine, samo pet zemalja posjeduje nuklearno naoružanje – Kina, Francuska, Rusija, Velika Britanija i SAD, i druge zemlje mogu proizvoditi nuklearne naprave.¹¹⁷ Osim toga, međunarodni odnosi između Indije i Pakistana često su veoma zategnuti, posebno nakon uspostavljanja tzv. linije razgraničenja duž većeg dijela granice. Obje zemlje od 1998. godine veoma često izvode serije nuklearnih proba i lansiraju balističke

¹¹⁶ B. Ganor, NON-CONVENTIONAL TERRORISM, International Policy Institute for Counter-Terrorism Internet, internet - decembar 2000, www.ict.org.il/inter_ter/noncon/noncon_terror.htm.

¹¹⁷ Prema najnovijim podacima i Izrael posjeduje nuklearno naoružanje. Vidjeti više: D. Howlett, *nav. dj.*, p. 420-434.

Vidjeti i: UN. MEĐUNARODNA KONVENCIJA O SPREČAVANJU AKATA NUKLEARNOG TERORIZMA, New York, 14.09.2005, u: Službeni list SCG, br. 2/2006. Ovu konvenciju je ratifikovala Skupština SCG 11.05.2006.

rakete (visokog dometa).¹¹⁸ Veoma je važno da se ukaže da, za razliku od suverenih država, moralna načela ili strah od nuklearnog odgovora koji bi ugrozio međunarodne interese terorističkim organizacijama ne predstavlja prepreku u upotrebi nuklearnog naoružanja (dok se suverene države ustručavaju koristiti ovu vrstu naoružanja). To samo ukazuje koliko su, kao nuklearna prijetnja, terorističke organizacije opasnije od suverenih država.

2.2. Hemijski terorizam

Suprotno od nuklearnog terorizma, koji je zbog svoje primjene veoma problematičan i složen, a time još uvijek teorijski, hemijski je terorizam mnogo konkretniji i do sada se već primjenjivao. Najupadljiviji hemijski teroristički napad dogodio se početkom 1995. godine kada su članovi japanske grupe - sekte "Vrhovna istina" (OM Šinrikjo - Aum Shinrikyo)¹¹⁹ pustili otrovne gasove (sarin) na nekoliko različitih ciljeva, kao što su stanice metroa u Tokiju i Jokohami, kada je umrlo oko deset hiljada, a povrijeđeno je 5.500 ljudi.

Hemijski se terorizam može podijeliti u dvije kategorije:

1) Napadi sa ciljem izazivanja velike štete; terorističke organizacije puštaju hemijske otrove na mjesta na kojima se obično okuplja mnogo ljudi, u vodene tokove, ili na mjesta koja se ne provjetravaju čime bi doveli do brojnih žrtava;¹²⁰

2) Hemijski napadi sa ciljem da zastraše, ucjene ili prouzrokuju ekonomsku štetu, naprimjer ubacivanjem otrovnih hemijskih supstanci u određene proizvode, kao što je hrana.

¹¹⁸ D. Howlett, *nav. dj.*, p. 416-435.

¹¹⁹ Z. D. Luković, VERSKE SEKTE, Beograd, 2000, str. 261-263.

¹²⁰ Vidjeti više: R. A. Falkenrath, R. D. Neuman, B. A. Thayer, AMERICA'S ACHILLIS' HEEL: NUCLEAR, BIOLOGICAL, AND CHEMICAL TERRORISM AND COVERT ATTACKS, Cambridge, MIT Press, 2000.

Hemijski terorizam ima nekoliko prednosti za terorističku organizaciju u odnosu na konvencionalni ili nuklearni terorizam:

- za razliku od nuklearnog naoružanja koje je glomazno, zahtijeva visoke mjere sigurnosti i posebnu vrstu vozila za transport, hemijske su supstance lahke i pokretne, a samo su male količine dovoljne da se izvede hemijski napad. Naprimjer, tegla sa nekoliko stotina grama hemijskih supstanci lahko se prenosi, nisu potrebne posebne pripreme i sigurnosne mjere, a može dovesti do masovnih žrtava;

- hemijske supstance nisu veoma skupe i ne zahtijevaju velika postrojenja tako da su dostupne i manjim i siromašnijim terorističkim organizacijama. U jednom od skladišta hemijskog oružja u Kizneru, Rusija, nalazilo se oko dva miliona razne municije punjene nervnim hemijskim agensima;¹²¹

- hemijske su supstance mnogo dostupnije, a zbog jednostavnog procesa skoro svaki student hemije može napraviti hemijske supstance;

- dijelovi hemijskih supstanci obično su jednostavni proizvodi koji su dostupni na tržištu, tako da se hemijski napad može izvesti i uz upotrebu pesticida koji se prodaju u skoro svim prodavnicama;

- mnoge zemlje, a posebno one koje podržavaju terorističke grupe, imaju arsenale sa hemijskim materijalima.

Štaviše, upotreba hemijskog naoružanja¹²² neizbježno bi izazvala pad morala i dovela u pitanje ličnu sigurnost građana u zemlji koja bi bila napadnuta. Pored toga, treba imati na umu da je većina hemijskog naoružanja bez boje, mirisa i drugih određujućih faktora, a djelovanje se otkriva tek nakon napada, kada stanovništvo već pati od posljedica hemijskog napada.

¹²¹ USA, National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism, WEAPONS OF MASS DESTRUCTION - EFFORTS TO IMPROVE SECURITY AT RUSSIAN SITES, izvještaj GAO-03-482 (General Accounting Office), Ministarstvo za odbranu SAD-a iz marta 2003. internet - decembar 2003, www.mipt.org/pdf/gao03482.pdf, p. 1-102.

¹²² Vidjeti: B. Ganor, NON-CONVENTIONAL TERRORISM, F. Jr. Hoge, G. Rose, HOW DID THIS HAPPEN? TERRORISM, AND TOXIC WELFARE, New York, Council of Foreign Relations Books, 2001.

2.3. Biološki terorizam

Pod biološkim terorizmom podrazumijeva se upotreba i širenje različitih vrsta biološkog oružja (kao što su različite vrste mikroba) u naseljenim mjestima da bi se utjecalo na moral ljudi i izazvale brojne žrtve.

Za razliku od hemijskog, biološko naoružanje¹²³ nije tako jednostavno i lahko dostupno. Terorističke organizacije imaju samo dvije mogućnosti da dođu u posjed biološkog naoružanja: A) da ga naprave u svojoj ili B) kupe od neke druge države.

A) Pravljenje biološkog naoružanja zahtijeva posebne laboratorije i korišćenje raznih sredstava koja uglavnom nisu dostupna terorističkim organizacijama. U oblasti Sovjetskog saveza neke od laboratorija¹²⁴ su:

- "Državni istraživački centar za virologiju i biotehnologiju", Vektor u oblasti Novosibirsk, ranije se koristio kao laboratorija za biološko oružje u kome su se izvodila naučna istraživanja u oblasti molekularne biologije, virologije i genetskog inženjeringa;

- "Državni istraživački centar za primijenjenu mikrobiologiju", Obolensk, u kome su se izvodila naučna istraživanja iz oblasti molekularne biologije, genetskog inženjeringa i biotehnologije;

- "Biološka fabrika" (Biologics Plant), Pokrov, laboratorija je za biološko oružje u kome su se proizvodile veterinarske vakcine i dijagnostički preparati, a u vrijeme Sovjetskog saveza i velike boginje, kao biološko oružje.¹²⁵

¹²³ A. Savić, R. Jović, BIOTERORIZAM - BIOLOŠKI RAT - BIOLOŠKO ORUŽJE, Institut za političke studije, Beograd, 2004.

R. A. Falkenrath, R. D. Neuman, B. A. Thayer, AMERICA'S ACHILLIS' HEEL: NUCLEAR, BIOLOGICAL, AND CHEMICAL TERRORISM AND COVERT ATTACKS.

¹²⁴ U raspoloživim dokumentima ne spominju se eventualni istraživački centri biološkog oružja u SAD-u i drugim zapadnim zemljama.

¹²⁵ USA, National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism, WEAPONS OF MASS DESTRUCTION - EFFORTS TO IMPROVE SECURITY AT RUSSIAN SITES.

B) Mnoge države, najviše one koje nisu u mogućnosti proizvesti nuklearno naoružanje, imaju zalihe biološkog i hemijskog oružja. U izvjesnim situacijama pojedine države mogu isporučiti biološko naoružanje onim terorističkim organizacijama koje su pod njihovom zaštitom. U slučaju da biološko naoružanje dođe u posjed terorističke organizacije, veoma se teško pronalazi. Kao i hemijsko, biološko naoružanje lahko se prenosi, a može se donijeti i sakriti u blizini određenog cilja do same upotrebe.

2.4. Kompjuterski terorizam

Pod pojmom kompjuterski terorizam¹²⁶ podrazumijeva se nedopušten i nelegalan upad ili prijetnja upadom u kompjuterske sisteme, mreže ili informacije koje se čuvaju, sa ciljem utjecaja na vlade, države ili stanovništvo u postizanju političkih ciljeva. Postoje razni termini kojima se označava ova vrsta terorizma, tako da se *kompjuterski terorizam naziva i cyber, information crime, cybercrime, digital terrorism, cyberharassment, cyber tactics, netwar, cyberterrorism, virtual warfare, infowar, computer warfare, cyberattack i cyber-breakins.*

Ova vrsta "terorizma" obuhvata:

- a) virtualne blokade kompjuterskih sistema;
- b) automatizovano "bombardovanje" porukama elektronskom poštom tzv. e-bombing, odnosno, kada se putem elektronske pošte pošalje nekoliko hiljada poruka u istom trenutku na određenu internet adresu, ona se blokira. Naprimjer, u julu 1997. godine tako je napadnut Institut za globalne komunikacije u San Francisku, SAD (IGC);
- c) hakerisanje, odnosno provala i krađa baze podataka;
- d) blokiranje i uništavanje podataka putem "kompjuterskih virusa".

¹²⁶ G. Weimann, CYBERTERRORISM - HOW REAL IS THE THREAT?, United States Institute of Peace, internet-maj 2004, www.usip.org.

G. Weimann, HOW MODERN TERRORISM USES THE INTERNET, United States Institute of Peace, internet-mart 2004, www.usip.org/pubs/specialreports/sr119.pdf.

Ovi nasilni upadi mogu dovesti do ljudskih žrtava ili, najčešće, do materijalne štete.

Terorizam na internetu relativno je novija pojava. Nekoliko stotina internet prezentacija posvećeno je različitim terorističkim grupama.¹²⁷ Teroristi, kao i terorističke grupe prepoznali su brojne prednosti interneta: velika dostupnost, nedostatak pravne regulative, brz protok informacija i moguća mnogobrojna publika kojoj bi se predstavljali određeni ciljevi. Njihove prezentacije namijenjene su trenutnim i budućim finansijerima, kao i međunarodnoj javnosti.

Postoji nekoliko razloga zbog kojih terorističke organizacije koriste internet. To su:

1) Jeftiniji je od svih uobičajenih metoda, teroristima je potreban samo kompjuter i povezanost sa internetom. Nije potrebno da kupuju oružje ili razna sredstva, već mogu napraviti kompjuterski virus koji pošalju putem interneta. Pravljenje prezentacija na kojima ove organizacije predstavljaju svoje programe je jeftino;

2) Dostupnost i brz protok informacija;

3) Ne postoji cenzura, pravne regulative ili drugi oblici državne kontrole.¹²⁸ Veći je stepen tajnosti i anonimnosti; ponekad se koriste nadimci za ulazak na neku od internet prezentacija, ne postoji identifikacija posjetilaca, ne postoje fizičke prepreke kao što su granični prelazi, kontrola i sl.;

4) Mete napada su različite i mnogobrojne – kompjuterski sistemi državnih i javnih organa, privatnih aviokompanija, i dr.;

5) Koordinacija aktivnosti;

6) Prikupljanje donacija i prijem novih članova;

7) Mogućnost upotrebe kombinacije više različitih medija – novine, bilteni, radio, pregled i presnimavanje filmova, pjesama, knjiga, itd.

¹²⁷ Vidjeti: J. Arquilla, D. Ronfeldt, *nav. dj.*

J. Arquilla, D. Ronfeldt, IN ATHENA'S CAMP: PREPARING FOR CONFLICT IN THE INFORMATION AGE, Defense Research Institute Report (Rand), 1997.

¹²⁸ W. J. Hartman, *nav. dj.*, p. 27-29.

I pored toga što se treba štititi od mogućeg terorističkog napada putem interneta,¹²⁹ treba razmisliti i o troškovima tih mjera zaštite koje su zbog svoje visoke cijene dostupne samo državnim organima i institucijama, ali ne i većini korisnika interneta i kompjutera.

Neke od organizacija koje koriste internet za predstavljanje svojih ciljeva su:

- Bliski istok: *Hamas, Libanski Hezholah, Al-Aksa Brigade (Brigade mučenika), Fatah Tanzim, Narodni front za oslobođenje Palestine (PFLP), Palestinski Islamistički Džihad, PMOI—Mujahedin-e Khalq, Radnička partija Kurda (PKK), Partija Oslobođilačkog fronta (DHKP/C), i dr.;*

- Evropa: *Baskijska ETA partija, Armata Corsa (Vojska Korzike) i Irska republikanska armija (IRA);*

- Latinska Amerika: *Tupak-Amaru (MRTA) and Shining Path (Sendero Luminoso), Narodna oslobodilačka vojska Kolumbije (ELN-Colombia) i Vojne revolucionarne snage Kolumbije (FARC);*

- Azija: *Al-Qaeda, Ansar al-Islam - Irak, Vrhovna istina (Aum Shinrikyo), Crvena armija (JRA) - Japan, Hizb-ul Mujehideen - Kašmir; Tamiški oslobodilački tigrovi (LTTE), Islamski pokret (IMU) - Uzbekistan, Moro Islamski oslobodilački front (MILF) - Filipini, Lashkare-Taiba - Pakistan i Pobunjenički pokret u Čečeniji.*

Kriterij klasifikacije navedenih terorizama očigledno je jednostran i baziran na sredstvima moguće primjene u terorističkom aktu.

¹²⁹ US Government, *21st Century Comprehensive Terrorism Survival Information Toolkit: Featuring U.S. Military Antiterrorism Personal Protection Guide, Self-Help Guide to Antiterrorism, with Additional Emergency Terrorism Plans from FEMA and the Department of Homeland Security - Nuclear, Biological, Chemical Attack Threats, Shelter in Place Options (Ring-bound)*, Progressive Management, 2004.

US Government, *2004 Complete Guide to Counterterrorism, Counter-terrorism Training and Antiterrorism: Tools, Training and Resources for Law Enforcement, Antiterrorism ... Bonus 9/11 Commission Report and Coverage*, Progressive Management, 2004.

J. R. White, *DEFENDING THE HOMELAND: DOMESTIC INTELLIGENCE, LAW ENFORCEMENT, AND SECURITY (CONTEMPORARY ISSUES IN CRIME AND JUSTICE SERIES)*, Wadsworth Publishing, 2003.

5. Ideološki terorizam

Terorizam, kao i svako drugo političko nasilje, može stajati u izvjesnoj vezi sa nekom ideologijom, i to najmanje na tri načina:

1) u smislu postojanja sistema orijentacionih vrijednosti koje podstiču na neku radnju;

2) ideologija djeluje usmjeravajuće kod izbora ciljeva, metoda i sadržaja političkog djelovanja (naprimjer, nisu dopušteni svi oblici djelovanja);

3) ideologija opravdava učinjeno - interpretativna funkcija ideologije (svaka društvena situacija uvjetuje određen nivo opravdavajućih sadržaja).

Vrste ideološki motivisanog terorizma su ljevičarski i desničarski.¹³⁰ Za označavanje ljevičarskog terorizma najčešće se koriste tri termina:

a) lijevi, odnosno ljevičarski terorizam;

b) "revolucionarni" terorizam i

c) "crveni" terorizam.

Uzroci pojave i osnovi egzistiranja ljevičarskog terorizma su procjena o beskorisnosti i besperspektivnosti akcije lijevih političkih partija etabliranih u politički sistem kapitalizma.

Osnovne karakteristike ljevičarskog terorizma su slijedeće:

- postojanje revolucionarne volje;

- ima svoju osnovu u novoj viziji revolucionarnog subjekta;

- tzv. strukturalni uzroci "revolucionarnog" terorizma su: nezaposlenost, inflacija, masovna otpuštanja radnika, arhaičnost obrazovnog sistema, neizvjesnost životne perspektive i uopće socijalna nesigurnost, kao i svaki vid ekonomske i političke nestabilnosti;

¹³⁰ R. Gaćinović, *TERORIZAM*, Draslar, Beograd, 2005, str. 64-81.

- socijalna osnova "revolucionarnog" terorizma nije ni u kakvoj naglašenoj vezi sa klasom proletarijata, nego sa srednjim slojevima, i, naročito, inteligencijom;

- razočarenje dijela studentske omladine i angažovanih intelektualaca izazvano opadanjem aktivnosti studentskog pokreta iz 60-ih godina, ali i njihovim rezultatima;

- nalaženje globalnih uzroka za terorizam u psihopatološkoj prirodi terorista;

- u potrebi za samopotvrđivanjem putem politički motivisanog nasilja (objašnjenje terorizma kao karijere).

Ideološke osnove ljevičarskog terorizma nalaze se:

- u izvorima njegove nadahnutosti revolucionarnom borbom narodnooslobodilačkih pokreta Kine, Kube, Vijetnama, Palestine;

- u mitu o gerilskoj borbi lijevih grupa u selima i gradovima Latinske Amerike, ali i u njihovom nerazumijevanju kao pojava primjerenih specifičnim uvjetima određene sredine;

- nedijalektičnost materijalizma koji zastupaju ideolozi "revolucionarnog" terorizma ogleda se u nastojanju da se slijepo kopiraju i mehanički prenose određeni oblici političke borbe u neodgovarajuće uvjete i, uopće, nekritičkom prihvatanju "teorije fokusa" (Ernesto Če Gevara i Režis Debre);

- svodenje subjektivnih uvjeta samo na postojanje revolucionarne volje, hrabrosti i odlučnosti za borbu (sve pretpostavke za ostvarenje revolucije drastično sužene samo na psihološko tlo);

- bitna ideološka osnova "revolucionarnog" terorizma i bitan pokazatelj njegove ideološke orijentacije je antiimperijalizam (na tradiciji marksističkog, i, posebno, maoističkog učenja o imperijalizmu) - razlog napada na američka vojna i privredna postrojenja;

- prenaplašavanje uloge sile u historiji;

- sklonost lijevih terorista ka dogmatizmu prouzrokuje da se kapitalistički sistem (u globalu, a i zbog sve izraženije represije prema teroristima) naziva i smatra fašističkim;

- činjenica da se on, barem kao terorizam stanovitog tipa, javlja u zemljama kao što su Njemačka, Italija i Japan, dakle, u onim zemljama u kojima je dugo vladao fašizam;

- ideološka zasnovanost ljevičarskog terorizma nije sadržana i izražena u zakašnjoj reakciji na fašizam, nego u potrebi reakcije na njegove posljedice;

- marksizam - lenjinizam je osnovno ideološko tlo "revolucionarnog" terorizma uz shvatanje marksizma na dva nivoa:

1) **asocijativni nivo** (ogleda se u korišćenju marksističkog vokabulara) "borbena komunistička partija", "klasa za sebe", "proizvodni radnik", "klasna borba", "avangarda proletarijata", "proleterski internacionalizam", "opijum za narod", kao i slogana koji su, uvjetno uzevši, barem na tragu marksističke misli ("proleteri i narodi ujedinite se u borbi protiv imperijalizma", "jedinstvo u izgradnji i borbene komunističke partije", i sl.);

2) **viši nivo** recepcije marksizma sastoji se u obrazlaganju svojih stavova marksističkim stavovima ili njihovom prihvatanju u cilju podizanja zacrtanih ciljeva i objašnjenja vlastite aktivnosti, strategije i taktike (banalizacija ideologije);

- teorije zavjere;

- anarhizam;

- metod direktne akcije;

- marksističkim vokabularom iskazane osnovne anarhističke ideje (zato i jeste jedan od ciljeva uništenje hipertrofirane države, čemu treba prethoditi ili "revolucionarno buđenje narodnih masa" kroz direktne akcije, ili, pak, totalna zamjena radničke klase kao revolucionarnog subjekta u procesu ostvarenja revolucije elitom akciono sposobne i na sve spremne manjine iz marginalnih slojeva);

- veza sa "68" - revolucija protiv države i institucija;

- makijavelizam.¹³¹

¹³¹ Z. Isaković, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1998.; Z. Isaković, INTRODUCTION TO A THEORY OF POLITICAL POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS.

Kao povoljni uvjeti za egzistenciju i širenje "revolucionarnog" terorizma mogli bi se navesti: rasprostranjenost mas-medija i snaga njihovog utjecaja, visok domet u razvoju tehnologije oružja, postojanje svjetske tranzitne saobraćajne mreže i enormna fluktuacija poslovnih ljudi i turista, kao i postojanje aktuelnih primjera da mase, predvođene naoružanom političkom organizacijom, u zemljama u razvoju pokušavaju doseći vlasti ili ostvariti revoluciju nasilnim putem.

Pri utvrđivanju uzroka, osnova i uvjeta egzistiranja terorizma¹³² treba voditi računa i o njihovoj međunarodnoj dimenziji, odnosno o postojanju protivrječnosti u međunarodnoj zajednici, naprimjer, kao nastojanje nekih subjekata međunarodne zajednice da utječu na političke procese u tuđim sredinama u cilju ostvarenja svojih posebnih ekonomskih, političkih i vojnih strateških interesa.

"Antiteroristički ratovi" - kao što su ratovi u (sa) Afganistanu i Iraku, također mogu biti veoma podsticajni za određene oblike terorizma. Ovaj fenomen, zbog specifičnosti pojave i njenog veoma širokog i dugoročnog djelovanja, zaslužuje veoma ozbiljna izučavanja.

Neke od ideoloških terorističkih organizacija su:

- Italija: *Brigate Rosse (BR)*, *Nuclei Armati Proletari, (NAP)*, *Nuclei armati di contropotere territoriali*, *Nucleo comunista*, *Nuclei proletari organizzati*, *Volante rossa*, *Rivoluzionari antiimperialisti comunisti*, *Azione rivoluzionari Avangardi comuniste rivoluzionarie*, *Squadre proletariedi combatrimento* i *Unita comuniste armate*;

Njemačka (SR): *Rote Armee Fraktion (RAF)*, *Bewegung 2 Juni*, *Bewegung der Revolutionaren Linken*, *Revolutionare Zelle (RZ)*, *Frauen der revolutionären Zelle*, *Rote Morgen*, *Oberkommando der Roten Volksarmee*, *Komitee II zur Unterstützung der RAF* i *Sozialistisches Patrenrenkollektivs Heidelberg (SPK)*.

Pored nabrojanih, njemačkih, na tlu SR Njemačke donedavno su djelovale ili i sad egzistiraju i slijedeće lijevo orijentisane grupe i organi-

¹³² Uporedi: W. Reich, *ORIGINS OF TERRORISM: PSYCHOLOGIES, IDEOLOGIES, THEOLOGIES, STATES OF MIND*.

zacije: *CISNU (Confederation Iranischer Studenten National Union)*, *AKE (Antifašistički grčki pokret)*, *EKKE (Revolucionarni komunistički pokret Grčke)*, *AELA (Latinoamerički studentski savez)*, *ATOF (Federacija turskih studenata)*, *PEF (Patriotski ujedinjeni front Turske)*;

- Španija: *Frente revolucionario antifascista y Patriota*, *Liga comunista revolucionaria*;

- Francuska: *Gauche Proletarienne*, *Direkte Aktion (DA)*;

- Belgija: *CCC (Borbene komunističke čelije)*;

- Turska: *TPLA (Turska narodnooslobodilačka armija)*;

- Japan: *JRA - Nipon Sekigun (Japanska crvena armija)* i *Maruseido Marxist Youth League*;

- SAD: *Weatherman*, *Black Panther Party* i *Simbionese Liberation Army*.

Broj naziva sa kojima se operiše u štampi i literaturi daleko je veći, a postoje i začuđujući spojevi idejnog materijala (ETA, PKK i IRA). On se stalno mijenja, te konačnog pregleda iz praktičnih razloga nema.

6. Religijski terorizam

Među različitim priznatim religijama, kao najradikalniji oblik religijskog terorizma, po vjerovanju nekih, javlja se islamistički religijski terorizam.

Osnova islamskog učenja glasi:

- Islam je jedina prava religija;

- Islamska religija traži islamsku državu, nije moguć islam bez islamske države;

- Islamska država može se ostvariti samo silom, odnosno upotrebom oružja;

- Svaka država u kojoj se donose zakoni koji nisu uzeti iz Kur'ana je neislamska;

- Narod se mora pobuniti protiv takve države;

- Muslimani se najprije moraju boriti protiv neislamskih vlasti u muslimanskim zemljama;

- Sredstvo te borbe jeste džihad. Džihad je sistem svih akcija i postupaka na individualnom i kolektivnom planu, koji muslimani čine u ime jačanja vjere i zajednice vjernika.¹³³

Nerkez Smailagić džihad reducira na sveti rat kojim se mora osvojiti svaka vlast, širiti islam putem oružja.¹³⁴

Kasnije, po ujedinjenju dijelova egipatskog Džihada sa Al-Kaidom dolazi do promjene taktike. Tada se od borbe protiv domicilnih vlasti kreće u borbu protiv spoljnih neprijatelja (Sovjeta u Afganistanu, Amerikanaca, Izraela, Indije, Rusije), a meta postaje i civilno stanovništvo.

Hofman smatra da je za "teroristu religijskog terorizma nasilje prvi i najvažniji akt pričešća ili Božanska dužnost koju on preduzima radi ispunjenja svojih teoloških shvatanja. Terorista ne vidi sebe kao dio sistema, već smatra da je van njega i traži osnovne, bitne promjene postojećeg sistema".¹³⁵

"Organizacija islamske konferencije (OIC)¹³⁶ je međuvladina organizacija koja okuplja 56 zemalja gdje muslimani predstavljaju većinu ili značajan dio stanovništva. Ciljevi ove organizacije definisani su kao:

A) Jačanje:

a) islamske solidarnosti među državama članicama,

¹³³ Vidjeti više: F. Karčić, *nav. dj.*; M. Filipović, ISLAM I TEROR, El-Kalem, Biblioteka Duh i Vrijeme, Sarajevo, 2002; M. Jeftić, SAVREMENI DŽIHAD KAO RAT, UGTP Grafomotajnica, Prnjavor, 1995.

¹³⁴ M. Jeftić, SAVREMENI DŽIHAD KAO RAT, Beograd, 2001.

¹³⁵ Vidjeti: B. Hoffman, INSIDE TERRORISM.

¹³⁶ Preuzeto iz djela: F. Karčić, *nav. dj.*, str. 55-80; Vidjeti više: OIC in Brief, internet - jul 2004, www.OIC-OIC.org/english/main/OIC_in_brief.htm.

b) saradnje na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom i naučnom polju,

c) borbe svih muslimanskih naroda da očuvaju svoje dostojanstvo, nezavisnost i nacionalna prava;

B) Koordinacija akcija radi:

a) očuvanja svetih mjesta,

b) podrške borbe palestinskog naroda i pomoći u povratku oduzetih im prava i oslobođenja domovine;

C) Rad na:

a) eliminisanju rasne diskriminacije i svih oblika kolonijalizma,

b) stvaranju povoljne atmosfere za promicanje saradnje i razumijevanju između država članica i ostalih zemalja.

U dijelu I (Definicije i opće odredbe) čl. 1 (29) Konvencije OIC daje slijedeću definiciju terorizma:

(2) "Terorizam" znači bilo koji akt nasilja ili prijetnju nasiljem bez obzira na motive ili namjere izvršene radi ostvarenja pojedinačnog ili kolektivnog zločinačkog plana s ciljem zastrašivanja naroda ili prijetnjom da mu se nanese šteta, ili ugrožavanjem života, časti, slobode, sigurnosti ili prava, ili izlaganjem opasnosti okoline ili bilo kog objekta, ili javne ili privatne imovine, njihovim okupiranjem ili zauzimanjem, ili ugrožavanjem nacionalnih resursa, ili međunarodnih objekata, ili dovođenjem u opasnost stabilnosti, teritorijalnog integriteta, političkog jedinstva ili suvereniteta nezavisnih država.

(3) "Teroristički zločin" znači bilo koji zločin izvršen, započet ili u kome se učestvovalo radi ostvarenja nekog terorističkog cilja u bilo kojoj državi ugovornoj strani ili protiv njenih državljana, prihoda ili interesa, ili stranih objekata, ili državljana koji borave na njenoj teritoriji kada je taj zločin kažnjiv po unutrašnjem pravu.

Poznate konvencije koje čine okosnicu međunarodnog prava o suzbijanju terorizma: *Konvencija o prestupima i drugim aktima počinjenim*

u avionima (Tokio, 1963), Konvencija o suzbijanju nezakonitog zauzimanja aviona (Hag, 1970), Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata protiv sigurnosti civilne avijacije (Montreal, 1971) i njen protokol (Montreal, 1984), Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca (New York, 1979), Konvencija OUN o pravu mora iz 1988. i njene odgovarajuće odredbe o piratstvu na moru, Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (Beč, 1979), Protokol o suzbijanju nezakonitih akata nasilja na aerodromima koji služe međunarodnoj civilnoj avijaciji (Montreal, 1988), Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata protiv sigurnosti pomorske navigacije (Rim, 1988), Međunarodna konvencija o suzbijanju terorističkog podmetanja bombi (New York, 1997) i Konvencija o označavanju plastičnog eksploziva u cilju njegovog otkrivanja (Montreal, 1991).¹³⁷

U članu 2. Konvencija OIC stipulira:

“(a) narodna borba, uključujući oružanu borbu protiv strane okupacije, agresije, kolonijalizma i hegemonije, koja ima za cilj oslobađanje i samoodređenje u skladu sa principima međunarodnog prava neće se smatrati terorističkim zločinom.”

Deklaracija Akademije za islamska istraživanja pri Al-Azharu o fenomenu “terorizma” (Kairo, 15. šaban 1422/01. novembar 2001) kaže:

“Hvala Allahu Gospodaru svjetova, salavat i selam na onoga koji je poslan kao milost svjetovima, našeg učitelja Muhammeda, na njegovu porodicu i drugove i na ostale Božije poslanike”, a nakon toga...

“Akademija za islamska istraživanja pri časnom Al-Azharu, s obzirom na svoju odgovornost u islamskom svijetu i Ummetu, i s obzirom na amanet koji ima u pogledu čuvanja islamskog Šerijata i njegovih nauka, i s obzirom na dužnost kojom je obavezana u pogledu obznajivanja istine cijelom svijetu, pratila je intenziviranje medijske kampanje usmjerene ka povezivanju onoga što se naziva ‘terorizam’ sa islamom i muslimanima, koja je putem izjava lidera u nekim zapadnim zemljama dostigla do toga da se islam uzima za neprijatelja koji je zauzeo mjesto nekadašnje zle komunističke imperije, tako da su neki, nakon krvavih i

¹³⁷ Isto.

tragičnih događaja koji su se dogodili u Sjedinjenim Američkim Državama 11. septembra 2001. godine, opetovano govorili o ‘krstaškom pohodu’, ‘ratu civilizacije protiv barbarstva’ i ‘nužnosti trijumfa Zapada nad islamom’.

Iz ove grozničave medijske kampanje proisteklo je podvrgavanje Arapa i muslimana u brojnim zapadnim društvima, njihovih džamija i kulturnih centara, njihovih interesa i građanskih sloboda brojnim vrstama rasne diskriminacije i pritisaka.

Iako su razumni glasovi zapadnih vođa i intelektualaca već osudili ovaj talas neosnovanog neprijateljstva prema islamu i muslimanima, ova se kampanja i dalje nastavlja, te se Arapi i muslimani i dalje suočavaju sa njenim zlim posljedicama, čak i u ovim trenucima.

Pod ovom stvarnošću koja se štetno odražava na odnose međusobnog razumijevanja, dijaloga, suživota i solidarnosti među nacijama, narodima, kulturama, religijama i civilizacijama, ukazuje (Akademija za islamska istraživanja pri časnom Al-Azharu) svim razumnim ljudima, bez obzira na religiju, civilizaciju ili pravac mišljenja, na nekoliko principa koji se trebaju uvažavati u oblasti mišljenja, kulture, informacija, politike i u oblasti međusobnih odnosa.

Prvo, islam gleda na mnoštvo vjerzakona, konfesionalnih zajednica, naroda, kultura i civilizacija kao na jedan Božiji red i nepromjenjivi univerzalni zakon, kao što Uzvišeni Allah, dž.š., kaže: “A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje. A zato ih je i stvorio.” (Hud, 118-119)

Suživot, dijalog i razumijevanje među nacijama i narodima jeste put za očuvanje ovog pluralizma kao što je to i međusobno pomaganje svih strana utemeljeno na dobru i bogobožnosti, a ne na grijehu i nasilju, jer Allah, dž.š., kaže: “O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji. Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.” (El-Hudžurat, 13)

Drugo, suživot nacija i naroda i napredak čovječanstva vezani su za vladavinu sistema vrijednosti i morala utemeljenog na vjeri, u prvom redu na vrijednosti pravde, poštovanju principa međunarodnog prava i autoriteta međunarodnih institucija, a ne kao što je to slučaj sa današnjim svjetskim poretkom koji ignoriše principe međunarodnog prava i pretvara svijet u džunglu u kojoj moćni ugnjetavaju slabe; stanje koje gura skupine potlačjenih prema upotrebi nasilja kao odgovor na tiransku i arogantnu silu.

Treće, neophodno je da se ograniči, u mišljenju, kulturi i informisanju, namjeravano značenje termina koji se učestalo koriste u ovoj grozničavoj kampanji protiv islama i muslimana.

Terorizam je zastrašivanje osoba kojima se garantuje sigurnost, uništavanje njihovih dobara i suštinskih uvjeta za život, napad na njihovu imovinu, čast, slobodu i ljudsko dostojanstvo, što po svojoj prirodi predstavlja prestup i širenje nereda na zemlji. Država na čijoj je teritoriji izvršen ovakav zločinački teroristički akt ima pravo tragati za počiniocima i privesti ih sudskim vlastima koje će im izreći presudu u skladu sa pravom.

Islamski džihad je ulaganje napora u cilju podržavanja istine i prava, otklanjanja nasilja i uspostavljanja pravde, mira i sigurnosti u svim oblastima života.

Oružanoj borbi koju je islam propisao moguće je pribjeći samo u izuzetnoj nuždi i u dvjema situacijama:

- odbrana domovine protiv okupacije i pljačkanja dobara, protiv kolonijalizma koji protjeruje muslimane iz njihovih domova, protiv onih koji podržavaju protjerivanje te protiv onih koji krše ugovore;

- uklanjanje smutnje u vjeri muslimana, onoga što ih prisiljava da mijenjaju vjerovanje ili im onemogućava slobodu da mirno pozivaju islamu, jer Allah, dž.š., kaže: "Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavijača vašeg ne izgone – Allah zaista voli one koji su pravični – ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavijača vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. One koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu." (El-Mumtehane, 8-9)

Čak i kada su muslimani prinuđeni ratovati radi odbrane domovine i zaštite slobode vjerovanja, islam postavlja jasna pravila i moralnost koji zabranjuju ubijanje neboraca, ubijanje nevinih starih osoba, žena i djece, kao što zabranjuju progonjenje onih koji se povlače, ubijanje onih koji su se predali, mučenje zarobljenika, nakaženje tijela ubijenih ili uništavanje objekata, mjesta i zgrada koje nisu vezane za borbu.

Četvrto, svi razumni ljudi u svim vjerama i civilizacijama slažu se da bavljenje uzrocima problema i bolesti dolazi prije bavljenja simptomima. U svijetu u kome se raširio fenomen korištenja nasilja nemoguće je izjednačavanje nasilja nasilnika koji zaposjedaju zemlje, ruše dostojanstvo, skrnave svetinje i pljačkaju dobra.

Ujedinjeni u pogledu ovog principa pravde cijelog čovječanstva i odluka međunarodne zakonitosti kažemo: ne može se izjednačiti nasilje ovih agresivnih nasilnika i korištenje zakonitog prava na odbranu, putem koga se bore potlačeni za povrat svojih zakonitih prava koje im je dalo prirodno pravo prilikom određivanja sudbine uz dodatna prava koji im je odredila međunarodna pravda.

a) Cionistička vojna mašinerija bespravno je zaposjela palestinsku zemlju i oskrnavila svetinje naočigled nekih velikih sila, dok se palestinski otpor bori za primjenu odluka nedjelotvornih Ujedinjenih naroda;

b) Rat protiv "terorizma" - koji Akademija podržava ovom deklaracijom – ne opravdava napad na siromašni i nemoćni narod Afganistana, čiji su gradovi, sela, džamije, starci, žene, djeca i suštinski uvjeti života postali meta napada arogantnog tiranina, bez razumnog ili prihvatljivog razloga i prije istraživanja događaja od septembra 2001. godine.

Zbog toga:

A) Akademija za islamska istraživanja pri časnom Al-Azharu smatra, nakon određivanja koncepta na prednjem osnovu, da je nužno razlikovati džihad – koji je ne samo zakonit nego i obavezan – za oslobađanje domovine i odbijanje agresije i nasilja agresora od borbe kojom se okupira tuđa zemlja ili nastoji promijeniti sistem vlasti brutalnom i agresivnom silom ili nacionalnim vladama oduzima suverenitet nad vlastitom teritorijom, ili teroriše mirne građane i pretvara ih u jadne izbjeglice;

B) Odbacuje (Akademija za islamska istraživanja pri časnom Al-Azharu) navode o sukobu civilizacija, vjerskim ratovima i borbi kultura, koji daju ideološko pokriće za nasilje silnika nad nemoćnim; to su bili navodi zbog kojih je čovječanstvo propatilo u prošlim stoljećima, te ih treba odbaciti i upozoriti na njihove katastrofalne posljedice po savremeni život;

C) Akademija također smatra da je vraćanje poštovanja principima pravde čovječanstva, obraćanje principima međunarodnog prava i međunarodnim institucijama, pridržavanje jedinstvenih kriterija u pitanjima nezavisnosti naroda i njihovog prava na samoopredjeljenje, te uvažavanje sistema vrijednosti utemeljenih na vjeri – u čemu se ne razlikuju nebeske religije – sve to je garancija za liječenje uzroka ove bolesti od koje pati naš savremeni svijet; pošto je nasilje arogantnih tirana ono što stvara i razvija nasilje potlačenih i potčinjenih.

S pozicije vjerske i ljudske odgovornosti upućuje svim razumnim ljudima svijeta ovu Deklaraciju, nadajući se ostvarenju pravde i svjetskog mira, moleći Gospodara (Slavnog i Uzvišenog) da da svima razboritost u vođenju poslova.

A naša posljednja molba je Hvala Allahu, Gospodaru svjetova.

Veliki Imam

Šejh Al-Azharu i predsjednik Akademije

Prof. dr. Muhammad Sayyid Tantawi.¹³⁸

Između 5. i 9. januara 2002. godine Akademija za fikh Svjetske islamske lige održala je svoje 16. zasjedanje. Akademija je iznijela stav prema terorizmu, ponudila definiciju terorizma, dala distinkciju između džihada i terorizma i islamsko rješenje problema terorizma:

Islam i terorizam

Savjet (za islamski fikh) potvrđuje da ekstremizam, terorizam i nasilje nemaju nikakve veze sa islamom. To su, ustvari, opasni akti koji

¹³⁸ Isto.

nedvojbeno dovode do štetnih posljedica pošto predstavljaju agresiju protiv čovjeka i nanose mu nepravdu. Osim toga, ako pažljivo proučavamo dva glavna izvora islamskog Šerijata – Časni Kur'an i sunnet Poslanika (mir neka je na njega) – nećemo naići ništa što podržava ekstremizam, nasilje ili terorizam, koji jednostavno znači poduzimanje agresije protiv drugih bez legitimnog razloga.

Imajući u vidu da su članovi Savjeta opredijeljeni da razviju jednu islamsku definiciju terorizma oko koje će se objediniti muslimanski pogledi i stavovi, i imajući u vidu da je suštinski važno naglasiti opasnost poveživanja islama sa ekstremizmom i terorizmom, Savjet daje slijedeću definiciju terorizma i stav islama prema ovom fenomenu da bi ta definicija bila od koristi kako muslimanima tako i nemuslimanima.¹³⁹

Definicija terorizma

Terorizam se može definisati kao nepravedni napad izvršen od pojedinaca, grupa ili država protiv ljudskog bića, bilo da se radi o njegovoj vjeri, životu, razumu, imovini ili časti. To uključuje sve akte zastrašivanja, nanošenje štete, prijetnje, nezakonitost ubistva, sve akte koji uključuju oružano razbojništvo, napad na putnike te izvršenje bilo kog nasilnog djela ili prijetnju da će se izvršiti pojedinačni ili kolektivni zločinački plan s ciljem zaplašivanja i prinude stanovništva ili ugrožavanja ljudskih života, slobode i sigurnosti. Terorizam također uključuje nanošenje štete okolicu, privatnim i javnim objektima ili ugrožavanje prirodnih i nacionalnih resursa. Sva ova djela spadaju pod kategoriju nereda na zemlji, koji je Allah, dž.š., zabranio muslimanima da čine. Kur'an kaže: "I ne čini nered na zemlji, jer Allah ne voli one koji nered čine." (Kasas:77)

Uzvišeni Allah, dž.š., propisao je stroge i odvrćajuće kazne za djela terorizma, nepravednog napada i nereda na zemlji smatrajući te akte kao vođenje rata protiv Allaha i Njegovog Poslanika (mir neka je na njega). Ovo je potvrđeno slijedećim kur'anskim ajetom: "Kazna za one koji

¹³⁹ Isto.

protiv Allaha i Poslanika Njegova vojuju i koji nered na zemlji čine jeste da budu ubijeni ili razapeti, ili da im se unakrst ruke i noge odsijeku, ili da se iz zemlje prognaju. To im je poniženje na ovom svijetu, a na onom svijetu čeka ih patnja velika." (Maida:33) Ovakva stroga kazna ne postoji ni u jednom ljudskom pravu, pošto se ovaj nepravedni napad u Šerijatu smatra za rat protiv Božijih granica (hudud), kao i protiv Njegovih stvorenja.

Savjet potvrđuje da terorizam također uključuje državni terorizam; najbolji primjer takvog gnusnog terorizma jeste onaj koji trenutno vrše Jevreji u Palestini, kao i onaj koji su počinili Srbi na Kosovu i u Bosni i Hercegovini. Savjet smatra ovu vrstu terorizma najopasnijom po svjetski mir i sigurnost, te da je suprotstavljanje tom terorizmu akt zakonite samoodbrane i džihad na Božijem putu.

Džihad nije terorizam

Džihad u islamu znači podržavati pravo, otklanjati nepravdu, osigurati pravdu, mir, sigurnost i ustanoviti milosrđe – to je misija s kojom je Poslanik (mir neka je na njega) poslat čovječanstvu da ga izvede iz ponora mraka u eru svjetla: poruka milosti koja će eliminisati terorizam u svim njegovim oblicima.

Zbog toga, džihad je propisan samo u slučajevima kao što je odbrana domovine protiv strane okupacije i pljačke. On je također propisan protiv kolonizacije koja izbacuje ljude iz njihovih domova, protiv onih koji podržavaju ovaj tip kolonizacije, protiv onih koji ne izvršavaju svoje obaveze i protiv onih koji navode muslimane da napuste svoju religiju ili ih lišavaju mogućnosti da mirmo vrše da'wa aktivnosti. Uzvišeni Allah, dž.š., u Kur'anu kaže: "Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični – ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu." (Mumtehane:8-9)

Islam postavlja jasna pravila i instrukcije za zakoniti džihad, te zabranjuje ubijanje neboraca i nanošenja štete nevinim ljudima kao što su stari, žene i djeca. Ova pravila također zabranjuju progonjenje onih koji se povlače, ubijanje onih koji predaju, zlostavljanje zatvorenika, nakažnje tijela ubijenih, te uništavanje javnih objekata i mjesta koja nisu uključena u borbena djelovanja.

Nema načina da se porede akti terorističkog nasilja koje vrše ugnjetaci što uzurpiraju tuđe domove, napadaju na čast, skrnave sveta mjesta i pljačkaju imovinu sa vršenjem prava na zakonitu odbranu od potlačenih koji žele povratiti svoje legitimno pravo na samoodređenje.

Zbog toga Savjet želi skrenuti pažnju svim državama, narodima i međunarodnim organizacijama na važnost razlikovanja između zakonitog džihada protiv tlačenja i za uklanjanje nepravde i agresivnog nasilja koje se vrši radi okupacije tuđe zemlje, povrede suvereniteta nacionalnih vlada na vlastitoj teritoriji, teroriziranju civilnog stanovništva i pretvaranju tog stanovništva u izbjeglice.

Pozivajući se na međunarodna udruženja i organizacije da se suoče sa agresivnim nasiljem i zaustave državni terorizam, koji se praktikuje sa izgradnjom naselja u Palestini, Savjet osuđuje sve izraelske opresivne radnje protiv Palestine, njenog naroda i islamskih svetinja koje se tu nalaze i poziva sve miroljubive države da pomognu palestinskom narodu i podrže ga u proglašenju nezavisne palestinske države sa El-Kudsom kao prijestolnicom.

Savjet također želi naglasiti da je ignorisanje pravde u rješavanju ljudskih problema i prihvatanje sile i arogancije u međunarodnim odnosima jedan od uzroka brojnih ratova i sukoba: indiferentnost prema rješavanju pitanja palestinskog naroda na temelju pravednih principa načinila je centar sukoba i nasilja. Zbog toga je neophodno da se radi na povratku prava i otklanjanju nepravde. Ostali primjeri u ovom smislu jesu: Kašmir, južni Filipini i Čečenija.

Pošto islam zabranjuje terorizam i agresiju, a potvrđuje potrebu za pravdom i tolerancijom, te naglašava važnost dijaloga i komuniciranja među ljudima, Savjet poziva sve narode i organizacije da izučavaju islam

kroz njegove glavne izvore, s ciljem da pronađu rješenja za različite ljudske probleme i da shvate da je islam za sve ljude i da zabranjuje agresiju: "I borite se na Allahovu putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu." (Bekara:190)¹⁴⁰

Za naša razmatranja važne su suštinske odredbe terorizma i njegovog društvenog značaja, koje se najvećim dijelom poklapaju sa općim shvatanjem terorizma, a ne pojedinačne ocjene. Autori navedenog teksta u suštini izražavaju antiteroristički stav!

3. Definicije terorizma u političkim aktima

Prema studiji Generalnog sekretara Ujedinjenih naroda, termin "terorizam" prvi je put upotrijebljen u izvještaju donijetom na III međunarodnoj konferenciji za unifikaciju krivičnog prava 1930. godine u Briselu.¹⁴¹

U okviru Društva (Lige) naroda, 1937. godine, definisano je da terorizam čine "svi kriminalni akti upereni protiv države, koji imaju namjeru ili plan da stvore državu nasilja u svijesti pojedinaca, grupe ljudi ili ljudske zajednice".¹⁴²

Parlamentarna Skupština Evropske unije smatra da je terorizam, odnosno terorističko djelo "svaki prestup počinjen od pojedinca ili grupe koji pribjegavaju nasilju ili prijetnji nasiljem protiv neke države, njenih institucija, protiv stanovništva uopće, odnosno protiv određenih pojedinaca, a motivisani su separatističkim težnjama, ekstremnim ideološkim konceptima, fanatizmom ili iracionalnim i subjektivnim faktorima i

¹⁴⁰ F. Karčić, nav. dj., str. 55-80.

¹⁴¹ R. Gačinović, SAVREMENI TERORIZAM, str. 57-63.

¹⁴² UN Office on Drugs and Crime, internet – decembar 2004, www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html.

namjeravaju stvoriti osjećaj straha kod zvaničnih vlasti, kod pojedinaca, odnosno dijelova društva ili javnosti u cjelini".¹⁴³

Komiteta ministara Evropske unije¹⁴⁴ smatra da je terorizam pojava koja ozbiljno ugrožava ljudska prava i demokratiju, te da posebno ima za cilj destabilizaciju legitimno konstituisanih vlada i podrivanje pluralističkog građanskog društva.

Savjet Evrope usvojio je *Zajednički stav o primjeni određenih mjera u borbi protiv terorizma*¹⁴⁵ koji daje vrlo decidiranu definiciju terorističkog djela. "Terorističkim djelom smatrat će se jedno od slijedećih namjerno učinjenih djela koje, s obzirom na njegovu prirodu i okolnosti u kojima je nastalo, može ozbiljno oštetiti neku državu ili međunarodnu organizaciju, a koje je definisano kao prestup prema nacionalnom zakonodavstvu i počinjeno s ciljem da:

- i) ozbiljno zastraši stanovništvo;
- ii) neopravdano natjera vladu, odnosno međunarodnu organizaciju, da učini, odnosno da ne učini neko djelo, ili
- iii) ozbiljno destabilizuje ili uništi osnovne političke, ustavne, ekonomske ili društvene strukture neke države, odnosno međunarodne organizacije:
 - a) nasrne na život neke osobe što može dovesti do njene smrti;
 - b) nasrne na fizički integritet neke osobe;
 - c) otme ili uzme kao taoca;
 - d) dovede do uništenja nekog državnog ili javnog objekta transportnog sistema infrastrukture, uključujući i informacione sisteme, fiksirane

¹⁴³ Savjet Evrope, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA, usvojene na 804. sastanku Komiteta ministara Savjeta Evrope, 11.07.2002, internet - januar 2004, [www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf)

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Savjet Evrope, ZAJEDNIČKI STAV O PRIMJENI ODREĐENIH MJERA PROTIV TERORIZMA, ČL. 1 (27.12.2001), internet - januar 2004, [www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf).

Savjet Evrope, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA.

platforme u priobalnom pojasu, neko javno mjesto ili privatni posjed, a uz veliku mogućnost da ugrozi ljudske živote ili dovede do znatne ekonomske štete:

- otme letjelicu, brod ili neko drugo sredstvo namijenjeno prevozu putnika, odnosno robe;

- proizvede, posjeduje, nabavi, transportuje, snabdijeva ili koristi oružje, eksplozive, odnosno nuklearno, biološko ili hemijsko oružje kao i da vrši istraživanja u cilju razvoja biološkog i hemijskog naoružanja;

- oslobodi opasne materije ili izaziva požare, eksplozije ili poplave koje ugrožavaju ljudske živote;

- ugrožava ili remeti snabdijevanje vodom, strujom ili nekim drugim izvorom prirodnih resursa čime ugrožava živote ljudi;

- prijeti da izvrši neko od djela navedena od (a) do (h);

- rukovodi terorističkom grupom;

- učestvuje u aktivnostima terorističke grupe, uključujući i dostavljanje informacija, odnosno materijalnih sredstava, na bilo koji način finansira tu grupu, znajući pritom da takvo učestvovanje doprinosi kriminalnom djelovanju.”

Generalna Skupština Ujedinjenih naroda kaže da su “teroristička djela i aktivnosti usmjerene ka poništavanju ljudskih prava, osnovnih sloboda i demokratije, prijetnja teritorijalnom integritetu i sigurnosti država, da destabilizuju legitimno konstituisane vlade, ugrožavaju pluralističko građansko društvo i da negativno utječu na ekonomski i društveni razvitak država”.¹⁴⁶ Ujedinjeni narodi bezrezervno osuđuju “sva djela, metode i aktivnosti terorizma kao kriminalne i neopravdane, bez obzira na motiv”.¹⁴⁷

¹⁴⁶ UN, REZOLUCIJA 54/164 - LJUDSKA PRAVA I TERORIZAM, usvojena na Generalnoj skupštini 17.12.1999; Savjet Evrope, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA.

¹⁴⁷ International Policy Institute for Counter-Terrorism (ICT), REZOLUCIJA SAVJETA SIGURNOSTI UN - 1269 (1999), internet – juni 2004, www.ict.org.il.

Ujedinjeni narodi smatraju da je terorizam, u većini slučajeva, politički akt. Njegov je cilj da proizvede dramatične i smrtonosne žrtve nad civilima i da stvori atmosferu straha, uglavnom zbog političkih i ideoloških (sekularnih ili religijskih) ciljeva. Terorizam je kriminalan akt, ali je i više od kriminala. Da bi se prevazišao terorizam kao problem, neophodno je da se shvati njegova politička svrha, kriminalna osnova i psihologija.

Pored toga, države trebaju saradivati i učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi osumnjičeni izvršiooci, organizatori i pokrovitelji terorističkih djela pravno odgovarali za sve posljedice svojih djela.¹⁴⁸

Dok teroristička djela najčešće izvršavaju subnacionalne i transnacionalne grupe, teror su primjenjivali i vladari u različitim vremenskim razdobljima, kao instrument kontrole.

Također, neki od naslova u rubrikama o borbi protiv terorizma mogu se iskoristiti kao podrška određenih političkih stavova, kao što su konsolidacija političke snage, eliminisanje političkih protivnika, zaustavljanje legitimnog neslaganja i (ili) zataškavanje protivljenja vojnoj okupaciji. Ujedinjeni narodi trebaju biti oprezni kada se nudi bezrezervna podrška svim mjerama koje se preduzimaju u cilju borbe protiv terorizma, koji je veoma složen pojam. Terorizam svakako zaslužuje univerzalnu osudu, a borba protiv njega zahtijeva intelektualne i moralne principe, kao i pažljivo određivanje plana u borbi protiv terorizma.¹⁴⁹

Prema zvaničnoj definiciji iz zakona SAD, teroristički akt označava aktivnost koja uključuje akt opasan po ljudski život koji krši krivične zakone SAD ili bilo koje od saveznih država, ili koji bi bio krivično djelo ako bi bio počinjen pod jurisdikcijom SAD ili bilo koje savezne države i čini se da je imao namjeru da:

¹⁴⁸ REZOLUCIJA UJEDINJENIH NACIJA 1368, usvojena na Savjetu sigurnosti 12.09.2001: “Savjet bezbjednosti potvrđuje principe i svrhu Povelje Ujedinjenih nacija, poziva sve države da rade zajedno kako bi se što prije priveli pravdi počinioci, organizatori i pokrovitelji ovih terorističkih napada.”

¹⁴⁹ UN, Rezolucija Savjeta sigurnosti 1373 (2001), Annex REPORT OF THE POLICY WORKING GROUP ON THE UNITED NATIONS AND TERRORISM, internet – april 2004, www.un.org/terrorism/a57273.doc.

- zastraši ili zlostavlja civilno stanovništvo;
- utječe na politiku vlade putem zastrašivanja ili prinude ili
- utječe na ponašanje vlade putem atentata ili otmica.

Priručnik američke vojske za borbu protiv terorizma definiše ga kao: "Sračunata upotreba nasilja i prijetnje nasiljem da bi se postigli ciljevi koji su političke, religijske ili ideološke prirode. Ovo se čini putem zastrašivanja, prinude ili širenja straha."¹⁵⁰

Definicija FBI: "Terorizam je nezakonita primjena sile ili nasilja prema licima ili imovini, kojim se zastražuje ili vrši prinuda nad vladom, civilnim stanovništvom, ili ostalima, radi ostvarivanja političkih i društvenih ciljeva."¹⁵¹

U okviru "borbe protiv terorizma" predsjednik SAD-a George W. Bush u svojim govorima predstavio je *Strategiju nacionalne sigurnosti SAD-a*,¹⁵² iz koje predstavljamo karakteristične stavove:

1) Pregled američke međunarodne strategije: "Cilj naše nacije uvijek je bio veći od naše odbrane. Mi se borimo, kao što smo se oduvijek borili, samo za mir – mir koji je u službi slobode. Mi ćemo braniti mir od prijetnji terorista i tirana. Mi ćemo sačuvati mir stvaranjem dobrih odnosa između velikih sila. I mi ćemo proširiti mir podsticanjem (ohrabrivanjem) slobodnih i otvorenih društava na svakom kontinentu." – Govor pred diplomiranim kadetima West Pointa u New Yorku, od 1. juna 2002. godine;

2) Pobjednici u težnjama za ljudsko dostojanstvo: "Neki su zabrinuti što je izgleda malo nediplomatski i neljubazno ako se govori u terminima ispravno (tačno) i pogrešno. Ja se ne slažem s tim. Različite okolnosti zahtijevaju različite metode, ali ne i različite morale." – Govor na West Pointu u New Yorku, od 1. juna 2002. godine;

¹⁵⁰ D. Simeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA.

¹⁵¹ FBI je jedna od saveznih sigurnosnih službi SAD-a.

Navedene definicije terorizma mogu se pogledati u okviru: The Terrorism Research Center, Inc. (TRC), internet, www.terrorism.com, www.homelandsecurity.com; International Policy Institute for Counter-Terrorism, www.ict.org.il; i dr.

¹⁵² USA - White House, THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA SEPTEMBER 17th 2002.

3) Učvrščivanje saveza da bi se pobijedio globalni terorizam i radilo na sprečavanju napada protiv nas i naših prijatelja: "Prošla su samo tri dana od tih događaja, a Amerikanci još nemaju utisak o historijskom odstojanju. Ali je naša odgovornost prema historiji već potpuno jasna: da odgovorimo na ove napade i da oslobodimo svijet od zla. Rat protiv nas izveden je krišom, uz prevaru i ubistva. Ova je nacija miroljubiva, ali i žestoka kada je izazovu. Vrijeme i uvjete za početak sukoba odredili su drugi. A oni će se završiti na način i onda kada mi to izaberemo." – Govor u Washingtonu, ispred Nacionalne katedrale, od 14. septembra 2001. godine;

4) Saradnja sa ostalima da bi se smanjili regionalni konflikti: "Mi izgrađujemo svijet pravde ili živimo u svijetu prinude. Važnost naših zajedničkih odgovornosti čini malim i nevažnim naša neslaganja." – Govor u Berlinu, Njemačka, od 23. maja 2002. godine;

5) Sprečavanje naših neprijatelja da oružjem za masovno uništenje prijetje nama, našim saveznicima i našim prijateljima: "Najveća opasnost po slobodu predstavlja mješavina radikalizma i tehnologije. Kada dođe do širenja upotrebe hemijskog, biološkog i nuklearnog naoružanja i tehnologije balističkih raketa, kada dođe do toga, onda se i slabe države i grupe ljudi mogu domoći katastrofalne moći kojom mogu pogoditi moćne države. Naši neprijatelji objavili su upravo ovu namjeru i uhvaćeni su u potrazi za ovim zastražujućim oružjem. Oni žele da su u mogućnosti da nas ucjenjuju, ili da nam naškode, ili da naškode našim prijateljima - ali ćemo im se suprotstaviti svim silama." – Govor na West Pointu u New Yorku, od 1. juna 2002. godine.¹⁵³

U okviru Ujedinjenih naroda usvojena je *Međunarodna konvencija o sprečavanju terorističkih napada bombama (1998)*, gdje se u članu 15 kaže: "Države će saradivati u sprečavanju krivičnih djela ... naročito: a) kroz preduzimanje svih praktičnih mjera, uključujući po potrebi, prilagodavanje svog unutrašnjeg zakonodavstva radi sprečavanja i suzbijanja na njihovim teritorijama priprema za vršenje tih krivičnih djela...; b)

¹⁵³ Isto.

kroz razmjenu tačnih i provjerenih informacija u skladu sa svojim
domaćim propisima..."¹⁵⁴

4. Definicije terorizma i njihove promjene po vremenskim periodima

Termin terorizam nastao je u vrijeme i povodom Francuske revolucije. Oni koji su zagovarali revoluciju i po njenom ostvarenju težili uspostavljanju poretka terora (*regime de la terreur*), koji je najžešće ostvarivan u periodu od 1793. do 1794. godine, označeni su od engleskog mislioca Edmunda Berka kao "teroristi". Jakobinska vlast imala je široka ovlaštenja, a jedina propisana kazna bila je smrt.¹⁵⁵

Mada većina istraživača terorizma prihvata stav da je terorizam započeo u prvom vijeku u Judeji, kada su Jevreji masovno koristili kratke mačeve (*sica*) za napade na rimske zavojevače Judeje, terorizam je postojao još mnogo ranije, a pitanje njegovog formalnog nastanka samo je stvar prvog bilježenja i interpretiranja događaja.

Prvim terorističkim aktom može se smatrati ubistvo tirarina Atine Hiparha 514. godine pr. n. e., koje su počinili Harmodi i Aristogeiton koji otada važe za prve republikanske martirere. Godine 370. Jason, tiranin Fere i osnivač tesalonijske države, ubijen je jer je težio hegemoniji u Grčkoj.¹⁵⁶

Ovi navedeni događaji ne objašnjavaju definisanje terorizma kao društvene pojave jer sadrže odredbe atentata. Otuda pitanje: da li je atentat sastavni dio terorizma; oblik izvršenja akcije terorizma; oblik terora ili nešto sasvim posebno? Atentat se definiše kao: "ubistvo iz neprijateljskih

¹⁵⁴ UN, MEĐUNARODNA KONVENCIJA O SPREČAVANJU TERORISTIČKIH NAPADA BOMBAMA (1998), Službeni glasnik SRJ od 20.12.2002.

Vidjeti i: UN, MEĐUNARODNA KONVENCIJA O SUZBIJANJU FINANSIRANJA TERORIZMA, New York, 10.01.2000.

¹⁵⁵ Vidjeti: B. Hoffman, INSIDE TERRORISM.

¹⁵⁶ Više o ovome: D. Simeunović, POLITIČKO NASILJE.

pobuda", odnosno "ubistvo iz političkih motiva upravljenih ne samo protiv života čoveka već i protiv društvenog uređenja..."¹⁵⁷

Od 1900. godine, u manjoj ili većoj mjeri, mijenjali su se: a) motivi, b) strategije i c) oružje koje su koristili teroristi.

a) Neke anarhističke i ljevičarske terorističke grupe koje su postojale tokom 70-ih godina u 20. vijeku, kao što su Crvene brigade u Njemačkoj, Italiji i Japanu, prestale su postojati ili su postale desničarski orijentisane;

b) Mnoge terorističke grupe nemaju samo tzv. vojnu strategiju. Naprimjer, palestinski Hamas, Muslimanska braća, Irska republikanska armija, Tamijski tigrovi (Sri Lanka), Baskijski pokret (ETA) u Španiji, Kurdski ekstremisti u Turskoj i Iraku, kao i većina drugih organizacija vode i političku strategiju od samog početka svog postojanja. Politički dio organizacije omogućuje obrazovanje, sprovodi izbor članova, vodi razne poslove, prikuplja finansije i ostala sredstva, dok "vojno krilo" izvodi napade. Ova "podjela" terorističke organizacije ima izvjesne prednosti, jer se "političko krilo" može javno ograditi od nekih aktivnosti svojih članova, dok se zapravo ništa ne mijenja u samoj organizaciji, a nedostatak može biti što pripadnici "vojnog krila" nekada ne mogu shvatiti dugoročniji cilj "političkog krila" određene organizacije.

U prošlosti, terorizam je predstavljao grupu pobunjenika¹⁵⁸ koji su imali podršku nekih političkih partija, kao što su bili irski i ruski revolucionarni pokreti 1900. godine. Smatra se da će teroristi u budućnosti biti pojedinci ili veoma male grupe ljudi koji će uslijed razvijene tehnologije i novih vrsta naoružanja moći izvoditi terorističke napade;

¹⁵⁷ PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, str. 1484.

¹⁵⁸ Savremeno značenje riječi pobuna i pobunjenik ima razna značenja u raznim oblastima društvene prakse i svijesti. Međutim, najbliže je značenju ovdje upotrijebljenom terminu ono u *Političkoj enciklopediji*. Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 737: „Pobuna je masovna akcija individualno i po broju neodređene grupe ljudi radi nasilnog obaranja nekog društvenog ili državnog sistema ili radi suprotstavljanja nekom organu ili nekoj meri državne vlasti.”

Vidjeti i: D. Byman, i dr., TRENDS IN OUTSIDE SUPPORT FOR INSURGENT MOVEMENTS, Defense Research Institute Report (Rand), 2001.

c) Iako su ranije, pored konvencionalnog naoružanja, teroristi koristili i razne otrove, upotreba nekonvencionalnog naoružanja, kao što je hemijsko, i strah od moguće upotrebe biološkog i nuklearnog naoružanja mogu dovesti do brojnih žrtava, štete i nesagledivih posljedica.

Pored toga, "dok su raniji teroristi otimali razne kraljeve i ostale visoke zvaničnike, 'novi terorizam' koristi i nove tehnologije, kao što su kompjuteri i internet i na taj su im način dostupne baze podataka i sistemi upravljanja državnih i privatnih institucija iz raznih oblasti kao što su odbrana, policija, banke, privreda, naučni radovi, saobraćaj (avionski, i dr.). To ukazuje na opasnost od mogućeg 'kompjuterskog terorizma'. Zašto ubijati političke protivnike i izvoditi napade nad civilima kada još dramatičnije i dalekosežnije posljedice mogu nastati ako se isključi napajanje strujom određenog objekta? Pretpostavlja se da bi takav "napad" na zgradu Federalnih rezervi u SAD-u, Virdžinija, koja upravlja državnim fondovima i transakcijama, imao veće posljedice od svih terorističkih napada u prošlosti, a ako su takva poređenja uopće moguća, i od posljedica napada od hemijskog ili biološkog naoružanja."¹⁵⁹

Najveću opasnost predstavlja upotreba oružja za masovno uništenje. Mogućnost da teroristička organizacija upotrijebi ili prijeti da upotrijebi hemijsko, biološko, radiološko ili nuklearno naoružanje povećala se u protekloj deceniji.

Iako terorizam nije nova pojava, terorističke prijetnje danas se razlikuju. Savremena je tehnologija omogućila teroristima da planiraju i izvode napade širom svijeta, što ranije nije bio slučaj. Uz najsavremenije telekomunikacije teroristi mogu usaglasiti svoje aktivnosti, čak i najmanjih grupa, koje ostaju neprimjetne.¹⁶⁰

Mery Kaldor navodi nekoliko načina za sprečavanje terorizma, a to su: obrazovanje, mediji (veće investiranje u sredstva informisanja),

¹⁵⁹ W. Laquer, POSTMODERN TERRORISM.

¹⁶⁰ USA, Department of Homeland Security USA, NATIONAL STRATEGY FOR COMBATING TERRORISM, (2003), internet-maj 2004, www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003.17798.htm.

povećanje stope zaposlenja (nezaposleni mladi ljudi podložni su raznim ideologijama), povećanje ukupnog društvenog bogatstva.¹⁶¹ Da terorizam nalazi korijene u siromašnijim regionima u svijetu smatra i Gunaratna: "Više od 90 posto grupa koje izvode teroristička djela potječu iz južne Azije, Afrike, Bliskog istoka i Latinske Amerike. Tokom vremena, ove su grupe razvile podršku i oblasti u kojima djeluju na sjeveru, uključujući Sjevernu Ameriku i Evropu."¹⁶²

5. Samodefinisanje terorizma

Separatistički i nacionalistički pokreti u svom predstavljanju često koriste i pokazuju mape spornih oblasti u svojim prezentacijama: Hamas pokazuje mape Palestine, FARC mape Kolumbije, Tamiški tigrovi mape Sri Lanke, i tako dalje.

Međutim, pored izraza koje ove organizacije najčešće koriste kao što su "oružana borba", "otpor", zajedničko im je da se ne spominju njihova nasilna, teroristička djela. Samo dvije organizacije – Hamas i Hezbolah – redovno ažuriraju svoje izvještaje o napadima koje nazivaju "dnevne operacije" i (na svojim internet prezentacijama) spominju "preminule mučenike" i "neprijatelje koji su ubijeni".¹⁶³

Pored mnogobrojnih, navest ćemo shvatanja samo nekih organizacija:

5.1. Organizacija "Muslimanska braća" osnovana je 1928. godine u Egiptu, a pretpostavlja se da okuplja oko dva miliona pripadnika. Teorijski korijeni "islamističkog" terorizma: Hasan al-Bana, osnivač

¹⁶¹ M. Kaldor, TERRORISM (2000), UN - Global Security, internet - decembar 2001, www.un-globalsecurity.org/pdf/Kaldor_paper_terrorism.pdf.

¹⁶² R. Gunaratna, INTERNATIONAL TERRORISM: WHAT KINDS OF RESPONSE? (2000), UN - Global Security, internet - maj 2001, www.unglobalsecurity.org/pdf/Gunaratna_paper_terrorism.pdf.

¹⁶³ G. Weimann, CYBERTERRORISM - HOW REAL IS THE THREAT?

organizacije "Muslimanska braća"; Abulala al-Mevdudi, teoretičar, pisac djela: "The Political Theory of Islam", "The Process of Islamic Revolution, Fundamental Principles of Islamic Revolution", "The Right of Non-muslim in the Islamic State"; Seid Kutb, autor djela "U sjenci Kur'ana" i "Znakovi na putu"; Abdul Selim Faradž, glavno djelo "Zanemarena obaveza", član grupe Džihad, čiji je član Halid al-Islambuli ubio predsjednika Egipta Anvara al-Sadata.

Islamska se misija prema učenju Braće dijeli na tri dijela:

- 1) upoznati Božansku poruku i misao Braće;
- 2) formirati odrede spremne da na sebe preuzmu odgovornost džihada;
- 3) izvršenje džihada koji se sastoji u neprekidnoj akciji do pobjede, džihad je ovdje u formi oružane borbe.

Cilj je pretvaranje cijelog svijeta u zemlju islama [dar al-islam]. Ovaj se cilj ostvaruje u nekoliko faza:

- 1) ujedinjenje Arapa;
- 2) okupljanje svih muslimana;
- 3) islamizacija čitavog svijeta. Ova faza ima potfaze:

1. uspostavljanje Šerijata u zemljama gde je islam već vladao (Balkan, Pirineji, jug Italije, Rusija, Indija,...) i

2. uspostavljanje islama tamo gdje do sada islam nije vladao.

Cijela ta akcija koja se realizuje džihadom jeste realizacija da'we (*da'wa* – poziv).

Odlukom egipatskih vlasti Muslimanska braća raspuštena su 1948, a njihov osnivač Hasan al-Bana likvidiran je 1949. godine. Dvije godine kasnije, pokret je ponovo legalizovan. Procjenjuje se da je u tom periodu broj oficira egipatske armije povezanih sa pokretom iznosio jednu trećinu. Članovi organizacije došli su u sukob sa oficirima poslije izvedene revolucije. Prema podacima bratstva tokom 1965. i 1966. godine uhapšeno je i mučeno više od 18.000 članova pokreta.

Organizacija je kasnije oživjela i počela štampati list *Al-Da'va* (Poziv na islam). Po tekstovima u tom listu, najveći neprijatelji islama su:

1. jevrejstvo;
2. krstaški ratovi;
3. komunizam;
4. laicizam.

Dio kreda Muslimanske braće glasi: "Ja vjerujem da musliman ima zadatak da djeluje na oživljavanju islama, renesansom svih njegovih naroda, vraćanjem njegovog specifičnog zakonodavstva i da zastava islama mora prekriti čitav ljudski rod, te da svaki musliman ima zadatak odgajati svijet prema islamskim principima. Obećavam da ću se boriti za ostvarivanje te misije dok god živim i da ću zato žrtvovati sve što imam."

Stavovi Abulala al-Mevdudija: "U zbilji islam je revolucionarna ideologija i program koji teži promijeniti društveni poredak cijelog svijeta i urediti ga u saglasju sa svojim odredbama i idealima. Musliman je naziv međunarodne revolucionarne partije organizovane po islamu da sprovede u djelo njen revolucionarni program."

"Islam **TEŽI UNIŠTITI SVE DRŽAVE** i vlade bilo gdje na licu zemlje koje su suprotstavljene ideologiji i programu islama, bez obzira na državu ili naciju koja je na vlasti. **SVRHA** islama je da uspostavi državu na temeljima svoje ideologije i programa, bez obzira koja nacija postaje nosilac islama, ili pak koja je nacija potkopana u procesu stvaranja ideološke islamske države. Islam traži Zemlju (**VELIKO "Z"**) - ne samo njen dio nego cijelu planetu."

"Nijedna partija koja vjeruje u vrijednost i ispravnost svoje ideologije ne može dosljedno živjeti po svome konceptu pod vladavinom sistema koji se razlikuje od njenog sistema... isto tako, nemoguće je za muslimana da uspije u namjeri sprovođenja islamskog sistema života pod vladavinom neislamskog sistema vlasti... Stoga je osoba ili grupa potaknuta unutarnjim zahtjevima njihove vjere da se bore da zbace suprotstavljene ideologije i da uspostave vladavinu koja će slijediti program i

politiku njihove vjere... Ako bi ovi ljudi (muslimani) svjesno zanemarili svoju dužnost da se pobune, to jasno pokazuje da su oni hipokriti i lašci u svojoj vjeri.”

5.2. Organizacija MILF (Moro Islamic Liberation Front)

MILF je nastao krajem 70-ih godina prošlog vijeka, otcjepljenjem od MNLF (Moro National Liberation Front). Bori se za nezavisnu muslimansku državu na Filipinima i za “uspostavljanje muslimanske države na principima Kur’ana”.

Organizacija je ojačala krajem 90-ih godina. Procjenjuje se da ima oko 35.000-45.000 svojih sljedbenika i djeluje uglavnom u provinciji Mindao. Iako lideri ove organizacije demantuju da su povezani sa terorističkom organizacijom Abu Sajaf i osuđuju njene napade i otmice civila u cilju ostvarenja “muslimanske države”, prikupljaju donacije i izvode zajedničke vježbe.

Iako su odbili poziv afganistanskih Talibana na džihad protiv SAD-a, dovode se u vezu sa Al-Kaidom. Naime, singapurske vlasti optužile su MILF za povezanost sa Al-Kaidom, nakon što je 2002. godine njihova policija uhapsila nekoliko pripadnika Al-Kaide u Singapuru, a sa njima i članove MILF-a, specijaliste za postavljanje bombi.¹⁶⁴

5.3. Deklaracija Hamasa u Kuvajtu

Organizacija Muslimanska braća u martu 2003. godine objavila je Deklaraciju o uspostavljanju pokreta Hamas u Kuvajtu, sa ciljem da se bore protiv američkih snaga u tom regionu. Kaže se: “Zahvaljujemo se Allahu

¹⁶⁴ Više detalja dato je na prezentacijama: The Project for the Research of Islamist Movements (PRISM), internet – maj 2007, www.e-prism.org/pages/1/index.htm; National Memorial Institute for Prevention, internet – august 2007, www.mipt.org/pdf/TerroristOrganizationReferenceGuide.pdf.

na uspostavljanju islamskog pokreta u borbi protiv okupatora. Zahvaljujemo se Allahu što je naredio džihad protiv okupatora – bori se za Allaha protiv onih koji se bore protiv tebe, i ne napadaj, jer Allah ne voli napadače.”¹⁶⁵

6. Vrijeme pojava terorizma i terorističkih organizacija

Neke od poznatih (registrovanih) međunarodnih terorističkih organizacija¹⁶⁶ su:

¹⁶⁵ Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S.), Declaration of establishing Hamas/Kuwait to fight the United States (mart 2003), internet – maj 2004, www.intelligence.org.il/eng/g_j/rp_b_11_03.htm;

PRISM, *The Project for the Research of Islamist Movements* (2004), internet – juni 2004, www.e-prism.org.

¹⁶⁶ Pregled navedenih registrovanih terorističkih organizacija sačinile su Vlada SAD-a, V. Britanije i navedeni instituti, pogledati na internetu:

USA, Department of State, PATTERNS OF GLOBAL TERRORISM - THE ANNUAL REPORT (2003), objavljen aprila 2004, vidjeti: internet - maj 2004, www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2003/31711.htm.

USA, Department of Homeland Security, TERRORIST ORGANIZATION REFERENCE GUIDE - DESIGNATED FOREIGN TERRORIST ORGANIZATION, internet - januar 2004, www.state.gov/topical/pol/terror/designated.htm;

Vidjeti i: USA, National Memorial Institute for Prevention of Terrorism, www.mipt.org/pdf/TerroristOrganizationReferenceGuide.pdf; International Policy Institute for Counter -Terrorism, www.ict.org.il/menu/terrorist_organizations.htm; United Kingdom - Government, www.homeoffice.gov.uk/terrorism/threat/groups/index.html.

Pregled registrovanih terorističkih organizacija za 2005-2007, vidjeti: USA, Department of State, Office of Counterterrorism, TERRORIST DESIGNATION LISTS - FOREIGN TERRORIST ORGANIZATIONS - FTOs (11.10.2005), internet – juli 2007, www.state.gov/s/ct/list; www.state.gov/s/ct/rls/fs/37191.htm. Na ovom pregledu, pored ranije registrovanih 37 terorističkih organizacija, dodate su i: *Continuity Irish Republican Army*, *Libyan Islamic Combatant Group (GICM)*, *Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP): Revolutionary Nuclei (former ELA)*, i *Tanzim Qa'idat al-Jihad fi Bilad al-Rafidayn (QJBR) (al-Qaida in Iraq)*.

Takoder, SAD su, osim ovog, formirale još dva pregleda terorističkih organizacija sa različitim brojem terorističkih organizacija. Vidjeti: USA, Department of State, Office of Counterterrorism, *Terrorist Designation Lists - Terrorist Exclusion List - TEL* (29.12.2004), internet – jul 2007, www.state.gov/s/ct/rls/fs/2004/32678.htm, i *Terrorist Designation Lists - Executive Order 13224* (20.12.2002), internet – juli 2007, www.state.gov/s/ct/rls/fs/2002/16181.htm.

1. ABU NIDAL ORGANIZACIJA (Abu Nidal organization - ANO)
2. GRUPA ABU SAJAF (Abu Sayyaf Group ASG)
3. BRIGADE MUČENIKA AL-AKSA (Al-Aqsa Martyrs Brigade)
4. ANSAR AL-ISLAM (Ansar al-Islam - AI)
5. NAORUŽANA ISLAMSKA GRUPA
(Armed Islamic Group - GIA)
6. AZBAT AL-ANSAR ('Asbat al-Ansar)
7. AUM VRHOVNA ISTINA
(Aum Supreme Truth, Aum Shinrikyo - AUM)
8. BASKIJSKA OTADŽBINA I SLOBODA
(Aleph Basque Fatherland and Liberty -ETA)
9. KOMUNISTIČKA PARTIJA FILIPINA/NOVA NARODNA
ARMIJA (Communist Party of Philippines/New
People's Army - CPP/NPA)
10. AL-GAMA AL-ISLAMIJA
(Al-Gama'a al-Islamiyya, Islamska Grupa - IG)
11. HAMAS (Islamski pokret otpora)
12. HAKAT AL-MUDŽAHEDIN (Harakat ul Mujahidin - HUM)
13. HEZBALAH (Hizballah, Partija Boga)
14. ISLAMSKI POKRET UZBEKISTANA
(Islamic Movement of Uzbekistan -IMU)
15. DŽAIŠ-E-MOHAMED (Jaish-e-Mohammed - JEM)
16. DŽEMA ISLAMIJA (Jemaah Islamiya - JI)
17. AL DŽIHAD (Al-Jihad, Egyptian Islamic Jihad - EIJ)
18. KAHANE ČAI (Kahane Chai, Kach)
19. KONGRA-GEL
(Kongra-Gel, Kurdistanska radnička partija - KGK)

20. LAŠKAR-TAJIBA (Lashkar-e-Tayyiba, Armija pravednih - LT)
21. LAŠKAR-I-JANGVI (Lashkar I Jhangvi, Armija Jangvi - LJ)
22. OSLOBODILAČKI TIGROVI TAMILSKOG ELAMA
(Liberation Tigers of Tamil Eelam - LTTE)
23. MUDŽAHEDIN KALK ORGANIZACIJA
(Mujahedin-e Khalq Organization - MEK, MKO)
24. NACIONALNA OSLOBODILAČKA ARMIJA
(National Liberation Army - ELN)
25. PALESTINSKI ISLAMSKI DŽIHAD
(Palestine Islamic Jihad - PIJ)
26. PALESTINSKI OSLOBODILAČKI FRONT
(Palestine Liberation Front - PLF)
27. POPULARNI FRONT ZA OSLOBODENJE PALESTINE
(Popular Front for the Liberation of Palestine - PFLP)
28. POPULARNI FRONT ZA OSLOBODENJE PALESTINE
-VRHOVNA KOMANDA (Popular Front for the Liberation
of Palestine-General Command - PFLP-GC)
29. AL-KAIDA (Al-Qaida)
30. PRAVA IRA (Real IRA - RIRA)
31. REVOLUCIONARNE ORUŽANE SNAGE KOLUMBIJE
(Revolutionary Armed Forces of Colombia - FARC)
32. REVOLUCIONARNA JEZGRA (Revolutionary Nuclei - RN)
33. REVOLUCIONARNA ORGANIZACIJA 17. NOVEMBAR
(Revolutionary Organization 17 November)
34. REVOLUCIONARNA NARODNOOSLOBODILAČKA
PARTIJA/FRONT
(Revolutionary People's Liberation Party/Front - DHKP/C)
35. SALAFISTIČKA GRUPA ZA POZIV I BORBU
(Salafi st Group for Call and Combat - GSPC)

36. SENDERO LUMINOZO
(Sendero Luminoso, Shining Path - SL)

37. UJEDINJENE SAMOODBRAMBENE SNAGE/GRUPA
KOLUMBIJE (United Self-Defense Forces/
Group of Colombia - AUC)

1. ABU NIDAL ORGANIZACIJA (Abu Nidal organization - ANO)

Karakteristike:

Međunarodna teroristička organizacija koju je osnovao Sabri al-Bena. Oteijepila se 1974. godine od Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO). Sačinjena je od raznih funkcionalnih komiteta, kao što su politički, vojni, finansijski i dr. Vođa organizacije Abu Nidal poginuo je u Bagdadu novembra 2002. godine i od tada nije poznato novo vodstvo ove organizacije. Od oktobra 1997. godine registrovana je na listi međunarodnih terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Izvođenje terorističkih napada u više od 20 zemalja, ubijanje i ranjavanje oko 900 osoba. Ciljevi obuhvataju SAD, Veliku Britaniju, Francusku, Izrael, "savremenu" Palestinu, PLO, kao i razne arapske zemlje. Pripadnici organizacije osumnjičeni su za brojne terorističke napade, kao što su otmica aviona Pan Am, let 73 u Karačiju, za napade na aerodrome u Rimu i Beču i na sinagogu New Šalom u Istanbulu tokom 1986. godine; osumnjičeni su za niz ubistava članova organizacije PLO i za atentat nad jordanskim diplomatom u Libanu u januaru 1994.

Brojnost:

Nekoliko stotina članova.

Lokacija/mjesto djelovanja:

Organizacija se preselila u Irak decembra 1998. godine. Djeluje u Libanu i u nekoliko palestinskih izbjegličkih kampova. Vlasti u Libiji i

Egiptu zabranile su njeno djelovanje 1999. godine. Organizacija je pokazala sposobnost da djeluje u nekoliko regiona, kao što su Bliski istok, Azija i Evropa, a ima problema u organizaciji i sa finansiranjem.

Spoljna pomoć:

Do 1987. godine organizacija je primila znatnu pomoć u obuci, logistici, kao i finansijsku pomoć od Iraka, Libije i Sirije, prema tvrdnjama SAD.

2. GRUPA ABU SAJAF (ASG)

Opis:

Grupa ASG je mala, brutalna i nasilna muslimanska separatistička grupa koja operiše u južnim Filipinima. Pojedini lideri ASG su se, kako se pretpostavlja, borili u Afganistanu tokom rata sa Sovjetskim savezom i spadaju među studente i pristalice radikalnih islamskih učenja. Tokom ranih devedesetih grupa se odvojila od znatno većeg Moro nacionalnooslobodilačkog fronta pod rukovodstvom Abdurajak Abubakar Džanjalanija, koji je ubijen u sukobu sa filipinskom policijom 18.12.1998. Njegov mlađi brat Kadafi Džanjalani zamijenio ga je kao nominalni lider grupe sastavljene od nekoliko dijelom samostalnih frakcija.

Aktivnosti:

Grupa je preduzimala otmice radi otkupa, bombaške napade, brutalna ubistva i iznude. Iako s vremena na vrijeme proklamuje da je njena motivacija da promoviše nezavisnu islamsku državu na području zapadnog Mindanao i Sulu arhipelaga - područjima na jugu Filipina pretežno naseljenim muslimanima, grupa ASG je prevashodno koristila teror kao sredstvo stjecanja finansijske dobiti. Nedavne bombaške akcije mogu označiti povratak radikalnijim političkim ciljevima unutar frakcija. Prva akcija većih razmjera Abu Sajafa bila je napad na grad Ipil na Mindanao u aprilu 1995. godine. Grupa je u aprilu 2000. kidnapovala 21 osobu iz odmarališta u Maleziji, uključujući deset zapadnih turista. Iste godine, nakratko je otela nekoliko stranih novinara, tri Maležana i jednog Ameri-

kanca. Nekoliko je talaca, uključujući jednog američkog državljanina, pobijeno. Tokom spasilačke operacije filipinske vojske 7.6.2002, američki talac Grejša Bumam je ranjena, dok su njen muž Martin Bumam i Filipinka Debora Jap ubijeni. Filipinske vlasti tvrde da je grupa Abu Sajaf bila umiješana u bombaški napad blizu filipinske vojne baze u Zamboangi 2. oktobra kada su poginula tri Filipinca i jedan američki vojnik, dok je dvadeset osoba ranjeno. Još je uvijek nejasna uloga grupe u nedavnim bombaškim napadima na Mindanau.

Snaga:

Procijenjena na dvije stotine do pet stotina članova.

Operativno područje:

Grupa je osnovana i aktivna u Bazilan provinciji kao i u susjednim provincijama Sulu i Tavi-Tavi u Sulu arhipelagu. Također operiše na poluotoku Zamboanga, a njeni članovi povremeno posjećuju Manilu. Sredinom 2003. godine grupa je počela operisati i u gradu Kotobato i na obali Sultan Kudarata na Mindanau. Grupa je 2000. godine proširila zonu djelovanja na Maleziju, kada je otela strance iz turističkog ljetovališta.

Strana pomoć:

Većim dijelom samofinansira se putem otmica i iznuda; moguća je podrška i islamskih ekstremista sa Bliskog Istoka i iz južne Azije. Libija je javno platila milione dolara za oslobađanje stranih talaca otetih u Maleziji 2000.

3. BRIGADE MUČENIKA AL-AKSE (AL-AKSA)

Opis:

Brigade mučenika Al-Akse sastoje se od nepoznatog broja malih terorističkih ćelija povezanih sa Fatahom, koje su iznikle tokom posljednje Intifade u cilju napadanja izraelskih meta. Težnja grupe je protjerivanje izraelske vojske i jevrejskih naseljenika sa Zapadne obale, iz pojasa Gaze,

Jerusalima, te uspostavljanja palestinske države. Grupa je prvi put registrovana na listi terorističkih organizacija marta 2002.

Aktivnosti:

Al-Aksa je preuzela odgovornost za niz oružanih napada i samoubilačkih akcija protiv izraelskih civila i vojnika. Također je umiješana u ubistva Palestinaca osumnjičenih za saradnju sa Izraelom. Najmanje pet američkih državljanina, od kojih je četvero posjedovalo i izraelsko državljanstvo, ubijeno je u napadima Al-Akse. Januara 2002. Al-Aksa je preuzela odgovornost za prvi samoubilački bombaški napad, u kome je počinitelj bila žena.

Snaga:

Nepoznata.

Područje djelovanja:

Al-Aksa operiše i odgovorna je za napade u Izraelu, Zapadnoj obali i pojasu Gaze. Najvjerojatnije da ima pristalice u palestinskim izbjegličkim kampovima u južnom Libanu.

Spoljna pomoć:

Nepoznata.

4. ANSAR AL-ISLAM (AI)

Poznata i kao partizani islama, pobornici islama, pristalice islama, Jund al-Islam, Jaiš Ansar al-Suna.

Opis:

Ansar al-Islam je radikalna islamistička grupa iračkih Kurda i Arapa zavjetovanih na uspostavljanje nezavisne islamske države u Iraku. Grupa je formirana decembra 2001. godine i tijesno saraduje sa Ai-Kaidom. Pojedini članovi obučavani su u bazama Al-Kaide u Afganistanu, a grupa je pružala utočište borcima Al-Kaide uoči operacije Sloboda Iraka. Od

tada ona postaje jedna od vodećih grupa u antikoalicionim napadima. (Ansar al-Islam je registrovan je 20.2.2003. pod brojem 13224. Komitet UNSCR 1267 je 27.2.2003. odlučio da grupu spomene u rezolucijama Savjeta sigurnosti UN 1267, 1390, 1455.) Grupa je prvi put uvrštena na listu terorističkih organizacija marta 2004.

Aktivnosti:

Grupa se prevashodno borila protiv jedne od dvije glavne političke partije Kurda – Patriotske unije Kurdistan (PUK), organizujući zasjede i napade u zonama pod kontrolom PUK-a. Članovi su umiješani u ubistva i pokušaje ubistava zvaničnika PUK i blisko su saradivali sa operativcima Al-Kaide i saradnicima mreže Abu-Mussaba az-Zarkavija. Pojedini članovi grupe tvrde da su, uoči operacije Sloboda Iraku, proizvodili otrove na bazi cijanida, ricina i alfa-toksina.

Snaga:

Oko 700 do 1.000 članova.

Područje djelovanja:

Centralni i sjeverni Irak.

Strana pomoć:

Grupu finansira, obučava, oprema i borbeno podržava Al-Kaida i ostale međunarodne pristalice džihada.

O najnovijim djelovanjima ove grupe nema pouzdanih podataka.

5. NAORUŽANA ISLAMSKA GRUPA (GIA)

Opis:

Namjera islamske ekstremističke grupe GIA je da zbaci i nadomjesti sekularni alžirski režim islamskom državom. Grupa je započela svoje nasilne aktivnosti 1992. godine nakon što je vojna uprava poništila izbore u očekivanju uvjerljive pobjede Islamskog fronta spasa, najveće islamske

opozicione partije. Grupa je na listu terorističkih organizacija uvrštena oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

Učestali napadi na civile i predstavnike vlasti. Od početka svoje terorističke kampanje 1992. godine GIA je sprovodila masakre nad civilima, ponekad istrebljujući i čitava sela. Opadajuće članstvo grupe donekle je utjecalo na smanjenje broja napada. Nakon što je 1993. godine ozvaničila svoju kampanju usmjerenu protiv stranaca u Alžiru, GIA je ubila više od 100 ljudi, uglavnom Evropljana. Organizacija preduzima ubistva i bombaške napade, uključujući autobombe, a poznata je i po otmicama. GIA je decembra 1994. godine otela avion Er-Fransa. Godine 2002. francuski sud osudio je dva člana GIA na doživotnu robiju zbog serije bombaških napada u Francuskoj 1995. godine.

Snaga:

Tačan broj članova nepoznat; najvjerovatnije manje od stotinu.

Područje djelovanja:

Alžir i Evropa.

Spoljna pomoć:

Nepoznato.

6. AZBAT AL-ANSAR

Opis:

“Azbat al-Ansar”, “Liga sljedbenika” ili “Liga partizana” je sunijska ekstremistička grupa bazirana u Libanu, sastavljena prevashodno od Palestinaca i povezana sa Al-Kaidom. Organizacija zagovara ekstremističku interpretaciju islama koja opravdava nasilje protiv civila u cilju postizanja političkih ciljeva. Neki od ciljeva ove grupe uključuju svrgavanje libanske vlade i sprečavanje antiislamskog i prozapadnog utjecaja u zemlji. Na listu terorističkih organizacija uvrštena 2002. godine.

Aktivnosti:

Od svog pojavljivanja ranih devedesetih, organizacija Ansar al-Asbar izvela je brojne terorističke napade u Libanu. Grupa je likvidirala libanske vjerske vođe i postavljala bombe po noćnim klubovima, pozorištima i prodavnicama sredinom 90-ih. Grupa je uobličila svoj operativni profil 2000. godine, izvodeći dva napada na libanske i međunarodne meta. Umiješana je u sukobe u sjevernom Libanu decembra 1999, a izvela je i raketni napad na rusku ambasadu u Bejrutu januara 2000. godine. Lider grupe Abu Muhdžim ostaje na slobodi uprkos smrtnoj presudi za ubistvo muslimanskog klerika 1994. godine, donijetoj u odsustvu.

Sumnja se da su pripadnici Asbat al-Ansara odgovorni za napad autobombom na restoran Mekdonalds u predgrađu Bejruta u aprilu 1993. godine. Oktobra iste godine, libanske snage sigurnosti uhapsile su Ibn al-Šahida, povezanog sa organizacijom, optuživši ga za planiranje bombaških napada na tri restorana 2002, te pokušaj napada na Mekdonalds 2003. godine. Snage Asbata bile su uključene i u ostalo nasilje u Libanu 2003. godine, uključujući sukobe sa članovima Jaser Arafatovog pokreta Fatah u izbjegličkim logorima, kao i raketni napad na zgradu televizije u Bejrutu tokom mjeseca juna.

Snaga:

Grupa raspolaže sa oko 300 boraca u Libanu.

Područje djelovanja:

Primarna zona operacija je Ayn al-Hilwah, palestinski izbjeglički logor blizu Sidona u sjevernom Libanu.

Spoljna pomoć:

Najvjerovatnije prima pomoć od međunarodne sunijske mreže ekstremista i mreže Al-Kaide Osame bin Ladena

7. AUM VRHOVNA ISTINA (AUM)

Poznata i kao Aum Šinrikjo i Alef.

Opis

Kult osnovao Šoko Asaharo 1987. godine. Namjera AUM-a je da preuzme Japan, a zatim i cijeli svijet. Godine 1989. odobrio ju je japanski zakon, te je grupa predlagala kandidate za japanske parlamentarne izbore 1990. godine. Vremenom, kult je počeo isticati značaj kraja svijeta, navodeći da će treći svjetski rat SAD i Japan dovesti do armagedona. Godine 1995. japanska je vlada zamrzla status AUM-a kao religiozne organizacije, no 1997. vlada je odlučila da ne primijeni antisubverzivni zakon protiv grupe. Zakon iz 1999. godine ovlastio je japansku vladu da nastavi policijski nadzor nad grupom zbog sumnje da bi AOM mogao izvesti nove terorističke napade. Pod novim liderom Fumihiro Joyu, AUM je januara 2000. godine promijenio ime u Alef, tvrdeći da je odbacio nasilna i apokaliptična učenja svog osnivača. Grupa je 1997. godine uvrštena na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Članovi AOM-a su 20.3.1995. godine istovremeno oslobodili hemijski nervni otrov, sarin, u nekoliko tokijskih podzemnih stanica. Pri tom je nastradalo 12 osoba, dok je 6.000 (po nekim podacima 5.500) povrijeđeno. Grupa je odgovorna i za ostale incidente sa hemijskim agensima u Japanu 1994. godine. Njeni pokušaji da sprovede napade koristeći biološke agense završili su neuspjehom. Japanska policija uhapsila je Asaharu u maju 1995, te je 2004. godine osuđen na smrtnu kaznu zbog učešća u napadima iz 1995. Tokom 1997. kult je nastavio regrutovati nove članove, angažujući se u poslovnim poduhvatima radi stjecanja imovine. Aktivnosti grupe posustale su 2001. godine nakon apela javnosti. Kult ima i svoj internet sajt. Jula 2001. ruske vlasti uhapsile su grupu ruskih sljedbenika AUM-a koji su planirali postaviti bombe blizu carske palate u Tokiju kao dio operacije za oslobađanje Asahare iz zatvora.

Snaga:

Procjenjuje se da AUM ima manje od hiljadu članova. U vrijeme tokijskog napada, grupa je tvrdila da ima 9.000 članova u Japanu i oko 40.000 širom svijeta.

Područje djelovanja:

Osnovno članstvo AUM-a smješteno je u Japanu, ali postoji i ogranak sastavljen od vjerovatno nekoliko stotina pristalica u Rusiji.

Spoljna pomoć:

Ne postoji.

8. BASKIJSKA OTADŽBINA I SLOBODA (ETA) (Euzkadi Ta Askatasuna, Batasuna)

Opis:

Osnovana 1959. godine sa ciljem uspostavljanja nezavisne domovine na osnovama marksističkih principa koja bi obuhvatala španske baskijske provincije Vizcaya, Guipuzcoa, Alava, kao i autonomne regije Navara i jugozapadne francuske oblasti Labourd, Basse-Navarra i Soule. Nedavna španska protivteroristička inicijativa suzbila je operativne mogućnosti grupe. Godine 2003. španska je policija uhapsila 125 članova i saradnike ETA-e. Francuske vlasti uhapsile su 46 članova, uključujući najviše rukovodstvo grupe. Nekoliko članova uhapšeno je u Južnoj Americi, Njemačkoj i Holandiji. Marta 2003. španski vrhovni sud zabranio je političko krilo organizacije, Batasuna. Španija trenutno drži u pritvoru 572 člana ETA-e, dok ih je 124 u francuskim zatvorima. Grupa je prvi put na listi terorističkih organizacija zabilježena u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Prevažodno je umiješana u bombaške napade i ubistva španskih državnih zvaničnika, pripadnika vojske i policije, političara i sudija. Tokom ljeta 2003. godine mete su postale i španske turističke zone. Te iste godine ETA je ubila tri osobe, 2002. godine pet, a desetine ljudi je ranjeno. Od svojih prvih nasilnih akcija ranih 60-ih ova je organizacija ubila preko 850 ljudi, dok se broj povrijeđenih mjeri u stotinama. ETA finansira svoje aktivnosti prvenstveno kroz iznuđivanja i pljačku.

Snaga:

Nepoznata; stotine članova i pristalica.

Područje djelovanja:

Operiše prvenstveno u autonomnim baskijskim regionima na sjeveru Španije i jugozapadu Francuske, a napadala je španske i francuske interese i drugdje.

Spoljna pomoć:

U prošlosti je nekoliko puta obučavana na području Libije, Libana i Nikaragve. Neki članovi ETA navodno su našli utočište na Kubi, dok su ostali u Južnoj Americi.

Ova organizacija je i danas (2007) aktivna.

9. KOMUNISTIČKA PARTIJA FILIPINA/NOVA NARODNA ARMIIJA (CPP/NPA)

Opis:

Vojno krilo komunističke partije Filipina (CPP)/Nova narodna armija (NPA) je maoistička grupa formirana u martu 1969. godine sa ciljem svrgavanja vlade dugotrajnom gerilskom borbom. Predsjednik Centralnog komiteta partije i osnivač Nove narodne armije Hoze Marija Sison navodno upravlja aktivnostima grupe iz Holandije, gdje živi u samonametnutom izgnanstvu. Drugi član Centralnog komiteta i direktor javnog političkog krila Nacionalnog demokratskog fronta (NDF) Luiz Halandoni također prebiva u Holandiji kao njen državljanin. Iako prevashodno ruralna gerilska grupa, NPA posjeduje aktivnu urbanu terorističku infrastrukturu i koristi odrede ubica po gradovima. Većinu sredstava pribavlja od priloga simpatizera sa Filipina, iz Evrope i drugdje, te od takozvanih revolucionarnih taksi iznudenih od lokalnih biznismena i političara. Prvi je put uvrštena na listu terorističkih organizacija augusta 2002. godine. Registracija od SAD i EU vjerovatno je imala utjecaj na finansiranje grupe.

Aktivnosti:

Grupa prevashodno napada filipinske snage sigurnosti, političare, sudije, vladine službenike, bivše pristalice, rivalske grupe i navodne kriminalce. Protivi se bilo kakvom američkom vojnom prisustvu na Filipinima, napadajući američke vojne ciljeve. Prije nego što su SAD zatvorile baze 1992. godine, ubijeno je nekoliko američkih službenika. U izvještajima štampe iz 1999. i 2001. godine navodi se da je NPA ponovo napala američke trupe koje su učestvovala u zajedničkim vojnim vježbama, kao i ljudstvo američke ambasade. NPA je preuzela odgovornost i za ubistvo dvaju kongresmena iz Kvezona maja i juna 2001, kao i ostala ubistva. U januaru 2002. godine grupa je javno izrazila namjeru da napada američki personal u svojim operativnim zonama.

Snaga:

Postepeno opada. Procijenjena je na više od 10.000 pripadnika. Ovaj je broj znatno niži od vrhunca snage osamdesetih kada je imala 25.000 članova.

Područje djelovanja:

Ruralni Luzon, Visajas i dijelovi Mindanaa. Posjeduje čelije u Manili i ostalim svjetskim metropolama.

Spoljna pomoć:

Nepoznato.

10. AL-GAMA AL-ISLAMIJA (Islamska grupa, IG)

Opis:

Najveća egipatska militantna grupa, aktivna od kasnih sedamdesetih, ima decentralizovano ustrojstvo. Posjeduje spoljašnje krilo sa pristalicama u nekoliko zemalja širom svijeta. Grupa je proglasila prekid vatre u martu 1999. godine. No, njen duhovni vođa šejk Umar Abd al-Rahman, osuđen na doživotnu robiju zbog umiješanosti u bombaške napade na

Svjetski trgovački centar 1993, uskratio je podršku prekidu nasilja 2000. godine. Od augusta 1998. godine grupa nije izvela nijedan napad van Egipta. Godine 1998. zvaničnik organizacije potpisao je fetvu Osame bin Ladena pozivajući na napade protiv SAD. Grupa je nezvanično podijeljena na dvije frakcije: jedna je pod vodstvom Mustafe Hamze i podržava primirje, a druga, na čelu sa Rifai Tahi Musom, zagovara nastavak nasilja. Taha Musa je 2001. godine objavio knjigu u kojoj je pokušao opravdati terorističke napade koji bi prouzrokovali masovne žrtve. Musa je nestao nekoliko mjeseci kasnije, a izvještaji o njegovoj lokaciji protivvrječni su. U martu 2002. godine članovi historijskog rukovodstva grupe proglasili su nasilje zabludom i odbacili njegovu buduću upotrebu, što je većina rukovodstva grupe van Egipta odbacila. Egipatska je vlada 2003. godine oslobodila više od 900 bivših članova IG iz zatvora. Za članove grupe i dalje posvećene nasilnom džihadu glavni je cilj svrgavanje egipatske vlade i uspostavljanje islamske države. Drugi članovi grupe, kao što su oni potencijalno inspirisani od Taha Muse ili Abd al-Rahmana, mogu biti i dalje zainteresovani za izvođenje napada protiv američkih interesa. Grupa je na listi terorističkih organizacija registrovana u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Prije primirja grupa je preduzimala oružane napade na egipatske snage sigurnosti, ostale vladine zvaničnike, hrišćanske Kopte i egipatske protivnike islamskog ekstremizma. Od 1993. godine pa do primirja, IG je napadala turiste u Egiptu; najpoznatiji je napad u novembru 1997. godine u Luksoru kada je ubijeno 58 stranih turista. Organizacija je također preuzela odgovornost za pokušaj atentata egipatskog predsjednika Hosnija Mubaraka 1995. godine u Adis Abebi u Etiopiji. Islamska grupa nikada nije napala američkog građanina ili objekat, ali je prijetila interesima SAD.

Snaga:

Nepoznata. Na vrhuncu IG je vjerovatno brojala nekoliko hiljada tvrdokornih članova i simpatizera. Prekid vatre iz 1999. akcije snaga sigurnosti nakon napada u Luksoru 1997. te u skorije vrijeme sigurnosne mjere nakon 11. septembra 2001. najvjerovatnije su rezultirale značajnim opadanjem članstva grupe.

Područje djelovanja:

Grupa operiše ponajviše u guverneratima Al-Minya, Asyut, Qina i Sohaj u južnom Egiptu. Također izgleda da ima podršku u Kairu, Aleksandriji i ostalim urbanim zonama, naročito među nezaposlenim studentima. Prisutna je širom svijeta, uključujući Veliku Britaniju, Afganistan, Jemen, te razna mjesta u Evropi.

Spoljna pomoć:

Nepoznato. Egipatska vlada smatra da Iran, Osama bin Laden i afganistanske militantne grupe podržavaju organizaciju. Moguće je i da prikuplja sredstva kroz razne islamske nevladine organizacije.

11. HAMAS (Islamski pokret otpora)

Opis:

Pokret je formiran krajem 1987. godine kao izdanak palestinskog ogranka Muslimanske braće. Razni elementi Hamasa koristili su nasilna i politička sredstva, uključujući terorizam, u cilju uspostavljanja islamske palestinske države u Izraelu. Labavo strukturiran, sastoji se od tajnih elemenata i onih koji djeluju javno po džamijama i institucijama socijalnog rada radi regrutovanja članova, prikupljanja novčanih sredstava, organizacije aktivnosti i širenja propagande. Snaga Hamasa koncentrisana je u pojasu Gaze i Zapadnoj obali. Pokret je registrovan u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Teroristi Hamasa, naročito iz sastava brigada Izuddina al-Kasama, preduzeli su brojne napade na izraelske civilne i vojne mete, uključujući samoubilačke bombaške akcije velikih razmjera. Hamas je nastavio istim tempom napada i tokom 2002/2003. godine, priznajući brojne napade protiv Izraela, Hamas do sada nije ugrožavao američke interese, iako grupa ne čini previše napora kako bi izbjegla mete gdje se nalaze strani državljani. Organizacija i dalje ograničava svoje napade na područje Izraela.

Snaga:

Nepoznat broj zvaničnika. Desetine hiljada pristalica i simpatizera.

Područje djelovanja:

Hamas trenutno ograničava svoje terorističke operacije na izraelske vojne i civilne mete na Zapadnoj obali, pojasu Gaze i Izraelu. Rukovodstvo grupe raštrkano je po pojasu Gaze i Zapadnoj obali, dok neki od lidera prebivaju u Siriji, Libanu, Iranu i državama Zaliva.

Strana pomoć:

Organizacija prima dio pomoći od Irana, ali se primarno oslanja na donacije palestinskih iseljenika širom svijeta, kao i privatnih dobrotvora, naročito iz zapadne Evrope, Sjeverne Amerike i Perzijskog zaliva.

12. HAKAKAT AL-MUDŽAHEDIN (HUM)

(Pokret svetih ratnika)

Opis:

HUM je prevashodno islamska militantna grupa bazirana u Pakistanu koja operiše prevashodno u Kašmiru. Politički je povezana sa radikalnom partijom Džamia Ulemal-islam Fazlur Rehman frakcijom (JUI-F). Dugogodišnji vođa grupe Fazlur Rehman Kalil ustupio je vodeću poziciju HUM-a populamom kašmirskom komandantu i drugom čovjeku u hijerarhiji Faruku Kašmiriju. Kalil, koji je bio povezan sa Osamom bin Ladenom i potpisnik njegove "fetve" iz 1998 (koja poziva na napade protiv američkih i zapadnih interesa), zauzeo je mjesto generalnog sekretara HUM-a. Teroristički kampovi grupe u istočnom Afganistanu bili su aktivni sve dok nisu uništeni u zračnim napadima Koalicije 2001. godine. Dvije godine kasnije organizacija je počela koristiti ime Džam'a al-Ansar. Pakistan je zabranio njeno postojanje 2003. godine. Uvršćena je u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Grupa je preduzela niz operacija protiv indijskih trupa i civila u Kašmiru. Povezana je sa kašmirskom militantnom grupom Al-Faran koja je otela pet zapadnih turista u Kašmiru jula 1995, koji su ubijeni tokom iste godine. HUM je odgovoran i za otmicu indijskog aviona 24. decembra 1999, koja je rezultirala oslobađanjem Masuda Azhara, značajnog vođe nekadašnje Harakat al-Ansar, kojeg su pritvorile indijske vlasti 1994. godine. Također je oslobođen Ahmar Omar Šeik, osuđen za otmicu i ubistvo američkog novinara Daniela Perla januara 2002.

Snaga:

Posjeduje nekoliko stotina naoružanih pristalica smještenih u Azad Kašmiru u Pakistanu, indijskom južnom Kašmiru i Doda regiji te Kašmirskoj dolini. Pristalice su uglavnom Kašmirci i Pakistanci, ali ima i Afganistanaca i Arapa, veterana afganistanskog rata. Grupa koristi lahke i teške mitraljeze, jurišne puške, minobacače, eksploziv i rakete. HUM je izgubio značajan dio članstva koje je prebjeglo u Džaiš-I-Muhamed (JIM) 2000. godine.

Područje djelovanja:

Grupa je bazirana u gradovima Muzaffarabad i Rawalpindi, te nekoliko naselja u Pakistanu. Njeni članovi prevashodno izvode akcije u području Kašmira. Svoje borce obučavala je u Afganistanu i Pakistanu.

Spoljna pomoć:

Grupa prikuplja donacije od Saudijske Arabije i ostalih zalivskih islamskih država, kao i Pakistanaca i Kašmiraca. Metodi prikupljanja donacija također uključuju donacije od novinskih oglasa i pamfleta. Izvori i iznos vojnog fonda HUM-a nepoznati su. Očekujući da će im pakistanska vlada zaplijeniti sredstva, grupa je 2001. godine povukla sredstva sa bankovnih računa i investirala ih u legalne poslove, kao što su trgovina dobrima, nekretnine i proizvodnja potrošačkih dobara. Prikupljanje sredstava u Pakistanu onemogućeno je nakon obrušavanja vlade na ekstremističke grupe i zamrzavanja sredstava terorista. Sjedinjene Države pridodale su HUM na listu terorističkih organizacija 1997. godine.

13. HEZBULAH - Partija Boga

Poznata i kao Islamski džihad, Revolucionarna organizacija pravde, Organizacija potlačenih svijeta, Islamski džihad za oslobođenje Palestine, Libanski hezbollah.

Opis:

Formirana je 1982. godine kao odgovor na izraelsku invaziju Libana. Ova šiitska libanska radikalna grupa svoju ideološku inspiraciju vuče iz iranske revolucije i učenja Ajatolaha Homeinija. Majlis-al-Šura, ili Savjetodavno vijeće, najviši je organ grupe na čijem je čelu generalni sekretar Hasan Nasralah. Hezbollah je posvećen oslobođenju Jerusalema i eliminisanju Izraela i zagovara uspostavljanje poretka zasnovanog na islamskim pravilima u Libanu. Uprkos tome, Hezbollah aktivno učestvuje u političkom sistemu Libana od 1992. godine. Tijesno saraduje i često dobija instrukcije od Irana, ali posjeduje mogućnosti i volju za samostalnim djelovanjem. Iako grupa ne dijeli sekularna opredjeljenja sirijskog režima, Hezbollah je čvrst saveznik Sirije i pomaže joj u ostvarenju njenih političkih ciljeva u regionu. Grupa je prvi put uvrštena oktobra 1997.

Aktivnosti:

Poznato je da je Hezbollah bio upleten u brojne antiameričke i antiizraelske napade, uključujući samoubilački bombaški napad kamionom na ambasadu SAD i bazu marinaca u Bejrutu 1983, te posjed ambasade SAD u Bejrutu 1984. godine. Tri člana Hezbulaha su na FBI listi 22 najtraženija bjegunca zbog otmice TWA leta 847 1985. godine i kidnapovanja i zatočeništva Amerikanaca i ostalih Zapadnjaka u Libanu osamdesetih. Grupa je također napala izraelsku ambasadu u Argentini 1992. i izraelski kulturni centar u Buenos Airesu 1994. godine. U jesen 2000. godine operativci Hezbulaha zarobili su tri izraelska vojnika na Šaba farmi i oteli izraelskog civila koji je, vjerovatno, namamljen u Liban. Izgleda da je grupa prisutna i u Iraku od 2003. godine, ali su njene aktivnosti za sada ograničene. Generalni sekretar Hezbulaha Hasan Nasralah u svom govoru izjavio je

da „mi napredujemo u pravcu uništenja i eliminisanja Izraela u regionu“ kao i da će „slogan grupe i dalje biti *smrt Americi*“. Al-Manar, televizijska stanica Hezbulaha, nastavlja se koristiti provokativnim slikama i izvještajima u nastojanju da ohrabri „intifadu“ i promoviše palestinske samoubilačke operacije.

Snaga:

Nekoliko hiljada pristalica i nekoliko stotina terorista operativaca.

Područje djelovanja:

Operiše u južnim predgrađima Bejruta, dolini Beka i južnom Libanu. Posjeduje čelije u Evropi, Africi, Južnoj Americi, Sjevernoj Americi i Aziji.

Spoljna pomoć:

Dobija sredstva, obuku, oružje, eksploziv, kao i političku, diplomatsku i organizacionu pomoć od Irana, i diplomatsku, političku i logističku pomoć od Sirije. Prima finansijsku pomoć od naklonjenih poslovnih krugova i pojedinaca širom svijeta, uglavnom kroz libansku dijasporu.

14. ISLAMSKI POKRET UZBEKISTANA (IMU)

Koalicija islamskih militantata iz Uzbekistana i ostalih centralno-azijskih država. Grupa je tijesno povezana sa Al-Kaidom i pod vođstvom Tohira Joldaševa prihvatila je antiamerički i antizapadni program Osame bin Laden. IMU ostaje posvećen izvornim ciljevima – svrgavanju uzbekistanskog predsjednika Islama Karimova i uspostavljanju islamske države u Uzbekistanu.

Aktivnosti:

Posljednjih godina IMU je učestvovao u napadima na američke i koalicione trupe u Afganistanu i planirao napade na američka diplomatska sjedišta u centralnoj Aziji. U maju 2003. godine kirgistsanske snage sigurnosti onemogućile su čeliju IMU da postavi bombu ispred američke ambasade i obližnjeg hotela u mjestu Biškeek, Kirgistan. Uoči oktobra 2001.

godine grupa je prevashodno napadala uzbekistanske ciljeve i vjeruje se da je odgovorna za pet autobombi u Taškentu februara 1999. Militanti su također kidnapovali strance 1999. i 2000. godine, uključujući četiri američka planinara augusta 2000, te četiri japanska geologa i osam kirgistsanskih vojnika augusta 1999. godine.

Snaga:

Vjerovatno manje od 700 militantata.

Polje djelovanja:

Militanti su raštrkani po čitavoj južnoj Aziji, Tadžikistanu i Iranu. Područje operacija uključuje Afganistan, Iran, Kirgistan, Pakistan, Tadžikistan, Kazahstan i Uzbekistan.

Spoljna pomoć:

Podrška ostalih islamskih ekstremističkih grupa i pokrovitelji sa Bliskog Istoka i iz centralne i južne Azije.

15. DŽAIŠ-E-MOHAMED (JEM) - Muhamedova vojska

Poznata i kao Tehrikul-furka, Kudam al-islam.

Opis:

Džaiš-e-Mohamed je ekstremna islamistička grupa bazirana u Pakistanu. Osnovao ju je Masud Azhar nakon puštanja iz zatvora u Indiji 2000. godine. Cilj ove grupe je ujedinjenje Kašmira sa Pakistanom. Politički je povezana sa radikalnom političkom partijom Džamia Ulema-islam Fazlur Rehman frakcijom (JUI-F). Godine 2001. Sjedinjene Države najavile su da će uvrstiti grupu na listu Kancelarije za kontrolu inozemnih sredstava ministarstva finansija, koja sadrži organizacije za koje se vjeruje da podržavaju terorističke grupe, a čija sredstva u SAD mogu biti zamrznuta ili stavljena pod kontrolu. Grupa je uvrštena i na listu inozemnih terorističkih organizacija decembra 2001. godine. Do 2003. JEM se pocijepao na Kudam al-Islam (KUI) i Džamatul-furkan (JUF). Pakistan je zabranio KUA i KUF novembra 2003. godine.

Aktivnosti:

Voda JEM-a Masud Azhar oslobođen je iz indijskog zatvora decembra 1999. godine u zamjenu za 155 oteatih putnika indijske aviokompanije. Otmice američkih i britanskih državljana koje su počinili Omar Šeik i HUA 1994. godine, kao i HUA/Al-Faran otmice Zapadnjaka u Kašmiru u julu 1995. godine dva su pokušaja oslobađanja Azhara. Oktobra 2001. godine JEM je preuzeo odgovornost za samoubilački napad na Džamu i kašmirsku zgradu parlamenta u Šrinagaru kada je ubijena 31 osoba, ali je kasnije negirala svoju umiješanost. Indijska vlada je JEM i Laškar I-Taibu javno dovela u vezu sa napadom na indijski parlament 13. decembra 2001. godine kada je ubijeno devet a ranjeno 18 osoba. Pakistanske vlasti sumnjaju da su počiniooci fatalnog antihrišćanskog napada u Islamabadu, Muriju i Taksili 2002. godine u vezi sa JEM.

Snaga:

Ima nekoliko stotina naoružanih pristalica u Pakistanu i indijskom dijelu južnog Kašmira, regiji Doda i kašmirskoj dolini, uključujući veći broj članova bivše HUM. Pristalice su većinom iz Pakistana i Kašmira među kojima su i afganistanski i arapski veterani iz afganistanskog rata. Koriste lahke i teške mitraljeze, jurišne puške, minobacače, improvizovane eksplozivne naprave i raketne granate.

Područje djelovanja:

Pakistan. JEM je do jeseni 2001. godine posjedovao kampove za obuku u Afganistanu.

Inozemna pomoć:

Većina kadrova i sredstava JEM-a potječu od militantne grupe Harakat ul-džihadel-islami (HUJI) i Harakatul-mudžahedin (HUM). Grupa ima bliske veze sa afganistanskim Arapima i Talibanima. Sumnja se da Osama bin Laden finansira JEM. Organizacija se finansira i kroz zahtjeve za donacije u časopisima i pamfletima. Očekujući da će im pakistanske vlasti oduzeti sredstva, JEM je povukao svoje fondove sa bankovnih računa i investirao ih u trgovinu robom, nekretnine i proizvodnju potrošačkih dobara.

16. DŽEMA ISLAMIJA (JI)

Opis:

Džema islamija je teroristička mreža bazirana u jugoistočnoj Aziji i povezana sa Al-Kaidom. Mreža je regrutovala i obučavala ekstremiste tokom kasnih devedesetih, sa ciljem kreiranja islamske države koja bi se sastojala od Bornea, Indonezije, Malezije, Singapura, južnih Filipina i južnog Tajlanda. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je u oktobru 2002.

Aktivnosti:

Džema islamija odgovorna je za bombaški napad na hotel Meriot u Džakarti, 5.10. 2003, bombe na Baliju, 12.10.2002. i napad na filipinskog ambasadora u Indoneziji augusta 2000. godine. Napad na Baliju, koji je prouzrokovao više od 200 žrtava, posljedica je sastanka na Tajlandu početkom 2002, na kom su također razmatrani napadi protiv Singapura i "mehke" mete, kao što su turistička mjesta u regiji. Decembra 2001. godine singapurske vlasti otkrile su namjeru grupe da napadne ambasade SAD i Izraela kao i diplomatske objekte Britanije i Australije u Singapuru. Juna 2003. godine singapurske vlasti spriječile su plan JI da napadne nekoliko zapadnih ambasada i turistička mjesta. Istraga JI dovela je u vezu sa bombaškim napadima iz decembra 2000. kada su desetine bombi detonirane u Indoneziji i Filipinima. Tom prilikom poginule su 22 osobe, odnosno 15 osoba. Hapšenje vođe grupe Indonežana Riduana bin Isomodina (zvanog Hambali), također operativnog šefa Al-Kaide za Indoneziju, nanijelo je udarac JI. Ipak grupa i dalje ima mogućnosti da napadne zapadne interese u regiji i regrutuje nove članove putem mreže radikalnih islamskih škola u Indoneziji.

Snaga:

Tačan broj članova trenutno je nepoznat, a vlasti jugoistočne Azije nastavljaju sa otkrivanjem i hapšenjem elemenata JI. Ukupan broj članova grupe prilično varira od nekoliko stotina do nekoliko hiljada.

Područje operacija:

Vjeruje se da JI ima svoje ćelije širom Indonezije, Malezije, Filipina, južnog Tajlanda, Pakistana, a moguće je njeno prisustvo i u susjednim zemljama.

Strana pomoć:

Istrage pokazuju da, pored vlastitih izvora sredstava, JI dobija novac i logističku pomoć od bliskoistočnih i južnoazijskih veza, nevladinih organizacija i ostalih grupa, uključujući Al-Kaidu.

17. AL-DŽIHAD

(Grupa džihad, Egipatski islamski džihad-EIJ)

Egipatski islamski džihad je ekstremistička grupa koja se spojila sa Al-Kaidom Osame bin Ladena, juna 2001. godine. Aktivna je još od sedamdesetih. Prioritetni cilj EIJ tradicionalno je bio svrgavanje egipatske vlade i uspostavljanje islamske države, te napadi na interese SAD i Izraela u Egiptu i inozemstvu. Članovi grupe koji se nisu pridružili Al-Kaidi zadržali su operativnu sposobnost da sprovedu nezavisne operacije. Prvi put uvrštena oktobra 1997.

Aktivnosti:

Vremenom, grupa se specijalizovala za oružane napade na visoke funkcionere egipatske vlade, uključujući članove kabineta, kao i bombaške napade na egipatska i američka postrojenja. Originalni Džihad odgovoran je za ubistvo egipatskog predsjednika Anvara Sadata 1981. godine. Grupa je preuzela odgovornost i za pokušaj atentata na ministra unutrašnjih poslova Hasana al-Alfija augusta 1993. godine i premijera Atefa Sedkija novembra iste godine. Od 1993. godine nije preduzimala napade izvan Egipta i nikada nije izvela napad na turiste u toj zemlji. Odgovorna je i za bombaški napad na egipatsku ambasadu u Islamabadu 1995, dok je napad na američku ambasadu u Albaniji 1998. godine bio neuspješan.

Snaga:

Nepoznata, vjerovatno nekoliko stotina tvrdokornih članova.

Područje djelovanja:

Grupa je tradicionalno djelovala u regionu Kaira, ali većina njene mreže nalazi se van Egipta, uključujući Jemen, Afganistan, Pakistan, Liban i Veliku Britaniju. Njene aktivnosti godinama su bile usmjerene van Egipta.

Spoljna pomoć:

Nepoznata. Egipatska vlada tvrdi da Iran podržava Džihad. Od 1998. godine većinu podrške prima od Al-Kaide, što je kulminiralo spajanjem ovih dviju grupa. Dio sredstava vjerovatno dolazi od raznih islamskih nevladinih organizacija, ilegalnih poslova, ali i kriminala.

18. KAHANE ČAI (Kah)

Opis:

Cilj ove grupe je obnova biblijske države Izrael. Kah (osnovao ju je radikalni američki Jevrej rabin Meir Kahana) je izdanak Kahane Čai, što znači „Kahane živi“ (osnovao ju je sin Meir Kahane Bendžamina, nakon ubistva njegovog oca u SAD-u). Izrealska vlada proglasila ju je terorističkom grupom u martu 1994. godine, u skladu sa zakonom o terorizmu iz 1948. godine. Ovo je uslijedilo nakon saopćenja grupe u kojem podržava napad dr. Baruha Goldštajna na džamiju Al-Ibrahimi februara 1994. godine. Goldštajn je bio povezan sa Kahom i njihovim verbalnim napadima na izraelsku vladu. Palestinski atentator ubio je Bendžamina Kahanea i njegovu ženu iz kola u pokretu decembra 200. na zapadnoj obali. Kahane Čai i Kah odvojeno su uvrštene na listu terorističkih organizacija oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

Grupa je organizovala proteste protiv jevrejske vlade. Kah je prijetio i maltretirao Arape, Palestince i zvaničnike jevrejske vlade. Grupa se zavje-

tovala na osvetu za smrt Bendžamina Kahanea i njegove žene. Osumnjčena je za umiješanost u niz napada niskog intenziteta od početka Al-Aksa intifade.

Snaga:

Nepoznata.

Područje djelovanja:

Izrael i naselja na Zapadnoj obali, naročito Kirjat Arba u Hebronu.

Spoljna pomoć:

Prima pomoć od simpatizera u SAD i Evropi.

19. KONGRA GEL (KGK) - Kurdistsanska radnička partija

PKK, RADEK, poznata je i kao Kurdistsanski narodni kongres, kurdistsanski kongres slobode i demokratije – KADEK.

Opis:

Partija je osnovana 1978. godine kao marksističko-lenjinistička ustanička grupa, sastavljena od turskih Kurda. Cilj grupe je uspostavljanje nezavisne, demokratske kurdske države na Bliskom istoku. Ranih devedesetih organizacija PKK je prešla sa ruralnih ustaničkih aktivnosti na urbani terorizam. Turske vlasti 1999. godine u Keniji uhapsile su vođu grupe Abdulaha Očalana. Turski Sud državne sigurnosti kasnije ga je osudio na smrt. Augusta 1999. godine Odžalan je najavio mirovnu inicijativu, naređujući članovima da se uzdrže od nasilja i zahtijevajući dijalog sa Ankarom o pitanju Kurda. U januaru 2000. godine na kongresu članovi PKK-a podržali su Odžalanovu inicijativu tvrdeći da se grupa koristi isključivo političkim sredstvima kako bi postigla ciljeve ili unaprijedila prava Kurda u Turskoj. Aprila 2002. godine na osmom kongresu, partija je promijenila ime u Kurdistsanski kongres slobode i demokratije i izrazila posvećenost nenasilnim aktivnostima u podršci pravima Kurda. Uprkos toj deklaraciji predstavnik

PKK/KADEK je izjavio da vojno krilo grupe, Narodne odbrambene snage, neće odbaciti ili predati svoje naoružanje radi samoodbrane. Krajem 2003. godine grupa je nastojala unaprijediti svoj politički imidž preimenovanjem grupe u Kongra-Gel (KGK) i isticanjem svojih „miroljubivih“ namjera, odbijajući da se razoruža i odrekne oružanih akcija. Na listu registrovanih terorističkih organizacija uvrščena je 1997. godine.

Aktivnosti:

Najčešće mete bile su turske snage sigurnosti, lokalni turski zvaničnici i seljaci koji su se protivili organizaciji u Turskoj. Grupa je tokom 1993. i 1995. godine preduzimala napade na turska diplomatska i komercijalna zdanja u desetinama zapadnoevropskih gradova. U pokušaju da naškodi turskom turizmu, PKK je aktivirao bombe po turističkim mjestima i hotelima i kidnapovao strane turiste do polovine devedesetih. KGK je nastavio izvoditi napade, uključujući barem jedan teroristički akt, protiv turske države tokom 2003. godine. Nekoliko članova uhapšeno je u Istanbulu krajem 2003. godine zbog posjedovanja eksploziva.

Snaga:

Približno 4.000-5.000 članova, a većina se trenutno nalazi u sjevernom Iraku. Ima hiljade simpatizera u Turskoj i Evropi.

Područje djelovanja:

Prevashodno operiše u Turskoj, Evropi i Bliskom istoku.

Spoljna pomoć:

Grupa je primala utočište i umjerenu pomoć od Sirije, Iraka i Irana. Doima se da Sirija i Iran donekle saraduju sa Turskom protiv KGK kada to odgovara njihovim trenutnim interesima. KGK koristi Evropu za prikupljanje sredstava i sprovođenje političke propagande.

20. LAŠKAR-TAJIBA (LT) - Armija pravednih

Opis:

LT je oružano krilo pakistanske religiozne organizacije Markazud-dava val-iršad (MDI), sunijske antiameričke misionarske organizacije formirane 1989. godine. LT predvodi Muhamed Said i jedna je od tri najveće i najbolje obučene grupe koje se bore protiv Indije u Kašmiru. Nije povezana ni sa jednom političkom partijom. Oktobra 2001. godine Sjedinjene Države najavile su da će grupu pridodati listi Kancelarije za kontrolu inozemnih sredstava ministarstva finansija (OFAC) koja se sastoji od organizacija za koje se vjeruje da podržavaju terorističke grupe i posjeduju sredstva pod jurisdikcijom SAD, koja mogu biti podložna provjeri ili zamrznuta. Grupa je zabranjena, a pakistanska vlada zamrzla joj je sredstva 2002. godine. Poznata je i pod imenom svoje pridružene organizacije Džamatud-dava (JUD). Mušaraf je uvrstio grupu na listu prismothe novembra 2003. Prvi put uvrštena decembra 2001.

Aktivnosti:

Grupa LT preduzela je niz operacija protiv indijskih trupa i civila u Džamuu i Kašmiru počev od 1993. godine. Preuzela je odgovornost za brojne napade tokom 2001. godine, uključujući januarski napad na aerodrom u Šrinagaru, kada je poginulo pet Indijaca i šest napadača. Među akcije spadaju i napad na policijsku stanicu u Šrinagaru kada je ubijeno najmanje osam policajaca i aprilski napad na indijske graničare koji je odnio najmanje četiri života. Indijska vlada javno je prozvala LT i JEM za napade od 13.12. 2001. na zgradu indijskog parlamenta, iako nisu nađeni čvrsti dokazi. LT je također osumnjičena za umiješanost u napad na indijsku bazu u Kalučaku gdje je, 14.5.2001, poginulo 36 osoba. Viši oficir Al-Kaide Abu Zubajdah uhapšen je u skrovištu LT u Faizalabadu marta 2002. godine. Sugerisao je da pojedini članovi omogućuju prebacivanje članova Al-Kaide u Pakistan.

Snaga:

Posjeduju nekoliko hiljada članova u Azad Kašmiru, u Pakistanu, kao i u južnom Džamuu i Kašmiru, Doda regiji i Kašmirskoj dolini. Gotovo

svi članovi LT-a su Pakistanci iz vjerskih škola širom Pakistana i veterani afganistanskog rata. Koriste jurišne puške, lahke i teške mitraljeze, minobacače, eksplozive i ručne raketne bacače.

Područje djelovanja:

Bazirana u Muridku (blizu mesta Lahore) i Muzarafabadu.

Spoljna pomoć:

Prikuplja donacije od pakistanske zajednice iz Perzijskog zaliva i Velike Britanije, islamskih nevladinih organizacija, pakistanskih i kašmirskih biznismena. LT također održava vebsajt (pod imenom pridružena organizacija Džamatud-dava), putem kojeg prikuplja sredstva i daje informacije o aktivnostima grupe. Iznos sredstava grupe nije poznat. Putem bratske mreže svoje osnivačke organizacije Džamatud-dava (nekadašnja Markaz daval-iršad) LT održava veze sa religioznim i militantnim grupama širom svijeta, od Filipina do Bliskog istoka i Čečenije. Očekujući zaplijenu svojih sredstava, grupa LT povukla je sredstva sa bankovnih računa i investirala ih u legalan biznis, poput trgovine, nekretnine i proizvodnje potrošačkih dobara.

21. LAŠKAR-I-JANGVI - Armija Jangvi (LJ)

Opis:

Laškar-I-Jangvi je militantni izdanak sunijske sekte Sipa-i-Sahaba Pakistan (SSP). Grupa je orijentisana prevashodno na antišijitske napade. Predsjednik Pakistana Mušaraf zabranio ju je u augustu 2001. godine, kao dio napora da se spriječi sektaško nasilje. Mnogi članovi grupe našli su utočište među Talibanima u Afganistanu, sa kojima su saradivali odranije. Nakon pada Talibana, članovi LJ postali su aktivni u pronalaženju skrovišta, pravljenju lažnih identiteta i zaštiti terorista u pakistanskim gradovima, uključujući Karači, Pešavar i Rawalpindi. Januara 2003. godine SAD su dodale LJ na listu inozemnih terorističkih organizacija i tada je prvi je put uvrštena na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Laškar-I-Jangvi se specijalizovala za oružane napade i bombaške akcije. Grupa je januara 1999. godine pokušala ubiti bivšeg premijera Navaza Šarifa i njegovog brata Šabaza Šarifa, glavnog ministra provincije Pendžab. Pakistanske vlasti javno su povezale članove LJ sa otmicom i ubistvom američkog novinara Danijela Perla početkom 2002. godine. Zvaničnici policije u početku su sumnjali da su članovi Laškar-I-Jangvi bili umiješani u dva samoubilačka bombaška napada u Karačiju 2002. na francuski šatl-autobus i američki konzulat. Međutim, kasnija istraga nije optužila članove Laškar-I-Jangvi za ove napade. Na sličan način, novinski izvještaji, koji su povezivali članove sa napadima na hrišćanske mete u Pakistanu – uključujući napad granatom na Međunarodnu protestantsku crkvu u Islamabadu marta 2002. godine kada su ubijena dva Amerikanca – nikada nisu doveli do optužnica protiv grupe. Pakistanske vlasti vjeruju da je grupa odgovorna za bombaški napad na šiitsku džamiju jula 2003. u pakistanskom mjestu Kveta.

Snaga:

Vjerovatno manje od sto pripadnika.

Područje djelovanja:

LJ je najaktivnija u Pendžabu i Karačiju. Pojedini članovi putuju na relaciji Pakistan – Afganistan.

Spoljna pomoć:

Nepoznato.

22. OSLOBODILAČKI TIGROVI TAMILSKOG ELAMA (LTTE)

Poznate paravan organizacije: Svjetska tamilska organizacija (WTA), Svjetski tamilski pokret (WTM), Federacija udruženja kanadskih Tamila (FACT), Elalan snaga i Sangilian snaga.

Opis:

Grupa je osnovana 1976. godine. LTTE je najjača tamilska grupa na Sri Lanki i koristi legalne i nelegalne metode u prikupljanju sredstava, nabavci oružja i objavi svog cilja, stvaranje nezavisne tamilske države. Grupa je 1983. godine otpočela oružani konflikt sa vlastima Sri Lanke i oslanja se na gerilsku taktiku koja uključuje upotrebu terorizma. LTTE trenutno nadgleda dogovor o prekidu vatre sa vladom Sri Lanke. Uvrštena oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

“Tigrovi” su integrisali ustaničku bojišnu strategiju sa terorističkim repertoarom, koji napada ne samo zvaničnike po unutrašnjosti već i vojne i političke lidere Sri Lanke u Kolombu i ostalim gradovima. “Tigrovi” su najozloglašeniji po svojim bombašima-samoubicama, “crnim tigrovima”. Politička ubistva i bombe veoma su učestali.

Snaga:

Tačna snaga je nepoznata, no procijenjeno je da LTTE ima osam do deset hiljada boraca na Sri Lanki, sa jezgrom obučениh boraca koja broji tri do šest hiljada ljudi. Grupa također ima značajnu prekomorsku strukturu za podršku, prikupljanje sredstava, krijumčarenje oružja i propagandne aktivnosti.

Područje djelovanja:

“Tigrovi” kontrolišu većinu sjeverne i istočne priobalne oblasti Sri Lanke, ali su sprovodili operacije po čitavom otoku. Smješteni su na sjeveru Sri Lanke, vođa LTTE Velupilai Prabhakaran je uspostavio razgranatu mrežu punktova i doušnika radi praćenja lica koja uđu u zonu koju kontrolišu grupa.

Spoljna pomoć:

Javne organizacije LTTE podržavaju tamilski separatizam lobiranjem kod vlada stranih zemalja i Ujedinjenih naroda. Grupa također koristi međunarodne kontakte za nabavku oružja, komunikacije i ostale opreme i zalihe. LTTE koristi veliku tamilsku zajednicu u Sjevernoj Americi, Evropi i Aziji, kako bi osigurala sredstva i zalihe za svoje borce na Sri Lanki.

23. MUDŽAHEĐIN KALK ORGANIZACIJA (MEK, MKO)

Poznata i kao Nacionalnooslobodilačka armija Irana-NEK, Militantno krilo MEK; Narodni mudžahedin Irana-PMOI; Nacionalno vijeće otpora-NCR, Nacionalni kongres otpora Irana-NCRI, Iransko muslimansko studentsko udruženje-paravan organizacija zadužena za prikupljanje sredstava.

Opis:

Ideologija MEK-a je mješavina marksizma i islama. Formirana šezdesetih, organizacija je protjerana iz Irana nakon islamske revolucije iz 1979. godine. Njena glavna podrška dolazila je od bivšeg režima Sadama Huseina od kraja osamdesetih. Historijat grupe pun je napada usmjerenih protiv Zapada, kao i terorističkih napada na interese vjerskog režima u Iranu i inozemstvu. Grupa sada zagovara svrgavanje iranskog režima i njegovo smjenjivanje rukovodstvom grupe. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Kampanja grupe širom svijeta protiv iranske vlade oslanja se na propagandu uz povremeno korišćenje terorizma. Tokom sedamdesetih, MEK je ubijao američke vojnike i civile koji su radili na odbrambenim projektima u Teheranu i podržavao zauzimanje američke ambasade u Teheranu. Tokom 1981. godine MEK je detonirao bombe u štabu Partije Islamske Republike i kancelariji premijera, ubivši sedamdesetak visokih iranskih funkcionera, uključujući vrhovnog sudiju Ajatolaha Mohameda Beheštija, predsjednika Mohameda Ali-Radžejija i premijera Mohameda Džavada Bahunara. Pri kraju rata sa Iranom 1980-88. godine Bagdad je snabdijevao MEK vojnom opremom i slao pripadnike u borbu protiv iranskih snaga. Tokom 1991. godine grupa je pomagala vladi Iraka u gušenju ustanka šijija u južnom i Kurda u sjevernom dijelu Iraka. Aprila 1992. godine MEK je izveo gotovo simultane napade na iranske ambasade i postrojenja u 13 zemalja, demonstrirajući sposobnost grupe da preduzme operacije većih razmjera. Aprila 1999. godine grupa je napala ključne oficire vojske i ubila zamjenika šefa generalštaba oružanih snaga. Aprila 2000.

godine pokušala je ubiti komandanta Nasr štaba - interagencijsko tijelo Teherana, odgovorno za usklađivanje politike prema Iraku. Tempo anti-iranskih operacija povećao se tokom „Operacije Veliki Bahman“, februara 2000, kada je grupa pokrenula desetak napada protiv Irana. Iako je aktivnost grupe u Iranu splasнула u 2001. godini, MEK je tokom 2000. i 2001. godine bio umiješan u niz napada minobacačima i „udari i bježi“ prepađa na iransku vojsku, jedinice policije i vladine objekte blizu iračko-iranske granice.

Primjera radi, februara 2000. godine grupa je preduzela minobacački napad na sjedište rukovodstva u Teheranu, gdje se nalaze kancelarije Vrhovnog vođe i Predsjednika. Avioni Koalicije bombardovali su baze MEK-a tokom operacije Sloboda Iraka, a maja 2003. godine koalicione snage prinudile su borce MEK-a na predaju. U okruženju koalicioničkih snaga budućnost MEK-a ostaje neizvjesna.

Snaga:

Nekih 3.800 pripadnika ograničenih na kamp Ašraf, glavno sjedište MEK u Bagdadu, gdje se nalaze pod kontrolom Koalicije. Kao uvjet za prekid vatre grupa se lišila svog naoružanja, uključujući tenkove, oklopna vozila i tešku artiljeriju.

Područje djelovanja:

Tokom osamdesetih, iranske snage sigurnosti primorale su vođe MEK-a da pobjegnu u Francusku. Nakon pregrupisavanja u Iraku 1987. godine, gotovo sve naoružane jedinice grupe bile su smještene u utvrđene baze blizu granice sa Iranom. Od operacije Sloboda Iraku većina grupe ograničena je na kamp Ašram, iako se raštrkana prekomorska struktura saradnika i pristalica održala u Evropi i Sjevernoj Americi.

Strana pomoć:

Prije operacije Sloboda Iraka grupa je primala svu vojnu pomoć, kao i dio finansijske pomoći, od iračkog režima. MEK je također koristio paravan-organizacije za prikupljanje priloga zajednica iranskih iseljenika.

24. NACIONALNA OSLOBODILAČKA ARMIIJA (ELN) - Kolumbija

Opis:

Marksistička ustanička grupa formirana 1965. godine od gradskih intelektualaca, a inspirisao ju je Fidel Kastro i Če Gevar. Oktobra 2003. godine kolumbijska vlada oslobodila je vrhovnog vođu ELN Felipea Toresa iz zatvora, nadajući se da će grupa prihvatiti zahtjeve vlade za prekidom vatre i obnovu pregovora, ali do kraja te godine mirovni pregovori nisu započeti. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

Kidnapovanja, otmice, postavljanje bombi i iznuda. Minimalne konvencionalne vojne sposobnosti. Godišnje preduzima stotine otmica radi otkupa, često stranaca zaposlenih u velikim korporacijama, posebno u naftnoj industriji. Dio sredstava osigurava od uzimanja dijela profita od ilegalne industrije narkotika. Često napada energetska postrojenja i nanijela je znatnu štetu naftovodima i mreži elektrodistribucije. U septembru ELN je otela osam inozemnih turista, koji su do sada ili pobjegli ili pušteni na slobodu.

Snaga:

Oko tri hiljade naoružanih boraca i nepoznat broj aktivnih pristalica.

Područje djelovanja:

Uglavnom u ruralnim i planinskim krajevima sjeverne, sjeveroistočne i jugozapadne Kolumbije, te u oblastima na granici sa Venecuelom.

Spoljna pomoć:

Kuba pruža izvjesno utočište, medicinsku njegu i političke savjete. Izvještaji se slažu u tome da članovi ELN često nalaze utočište na teritoriji Venecuele blizu granice sa Kolumbijom.

25. PALESTINSKI ISLAMSKI DŽIHAD (PIJ)

Opis:

Vodi porijeklo od Palestinaca iz pojasa Gaze tokom sedamdesetih. Grupa je posvećena stvaranju islamske palestinske države i uništenju Izraela putem svetog rata. Također se protivi umjerenoj arapskoj vladi za koju vjeruje da je zaražena zapadnim sekularizmom. U oktobru 1997. godine prvi je put uvrštena na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

PIJ aktivisti preduzeli su niz napada na izraelske civilne i vojne mete, uključujući samoubilačke bombaške napade velikih razmjera. Godine 2003. grupa je smanjila svoje operativne aktivnosti, ali je i dalje odgovorna za brojne napade na interese Izraela. Do sada nije napadala interese SAD, već nastavlja sa izvođenjem akcija isključivo u Izraelu i okupiranim teritorijama. Američki građani stradali su u napadima PIJ.

Snaga:

Nepoznata.

Područje djelovanja:

Prevashodno Izrael, Zapadna obala i pojas Gaze. Rukovodstvo grupe nalazi se u Siriji i Libanu, kao i ostalim dijelovima Bliskog istoka.

Spoljna pomoć:

Prima finansijsku pomoć od Irana i ograničenu logističku pomoć od Sirije.

26. PALESTINSKI OSLOBODILAČKI FRONT (PLF)

Opis:

Grupa se otcijepila od PFLP-GC krajem sedamdesetih. Kasnije se ponovo podijelila na pro-PLO, prosirijsku i prolibansku frakciju. PLO

frakcija na čelu sa Abu Abasom bila je bazirana u Bagdadu. Abasa su zarobile koaliicione snage u aprilu 2003, a u aprilu 2004. godine umro je u zatočeništvu prirodnom smrću. Grupa je oktobra 1997. godine uvrštena na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Abu Abas frakcija poznata je po zračnim napadima na Izrael. Također je odgovorna za napad na italijanski putnički brod Akile Lauro 1985. godine kada je ubijen Amerikanac Leon Klinghofer. Postala je aktivnija nakon početka *intifade*. Izraelske vlasti uhapsile su nekoliko pripadnika grupe, zbog planiranja napada u Izraelu i na Zapadnoj obali.

Snaga:

Nepoznata.

Područje operacija:

Bazirana u Iraku počev od 1990. godine. Prisutna u Libanu i na Zapadnoj obali.

Spoljna pomoć:

Pomoć prima pretežno od Iraka. U prošlosti je imala podršku Libije.

27. POPULARNI FRONT ZA OSLOBOĐENJE PALESTINE (PFLP)

Opis:

Marksističko-lenjinistička grupa koju je 1967. godine osnovao član PLO Džordž Habaš, koji je napustio Arapski nacionalistički pokret. PFLP ne posmatra palestinsku borbu kao stvar religije, već dio šire revolucije protiv zapadnog imperijalizma. Grupa je stekla reputaciju po spektakularnim međunarodnim akcijama, uključujući otmice aviona prilikom kojih je stradalo 20 američkih državljana. PFLP je protivnik sporazuma u Oslu. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Grupa je počinila brojne međunarodne terorističke napade tokom sedamdesetih. Od 1978. godine napadala je Izraelce i umjerene Arape, uključujući ubistvo jednog (jevrejskog) naseljenika i njegovog djeteta decembra 1996. Front je pojačao svoje aktivnosti od početka intifade, a kulminirale su u oktobru 2001. godine ubistvom izraelskog ministra turizma, što je odmazda za prethodnu likvidaciju generalnog sekretara PFLP od strane Izraela.

Snaga:

Nepoznata.

Područje djelovanja:

Sirija, Liban, Izrael, Zapadna obala i pojas Gaze.

Spoljna pomoć:

Prima utočište i logističku podršku Sirije.

28. POPULARNI FRONT ZA OSLOBOĐENJE PALESTINE-VRHOVNA KOMANDA (PFLP-GC)

Opis:

Grupa se odvojila od PFLP 1968. godine, tvrdeći da se želi usredsrijediti na borbu, a manje na politiku. Nasilno se suprotstavlja Arafatovom PLO. Vodi je bivši kapetan sirijske vojske Ahmed Džabril. Džabrilov sin Džihad nastradao je od autobombe u maju 2002. godine. Grupa je tijesno povezana sa Iranom i Sirijom. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Grupa je izvela na desetine napada u Evropi i Bliskom istoku tokom sedamdesetih i osamdesetih godina. Poznata je po neobičnim pograničnim napadima na Izrael, tokom kojih je koristila i balone napunjene toplim

zrakom i motorne zmajeve. Pretežno izvodi gerilske operacije u južnom Libanu i manje napade u Izraelu. Zapadnoj obali i pojasu Gaze.

Snaga:

Nekoliko stotina ljudi.

Područje djelovanja:

Sa štabom u Damasku i bazama u Libanu.

Spoljna pomoć:

Prima logističku i vojnu pomoć od Sirije i finansijsku podršku Irana.

29. AL-KAIDA

(Poznata i kao Kaida al-Džihad)

Opis:

Osnovao ju je Osama bin Laden krajem osamdesetih radi okupljanja Arapa koji su se borili protiv Sovjetskog saveza u Afganistanu. Pomogla je u finansiranju, obuci, regrutovanju i prevozu sunijskih islamskih ekstremista za afganistanski pokret otpora. Sadašnji cilj organizacije je uspostavljanje panislamskog halifata širom svijeta saradnjom sa savezničkim grupama islamskih ekstremista, u cilju svrgavanja „neislamskih“ režima i protjerivanja zapadnjaka i nemuslimana iz muslimanskih zemalja, posebno iz Saudijske Arabije. Februara 1998. godine izdala je saopćenje pod zastavom "Svjetskog islamskog fronta za džihad protiv Jevreja i krstaša", u kome se kaže da je dužnost svakog muslimana da bilo gdje ubija američke građane, civile ili vojnike, kao i njihove saveznike. Grupa se spojila sa Egipatskim islamskim džihadom. U oktobru 1999. godine uvrštena je na listu međunarodnih organizacija.

Aktivnosti:

Dvanaestog maja 2003. godine izvela je prepad i bombaški napad na tri iseljenička stambena kompleksa u Rijadu, Saudijska Arabija, i tom

kada je ubijeno 20, a ranjeno 139 ljudi. Saučestvovala u bombaškom napadu 16. maja 2003. godine na jevrejski centar, noćni klub, restoran i hotel u Kazablanci u Maroku kada je ubijena 41 a ranjena 101 osoba. Vjerovatno je pomogla i u bombaškom napadu 5.9.2003. na hotel Meriot u Džakarti, Indonezija, kada je poginulo 17, a povrijeđeno 137 osoba. Odgovorna je za prepad i bombaški napad 9.11. 2003. godine na kompleks kuća u Rijadu, Saudijska Arabija u kome je poginulo 17, a povrijeđeno 100 osoba. Izvršila je i dva napada bombama na sinagoge 15. 11. 2003. u Istanbulu, u Turskoj, u kojima je ubijeno 23, a ranjeno 200 ljudi. Postavila bombe i ispred britanskog konzulata i HSBC banke, 20. novembra 2003, od kojih je stradalo 27, a povrijeđeno 455 ljudi. Umiješana i u napade u Afganistanu i Iraku. Novembra 2002. godine grupa je izvela bombaški napad na hotel u Mombasi, Kenija, ubivši 15 i ranivši 40 ljudi. Vjerovatno je pomogla i napad na noćni klub na Baliju, Indonezija. 12. oktobra 2002, u kome je stradalo 180 ljudi. Odgovorna je i za napad na pripadnike američke vojske u Kuvajtu 8. 10. kada je poginuo jedan američki vojnik dok je drugi ranjen. Organizovala je i samoubilački napad na brod "MV Limburg" blizu obale Jemena 6. oktobra 2002. godine u kome je jedna osoba stradala dok su četiri povrijeđene. Izvela je bombaški napad na sinagogu u Tunisu, 11.4, kada je ubijeno 19, a ranjeno 22 ljudi. Devetnaest napadača samoubica Al-Kaide 11. 9. 2001. godine otelo je i obrušilo četiri američka putnička aviona - dva na Svjetski trgovački centar u New Yorku, jedan na Pentagon u Washingtonu i jedan na polje Šenkvil u Pensilvaniji. Tom je prilikom ubijeno ili nestalo oko 3.000 lica. Al-Kaida je 12. 10. 2000. godine organizovala i napad na američki ratni brod USS Koul u luci Adena, Jemen, kada je ubijeno 17 američkih mornara, a 39 ih je povrijeđeno. Grupa je odgovorna i za bombaške napade u augustu 1998. godine na američke ambasade u Nairobiju, Kenija i Dar es-Salamu, Tanzanija, kada je ubijena najmanje 301 osoba dok je više od pet hiljada ranjeno. Tvrdi da je odgovorna i za obaranje američkog vojnog helikoptera u Somaliji 1993. godine kada je poginuo jedan Amerikanac, kao i za tri bombaška napada na američke trupe u Adenu, Jemen, decembra 1992. godine. Al-Kaida se dovodi u vezu i sa planiranjem slijedećih napada koji su osujećeni ili obustavljeni: atentat Pape Jovana Pavla II tokom njegove posjete Manili 1994, atentat na

američkog predsjednika Klintona tokom posjete Filipinima početkom 1995. dizanje u zrak desetak američkih preokookeanskih letova 1995. i postavljanje bombe na aerodromu u Los Angelesu 1999. godine. Također je namjeravala izvesti terorističke operacije protiv izraelskih i američkih turista u posjeti Jordanu krajem 1999 (jordanske vlasti spriječile su napad i izvele 28 lica na optuženičku klupu). Decembra 2001. godine osumnjičeni saradnik Al-Kaide Ričard Kolvin Rid pokušao je aktivirati bombu-cipelu na preokookeanskom letu od Pariza do Majamija. Grupa stoji i iza pokušaja obaranja izraelskog čarter aviona nakon uzlijetanja sa aerodroma u Mombasi, novembra 2002. godine, upotrebom projektila zemlja-zrak.

Snaga:

Al-Kaida najvjerojatnije ima nekoliko hiljada članova i saradnika. Hapšenje njenog značajnog operativca spriječilo je neke terorističke zavjere. Al-Kaida služi i kao tačka okupljanja ili pokroviteljska organizacija za svjetsku mrežu, koja uključuje mnoge sunijske islamske ekstremističke grupe, članove organizacija Džema islamija, Islamski pokret Uzbekistan i Harakatul-mudžahedin.

Područje djelovanja:

Al-Kaida ima ćelije širom svijeta potpomognute vezama sa mrežom sunijskih ekstremista. Bila je locirana u Afganistanu sve dok koalicione snage nisu sa vlasti oborile Talibane krajem 2001. godine. Al-Kaida se raštrkala na male grupe širom Azije, jugoistočne Azije i Bliskog istoka i vjerovatno će u perspektivi pokušati napasti američke interese.

Spoljna pomoć:

Al-Kaida posjeduje legalan biznis, prikuplja donacije od istomišljenika i tajno uliva sredstva od donacija u muslimanske dobrotvorne organizacije. Napori SAD i međunarodne zajednice da blokira sredstva Al-Kaide oslabili su sposobnost grupe da pribavlja novac.

30. PRAVA IRA (RIRA)

Poznata i kao Komitet suvereniteta 32. okruga.

Opis:

Osnovana početkom 1998. godine kao tajno oružano krilo Pokreta za suverenitet 32. okruga, „političke grupe za pritisak“, posvećene uklanjanju britanskih trupa iz Sjeverne Irske kao i ujedinjenju čitave Irske. RIRA također pokušava minirati mirovni proces u Sjevernoj Irskoj. Pokret za suverenitet 32. okruga protivio se prijedlogu Šin Fejna iz 1997. o Mičelovim principima demokratije, kao i amandmanu iz decembra 1999. godine na članove 2 i 3 irskog ustava, koji su polagali pravo na Sjevernu Irsku. Uprkos unutrašnjim podjelama i apelima nekih zatočenih članova, uključujući Majkla „Mikija“ Mekkevita, za prekidom vatre i raspuštanjem grupe, RIRA se zavjetovala na nastavak nasilja oktobra 2002. godine. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je u maju 2001. godine.

Aktivnosti:

Bombe, ubistva i pljačke. Mnogi članovi Prave IRE bivši su pripadnici Privremene IRE koju su napustili nakon objavljivanja primirja. U novu organizaciju unijeli su bogato iskustvo u terorističkoj taktici i pravljenju bombi. Mete su predstavljali civili (najozloglašenija je bomba u Omagu augusta 1998), britanski vojnici, policajci Sjeverne Irske kao i protestantska zajednica Sjeverne Irske. Od oktobra 1999. godine RIRA je izvela više od 80 napada. Najskoriji je bio fatalni napad iz augusta 2002. kada je u vojnoj bazi u Londonu poginuo jedan građevinski radnik. U prepadima juna 2003. irska policija otkrila je dva velika vozila sa improvizovanim eksplozivnim napravama od kojih je svaka imala oko 500 kg. Pet članova RIRA i rukovodilac Stalne irske republikanske armije (CIRA) uhapšeni su tokom ovih racija.

Snaga:

Broji 100-200 aktivista uz moguću podršku tvrdokornih članova IRE, nezadovoljnih primitjem, i ostalih republikanskih simpatizera. Oko 40 članova RIRA nalazi se u irskim zatvorima.

Područje djelovanja:

Sjeverna Irska, Velika Britanija i Republika Irska.

Spoljna pomoć:

Sumnja se da prima sredstva od simpatizera u SAD, te da kupuje naoružanje od američkih prodavaca oružja. Također je zabilježeno da je grupa kupila sofisticirano oružje sa Balkana maja 2002. godine. Tri irska državljana povezana sa RIRA, nakon njihove ekstradicije iz Slovenije u Veliku Britaniju, priznala su krivicu za pokušaj podmetanja eksploziva i nabavku oružja.

31. REVOLUCIONARNE ORUŽANE SNAGE KOLUMBIJE (FARC)

Opis:

Iznikao iz nereda i borbi tokom pedesetih godina između liberalnih i konzervativnih milicija, FARC je osnovan sa ciljem odbrane autonomnih ruralnih područja pod kontrolom Partije. Osnovala ga je Komunistička partija Kolumbije 1964. godine. FARC je najstarija, najveća, najefikasnija i najbolje opremljena latinoamerička ustanička grupa marksističkog porijekla. Na čelu grupe, koja se danas samo nominalno bori za marksističke ciljeve, nalazi se generalni sekretarijat na čelu sa dugogodišnjim vođom Manuelom Marulandom (poznatim kao Tirofi Jo) i šestericom lidera, među kojima je i glavni vojni zapovjednik Jorge Briceno (poznat kao Mono Đojoj). Grupa ima vojno ustrojstvo, uključujući nekoliko jedinica koje operišu u urbanim zonama kao što je Bogota. Tokom februara i novembra 2003. godine FARC je preduzeo nekoliko terorističkih napada visokog profila, među koje spadaju napad autobombom ispred noćnog kluba u Bogoti koji je odnio više od 30 života sa preko 160 ranjenih, kao i napad granatom na ugostiteljski kvart u Bogoti kada su povrijeđena tri Amerikanca. Prvi put na listu terorističkih organizacija ova je organizacija uvrštena oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

Bombe, ubistva, minobacački napadi, trgovina narkoticima, otmice, iznude, kidnapovanja, kao i gerilska i konvencionalna vojna djelovanja protiv kolumbijskih političkih, vojnih i privrednih meta. Marta 1999. godine FARC je pogubio tri indijska aktivista za ljudska prava na teritoriji Venecuele nakon što su oteti u Kolumbiji. Februara 2003. godine u zatočeništvu je držao tri američka radnika, a pored toga ubio je i jednog Amerikanca i Kolumbijca, kada se njihov avion srušio blizu Florence. Strani državljani česte su mete otmica radi otkupa. Temeljito je dokumentovana umiješanost grupe u trgovinu narkoticima, uključujući ubiranje takse, uzgajanje i distribuciju.

Snaga:

Okolo devet do dvanaest hiljada naoružanih boraca i još nekoliko hiljada pristalica po pretežno ruralnim područjima.

Područje djelovanja:

Prevashodno Kolumbija. Neke aktivnosti poput otmica, iznuda, nabavke oružja i logistika odvijaju se u susjednim zemljama: Brazilu, Ekvadoru, Venecueli i Panami.

Spoljna pomoć:

Kuba daje nešto medicinske njege i političke konsultacije. U Bogoti je u toku suđenje koje treba utvrditi da li su tri člana Irske republikanske armije, koji su uhapšeni u demilitarizovanoj zoni pod kontrolom grupe, obučavala gerilce upotrebi eksploziva. FARC i Kolumbijska nacionalno-oslobodilačka armija (ELN) često koriste pogranično područje za upade preko granice, a teritoriju Venecuele kao utočište.

32. REVOLUCIONARNA JEZGRA (RN) Poznata i kao Revolucionarne ćelije.

Opis:

Organizacija Revolucionarna jezgra nastala je iz spektra antisistemskih i anti-SAD/NATO/EU ljevičarskih grupa aktivnih u Grčkoj između 1995. i 1998. godine. Vjeruje se da je grupa nasljednik ili ogranak najaktivnije grčke terorističke grupe, Revolucionarna narodna borba (ELA), koja nije izvodila napade od 1995. godine. Zaista, izgleda da je organizacija RN popunila prazninu koju je za sobom ostavila ELA, naročito što su druge manje grupe nestale sa scene. Nekoliko izjava RN pokazuju izuzetnu sličnost sa tonom nekadašnjih saopćenja ELA. Grupa nije preduzela napad od 2000. godine, niti objavila svoje raspuštanje. Oktobra 1997. godine uvrštena je na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Od početka operacija 1995. godine, ova je organizacija preuzela odgovornost za dvadesetak paljevina i napada niskog intenziteta usmjerenih na niz američkih, grčkih i evropskih meta na teritoriji Grčke. U svom najpoznatijem i najsmrtonosnijem napadu do sada, grupa je preuzela odgovornost za bombu u hotelu Interkontinental aprila 1999, kada je nastradala jedna Grkinja, dok je jedan njen sunarodnik ranjen. Djelovanje RN uključuje prijetnje napadima, korišćenje primitivnih tempiranih bombi, a napade izvodi u noćnim i ranim jutarnjim satima. Grupa je vjerovatno odgovorna za dva napada na američko osiguravajuće društvo u julu i lokalnu banku u Atini. Revolucionarna jezgra posljednji put napala je američke interese u Grčkoj novembra 2000. godine sa dvije bombe ispred atinske kancelarije firme Sitigrup i studija američko-grčkog vajara. Mete su bile i sudske i ostale vladine zgrade, privatna vozila i kancelarije grčkih firmi koje saraduju sa NATO-om. Grupa je napadala i evropske interese u Atini, uključujući Berklejs banku decembra 1998. i novembra 2000. godine.

Snaga:

Vjeruje se da je grčko članstvo malobrojno, vjerovatno iz redova grčkih militantnih ljevičara ili anarhista.

Područje djelovanja:

Prevashodno gradska zona Atine.

Spoljna pomoć:

Nepoznata, ali vjeruje se da je grupa samodovoljna.

33. REVOLUCIONARNA ORGANIZACIJA 17. NOVEMBAR

Opis:

Radikalna ljevičarska grupa osnovana je 1975. i nazvana prema studentskoj pobuni protiv vojne hunte u Grčkoj 1973. godine. Protivi se grčkom sistemu, SAD, NATO i Turskoj, nastojeći protjerati američke baze iz Grčke, ukloniti tursku vojsku sa Kipra i oslabiti veze Grčke sa NATO-om i Evropskom unijom. Uvrštena u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

U početku je izvodila atentate na grčke zvaničnike i javne ličnosti. Tu su i bombaške akcije tokom osamdesetih godina. Od 1990. godine proširila je spisak meta koje sada uključuju zdanja Evropske unije i stranih kompanija sa investicijama u Grčkoj. U načine djelovanja uvrstila je i napade improvizovanim raketnim napravama. Izdržava se uglavnom putem pljački banaka. Neuspio bombaški napad juna 2002. godine i istrajna policijska istraga doveli su do prvog hapšenja članova ove grupe. Decembra 2003. grčki sud osudio je petnaest aktivista za stotine zločina, od kojih su peterica osuđeni na nekoliko doživotnih robija. Četiri osumnjičene osobe puštene su uslijed nedostatka dokaza.

Snaga:

Nepoznata, ali se pretpostavlja da je mala. Policija je uhapsila devetnaest osumnjičenih članova grupe tokom 2002. godine.

Područje djelovanja:

Atina, Grčka.

Spoljna pomoć:

Nepoznato.

34. REVOLUCIONARNA NARODNOOSLOBODILAČKA PARTIJA/FRONT (DHKP/C)

Poznata i kao Devrimci sol, Revolucionarna ljevica, Dev sol.

Opis:

Ova partija izvorno je nastala 1978. godine kao Devrimci sol, ili Dev sol, otcijepljena frakcija Dev genca (Revolucionarna Omladina). Preimenovana je 1994. nakon sukoba među frakcijama. Naziv Partija označava političke aktivnosti grupe, dok „Front“ ukazuje na njene vojne operacije. Grupa prati marksističko-lenjinističku ideologiju i snažno se protivi SAD, NATO i turskom vladajućem poretku. Finansira svoje aktivnosti pretežno putem donacija i iznuda. Prvi put na listu terorističkih organizacija uvrštena je u oktobru 1997. godine.

Aktivnosti:

Od kraja osamdesetih grupa je napadala pretežno aktivne i penzionisane vojne i sigurnosne zvaničnike. Novu kampanju protiv inozemnih interesa započela je 1990. godine, u sklopu čega je napadala američke vojne i diplomatske predstavnike i objekte. U znak protesta protiv „američkog imperijalizma“ tokom Zalijskog rata DHKP/C ubila je dvije osobe zaposlene u američkoj vojsci, ranila oficira zrakoplovstva i izvela napade na više od dvadeset američkih/NATO vojnih, privrednih i kulturnih zdanja. U svom prvom značajnom terorističkom aktu, grupa je ubila poznatog turskog biznismena i još dvije osobe. DHKP/C je pridodala samoubilačke bombaške akcije svom repertoaru 2001. godine uspješnim napadima na tursku policiju tokom januara i septembra. Sigurnosne akcije u Turskoj i drugdje oslabile su grupu. Nije preduzela nijednu veću terorističku akciju tokom 2003. godine, iako je operativac DHKP/C preuranjeno aktivirao svoj eksplozivni pojas maja iste godine.

Snaga:

Vjerovatno nekoliko desetina operativaca u Turskoj, kao i velika mreža podrške širom Evrope.

Područje djelovanja:

Prevashodno Istanbul, Turska. Prikuplja sredstva širom Evrope.

Spoljna pomoć:

Nepoznato.

35. SALAFISTIČKA GRUPA ZA POZIV I BORBU**Opis:**

Salafistička grupa za poziv i borbu (GSPC), izdanak GIA-e, izgleda da je potisnula GIA-u tokom 1998. i trenutno je najefikasnija grupa unutar Alžira. Nasuprot GIA, GSPC je stekla izvjesnu popularnost svojim apelom da se izbjegnju civilne žrtve u Alžiru. Izgleda da su njeni predstavnici u inozemstvu preuzeli dio spoljne mreže GIA i naročito su aktivni širom Evrope, Afrike i na Bliskom istoku. Na listu terorističkih organizacija uvrštena je marta 2002. godine.

Aktivnosti:

Grupa nastavlja preduzimati operacije usmjerene na vladine i vojne mete u ruralnim oblastima, iako ponekad ubijaju i civile. Frakcija GPSC je 2003. godine otela 31 evropskog turistu radi otkupa. Prema pisanju štampe pojedini članovi grupe u Evropi održavaju veze sa sjevernoafričkim simpatizerima Al-Kaide. Krajem 2003. godine novi vođa grupe izdao je saopćenje deklarirajući odanost ciljevima i pokretima džihadista, uključujući Al-Kaidu.

Snaga:

Nepoznata. Vjerovatno nekoliko stotina boraca i nepoznat broj saradnika unutar Alžira.

Područje djelovanja:

Alžir, Sjeverni Mali, Sjeverna Mauritanija i Sjeverni Niger.

Spoljna pomoć:

Alžirski iseljenici i članovi GSPC u inozemstvu, od kojih mnogi prebivaju u zapadnoj Evropi, pružaju finansijsku i logističku podršku. Pored toga, alžirska vlada optužila je Iran i Sudan za podršku alžirskim ekstremistima proteklih godina.

**36. SENDERO LUMINOZO
(Sjajna staza, SL)****Opis:**

Bivši profesor univerziteta Abimel Guzman osnovao je SL u Peruu krajem šezdesetih, a njegova učenja formirala su temelj maoističke militantne doktrine gupe. Tokom osamdesetih SL je postala jedna od najokrutnijih terorističkih grupa na zapadnoj hemisferi: nekih 30.000 ljudi poginulo je od kada je SL uzela oružje u ruke 1980. godine. Peruanska vlada preduzela je dramatične korake protiv SL tokom devedesetih, ali najnoviji izvještaji o umiješanosti grupe u trgovinu drogom i otmice ukazuju na nove izvore finansija radi preživljavanja ofanzive vlasti. Zvanični cilj ove organizacije je rušenje postojećih peruanskih institucija i njihova smjena komunističkim revolucionarnim seljačkim režimom. Također se protivi bilo kakvom utjecaju stranih zemalja. U januaru 2003. godine peruanski sudovi pružili su mogućnost ponovnog suđenja za 1.900 članova SL, uključujući zatočeno rukovodstvo grupe. Protivterorističke operacije bile su usmjerene na doline rijeka Gornja Hualaga i Apurimak, gdje su SL jedinice nastavile izvoditi periodične napade. Peruanske vlasti uhvatile su nekoliko pripadnika grupe tokom 2003. godine. Prvi je put uvrštena oktobra 1997. godine.

Aktivnosti:

Preduzimala bezobzirne bombaške kampanje i selektivna ubistva. Juna 2003. godine SL je kidnapovala 71 radnika koji su radili za Kamiseja naftovod u Ajakučo odjeljenju.

Snaga:

Članstvo je nepoznato, ali se trenutno procjenjuje na 400-500 naoružanih militanata.

Područje djelovanja:

Peru, najaktivnija u ruralnim područjima.

Spoljna pomoć:

Ne postoji.

**37. UJEDINJENE SAMOODBRAMBENE SNAGE/GRUPA
KOLUMBIJE (AUC-Autodefensas Unidas de Colombia)****Opis:**

AUC, koja se najčešće naziva paravojska, labavo je ustrojena pokroviteljska organizacija osnovana aprila 1997. godine radi konsolidacije većine lokalnih i regionalnih samoodbrambenih grupa, od kojih svaka ima zadatak zaštititi ekonomske interese i boriti se protiv FARC i ELN pobunjenika na lokalnom nivou. Ovu organizaciju podržavaju ekonomske elite, dileri droge i lokalne zajednice koje vlast ne štiti. AUC tvrdi da je njena svrha da zaštiti svoje sponzore od pobunjenika. Neki elementi u sastavu AUC, pod vodstvom Karlosa Kastana, dobrovoljno su se odlučili na jednostrani prekid vatre iako dolazi do povreda primirja. Dijelovi organizacije odani Kastanu trenutno pregovaraju sa vladom Kolumbije o demobilizaciji. U septembru 2001. godine prvi je put uvrštena na listu terorističkih organizacija.

Aktivnosti:

Operacije AUC variraju od ubistava osumnjičenih pristalica pobunjenika do borbe sa jedinicama FARC i ELN. Kastano je javno izjavio da se 70 odsto troškova aktivnosti organizacije pokriva narko poslovima, dok su ostatak "donacije" sponzora. U osnovi, grupa ne preduzima napade na američke državljanke i interese.

Snaga:

Procijenjena je na osam do jedanaest hiljada pripadnika i nepoznat broj pristalica.

Područje djelovanja:

AUC snage su najjače na sjeverozapadu zemlje, u mjestima Antiokija, Kordoba, Sukre i Bolivar oblasti. Od 1999. godine prisustvo grupe sve je izraženije u sjevernim i jugozapadnim okruzima. Sukobi između FARC i AUC pobunjenika u mjestu Puturnajo 2000. godine demonstrirali su snagu grupe da se nosi sa pobunjenicima širom zemlje.

Spoljna pomoć:

Ne postoji.

5.7. Razne institucije za proučavanje terorizma

Pored mnogobrojnih instituta, ministarstava, centara i ostalih institucija koje proučavaju terorizam, navest ćemo samo neke:

- **Bonn International Center for Conversion (BICC)** - BICC je nezavisna, neprofitna organizacija u Bonu, Njemačka, sa ciljem unapređenja procesa u kojima se ljudi, njihova znanja i vještine, razne tehnologije, oprema, finansijska i privredna sredstva mogu izdvojiti iz raznih odjeljenja ministarstava odbrane i staviti na raspolaganje civilima, www.bicc.de;¹⁶⁷

- **BICC/SIPRI - Projekt o uništavanju hemijskog naoružanja u Rusiji** - Obuhvata niz studija o uništavanju hemijskog naoružanja u Rusiji, www.projects.sipri.se/group-cw/BICC-SIPRI/index.html;

¹⁶⁷ BICC, SECURITY AND MILLENIUM DEVELOPMENT GOALS, oktobar/novembar 2005, internet - maj 2006, www.bicc.de/publications/bulletin/bulletin37.pdf.

- **Centar za strategiju i međunarodne odnose (CSIS)** - Osnovan u Washingtonu, SAD, prije četiri decenije, ovaj centar pomaže u razvijanju unutrašnje i međunarodne politike SAD, na slijedeće načine:

1) prikupljaju strateška shvatanja - procjenjuju politički rizik i analiziraju regionalne odnose; nadgledaju međunarodnu sigurnost i stabilnost, procjenjuju opasnost od upotrebe ili prijetnje upotrebe oružja za masovno uništenje, balističkih raketa, kompjuterskog terorizma, izbijanja etničkih ili religioznih sukoba, globalizacije organizovanog kriminala, dok "Inicijativa sedam rezolucija" predviđa i analizira sedam oblasti u kojima se očekuju najveće promjene do 2025. godine;

2) sazivaju zvaničnike oko nekoliko savjeta i inicijativa, kao što su: Savjet o budućim tehnologijama i javnoj upravi; Inicijativa o transnacionalnim prijetnjama - bave se pitanjima terorizma, organizovanog kriminala, preprodaje narkotika, i sl.;

3) predlaže politička rješenja zvaničnicima, a godišnje imaju oko 700-800 sastanaka, konferencija i seminara.

Okupljaju više od 190 istraživača, a među savjetnicima su Henri Kisindžer, Zbignjev Bžežinski, Vilijem Koen i mnogi drugi, www.csis.org.

- **Centar za odbranu i studije međunarodne sigurnosti (CDiSS)**, Oksford, Velika Britanija, istražuje, analizira i razmatra pitanja odbrane u kontekstu međunarodne sigurnosti, www.cdiss.org.

- **Centar za međunarodne odnose i međunarodnu saradnju (CIDOB)** - osnovan je 1973. godine u Barseloni, Španija. Bavi se istraživanjima, održavanjem seminara i izdavanjem mnogih publikacija iz oblasti međunarodnih odnosa i terorizma, www.cidob.org.

- **Institut za istraživanje sukoba, Univerzitet u Hajdelbergu** - ovo je neprofitna organizacija koja se bavi istraživanjem i arhiviranjem dokumentacije o unutrašnjim i međunarodnim, nasilnim i nenasilnim političkim sukobima od 1945. godine. Finansira ih njemačka istraživačka fondacija, www.conflict.com.

- **Institut za mir** – osnovan je 1984. godine u Washingtonu, SAD, u okviru Kongresa, sa ciljem sprečavanja, upravljanja i rješavanja međunarodnih sukoba mirnim putem. Pored istraživanja, održavanja seminara i konferencija, bave se izdavanjem brojnih publikacija.

- **Institut za međunarodne odnose (UI)** – osnovan je 1938. godine u Stokholmu, Švedska. Bavi se istraživanjem i izdavanjem raznih publikacija (zbornika, knjiga i sl.) iz oblasti međunarodnih odnosa, posebno pitanjima koja se odnose na međunarodnu sigurnost, kao što su: terorizam, oružje za masovno uništavanje, i sl., www.ui.se.

- **Institut za nauku i međunarodnu sigurnost (ISIS)** – ovo je neprofitna institucija osnovana 1993. godine u Washingtonu, SAD, sa ciljem da informiše javnost o naučnim i državnim pitanjima koja utječu na nacionalnu i međunarodnu sigurnost. To se posebno odnosi na pitanja nuklearnog naoružanja, www.isis-online.org.

- **International Policy Institute for Counter – Terrorism** – to je neprofitna, naučna institucija koja postoji od 1996. godine u Hercliji, Izrael. Oni se bave: 1) procjenjivanjem terorističkih prijetnji i njihovim utjecajem na (zapadne) države i organizacije, 2) analizom rizika, 3) organizovanjem seminara, www.ict.org.il.

- **Inter-parlamentarna unija (IPU)** – Ovu međunarodnu organizaciju čine Parlamenti suverenih država, osnovana je 1889. sa sjedištem u Ženevi, Švicarska. Cilj im je uspostavljanje parlamentarnog dijaloga, rad na uspostavljanju mira, demokratije i saradnje među narodima, www.ipu.org.

- **Istraživačka agencija (FOI)** – ova je agencija osnovana u okviru švedskog ministarstva odbrane u Stokholmu. Bavi se istraživanjem raznih naučnih oblasti - fizika, aerodinamika, elektronika, hemija, mikrobiologija, medicina, a posebno odbrana, terorizam i sigurnost, www.foi.se.

- **Istraživački centar o terorizmu (TRC)** – osnovan je 1996. godine u Washingtonu, SAD, kao nezavisan institut koji istražuje terorizam, kompjuterski terorizam i sigurnost, zaštitu kritičnih objekata i pitanja vezanih za političko nasilje, www.terrorism.com, www.homelandsecurity.com.

- **Centar za studije sigurnosti** – osnovan je 1986. godine u Cirihi, Švicarska. Proučavaju, istražuju i održavaju seminare iz oblasti međunarodnih odnosa, međunarodne sigurnosti i terorizma, www.fsk.ethz.ch.

- **Nacionalni memorijalni institut za sprečavanje terorizma (MIPT)** – osnovan je 1999. godine u Oklahoma Sitiju, SAD, u znak sjećanja na bombaški napad koji se dogodio u aprilu 1995. godine. Bavi se istraživanjem i organizovanjem konferencija, sa ciljem sprečavanja terorizma i ublažavanja njegovih posljedica, www.mipt.org.

- **Odjeljenje za istraživanja mira i sukoba, Univerzitet u Upsali, Švedska** – osnovan je 1971. godine, a pored istraživanja organizuje i seminare o studijama mira i sukoba, www.pcr.uu.se.

- **Organizacija za zabranu hemijskog naoružanja (OPCW)** – međunarodna je organizacija, sa sjedištem u Hagu, Holandija, koju su 1997. godine osnovale države-potpisnice Konvencije o hemijskom naoružanju (CWC). Do juna 2004. godine ova organizacija imala je 164 država-članica. Na osnovu ove Konvencije bave se raznim aktivnostima širom svijeta: provjeravaju i potvrđuju uništavanje postojećeg hemijskog naoružanja, nadgledaju hemijske industrije da bi spriječili trgovinu hemijskim supstancama, pružaju pomoć i zaštitu članicama od mogućeg napada hemijskim naoružanjem, unapređuju međunarodnu saradnju i uvjeravaju ostale države da postanu njihove članice i potpisnice Konvencije, www.opcw.org.

- **UN – Institut istraživanje razoružanja (UNDIR)** – Generalna skupština UN osnovala je ovaj institut sa ciljem da pomogne u istraživanju razoružanja i pitanjima vezanih za sigurnost, www.unog.ch/undir/org.

- **Kancelarija UN protiv narkotika i kriminala (UNODC)** – Pregled Konvencija, Rezolucija UN-a i pokušaja definisanja terorizma, www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html.

- **UN i globalna sigurnost** – pregled naučnih radova i institucija koje istražuju pitanja sigurnosti, terorizma i borbe protiv terorizma.¹⁶⁸

¹⁶⁸ www.un-globalsecurity.org.

Sve ovdje pobrojane institucije formirane su i rade u zemljama Zapadne Evrope i SAD, s izuzetkom Rusije i Izraela. To, praktično znači da se stavovi o terorizmu zasnivaju pod utjecajem ovih institucija, što ima posljedice po objektivnost naučnog saznanja o terorizmu.

VI Pokušaj formiranja sintetičke naučne definicije terorizma

1. Neke teškoće definisanja

Ranije smo izložili pregled najpoznatijih definicija, odnosno definicija u najčešćoj upotrebi. Još prije toga, u glavi IV, postavili smo pitanje da li savremene definicije terorizma zadovoljavaju zahtjeve – pravila valjanog naučnog i logičkog definisanja. Prije nego što se upustimo u traženje odgovora na prethodno pitanje, dužni smo ukazati na neka važna shvatanja o definisanju i definicijama koje znatno utječu na napore, pristupe i načine definisanja terorizma. Dr. Fikret Karčić u svom djelu "Terorizam: značenje, historija i veza sa religijom"¹⁶⁹ navodi tri bitne teškoće: "Prvo, terorizam je veoma star fenomen u ljudskoj historiji. Ispoljava se u različitim oblicima i javlja se u različitim historijskim okolnostima te ga je teško pretočiti u definiciju koja bi obuhvatila sve njegove suštinske osobine. Drugo, ova riječ posjeduje negativan politički naboj i vrlo su je često pojedine vlade koristile s ciljem diskreditacije političkih protivnika bez obzira na metode njihovog djelovanja... Propaganda i beskrupulozna upotreba ovog termina učinila je teškim njegovo objektivno definisanje i izučavanje." Sa ovdje navedenim teškoćama možemo se složiti, navodeći i neke druge, kao što je težak ulazak u terorističke strukture, procese, sisteme, organizacije rada njihovog proučavanja, njihova tajnovitost i zatvorenost, itd. Saglašavajući se sa tim i drugim teškoćama, kao i sa činjenicom da je definisanje (definicija) terorizma oblik političke i idejne (ideološke) borbe, moramo iskazati nekoliko opaski u vezi s tim.

¹⁶⁹ F. Karčić, *nav. dj.*, str. 5.

Prva se odnosi na formulisanje teškoće koja proizlazi iz starosti terorizma kao historijskog fenomena. U društvu postoje znatno stariji društveni fenomeni (pojave), kao što su društvene grupe, brak, država, organizacija, zajednica, nasilje, itd., koji su se također veoma mijenjali, pa su ipak u okviru raznih društvenih nauka definisani. S obzirom na broj društvenih nauka i institucija koje se bave terorizmom (sociologija, političke nauke, kriminologija, itd. – a institucije smo naveli u prethodnoj glavi) izgleda da je istinska teškoća negdje drugdje. Nama izgleda da je ključna teškoća u pristupu definisanju i orijentaciji, uz poštovanje pravila logičkog naučnog definisanja pojave (fenomena). Već sam iskaz "...veoma star fenomen u ljudskoj historiji" nameće pitanje: kako se zna da je to upravo taj "veoma star" fenomen koji je predmet definisanja ako nema definisanog pojma (pa i termina) kojim se označava? Ako je to "...veoma star historijski fenomen" da bi se prepoznatljivo razlikovao od drugih fenomena, morao je ispunjavati barem dva uvjeta: prvo, njegove suštinske, bitne odredbe morale su se održati kroz sve to vrijeme – u protivnom bi prvobitni fenomen prešao u neki drugi ili bi nestao; drugo, određene nužne forme manifestacije kao ispoljenja suštine morale su se održati kako bi fenomen (pojava) bio prepoznatljiv. Dakle, suština iskaza "veoma star historijski fenomen" tvrdi da su suštinske odredbe i bitne manifestacije fenomena terorizma bile prisutne i prepoznatljive kroz to veoma dugo, historijsko (društveno) i astronomsko vrijeme.

U vezi s tim pitanjem nameće se i pitanje faktičke starosti fenomena (pojave) terorizma. Ako se termin prvi put koristi 1975. godine, onda se mora konstatovati da je to, po svim historijskim periodizacijama, novi vijek, iz čega proizlaze dva pitanja: a) šta, u društvenom smislu, označava izraz "veoma star" – koje mjerilo i mjera stoje u osnovi toga; b) da li izmjene oblika i formi ispoljavanja nužno vode i izmjeni suštine, odnosno da li je bitna odredba pojave suština ili je to oblik – mada i oblik spada u suštinske odredbe nekih fenomena?¹⁷⁰

¹⁷⁰ Vidjeti više: W. S. Foster, *COSMOPOLITAN DESIRE: TRANSCULTURAL DIALOGUES AND ANTITERRORISM IN MOROCCO*, AltaMira Press, 2006.

US Government, 21st Century Comprehensive Terrorism Survival Information Toolkit: Featuring U.S. Military Antiterrorism Personal Protection Guide, Self-Help

U vezi s drugom teškoćom, slobodni smo konstatovati da su teškoće u naučnom istraživanju i stjecanju naučnog saznanja, po svim važećim odredbama nauke i naučnosti, raznovrsne i uobičajene, ali da ga one faktički ne onemogućavaju. U protivnom, praktikovanje politike i političke propagande ometaju, otežavaju, itd., ali ne onemogućavaju postojanje i djelotvornost političkih nauka. Naprotiv, oni postaju predmet političkih nauka. A ako je terorizam "historijski" – dakle društveni, politički, pravni, sociološki, ... itd., fenomen, onda je on predmet tih nauka – pa i predmet njihovog definisanja.

Prostom etimološkom analizom riječi – termina – terorizam se, kao što se vidi, ne može definisati. Razlikovanje "konotativnih" i "denotativnih" definicija također ne olakšavaju situaciju u definisanju. Logika nude, kao valjane, tzv. karakteristične, deskriptivne, operacionalne i slične logičke i naučne definicije i nude, u tom smislu, deduktivno i induktivno izvođenje definicije. Kako je definicija¹⁷¹ skup sudova, tj. zaključak o fenomenu donesen po određenim pravilima, to nam se nude tri osnovna tipa zaključivanja: induktivno, traduktivno i deduktivno. Dakle, ili ćemo definiciju izvesti iz empirije, ili iz teorije, ili iz kombinacije teorije i empirije, ali nam prosta komparacija stavova i riječi ne može pomoći.

Počnimo sa razmatranjem posljednjeg stava. On je, razumljivo, neprihvatljiv za nauku, ali i za demokratski poredak. Ako terorizam ugrožava nacionalni, državni ili međunarodni poredak, moramo znati šta je to što ga zaista ugrožava i od čega ga treba zaštititi, da bi se znalo kako to učiniti. Proizvoljnost u "prepoznavanju" terorizma čak, ekstremno gledano, omogućava da terorizam proglašimo antiterorizam za terorizam. Praktičan društveni odnos i organizovanje društva ne može, na duži rok, podnijeti proizvoljnost i neodređenost, jer one unose i jačaju disfunkcije u sistemu. Ispravno i produktivno kvalifikovanje pojava u društvu neophodno je radi

Guide to Antiterrorism, with Additional Emergency Terrorism Plans from FEMA and the Department of Homeland Security – Nuclear, Biological, Chemical Attack Threats, Shelter in Place Options (Ring-bound), Progressive Management, 2004.

Ch. W. Jr. Kegley, Ch. W. Kegley, nav. dj.

¹⁷¹ B. Šešić, *OSNOVI LOGIKE*, Naučna knjiga, Beograd, 1983, str. 49.

ostvarivanja društva i društvenosti, a za to je neophodna valjana definicija pojave. Što je pojava složenija, to je njeno shvatanje i razumijevanje dublje i potpunije i definicija je adekvatnija.

2. Definisana preko odredaba činilaca

Drugo stanovište da je dovoljna definicija preko odredaba činilaca ili svojstava terorizma, a bez sintetičke - cjelovite definicije, može se shvatiti samo kao izraz faze ili etape do koje su neki pregaoci u definisanju stigli. Definisane ili prosto konstatovanje određenih činilaca, koji se inače mogu javiti i samostalno i u sklopu drugih pojava, bez njihove suštinske povezanosti, odnosa, uloge, funkcija, kvaliteta i kvantiteta, ne govore o cjelini pojave dovoljno da bi se ona mogla identifikovati, ali su dobar put i postupak da se dođe do "sintetičke" definicije – tačnije do definicije predmeta definisanja. F. Karčić, oslanjajući se na tekst Donne M. Schlagheck, u knjizi "International Terrorism: An Introduction the Concepts and Actors"¹⁷² predstavlja takav jedan pokušaj određenja. No, prije nego što taj pokušaj kritički predstavimo, moramo napomenuti da je taj pokušaj star već više godina i da je nastao u vrijeme kada svi savremeni, danas poznati oblici terorizma nisu bili manifestovani.

F. Karčić navodi slijedeće odredbe:

"1. **Terorizam uključuje korištenje nasilja ili prijetnju nasiljem.** Koncept nasilja redovno se pojavljuje u definicijama terorizma. Nasilje ima tri aspekta:

- 1) namjeru da se čini šteta ili prouzrokuje povreda;
- 2) djela koja proizvode štetu ili povredu (postavljanje bombi, atentati, otmice i slično);
- 3) predstava o žrtvama, koji su ciljevi ili svjedoci nasilja.

¹⁷² M. D. Schlagheck, INTERNATIONAL TERRORISM: AN INTRODUCTION THE CONCEPTS AND ACTORS, Lexington, Massachusetts/Toronto, Lexington Books, 1988, p. 7-9.

2. **Terorističko je nasilje nepredvidivo.** Ko će biti meta nasilja, kada i gdje – ne zna se do početka napada. Neizvjesnost i nepredvidljivost nasilja povećavaju tjeskobu pošto je svako ugrožen.

3. **Žrtve terorizma imaju uvijek simboličku vrijednost.** Mete terorističkog nasilja izabrane su zbog toga što njihov identitet, lokacija ili aktivnost simbolizuju nešto što teroristi žele napasti. Obično se pravi razlika između neposrednih žrtava nasilja, koje su stvarno napadnute, i šire publike koja je cilj zastrašivanja i kojoj teroristi putem nasilja prenose određenu poruku.

4. **Teroristi žele publicitet.** Teroristi ne žele jednostavno "zastrašiti" svoje žrtve. Oni žele postići određene ciljeve. Ti ciljevi mogu biti lična dobit (kriminalni terorizam), manifestacija mentalnih bolesti i problema (psihopatski terorizam) ili politički (politički terorizam). Politički ciljevi mogu biti nacionalno oslobođenje, nametanje ideologije i slično.

5. **Terorizam posjeduje veliku fleksibilnost.** Terorizam može koristiti svako – vlade, grupe ili pojedinci – i može se koristiti protiv svakoga. Ova se fleksibilnost vidi u transformaciji terorizma od unutrašnjih problema pojedinih zemalja (domaći terorizam) do međunarodnih problema (međunarodni terorizam).

6. **Terorizam je veoma kompleksno pitanje.** "Terorizam obuhvata brojne oblike nasilja, različite motive i nema dokazanih rješenja. Kompleksnost ovog fenomena vidi se u neslaganju oko toga kada se i za koga ova etiketa može koristiti."¹⁷³

1. Razmotrimo prvi stav da "terorizam uključuje nasilje ili prijetnju nasiljem". Ova tvrdnja znači da postoji nešto (nekakav subjekt) što ima svoje bivstvovanje i šire odredbe od odredbe nasilja. Ona u svoju djelatnost (dakle, pojava je djelatna) uključuje nasilje (nasilje je uže od njene djelatnosti jer se u nju uključuje) ili prijetnju nasiljem (koja je, također, uža od djelatnosti). Očigledno je da prijetnja nasiljem i nasilje nisu isto, te da se svako nasilje i svaka prijetnja nasiljem ne može podvesti pod terorizam.

¹⁷³ F. Karčić, *nav. dj.*, str. 9.

To nasilje – nasilje terorizma – mora biti adekvatno, dovoljno primjereno – dakle, moraju mu se pripisati odlike koje ga razlikuju od drugih nasilja koja ne pripadaju terorizmu (nasilja u održanju poretka i reda, nasilja u kontraterorizmu, itd.). Prijetnja nasiljem također mora imati određene odlike – mora imati sadržinu, oblike, vjerovatnoću, dimenzije, itd. Svaki propis koji predviđa sankcije je prijetnja nasiljem, barem po prirodi i definiciji nasilja.

Ni specifikacija nasilja kroz tri aspekta ne pomaže mnogo, pogotovo kada se uključe odredbe nasilja i njegovi razni oblici i vidovi. Prvo, namjera da se učini šteta ili prouzrokuje povreda, ako nema štete i (ili) povrede, veoma se teško objektivno utvrđuje. Također, vrsta i veličina štete i povrede mogu biti raznih dimenzija, kako u namjeri tako i u praksi. Između obima, vrijednosti i značaja stvarne nanijete štete, te povrede i namjeravane štete ne mora postojati (i često ne postoji) odgovarajuća, željena, planirana srazmjera. Da bi namjera da se učini šteta ili povreda bila djelotvorna kao pojmovni čimlac u formiranju organizacije, neophodno je da ona bude dimenzionirana, okarakterisana i korišćena veoma suzdržano. Neophodno je odrediti namjeru (njen istinski sadržaj, razlog i usmjerenost, vrijeme, mjesto i način izvršenja,...) da bi se ona mogla uključiti u definisanje terorizma. Ovo je neophodnije time što ni šteta ni povreda nisu jasno definisani ni dimenzionirani. Naime, opće je poznato da šteta može biti materijalna i moralna, a povreda fizička i psihička – i uvijek nekome. A to je?

Drugi aspekt “djela koja proizvode štetu ili povredu”, uz već navedena, otvaraju i mnoga druga pitanja. Bitno je pitanje svijesti u momentu vršenja djela i, povezano s tim, pitanje volje. Da li je zaista u momentu (u trenucima) vršenja djela postojala volja za vršenje djela i svijest o značenju djela, ili je vršenje na razne načine natureno ili iznuđeno? I o kome je ovdje stvarno riječ – o kojim subjektima? O kolektivnim ili individualnim i u kojim ulogama?

Treći aspekt – predstava o žrtvama, koji su ciljevi ili svjedoci napada – ovako formulisana, nije dovoljno jasan, te neće biti detaljnije razmatran. Žrtve su veoma složena kategorija i javljaju se u mnoštvu varijanti. Ilustracije radi, navest ćemo samo primjer: osoba čija je porodica stradala u

oružanoj akciji i koja je i sama bila povrijeđena i ostala bez imovine, postaje, poslije ideološke obrade, terorist samoubica. Ona ubija nekolicinu pripadnika formacije koja mu je ubila porodicu i gine i sam, vjerujući da to čini za više dobro. Ko je sve i kakva žrtva u ovom slučaju? Nisu li i teroristi žrtve, nije li terorizam proizvod proizvodnje žrtava nekog prethodnog terorizma? Očigledno, pojam žrtve uopće, a posebno žrtve terorizma, unosi mnoštvo komplikacija u nastojanja da se dođe do definisanja. Žrtve su sastavni dio svake borbe i životnih tokova uopće, a najviše je, statistički gledano, slučajnih žrtava.

Žrtve terorizma zato treba posebno istražiti i posebno, određeno označiti prilikom definisanja terorizma. Pritom je neophodno razlikovati žrtve barem u slijedećim klasama: neposredne žrtve terorističkih akcija – akcija terorizma, razlikujući ih na žrtve terora i terorisanja; posredne žrtve; višestruko posredovane žrtve i samožrtvovane žrtve. Također, treba razlikovati ciljeve žrtve neposredno i posredno od slučajnih žrtava. Karakteristike ciljeva i načina njihovog ostvarivanja povezane su raznovrsnim i složenim odnosima, što postavlja dalje zahtjeve. Do sada, žrtve terorizma nisu dovoljno istražene iako su nužna komponenta terorizma.

Intrigantan je veoma neodređen pojam “svjedoci nasilja”. Ako se misli na svjedoke toka vršenja terorističkog nasilja, uglavnom se misli na žrtve tog, odnosno izvršenog nasilja terorizma i njegovih efekata, onda je riječ o daleko širem krugu subjekata. Uopće uzev, svi upotrijebljeni pojmovi ne mogu se u definisanju koristiti bez prethodnog bližeg određenja.

2. Drugi stav tvrdi “da je terorističko nasilje nepredvidivo”. Razmatranje ovog stava započeli bismo konstatacijom da je riječ o nasilju terorizma, a ne bilo kog vršioca terora i terorisanja. Tvrdnja o nepredvidivosti različito je tačna u raznim vremenima, društvenim situacijama i stepenu osposobljenosti društva. U savremenim uvjetima orijentaciona prognostika, sa znatnim stepenom vjerovatnoće, moguća je. Ona je i osnov preventive.

Više privlači pažnju tvrdnja da je “svako ugrožen”. Ovu tvrdnju razumijemo kao iskaz u znatno blažoj formi “moguće je da mnogi budu ugroženi”. Tvrdnja da je “svako ugrožen” znači da je svako u ovom momentu izložen vjerovatnoj akciji nasilja terorizma i da niko na kugli zemaljskoj

nije toga pošten. Ustvari, nije tako. Ugroženi su subjekti (ma koliko ih i kakvih bilo) koji se nalaze u sferi interesa i ciljeva terorizma, samo oni čijim stvarnim ugrožavanjem – nanošenjem određenih šteta i povreda – terorizam ostvaruje efekte u funkciji svojih ciljeva. Dakle, u tekstovima koji se bave definisanjem, potrebno je da se veoma oprezno operiše pojmovima "svako", "svi", itd., koji impliciraju neograničenost.

3. Treći stav da "žrtve imaju uvijek simboličku vrijednost" možemo prihvatiti uz dopunu da to nije i ne može biti samo simbolička već praktična vrijednost. Mete napada terorizma su samo faktički, stvarni objekti i ljudi i oni mogu biti i moraju biti konkretizovani. Same mete napada mogu:

a) zaista da same sobom nešto simbolišu;

b) da same sobom ne simbolizuju ništa, ali da sam čin napada nešto simbolizuje;

c) u momentu napada terorizma ni objekti ni subjekti napada, pa ni mjesto ni vrijeme napada ne simbolizuju ništa, ali se proces simbolizacije ostvaruje na osnovu konkretnih, faktičkih efekata akcije djelatnošću medija, subjekata terorizma i aktima terorizma, uz označavanje tih predmeta i ljudi kao simbola. "Nevina žrtva" simbol je nepravde, "svjesno samožrtvovanje" simbol je herojstva.

Tržni centar i Pentagon bili su simbol ekonomske i vojne moći SAD-a, najmoćnije velesile svijeta, i prije napada terorizma na njih.¹⁷⁴ Napad na njih, u kome su akteri terorizma avionima srušili Tržni centar i ubili između 1.200 i 3.000 ljudi, simbolizovao je moć i sposobnost terorizma da uspješno djeluje prema bilo kojoj državi i bilo kom nosiocu moći. Istovremeno, negativno je simbolizovao nedodirljivost i najmoćnijih država, odnosno njihovu ranjivost. Međutim, navedena simbolizacija nije

¹⁷⁴ Dž. Maravčić, IMPERATIV AMERIČKOG VODSTVA – IZAZOV NEOIZOLACIONIZMU, BMG, Beograd, 2004, str. 52-70, vodstvo preko vojne moći 181-232, političko i ekonomsko vodstvo, str. 233-234.

K. L. Pael, Dž. E. Persiko, JEDNA AMERIČKA PRIČA, BMG, Beograd, 2002, str. 261-454.

bila moguća bez faktičke veoma velike štete (materijalne i moralne) i bez mnogobrojnih žrtava koje su bile neposredni faktički predmet i samo instrumentalni pomoćni cilj u okviru glavnog generalnog cilja. Žrtve je imao i terorizam, kako konkretne, aktuelne, tako i odložene i proizvedene (Afganistan, Irak, itd.).

Drugi primjer su napadi terorizma na sela u Alžiru, koja su bez posebnog, privrednog, političkog ili kulturnog značaja. Ona nisu ništa posebno simbolizovala. Međutim, napadi na njih, uz znatne žrtve stanovništva, vojske i policije, simbolizovali su moć terorizma i nemoć vlasti u toj državi.

Treći primjer je napad terorista na vozove u Španiji 2004. godine. Ti vozovi, datumi, mjesta napada, kao ni obični, anonimni putnici tih vozova nisu simbolizovali ništa više od tekuće svakodnevnice. Napad na te vozove, nanošenjem velike direktne i indirektno materijalne i moralne štete i oko 300 neposrednih ljudskih žrtava, simbolizovao je nepobjedljivost, moć i sposobnost terorizma. Napad se odigrao poslije vojnog poraza i okupacije Afganistana i Iraka – što je imalo prizvuk i velikog globalnog poraza terorizma, a veličina štete i broj žrtava simbolizovali su uspješnost, sposobnost opstajanja i djelovanja terorizma u svim okolnostima, ali i sposobnost za surovost i bezobzornost. Naime, sve se to može shvatiti i kao indirektna poruka da terorizam može postići slične ili iste efekte i sa slabijom tehnologijom i opremljenošću. Broj žrtava u Španiji odnio je više civilnih žrtava nego neka bombardovanja iz zraka.

Pitanje žrtava, i to civilnih žrtava, ovdje se ponovo postavlja. Suština pitanja je u pojmu "civil", "civilna žrtva". Kakvo je stvarno mjesto i uloga civila u određenim borbama (naprimjer, u građanskim, gerilskim, partizanskim, oslobodilačkim, agresivnim ratovima i političkim borbama revolucionarnog – kontrarevolucionarnog karaktera) i posebno u borbama terorizma i antiterorizma? Ostajući u uvjerenju da je pitanje žrtava trajno otvoreno, traženje odgovora odlažemo za naredna istraživanja.

4. Četvrta je tvrdnja da "teroristi žele publicitet". S pravom konstatujemo da je iskaz formulisan pogrešno. To se vidi i iz daljeg teksta. Terorizam traži i nastoji ostvariti ne bilo koji i kakav, već po njega odgovarajući,

afirmativni publicitet. Publicitet se traži i za neke vođe i heroje terorizma, istovremeno obavijene i mistikom i tajnošću. Ostali pripadnici terorizma izbjegavaju publicitet i preferiraju tajnosti, što je bitan uvjet opstanka i uspješnosti terorizma. Istovremeno, publicitet nije "želja" terorizma, već je i njihov nužan instrument kojim, u mjeri u kojoj ga kontrolišu i usmje- ravaju, postižu određene efekte (zastrašivanje), pridobijaju pristalice, u određenim sredinama stječu simpatije, itd. Dakle, terorizmu je neophodan njemu odgovarajući publicitet, koji ima kako svojstva njegovog djelovanja (kompjuterski i informativni terorizam) tako i svojstva sredstva djelovanja. Taj publicitet ima stroge odredbe selektivnosti i karakteristike propagande, kao i svojstva posredovanog i elemente indirektnog. Svaka uspješna, veća akcija terorizma omogućava senzacionalistički tretman, a to je vrlo atraktivan podsticaj za medije.

5. Peti stav da "teroristi imaju političke ciljeve" moramo korigovati. Politički terorizam ima političke ciljeve, ali svaki terorizam ima, u nekoj mjeri, političke efekte. Ako svaki terorizam ima političke ciljeve kao glavne, prioritete, onda su klasifikacije terorizma nepotrebne, jer svi specifikovani terorizmi samo su varijacija osnovnog, suštinskog terorizma i njegovo ispoljavanje u raznim etapama i fazama. Dalji tekst, razlikujući "kriminalni terorizam" i "psihopatski terorizam" od "političkog", potvrđuje naše stanovište. Ovdje izložena podjela otvara nam (tačnije obnavlja) pitanje i kriminalnosti⁷⁵ terorizma. Pitanje glasi: ima li terorizma koji nije kriminalan? To pitanje povezano je sa pitanjima legalnosti i legi- timiteta. Pojednostavljeno rečeno, sve što je zakonom inkriminirano je

⁷⁵ PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, str. 584-585, "Kriminalitet – Pojava u društvu koja se manifestuje u vršenju društvenoopasnih dela koja su zakonom utvrđena kao krivična dela. Pored ovog pravno determinisanog shvatanja, postoji i šire shvatanje koje obuhvata sve protivpravne delatnosti za koje je propisana neka društvena sankcija."

Isto, str. 557: "Pojedini autori su isticali razne okolnosti kao bitne elemente krimi- naliteta, kao što su: povreda zakona i prava, povreda pravnih i moralnih normi, povreda lične slobode, povreda altruističkih osećanja ličnosti, povreda snažnih i definisanih stanja kolektivne svesti (E. Dirken) i slično."

S obzirom da je terorizam organizovan i da po mnogim shvatanjima čini kriminalna djela, mogao bi se smatrati i organizovanim kriminalom. U cilju svog finansiranja, organizacije terorizma bave se trgovinom drogama, ljudima i sl.

kriminal, pa je kriminal sve što nadležni organi države svojim propisima i normama tako označe. I to je na unutrašnjem državnom planu jasno, mada ostaju mnoga pitanja karaktera vlasti i njene legitimnosti. Na međunarodnom planu nema istinskih međunarodnih zakona, pa nema ni načina da se nekim međunarodnim zakonom – propisom iza koga stoji procedura izražavanja volje naroda i garancija monopola nasilja za inkriminaciju – spriječe inkriminirane djelatnosti. Ustvari, za svaku državu primjena terora – nasilja protiv njene vlasti – nezakonita je, protivzakonita, inkriminirana, pa je svaki unutrašnji terorizam kriminalan. U međunarodnim odnosima stvar je znatno složenija. Terorizmom, izvozom terorizma, podrškom terorizma smatra se i svako djelovanje terorizma izvan granica jedne zemlje. Međutim, ostaje nedovoljno razjašnjeno kada i kako nastaje terorizam u odnosima oružane borbe između država. Da li je i primjena određenih oblika terorizma u borbi protiv terorizma kriminalan? Odgovore na ova pitanja ne možemo dati u ovom momentu sa dovoljnom političko-pravnom, sociološkom i filozofskom argumentacijom, no skloni smo, u načelu, smatrati kriminalnim unutardržavni, međudržavni i međunarodni terorizam, ako je inkriminiran sistemom pretežno važećih pravnih i moralnih normi, ali svaki slučaj treba proučiti posebno. Sami ciljevi nisu dovoljan osnov za kvalifikaciju terorizma. Da li se "psihosomatski terorizam", u čijoj je osnovi duševna bolest, može kvalifikovati kao ciljani i na osnovu ciljeva?

Za naša razmatranja veoma je značajan izraz da "politički ciljevi (terorizma) mogu biti nacionalno oslobođenje, nametanje određene ideologije i slično". Bitno je pitanje da li je nacionalna sloboda općepriзнata pozitivna vrijednost, kako se uglavnom smatra, ili ona to nije. Ako je nacionalna sloboda društveno i međunarodno priznata, veoma značajna i visoko cijenjena vrijednost koja je sastavni dio ljudskih i građanskih prava, onda tu nema mjesta za kvalifikaciju "terorizam". Borba za nacionalnu slobodu je legitimna i legalna, a nasilno oduzimanje te slobode nelegitimno je i nelegalno – ono može biti terorizam, državni terorizam, itd. U tom slučaju, nacionalna sloboda ne može se stavljati u isti red sa nametanjem neke ideologije i slično. To može biti "nacionalna pobuna", "nacionalni ustanak", "gerilski oslobodilački rat", itd. Sa stanovišta potreba

za valjanm definisanjem stječe se utisak da je u ovom slučaju napravljena greška tako što je svaka organizovana primjena terora i svako terorisanje izjednačeno sa terorizmom.

Dodajmo još da, kako je ovdje označen "kriminalni terorizam", može biti u funkciji političkog.

6. Šesti stav da "terorizam posjeduje veliku fleksibilnost" prihvatamo kao istinit, ali nam izgleda znatno podesnija formulacija "fleksibilnost je bitna odlika terorizma". Pritom, fleksibilnost se zaista ostvaruje raznim, ali nebitnim transformacijama. Transformacija, u ovom slučaju, ne vodi promjeni suštine.

Već smo ukazali na neosporivost stava da je "terorizam kompleksno pitanje", što se može prihvatiti uz dvije intervencije. Terorizam nije pitanje već društvena i politička realnost, složena ("kompleksna") pojava, a u vezi s njom i o njoj se postavlja mnoštvo pitanja. Pojam terorizam, ako je definisan, nije etiketa koja se može proizvoljno pripisati, već se on odnosi na odgovarajući društveni realitet koji imenuje i označava. Zagovornici orijentacije da terorizam ne može biti definisan i da ga ne treba definisati "jer se prepoznaje" upravo izražavaju težnju da se zadrži mogućnost proizvoljnog pridavanja etiketa, zavisno od potreba onoga ko etiketira.

Dosadašnjim izlaganjem argumentovali smo stav da je valjano definisanje činilaca i svojstava strukture, procesa i sistema kao bitnih odredbi ciljno organizovane društvene i političke pojave, neophodno, ali i nedovoljno. Prikazali smo i evidentnu međuzavisnost pojmova (i realiteta), definiensa i definienduma i opasnost od pogrešaka, te ukazali na neke pogreške i dileme pokušavajući ih otkloniti.

3. Sintetičke definicije

Argumentovali smo i neophodnost tzv. sintetičkih definicija. Da bi nam najvažniji argument bio jasniji, naglasit ćemo da se ne orijentišemo na "sintetičke" definicije, shvatajući ih kao izvedene sinteze iz mnoštva

raznih definicija. Orijentišemo se na cjelovitu naučnu definiciju koja ukazuje suštinske odredbe pojave kao cjeline, uvažavajući da tome doprinose i "sintetičke" definicije nastojanjem da iz mnoštva parcijalnih definicija izvedu jednu sintezu kojom će biti identifikovana i označena – imenovana, pojava u cjelini.

Autorica naprijed analiziranih stavova, Donna M. Schlagheck, i sama je osjetila neophodnost formiranja "sintetičke" definicije, te je takvu definiciju i formulisala: "Terorizam je nepredvidivo nasilje ili prijetnja nasiljem. Cilja samoubilačke žrtve i iskorištava publicitet za postizanje političkih ciljeva putem prinude. Može ga koristiti grupa ili država protiv grupa ili država."¹⁷⁶

Mada se ova definicija ne mora smatrati reprezentativnom, ona zaslu-
žuje pažljivo razmatranje.

Navedena definicija oformljena je od dvije vrste iskaza: prvo, od konstatacija kvalitativnih određenja (šta terorizam jeste, šta ga stvarno čini) i drugo, od iskaza predviđanja – prognostičkih tvrdnji ("može biti"). Valjana definicija iskazuje sveobuhvatne suštinske odredbe predmeta definisanja, dakle njene bitne činioce i njihove odnose i funkcije – djelanje, a mogućnosti eventualnih kretanja i upotrebe jesu sastavni dijelovi opisa i prognoza o predmetu definisanja.

U prvi plan u definiciji je istaknuto nasilje i prijetnja nasiljem. Ma koliko ova definicija bila predmet saglasnosti ("...o čijim elementima postoji široka saglasnost" - F.Karčić¹⁷⁷), moramo utvrditi da je u osnovi predmeta definisanja teror, a ne bilo koja vrsta ili bilo kakvo nasilje. Nepredvidivost nije trajno suštinsko obilježje, već je odlika karakteristična za određene periode društvenog razvoja. Uostalom, predvidivost je svojstvo koje se mjeri, a jedno od mjerila je i stepen vjerovatnoće, kao i intuitivne skale procjene. Terorizam ima za "cilj simboličke žrtve", ali:

a) simboličkih (ljudskih) žrtava nema bez stvarnih konkretnih žrtava, dakle "cilja" i stvarne, konkretne žrtve koje se mogu označiti općom,

¹⁷⁶ M. D. Schlagheck, *nav. dj.*, str. 8.

¹⁷⁷ F. Karčić, *nav. dj.*, str.9.

okviru odredbom ("putnici voza br. X"). U vezi s ciljanjem i ciljevima, opravdano je ukazati da se definicija mora baviti suštinskim ciljevima, a to sasvim sigurno nisu žrtve – jer je nanošenje šteta i žrtava samo instrumentalni cilj. U političkom terorizmu bitan cilj jest izazivanje političke promjene kroz ostvarivanje niza drugih ciljeva. U iskazu se ravnopravno koriste pojmovi – termini nasilje i prinuda, mada u političkoškom jeziku i teoriji postoji specifikacija. Prinuda se vezuje za regularnu primjenu nasilja – a očigledno je da terorizam ne vrši regularno nasilje koje je u skladu sa zakonom.

Najveći je nedostatak ove definicije, čije "elemente" ne osporavamo, to što deciderano ne određuje šta je terorizam. Definicija nam dopušta da terorizam shvatamo kao instrument – sredstvo grupe ili države ("može ga koristiti grupa ili država protiv grupa ili država").

Prijedlog sintetizovane definicije Alexa Schmidta smatra se "najrigoroznijim" naporom na definisanju terorizma. Taj je napor ostvaren prikupljanjem i analizom 109 definicija terorizma, izdvajanjem i spajanjem šesnaest najčešće navodjenih činilaca u jednu definiciju. Ovu definiciju, mada smo je već navodili u prethodnoj glavi ovog rada, ponovo citiramo da bismo je lakše analizirali. Ona glasi: "Terorizam je metod ponovljenih akcija nasilja koji podstiče uznemirenost; koriste ga (polu)tajni pojedinci, grupe ili državni činiooci, zbog idiosinkrazijskih, kriminalnih ili političkih razloga, gdje – nasuprot atentatu – neposredni ciljevi nasilja nisu i glavni ciljevi. Neposredne ljudske žrtve nasilja općenito su izabrane nasumice (ciljevi šanse) ili selektivno (predstavnički ili simbolički ciljevi) iz okvira ciljane populacije i služe kao proizvođači poruke. Prijetnja i proces komunikacije, izgrađen na nasilju, između teroriste (organizacije), (ugroženih) žrtava i glavnih ciljeva, koriste se radi manipulacije glavnim ciljem (publike), preobražavajući je u cilj terora, cilj zahtjeva ili cilj pažnje, zavisno od toga da li se prvenstveno želi postići zastrašivanje, prinuda ili propaganda."¹⁷⁸

¹⁷⁸ A. P. Schmidt, A. I. Jongman i dr., POLITICAL TERRORISM, SWIDOC, Amsterdam and Transaction Books, 1988, p. 5.

Ova veoma duga, deskriptivna i vrlo podsticajna definicija pokazuje neproduktivnost kompilatorskog pristupa definisanju. Već postojeće definicije izraz su postojećeg saznanja, ali je to saznanje nastalo raznim procedurama i formirano sa raznim pristupima i, često, u razne svrhe.

Zbog svojih karakteristika ova definicija zaslužuje posebnu pažnju. Počnimo od prve tvrdnje: "Terorizam je metod ponavljanih akcija nasilja koji podstiče uznemirenost; koriste ga (polu)tajni pojedinci, grupe ili državni činiooci, zbog idiosinkrazijskih, kriminalnih ili političkih razloga, gdje – nasuprot atentatu – neposredni ciljevi nasilja nisu i glavni ciljevi." U prvom se stavu tvrdi da je terorizam metod ponovljenih akcija nasilja... Ovakva formulacija nameće nam više pitanja: a) da li je zaista terorizam samo metod?, b) da li je to metod nečije (nečijih) akcija ili su "ponovljene akcije nasilja" odredba tog metoda?

Sudeći po dosadašnjim saznanjima i po prethodnim izlaganjima, terorizam ne može biti metod, jer je to specifična društvena pojava koja, ako je akciono organizovan proces – sistem, ima svoje akcione metode i svoj generalni metod, a njega mogu činiti ponovljene akcije nasilja.

Drugi je stav da je efekt ponovljenih akcija nasilja podsticanje uznemirenosti. I ovdje se moramo upitati da li "ponovljene akcije" samo podstiču već postojeću ili i izazivaju i održavaju postojeću uznemirenost i da li je riječ "uznemirenost" adekvatna supstitucija riječima "zastrašenost", "ugroženost", itd.

Treći stav jasno govori da postoje određeni specifični subjekti koji imaju **razloge** da koriste navedeni metod te da oni imaju određene ciljeve. Prva opaska u vezi s ovim dijelom definicije je da pojedinac može biti dio terorizma, ali on, kao pojedinac, ne može koristiti metod ponovljenih akcija, mada može biti akter akcija. Spominjanje razloga jasno govori o svijesti aktera – subjekta terorizma, a to podrazumijeva i istinito saznanje i zablude, i iskustvo i ideologiju. Međutim, spominjući razloge, autor ne spominje uzroke, pa zato kao osnovni, bitni razlog ne spominje dubok i intenzivni sukob – protivrječnost. U definiciji se, u posljednjem dijelu ovog iskaza, razlikuju glavni i drugi ciljevi. Ne insistirajući na stilskim i jezičkim problemima i na preciznosti iskaza, evidentne su teškoće u

njegovom razumijevanju. Skloni smo dio teškoća pripisati višestepenom prevodu sa stranog jezika.

Druga složena rečenica ove definicije bavi se načinom izbora žrtava i njihovom ulogom. U samoj rečenici postoji protivrječnost jer se ne može tvrditi da se neposredne ljudske žrtve biraju "općenito nasumice ili selektivno... iz okvira ciljane populacije". Akcije terorizma nisu, po pravilu, nasumične, te se ni socijalna grupa izložena napadu ne bira nasumično, već u skladu sa ciljevima akcije. Dakle, žrtve se biraju uopće uzev selektivno, pri čemu se samo u nekim slučajevima, ona i pojedinačno imenuje. Uostalom, nasumično proizvedene žrtve nisu samo specifičnost akcija terorizma, već i mnogih (svih) ratnih operacija, pogotovo bombardovanja. I dalje, žrtve ne služe kao "proizvođači poruke", već su oni sredstvo prenosa poruke onih koji su izazvali žrtve.

Treća složena rečenica definicije, koja se tiče komuniciranja i općenja s jedne i ciljeva s druge strane, zaista ima mnogo osnova za pitanja i kritiku. Nesumnjivo, glavni cilj nije publika već politička promjena, instrumentalni ili operativni ili politički cilj je određeno raspoloženje, shvatanje, aktivnost, osjećanje publike, itd. Pod izrazom "manipulacija" u ovom slučaju razumijemo "utjecanje na..." i "ostvarivanje utjecaja na...".

Nezavisno od ovih kritičkih opaski, u sadržaju ove definicije našli smo indirektnu i direktnu potvrdu ispravnosti našeg pristupa. Jasno je da u određenim uvjetima neki subjekti motivisani za to i koji imaju interese (razloge) formiraju razne ciljeve. Radi ostvarivanja tih ciljeva oni razvijaju određena djelanja - vrše nasilne akcije, primjenjuju razne metode i sredstva (zastašivanja, slanja poruka, izazivanja žrtava) i podstiču raznovrsne efekte.

Prednost ove definicije je u tome što ne izjednačava vršenje nasilja i prijetnju nasiljem.

Uprkos početnoj tvrdnji da je terorizam metod, ova je definicija predstavila terorizam kao društvenu pojavu, strukturalnu, procesualnu – dinamičnu i sistemsku, što je dobar osnov i okvir za shvatanje same pojave.

Zadržat ćemo se još na definiciji (definicijama) kojima se koristi Generalna direkcija za ljudska prava Savjeta Evrope u dokumentu *Smjernice*

o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma, od 11. jula 2002. godine, odnosno aprila 2003. godine. Navedeni dokument posredno definiše terorizam kao terorističko djelo. Tako kaže da je: "Terorističko djelo svaki prestup počinjen od pojedinca ili grupe koji pribjegavaju nasilju ili prijetnji nasiljem protiv neke države, njenih institucija, protiv stanovništva uopće, odnosno protiv određenih pojedinaca, a motivisani su separatističkim težnjama, ekstremnim ideološkim konceptima, fanatizmom ili iracionalnim subjektivnim faktorima i namjeravaju da stvore osjećaj straha kod zvaničnih vlasti, kod pojedinaca, odnosno dijelova društva ili javnosti u cjelini."¹⁷⁹

Druga, znatno razrađenija definicija terorističkog djela kaže: "Terorističkim djelom smatrat će se jedno od namjerno učinjenih djela koje, s obzirom na njegovu prirodu i okolnosti u kojima je nastalo, može ozbiljno oštetiti neku državu ili međunarodnu organizaciju, a koje je definisano kao prestup prema nacionalnom zakonodavstvu i počinjeno sa ciljem. ... Za potrebe ovog stava, teroristička grupa označava grupu koja ima svoju strukturu i sastoji se od više od dvije osobe, osnovana je tokom izvjesnog perioda i zajednički djeluje sa namjerom da izvrši teroristička djela."¹⁸⁰

Iz prirode samog dokumenta jasno proizlazi da on ne nudi naučnu cjelovitu definiciju, već pomoću opisa i nabiranja činilaca "terorističkog djela" predlaže indirektnu političko-pravnu operativnu definiciju.

Istovremeno, ovaj dokument snažno manifestuje nedostatak valjane naučne definicije koja bi ga oslobodila opširnih opisa i nabiranja.

Za problem definisanja bitno je da je ovaj dokument nastojao definisati terorizam upravo preko dviju bitnih odredaba:

A) "terorističkog djela", što treba razumjeti u značenju: "djelanje i efekti djelanja terorizma";

¹⁷⁹ Savjet Evrope, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA.

¹⁸⁰ Isto, Vidjeti i popis pojedinačnih terorističkih djela koji je dat u okviru dijela teksta: 5.3. *Definicije terorizma u političkim aktima*.

B) "terorističke grupe", što treba razumjeti kao opću odredbu koja obuhvata i organizaciju terorizma.

Podvrgnemo li analizi odredbe razmatranog dokumenta, stječe se utisak da on ne poznaje državni terorizam, ili ga barem previda. To je i prirodno jer je to, kako tvrdi Valter Švimer, generalni sekretar Savjeta Evrope, septembra 2002. godine, prvi međunarodni pravni tekst o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma kojim se obavezuju kako države članice Evrope tako i države koje učestvuju u radu Savjeta Evrope u statusu posmatrača. Štaviše, u dokumentu država je ključni borac protiv terorizma, te se ona ne vidi ni kao inspirator, pomagač ili subjekt-akter, nosilac terorizma. Jasan je slijedeći stav o tome: "Iako država u potpunosti ima pravo upotrijebiti sva raspoloživa pravna sredstva da sredi terorističke aktivnosti, ona ne može upotrijebiti bilo koje sredstvo koje bi ugrozilo upravo ona osnovna prava čija se zaštita traži. Ukoliko bi država tako reagovala, upala bi u klopku koju pred demokratiju i vladavinu prava postavlja terorizam."¹⁸¹

Za ovo ograničenje država u primjeni određenih mjera protiv terorizma, neophodna je međunarodna i unutardržavna saglasnost o tome šta su nedodirljiva ljudska prava kojima se raznim interpretacijama ne može mijenjati značenje i koja se ne mogu i ne smiju relativizovati, kao i koji je to model, koje su to bitne odredbe demokratije koje se ni u kom slučaju ne smiju povređivati akcijama države (država) u borbi protiv terorizma. Ukazivanje na predmetne momente nije proizvoljna ni kabinetska zamisao, već je proizvod i podsticaj iskustva evidentnog u nas i svuda oko nas.

Već u preambuli *Smjernica Komiteta ministara Savjeta Evrope o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma, usvojenim na 804 sastanku Komiteta ministara, 11. jula 2002. godine*,¹⁸² kaže se u tački:

b) "...smatrajući da terorizam ozbiljno ugrožava ljudska prava i demokratiju, te da posebno ima za cilj destabilizaciju legitimno izabranih vlada i podriivanje pluralističkog građanskog društva..." i

¹⁸¹ Savjet Evrope, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA.

¹⁸² *Zajednički stav*, član 1, Evropski savjet od 27.12.2001, SMJERNICE O LJUDSKIM PRAVIMA I BORBI PROTIV TERORIZMA.

c) "...osudujući bezrezervno sva djela, metode i praksu terorizma kao kriminalne i neopravdane, ko god i gdje god da ih čini..."

Dva navedena iskaza, upotpunjena sa iskazom:

d) "...podsjećajući da se terorističko djelo nikada ne može opravdati navođenjem motiva kao što su ljudska prava i da takvo narušavanje prava ne može imati zaštitu..."¹⁸³ znatno pojačavaju uvjerenje o neophodnosti radikalnog sužavanja mogućnosti nepoželjnih interpretacija ljudskih prava, njihovog narušavanja i odnosa države i poretka prema njima. Navedeni i drugi iskazi u ovom dokumentu neposredno štite i u funkciji su zaštite određenog međunarodnog, već uspostavljenog poretka i država određenog tipa odnosa. Zaštita ljudskih prava i njihovog razvoja, u vrijeme jačanja i širenja moći država i međunarodnih organizacija (od kojih neke postižu status nadržavnih) jedini je put i odbrana istinskog razvoja ljudskog društva kao humanog i slobodnog.

U tom smislu, u težnji za definisanjem terorizma (koji se kvalifikuje kao surov, beskrupulozan, nehuman, itd.), tačka:

e) "...podsjećajući da je ne samo moguće već apsolutno neophodno boriti se protiv terorizma uz poštovanje ljudskih prava, vladavine prava i, gdje je primjenjivo, međunarodnog humanitarnog prava" začuđuje svojom stilizacijom. Borba, korišćenje metoda i sredstava borbe, upotreba prava, itd. odigravaju se u okvirima "primjenljivosti". Naglašavanje da će se poštovati međunarodno humanitarno pravo "...i, gdje je primjenjivo", nameće utisak da je za neke zajednice, skupine, neprimjenjivo. Da li je ostvarivanje (i zaštita) ljudskih prava uopće moguće bez primjene (u stvarno mogućoj mjeri) humanitarnog prava?

Navedeni i dalji iskazi preambule (zaključno sa tačkom *i*) u definisanje terorizma unijeli su, uz već navedene definicije "terorističkog djela" i "terorističke grupe", još i odredbe:

a) ugrožavanje;

b) destabilizator legitimno izabranih vlada;

¹⁸³ Isto.

- c) podrivač pluralističkog građanskog društva;
- d) kriminalna djelatnost;
- e) neopravdana djelatnost;
- f) narušavanje prava koje ne može imati zaštitu;
- g) počinioči krivičnih djela;
- h) izazivač žrtava;
- i) uzrokovanje posljedica.

Država je, dakle, nosilac obaveze da "preduzme potrebne mjere zaštite od terorističkih djela i zaštite osnovnih prava: **pogotovu prava na život**, svakog ko je u njihovoj nadležnosti..."

Pravo na život, kako je ovdje formulirano, u životnoj i društvenoj praksi ljudi, redefiniše se i ostvaruje u mnogo varijanti. Pravo na život, kao osnovno pravo, faktički i pravno, mnogostruko je modifikovano i ograničeno. Naprimjer, nisu li prakticiranja određenih djelatnosti ograničavanje prava na život izvjesnim rizicima? Nije li ekonomska bijeda ugrožavanje prava na život? Nije li smrtna kazna ili dugoročna zatvorska kazna oduzimanje prava na život ili ograničavanje prava na život? Da li države, savezi država i slično, koje preduzimaju oružane akcije, ratne operacije, itd. ispunjavaju osnovno pravo na život? Relativizacija prava na život kao osnovnog prava očigledna je i stoga je za njegovo ostvarivanje neophodan niz operacionalizacija. Život čovjeka nisu samo ostvarivanje životnih bioloških funkcija, već su i ostvarivanje određenih ljudskih i društvenih kvaliteta i kvantiteta, odnosa, veza, djelanja, osjećanja, itd.

Dakle, terorizam može ugrožavati ljudske živote u svim njihovim aspektima i određenjima, uništavati ih, mijenjati kvalitativno i kvantitativno, remetiti, itd., čime ugrožava, napada, osnovnu ljudsku vrijednost i pravo čineći kriminalna (dakle nezakonita – protivzakonita djela), pa se treba boriti protiv njega (i uništiti ga).¹⁸⁴ Međutim, ovdje ništa konkretno ne

¹⁸⁴ G. R. Copley, *TERRORISM, THE OLIMPICS AND BALKANS: FINALLY, THE DISCUSSION IS OUT IN THE PUBLIC ARENA*, *Defense & Foreign Affairs Strategic Policy*, 1/2004, p. 7-12.

govori o uništavanju, remećenju života primjenom državnih i na zakonu zasnovanih mjera državnim terorom, odnosno procesom terorisanja.

Bitna vrijednost definicija (elemenata – činilaca) terorizma je činjenica da se kao središnja, bitna odredba terorizma ističe izvršavanje terorističkih djela – djelanje terorizma. Razumljivo je da je djelanje terorizma vršenje terora određenim radnjama i činjenjem u određenim sferama života ljudi – čime se oni ugrožavaju psihofizički, materijalno-ekonomski i finansijski, kao i socijalno i statusno.

Njena druga vrijednost je što daje popis terorističkih djela i kvalifikaciju da je to "jedno od namjerno učinjenih djela koje (...) može ozbiljno oštetiti neku državu ili međunarodnu organizaciju, a koje je definisano kao prestup prema nacionalnom zakonodavstvu i počinjeno s ciljem da:

- i) ozbiljno zastraši stanovništvo, ili
- ii) neopravdano natjera vladu, odnosno međunarodnu organizaciju, da učini odnosno da ne učini neko djelo, ili
- iii) ozbiljno destabilizuje ili uništi osnovne političke, ustavne, ekonomske ili društvene strukture neke države, odnosno međunarodne organizacije."¹⁸⁵

Da li se ovo odnosi na sve tipove društava i država ili samo na pluralistička i demokratska društva ili države?

Tri navedena cilja (djela) uperena protiv stanovništva, vlade, društveno-političkog sistema i međunarodne organizacije (međunarodnih organizacija) iskazana su veoma elastičnim pojmovima i terminima niske određenosti i vrednosnog osnova i sadržaja koje se u svakom osnovnom, konkretnom, pojedničanom slučaju moraju posebno operacionalizovati. To daje mogućnost za mnoge proizvoljnosti. Šta znači "zastrašiti stanovništvo" - koliki i koji dio i koliki i kakav strah treba biti? Šta ako je ono zastrašeno iskazivanjem istine o ugroženosti (naprimjer, od vulkana)? Šta znači "neopravdano natjera vladu" - šta je kriterij opravdanosti ako

¹⁸⁵ Isto.

opozicija nastoji "natjerati vladu ..."? Šta je to "ozbiljno destabilizuje" (naprimjer, vlasti - pomagače okupatora i njene institucije)? Sve ovo i mnoge druge odredbe zahtijevaju detaljnija određenja i otklanjanje mogućnosti za pojavu eventualnih protivrječnosti.

Bitan nedostatak ove definicije je što je ona strogo mimodopska, što podrazumijeva postojanje stabilnog zakonodavstva i poretka. Nažalost, mada su mir, dogovor i sporazum najpovoljnija životna osnovna situacija, u neposrednoj prošlosti i u sadašnjosti imamo dvije veoma drugačije situacije,

Prva, neke nove države nastaju izdvajanjem iz prethodnih širih državnih okvira oružanom borbom ili pregovaranjem. Nove države u nastajanju još uvijek nemaju potpuno izgrađenu pravnu regulativu, pa je i ne mogu primijeniti. Prethodna država i njen pravni sistem negirani su izdvajanjem - nastajanjem nove države, te nije logična ni opravdana ni socio-politička osnovana primjena njenog pravnog (krivično-pravnog) sistema. A možda prethodna država i nije imala odredbe o terorizmu? U tom pogledu, uputno je proučiti zakone bivše SFRJ i Republike Bosne i Hercegovine u njenom sastavu, kao i sadašnje, poslijeratne mimodopske propise. Teror je u ratu, čak i kada se poštuju pravila rata (i običaji rata?), po svojoj definiciji, bitno trajno obilježje rata. To može biti i terorisanje manjeg ili većeg obima, manjeg ili većeg intenziteta - ali to nije terorizam. Teror tu nije ni metod, ni strategija, već samo povremeno korišćeno sredstvo ofanzivne ili defanzivne usmjerenosti. Pitanje je: ima li terorizma i šta je terorizam ako nema uređenog stabilnog sistema vlasti, zakonodavstva i sudstva, ako u datom momentu nema aktualne inkriminacije?

Druga situacija je rat protiv određene države i njena okupacija od druge države - drugih država - sa ili bez pristanka Ujedinjenih naroda. Pitanje je: koja vlast, zakonodavstvo, sudstvo, važi u takvim zemljama? Uzmimo za aktuelni primjer Irak, pa će se vidjeti da se njegova sadašnja "mimodopska", "poslijeratna" situacija veoma teško može podvesti pod odredbe analiziranog dokumenta.

Dokument navodi jedanaest djela koja se, pod naprijed navedenim uvjetima, smatraju terorističkim:

- a) "nasrne na život neke osobe što može dovesti do njene smrti;
- b) nasrne na fizički integritet neke osobe;
- c) otme ili uzme kao taoca;
- d) dovede do uništenja nekog državnog ili javnog objekta transportnog sistema infrastrukture, uključujući i informacione sisteme, fiksirane platforme u priobalnom pojasu, neko javno mjesto ili privatni posjed, a uz veliku mogućnost da ugrozi ljudske živote ili dovede do znatne ekonomske štete;
- e) otme letjelicu, brod ili neko drugo sredstvo namijenjeno prevozu putnika, odnosno robe;
- f) proizvede, posjeduje, nabavi, transportuje, snabdijeva ili koristi oružje, eksplozive, odnosno nuklearno, biološko ili hemijsko oružje kao i da vrši istraživanja u cilju razvoja biološkog i hemijskog naoružanja;
- g) oslobodi opasne materije ili izaziva požare, eksplozije ili poplave koje ugrožavaju ljudske živote;
- h) ugrožava ili remeti snabdijevanje vodom, strujom ili nekim drugim izvorom prirodnih resursa čime ugrožava živote ljudi;
- i) prijeti da izvrši neko od djela navedena od (a) do (h);
- j) rukovodi terorističkom grupom;
- k) učestvuje u aktivnostima terorističke grupe, uključujući i dostavljanje informacija, odnosno materijalnih sredstava, na bilo koji način finansira tu grupu znajući pritom da takvo učestvovanje doprinosi kriminalnom djelovanju."¹⁸⁶

Pobrojana djela u tačkama (a) do (i), a i neka druga kao što su pljačka, utaja, falsifikovanje, itd., jesu krivična djela u svakom pravu i pravnom sistemu. Ona postaju djela terorizma tek ako su povezana sa prethodnim, bliže određenim trima ciljevima (navedeni na strani 270, 271) i, dodali bismo, ako iza toga stoji izvjestan realistični osnov. Za njihovu kvalifikaciju bitna je odredba **namjera**, no ona je to samo u sprezi sa činjenjem.

¹⁸⁶ Isto,

Za formiranje naučne definicije terorizma značajne su dvije odredbe pod (j) i (k). Ove dvije odredbe jasno kazuju da se u terorizmu ne javljaju kao bitne neuređene, spontane grupe, već organizacije koje imaju svoje rukovodioce (podsistem odlučivanja i podjela ovlašćenja) i druge članove i učesnike.

Govoreći o "počiniocima" u *preambuli*, tačka (e) navodi organizatore i pokrovitelje. Imajući u vidu sve iskaze koji se odnose u ovom dokumentu na terorizam i teroriste, možemo konstatovati da on razlikuje tri vrste subjekata terorizma:

- 1) počiniocima (inspiratore, organizatore, rukovodioce, izvršioce, pomagače i sponzore);
- 2) subjekte suprotstavljene terorizmu (države i organi države, političke i druge strukture koje osporavaju ideje, ciljeve i praksu terorizma);
- 3) žrtve terorizma (potencijalne i stvarne, ciljane i slučajne i samožrtvovanje).

Ovakva, istina nesistematski izložena odredba subjekata dovoljna je kao osnovni okvir koji je korisno dopuniti pojmovima svjestan i nesvjestan, voljan i prinuđen subjekt. Ova je dopuna neophodna zato što u svim prethodnim definicijama namjera igra bitnu ulogu u utvrđivanju terorizma i teroriste.

Prije nego što predemo na pokušaj izgrađivanja naše naučne definicije terorizma, kritički ćemo razmotriti još i naučnu definiciju istaknutog eksperta za oblast terorizma, prof. dr. Dragana Simeunovića. Prije toga dužni smo napomenuti da se ne koristimo izrazima "akademske definicije", "pravne definicije", "političke definicije", "laičke definicije", itd., već definicije u društvenoj i političkoj savremenoj upotrebi posmatramo samo sa stanovišta pravila logičkog naučnog definisanja. Razumljivo je da u našoj analizi nismo mogli detaljno izložiti opis, konstatacije i ocjene svih analiziranih definicija, već samo onih koje reprezentuju određeni tip definicija i procedure definisanja.

D. Simeunović u knjizi "Teorija politike - Osnovi političkih nauka, praktikum", kaže: "Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni

terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao složeni oblik organizovanog, individualnog i rede institucionalizovanog političkog nasilja, obeležen zastrašujućim brahijalno-fizičkim i psihološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti "veliki ciljevi", na način potpuno neprimeren datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju... Kao vid individualnog, nelegitimnog, i neinstitucionalizovanog nasilja, terorizam je uvek okrenut protiv određenih institucija nekog društva, odnosno in concretum protiv neke države. Ukoliko je vid državnog nasilja, čak i kada je formalno-pravno legalan, ne nalazi legitime osnove u relativnom etičkom i progresivnom pravnom kodeksu međunarodne zajednice."¹⁸⁷

Ova veoma opširna definicija obuhvata – nabraja i najčešće radnje terorizma: "otmice, ucene, pretnju silom u okviru intenzivno psihološko - propagandne delatnosti, psihofizičko zlostavljanje, atentate, sabotaže, diverzije, pojedinačna i masovna politička ubistva, intenciju ispoljavanja rede nad stvarnim i potencijalnim protivnicima, a češće nad nevinim žrtvama."¹⁸⁸

Može se konstatovati da je ova definicija, po odredbama terorizma koje sadrži veoma bliska definiciji u dokumentu *Smjernice o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma*, koji smo razmatrali na prethodnim stranicama.

Prvo, terorizam se shvata kao "višedimenzionalni politički fenomen", dakle i društvena pojava. Ako je to društvena pojava – politička pojava – onda ona mora imati bitne činioce i svojstva takve pojave (strukture, procesne, systemske). Iako ne isključivo politička pojava (prema stavovima drugih autora), ona je po svojoj suštini zaista uvijek i politička, jer u svim slučajevima u kojima su akcije terorizma uspješne, posljedice po vlast i državu, koja je odgovorna za sigurnost građana, negativne su.

¹⁸⁷ D. Simeunović, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, str. 159-160.

¹⁸⁸ Isto.

Da li je terorizam složen oblik nasilja? Tvrdnja prof. dr. Dragana Simeunovića izgleda, na prvi pogled, veoma prihvatljiva. Ona usmjerava na stanovište da je jedan od fundamentalnih odnosa i ponašanja ljudskog društva i u ljudskom društvu nasilje, odnosno prinuda. Ako se pođe od definicije i suštine rada i njegovog početnog oblika – pribavljanja hrane – onda je njegovo stanovište prihvatljivo. On, na strani 159. citiranog djela, tvrdi da u historiji ljudskog društva nema poretka bez nasilja, što je, ako je tačno da se država zasniva na "monopolu nasilja", također tačno. Međutim, sve analize društvenih poredaka, država i do sada poznatog savremenog terorizma pokazuju barem tri važna momenta:

1) nijedan poredak, nijedna država i nijedan terorizam nisu konstituisani samo od nasilja, djelanja i svojstava;

2) nasilje, štaviše, nije ni najvažniji oblik ispoljavanja spomenutih pojava;

3) nasilje je samo jedno od manje ili više, uspješnije i manje uspješno korišćenih sredstava, samo rezultanta sukoba i utjecaja:

a) raznih sukobljenih nasilja u društvu i u politici, i

b) rezultanta raznih drugih odnosa u društvu i politici, počev od dobrovoljnosti, saradnje, uzajamnosti, itd. Stojimo na stanovištu da je nasilje eklatantan, bitan, neizbježan način demonstriranja – ispoljavanja egzistencije terorizma, ali da terorizam ne može biti oblik nasilja. Neosporivo je da je bitno obilježje nasilja terorizma zastrašujuća brahijalnost u sferi psihofizičkog.

Tvrdnju velikoj složenosti terorizma prihvatamo, ali prihvatajući da je on organizovan i "rjeđe institucionalizovan", ne možemo prihvatiti stav o "individualnom" terorizmu ako on znači "terorizam pojedinca", a ne:

a) jednu organizaciju kao kolektivnog i, možda, institucionalizovanog subjekta;¹⁸⁹

¹⁸⁹ CSIS, TRANSNATIONAL THREATS UPDATE, Vol. 5, br. 3, april 2007, internet – juli 2007, www.csis.org/media/isis/pubs/ttu_0704.pdf.

b) jednog pojedinca kao pojedinačnog izvršioca pojedinačnog terorističkog akta.¹⁹⁰ Od mnogih, navest ćemo samo dva argumenta. Jednokratna primjena terora jednog lica na jedno ili više lica nije terorizam već terorisanje. Čak i kada se u tom kontekstu navode politički ciljevi ili je žrtva politička ličnost, to nije terorizam ako nije samo jedan od terorističkih akata u nizu. Evidentan primjer toga je nedavno ubistvo ministricе u Švedskoj. Terorizam ima krupne "historijske, strateške" političke ciljeve kojima su podređeni operativni i instrumentalni ciljevi. A to podrazumijeva organizovanje i organizaciju, odnosno "terorističku grupu koja ima više od dva člana".¹⁹¹

Tačno je da se terorizam razvija i jača "obično u vrijeme političkih i ekonomskih kriza". Naime, te su duboke socijalne (socioekonomske, sociokulturne i kao sinteza sociopolitičke krize) ne samo uvjet razvoja i jačanja terorizma već su i "nužan i dovoljan" uvjet – uzrok nastajanja intenzivnih sukoba u društvu i međusobne borbe društvenih grupa, slojeva, klasa, itd. Jednostavnije rečeno, uzrok su nastanka i razvoja terorizma.¹⁹²

I stav da terorizam sistematski pokušava "ostvariti 'velike ciljeve'" uglavnom je tačan. Naime, "veliki ciljevi" svih organizacija koje čine terorizam i svih subjekata koji koriste teror i terorističke metode, nisu ni približno isti. Čak su neki u sukobu, a neki primjenom terorističkih metoda u ostvarenju svojih ciljeva uzrokuju nove terorizme.

Veoma je diskutabilan stav da terorizam velike ciljeve pokušava ostvariti na "način potpuno neprimjeren datim uslovima, prije svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju". U vezi s ovim stavom nameću se dva pitanja: prvo, da li to važi i za državni terorizam u odnosu država – država? I drugo,

¹⁹⁰ J. Smith, T. Sanderson, FIVE YEARS AFTER 9/11, CSIS, 2006.

¹⁹¹ D. Benjamin, A. Kirby, J. Smith J. CURRENTS AND CROSSCURRENTS OF RADICAL ISLAMISM, CSIS, 2006.

G. R. Copley, THE COMING NEW SURGE IN EUROPEAN ISLAMIST TERRORISM: THE MOMENTUM HAS BEGUN, Defense & Foreign Affairs Strategic Policy, 9/2003, p. 9, 12-13.

¹⁹² F. Karčić, *nav. dj.*, str. 59.

može li se terorizam tretirati kao "politička strategija"? U oba slučaja smatramo da je negativan odgovor tačan, te da se, na osnovu niza događaja u posljednjih pet godina, to može argumentovati.

U cjelini posmatrano, mada ne ispunjava sve norme pravila definisanja, ova definicija nudi niz valjanih rješenja i potporu našem pristupu definisanja.

Naučnici Bosne i Hercegovine nisu posebno nastojali definisati terorizam ni nabrojanjem odredbi definicija ni cjelovitom (sintetizovanom) definicijom. Međutim, neki od njih iscrpno su prikazali definicije stranih autora, dok su drugi podvrgli analizi i opisu same pojave, te kroz njih ponudili osnovne činioce pojave. Bez razmatranja ovog doprinosa ne možemo pristupiti kreiranju vlastite definicije.

U prethodnim izlaganjima već smo spominjali dr. Fikreta Karčića i njegovo djelo: "Terorizam: značenje, historija i veza s religijom i značenje terorizma – odgovori muslimanskih ustanova". Na strani 59. on navodi definiciju datu u *Konvenciji Organizacije islamske konferencije o borbi protiv međunarodnog terorizma donijetoj na 26. zasjedanju Islamske konferencije ministara vanjskih poslova u Ouagadougou (Burkina Faso) jula 1999. godine*. U prvom dijelu, član 1, kaže:

"Terorizam znači bilo koji akt nasilja ili prijetnju nasiljem bez obzira na motive ili namjere izvršene radi ostvarivanja pojedinačnog ili kolektivnog zločinačkog plana s ciljem zastrašivanja naroda ili prijetnjom da mu se nanese šteta, ili ugrožavanjem života, časti, slobode, sigurnosti ili prava, ili izlaganjem opasnosti okoline ili bilo kog objekta, ili javne ili privatne imovine, njihovim okupiranjem ili zauzimanjem, ili ugrožavanjem nacionalnih resursa, ili međunarodnih objekata, ili dovođenjem u opasnost stabilnosti, teritorijalnog integriteta, političkog jedinstva ili suvereniteta nezavisnih država."¹⁹³

Članom 2. precizira se "teroristički zločin": "Teroristički zločin znači bilo koji zločin koji je izvršen, započet ili u kome se učestvovalo

¹⁹³ Isto.

radi ostvarivanja nekog terorističkog cilja u bilo kojoj državi ugovornoj strani ili protiv njenih državljana, prihoda ili interesa, ili stranih objekata, ili državljana koji borave na njenoj teritoriji kada je taj zločin kažnjiv po unutrašnjem pravu."¹⁹⁴

Terorističkim aktima smatraju se i djela predviđena međunarodnim konvencijama koje čine okosnicu međunarodnog prava. Ova konvencija ne smatra da je terorizam: "(a) narodna borba, uključujući oružanu borbu protiv strane okupacije, agresije, kolonijalizma i hegemonije, koja ima za cilj oslobođenje i samoodređenje u skladu sa principima međunarodnog prava..."¹⁹⁵

Analizom odredaba datih u ovoj definiciji dolazimo do slijedećih zaključaka:

A) ova je definicija, po općem sadržaju, slična definicijama koje smo naprijed analizirali;

B) ona odstupa od definicija datih u aktu *Smjernice o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma Savjeta Evrope* od jula 2002. godine, odnosno, Generalne direkcije za ljudska prava Savjeta Evrope, aprila 2003. godine, po tome što:

a) s jedne strane, proširuje sadržaj pojma terorizam, jer u njega uključuje i državni terorizam izrazom "terorizam znači bilo koji akt..." što se može shvatiti i kao bilo čiji akt;

b) s druge strane, sužava i precizira pojam terorizma isključujući iz njega oslobodilačke i odbrambene oružane akcije koje se vode u skladu sa "principima međunarodnog prava". Karčićovo pitanje (na strani 61) "da li je narodima koji se bore za oslobođenje dozvoljeno sve" ili "formulacija člana 2(a) spominje 'saglasnost sa principima međunarodnog prava', ali se to odnosi na cilj narodne borbe a ne na način njenog vođenja" veoma je značajno. Sa politološkog stanovišta gledano, okupacija, porobljavanje, kolonijalizam, itd., **posljedica su agresije – agresivnog porobljivačkog**

¹⁹⁴ Isto, str. 59-62.

¹⁹⁵ F. Karčić, *nav. dj.*, str. 59-70.

rata u kome je u datom momentu agresor bio jači, uključujući i tehnološku nadmoć. Borcima za oslobođenje bilo bi, u principu, dopušteno sve u načinu vođenja borbe što bi omogućilo uspjeh protiv nelegalne i inkriminisane situacije sa stanovišta međunarodnog prava i Povelje Organizacije ujedinjenih naroda, te drugih međunarodnih dokumenata. U protivnom, odbrana od nadmoćnog bila bi onemogućena!

Razmatrana definicija koristi se znatno oštrijim izrazom ("teroristički zločin") od evropskih akata koji znaju za "teroristički akt", terorističko djelo i sl. Ovakvo karakterisanje terorističkog akta podrazumijeva, u principu, i znatno oštrij postupak i sankciju prema akterima terorizma.

Ovdje izloženo stanovište, naravno, isključuje neposredne i namjerne napade na civilno stanovništvo kada se ono može razlikovati od vojnih, paravojnih i drugih pripadnika borbilačkih jedinica. Nažalost, "kolateralna šteta" i "kolateralne žrtve" koje su nastale slučajno ili "slučajno" do sada su karakterisale sve oružane sukobe.

Naša razmatranja bila bi nepotpuna kada ne bismo u potpunosti prikazali *Deklaraciju Akademije za islamska istraživanja pri Al-Azharu* o fenomenu "terorizma", od 1. novembra 2001. godine: "Terorizam je zastrašivanje osoba kojima se garantuje sigurnost, uništavanje njihovih dobara i suštinskih uvjeta za život, napad na njihovu imovinu, čast, slobodu i ljudsko dostojanstvo, što po svojoj prirodi predstavlja prestup i širenje nereda na zemlji. Država na čijoj teritoriji je izvršen ovakav zločinački teroristički akt ima pravo da traga za počiniocima i da ih privede sudskim vlastima koje će im izreći presudu."¹⁹⁶

Značenje izloženog shvatanja ne može se razumjeti van konteksta cijelog dokumenta, datog u glavi V (pet). Stoga ovdje navodimo samo još četvrti dio Deklaracije koja je neophodna za razumijevanje odredbe o terorizmu: "Četvrto, svi razumni ljudi u svim vjerama i civilizacijama slažu se da bavljenje uzrocima problema i bolesti dolazi prije bavljenja simptomima. U svijetu u kome se raširio fenomen korištenja nasilja

¹⁹⁶ F. Karčić, *nav. dj.*, str. 59-70.

nemoguće je izjednačavanje nasilja i nasilnika koji nasilno zaposjedaju zemlje, ruše dostojanstvo, skrnave svetinje i pljačkaju dobra.

Ujedinjeni u pogledu ovog principa pravde cijelog čovječanstva i odluka međunarodne zakonitosti kažemo: ne može se izjednačavati nasilje ovih agresivnih nasilnika i korištenje zakonitog prava na odbranu, putem koga se bore potlačeni za povrat svojih zakonitih prava koje im je dalo prirodno pravo prilikom određivanja sudbine uz dodatna prava koji im je odredila međunarodna pravda."¹⁹⁷

Najkraće rečeno, u ovom dokumentu terorizam se shvata kao djelanje na zastrašivanju i ugrožavanju života društvene ljudske zajednice, te spada u krivična djela najteže vrste. Potpuno razlikuje od "pravednog rata" po islamskom shvatanju i od džihada.

Za definisanje terorizma nezaobilazno je djelo prof. dr. Muhameda Filipovića "Islam i teror"¹⁹⁸. Mada se ono neposredno bavi terorizmom, prvenstveno je koncipirano kao objašnjenje svijetu da teror i terorizam nisu utemeljeni u islamu niti su obilježje njegovog djelanja, što je bilo značajno poslije događanja 11. septembra 2001. godine. Iako nije posebno nastojao definisati terorizam, njegov je doprinos posebno značajan što je uspješno pokazao da savremeni terorizam nije utemeljen ni u jednoj religiji, da vjernici i sveštenici (velikodostojnici) raznih crkava nisu, po vokaciji, ni inspiratori, ni organizatori, ni akteri, ni promotori terorizma, već da su to ekstremisti i njihove grupe koji se mogu nalaziti u raznim društvenim statusima, te da terorizam ima svoje različite uzroke. Veoma je značajno njegovo decidno stanovište da je bitna, suštinska demonstracija terorizma teror – zločinačko ugrožavanje nedužnih ljudi. Za razumijevanje i klasifikovanje terorizma posebno su značajne strane 27-71. Od posebnog su značaja za definisanje terorizma iskazi koje navodimo:

a) "Mi živimo protiv prirode i to nam se sveti na način da više ne razlikujemo razliku između dobra i zla, da smo izgubili, u općem smislu

¹⁹⁷ Citirano prema Karčiću, *nav. dj.*, str. 69-70.

¹⁹⁸ M. Filipović, *nav. dj.*

riječi, smisao za etičko... A terorizam je samo najdirektniji i najprecizniji izraz tog stanja. (...) Ludilo moći, o kojem govorimo, sastoji se, prije svega, u neograničenom nastojanju da se sve što na svijetu i u prirodi postoji iskoristi u cilju zadovoljavanja potreba ljudi, a za te potrebe ne znamo ni odakle dolaze, ni kakve su, ni koliko su odista stvarne potrebe i koliko ljudske u smislu da budu u skladu sa sadašnjim statusom i mogućnostima čovječanstva, i to onim realnim kao i onim moralnim i estetskim."¹⁹⁹

b) "Nažalost, u ovom i ovakvom svijetu se bilo kakva kompenzacija postiže najviše i najčešće, nekad i jedino recipročnim aktom nasilja, koji je projiciran u predstavljenu suprotnu tačku, onu za koju mislimo da je uzrok naših problema i tegoba."²⁰⁰

Opisavši uvjete i uzroke terorizma, M. Filipović daje i kvalifikaciju terorističkog akta od 11. septembra 2001. godine: "...taj zločin je trostruk: on je prvo, zločin prema nevinim ljudima..." pa na strani 106. nastavlja: "drugo, to je zločin protiv islama... Najzad, i treće to je zločin upravo zbog toga što se tim postupkom negira ono što je Bog dao ljudima, a to je da ih je uputio da stvaraju forme zajedničkog života, tj. države, kojima je dato da zastupaju i djeluju u ime ljudi koji su u njima udruženi."²⁰¹

Ne ulazeći dublje u razmatranje stava o Božijoj promisli o državi i u historiju odnosa države i crkve (religije), za naša razmatranja smatramo veoma značajnim i stav: "...Svijet koji se nalazi pred pitanjem da li će ili neće dozvoliti da svaka moguća grupa ljudi, iz političkih ili ideoloških razloga koji ne mogu biti legalizovani i legitimizovani u svjetskom, etičkom, pravnom i političkom prostoru, može uzimati pravo u svoje ruke i vršiti neselektivne odmazde za nešto za šta nema dokaza da je njima učinjeno."²⁰² Ovo i ovako postavljeno pitanje je u suštini čitava mreža strateških pitanja od onog otkud takvo pitanje do pitanja organizovanosti svijeta, međunarodnog i državnog legaliteta i legitimiteta, pa do pitanja

¹⁹⁹ Isto, str. 45-46.

²⁰⁰ Isto, str. 47.

²⁰¹ M. Filipović, nav. dj., str. 105.

²⁰² Isto, str. 107.

o slobodi i mjestu čovjeka u tome svijetu. Za naša razmatranja važno je spominjanje grupe ljudi, razloga, neselektivne odmazde, kao i kvalifikacija "stravični zločin" i "apsolutna nečovječnost i nezakonitost takvih aktata" (na istoj strani).

Terorizam i teror M. Filipović vidi i kao veoma veliku i široku opasnost, pa kaže: "...povećali su enormno opasnost od takvih postupaka pojedinaca ili grupa, pa čak, kako se pokazuje, i veoma dobro organizovanih grupa ljudi, koji mogu, u uvjetima kakvi su nastajali u islamskim zemljama izloženim napadima neprijateljskih, ideoloških, političkih i vojnih snaga, naći uporište za svoju radikalnu političku i vjersku ideologiju i akciju. Takve dvije zemlje su na primjer, Afganistan i Palestina, a postoje još neke religije u islamskom svijetu (izraz "islamski svijet" je tehničkog karaktera – naša napomena – Kašmir, Čečenija, Filipini) gdje se stvara slična situacija permanentnog ugrožavanja egzistencije islama i gdje se obimno ugrožavaju prava muslimana, zbog čega dolazi do krajnje radikalnih reakcija na takva stanja." Na strani 109. upozorava da su oni "i sami žrtve raznih terorizama, od onih koji potječu od državnog aparata ili neprijateljskih grupa unutar raznih država, do raznih ksenofoba...", da bi na strani 111. ustvrdio da: "...ovi događaji nose potencijalne sveopće opasnosti pa i opasnost jednog velikog rata, pitanje o odnosu islama i terora je urgentno..."²⁰³

Prikazivanje ključnih izraza M. Filipovića za naša razmatranja definicije terorizma završit ćemo tekstom u okviru zaključnih razmatranja, gdje kaže: "Treće, terorizam se mora tumačiti i izvoditi iz svojih pravnih, društvenih i historijskih izvora, iz situacije u kojoj se nalazi suvremeno čovječanstvo. A taj suvremeni svijet je svijet agresivne tehnologije, na kojoj se temelji sve što u svijetu danas znači moć i utjecaj. Zbog toga, iz te temeljne agresije na samu prirodu, izlazi i sklonost ka agresiji usmjerenoj prema čovjeku, što se odražava negativno na svijet osjećanja i postupanja i reakcija koja u velikoj mjeri sadrži u sebi agresivan odnos i postupke koji su granični s terorizmom i predstavljaju onu duboku

²⁰³ Isto, str. 108-109.

socijalno-psihičku osnovu suvremenog terora. To je istina o terorizmu danas i istina o odnosu islama i terorizma u suvremenom svijetu.²⁰⁴

Neposrednost i jasnoća iskaza oslobodili su nas potrebe da komentarišemo stav po stav. Za našu definiciju možemo oformiti slijedeće konstatacije sadržane u prikazanom tekstu:

- terorizam nastaje u specifičnim uvjetima izrazitog, svjetskog – društvenog nasilja i političke, tehničko-tehnološke i druge borbe. Ovi oblici borbe proizvedenog ekstremizma uzroci su terora i terorizma;

- subjekti terorizma mogu biti razni od pojedinaca do organizacija i država, ali su svi posebni po tome što su skloni ekstremnim reakcijama, agresivnosti, borbi i primjeni terora, a generalno uzev, odlika im je bezobzirnost;

- ciljevi terorizma – terorista raznovrsni su po svim kriterijima klasifikacije – od “velikih ciljeva”, “odbrambenih”, “oslobodilačkih”, do “zločinačkih”, “kriminalnih”, “nelegalnih”, “nelegitimnih”, “osvajajčkih”, itd. Motivi su im izvedeni iz društvene savremene “općeagresivne” situacije;

- bitna djelanja terorizma su vršenje terora terorističkim akcijama, aktima, zločinima, itd;

- metode i sredstva djelanja terorizma su neljudska, nečovječna i nezakonita, stravična, nelegitimna i nemoralna;

- efekti terorizma su ugroženost svijeta, čak i od velikog rata, uključujući izazivanje velikih žrtava.

Navodeći samo osnovne, bitne činioce za definisanje terorizma, sadržane u navedenom djelu, moramo napomenuti da se teror i primjena terora (terorisanje) ne mogu izjednačavati sa terorizmom, mada je karakteristično djelanje terorizma teror–terorisanje, sistematsko, ali nepredvidljivo.

²⁰⁴ Isto, str. 141-142.

Naše razmatranje doprinosa definisanju terorizma od bh. naučnika, završavamo relativno kratkim, ali veoma instruktivnim člankom prof. dr. Nijaza Durakovića: *Savremeni terorizam (od anarhizma do terorizma)*.²⁰⁵

Konstatujući da kada se govori o spoljnopolitičkim postupcima ukazuje se i na značaj postupaka vezanih za prinudu. Prvi takav postupak je zastrašivanje. “Razlikuju se dva oblika, a prvi bi bio, mada se to eksplicitno ne kaže, vezan za prijetnju države (...zasniva se na prijetnji upotrebom instrumenata za razaranje oružanom silom) ... Drugi oblik postupaka vezanih za prinudu spada u grupu pojedinačnih akata nasilja”²⁰⁶ i tu se oni razlikuju kao terorizam, sabotaže i diverzije.

Locirajući vrijeme ulaska pojma – termina “terorizam” u vrijeme Francuske revolucije, uz znatno oslanjanje na djelo “Terorizam” Vojina Dimitrijevića, Duraković ukazuje da je “teror oruđe manjine”, a on je osnov terorizma. “Terorizam nije svuda isti, i o njemu se ne može govoriti uopšteno, ...njegova ideološka potka u zadnjih stotinjak godina manjeviše (je) ista.” I dalje: “Terorizam kao taktička ili kao pojedinačna akcija može da bude uspješan u smislu izazivanja neposrednih posljedica i fantastičnih propagandnih efekata. Naravno, terorizam kao strategija teško može da izazove suštinske političke promjene... Nesporno je da su terorizmu pribjegavale i danas pribjegavaju veoma različite socijalne i političke snage, grupacije i organizacije. Povodi i ciljevi su im različiti.”²⁰⁷ N. Duraković navodi i stav prof. Esada Bajtala da “više nije moguće govoriti o terorizmu u svijetu, već samo o svijetu terora. Terorizam, dakle: progoni, mučenja, klanja, ubijanja, silovanja, deportacije, koncentracioni logori. Sve se čini u ime Istine. Ali ne u ime prirodne i logičke istine, već u ime objavljene istine koja se zove Bog, Vjera, Nacija, Vođa, Partija, Sistem, Demokracija, Sloboda, čak i Humanizam. Usprotiviti se bilo kojoj od ovih istina, znači postati urotnik i izdajica, što će reći predmet terora i terorizma.”²⁰⁸

²⁰⁵ N. Duraković, SAVREMENI TERORIZAM (OD ANARHIZMA DO TERORIZMA).

²⁰⁶ Isto.

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Isto.

Prof. dr. Nijaz Duraković navodi četiri karakteristike terorizma:

- prva, instrumentalno nasilje i prijetnja budućim nasiljem;
- druga, izazivanje straha kod protivnika;
- treća, "utjecaj na širu okolinu" i
- četvrta, nenormalnost (u smislu odstupanja od važećih pravila).

Ističući nelegalnost terorizma, N. Duraković ukazuje na razlike između gerilskog rata i terorizma. On s pravom ukazuje i na unutrašnje i spoljašnje uzroke terorizma, razlikujući i međunarodni i unutrašnji terorizam.²⁰⁹

Kada se ovaj inspirativni članak podvrgne analizi, dolazi se do veoma sličnih saznanja o terorizmu koja smo već izložili u vezi s napisom M. Filipovića. Znatnije razlike su u tome što N. Duraković ne izvodi terorizam iz anarhizma, a veoma podsticajno postavlja pitanje terorizma kao strategije i kao politike, političke borbe. Time je posredno postavljeno i pitanje da li je terorizam moguće tretirati kao jednu društvenu pojavu (društveni fenomen), kao samo jednu dimenziju, oblik, moment, činilac društvene pojave. Ako smo prihvatili da je terorizam društvena pojava i politička pojava koja je strukturirana i ima odredbe procesa i sistema, ona može biti činilac – dio šire, općije pojave, procesa, sistema. U tom se smislu može uvjetno govoriti o terorizmu, terorisanju, teroru kao o strategiji ili taktici politike, vladanja, borbe, itd. No, to ne negira njenu odredbu pojave, već joj samo određuje položaj i odnos, u ovom slučaju instrumentalan, prema drugoj široj pojavi.

²⁰⁹ Vidjeti više: B. Hofman, UNUTRAŠNJI TERORIZAM.

VII Pokušaj formiranja opće naučne definicije

Dosadašnja razmatranja postojećih definicija terorizma dovela su nas do zaključka da sve one omogućavaju prepoznavanje terorizma po nekoj važnoj odredbi, ali i da nijedna od tih definicija ne ispunjava sve zahtjeve pravila definisanja, tj. da eksplicitno ne iskazuje sve bitne odredbe terorizma kao cjeline. Prema našem saznanju, dvije su uočljive greške u definisanju ometale izgradnju pojma terorizma kao cjeline:

- pristrasnost u pristupu koja je svoje osnove imala u politici, ideologiji, utjecaju i privrženosti određenoj nauci i (ili) naučnoj disciplini, teorijsko-metodološkom konceptu, itd.;

- opredjeljenja za "kraći put" koji je vodio prvenstveno oslanjanju na saznanja prakse (empirijska saznanja) bilo isključivo na teoriju (kao što su to analize mnoštva definicija). Svjesni tih teškoća i onih koje proizlaze iz promjenljivosti svojstava i određaba društvenih pojava i uvjeta u kojima nastaju i opstaju, kao i promjenljivosti naučnih saznanja i nauke, pogotovu društvenih nauka, pokušali smo, uvažavajući ih, oformiti i predložiti jednu definiciju koja bi bila doprinos, korak u izgradnji jedne općevažne i općeprihvaćene naučne definicije. I naslov ove glave jasno kaže da je to pokušaj koji može biti manje ili više uspješan, a ne konačno konstruisana, izgrađena definicija.

Definicija koju predlažemo kao moguću izvedena je iz empirijskih i teorijskih saznanja, od kojih su samo neka naučna. S obzirom da nije u pristupu jasno određena paradigma osnove shvatanja i tumačenja ove (predložene) definicije, te da ona ima oslonac i u iskustvenom, naučno neveri-

fikovanom saznanju, zaključili smo da je poželjno i korisno: prvo, izložiti definiciju, pa potom obrazložiti nju kao cjelinu i njene osnovne postavke.

1. Prijedlog definicije terorizma

Terorizam je historijska društveno-politička akciona pojava koja nastaje i razvija se u uvjetima dovoljno dubokog i intenzivnog sukoba u kome su nosioci – subjekti akteri terorizma specifične organizovane slabije i manje društveno-političke grupe subjekata ili država koje se organizovano i sistematski bore protiv postojećeg društveno-političkog međunarodnog poretka primjenom nelegitimnog i nelegalnog, surovog i nepredvidljivog (teško predvidljivog) kriminalnog nasilja, koristeći raspoložive metode i sredstva kojima izazivaju masovne i pojedinačne teške nepravedne i nepotrebne ciljane i slučajne žrtve i nanosi velike raznovrsne štete ne postižući kao efekt, po pravilu, ostvarenje krajnjeg društveno-političkog cilja.

Ova, relativno opširna definicija, veoma podsjeća na deskriptivne, ali je ipak suštinski karakteristična – prvi viši pojam je politička, a od nje viši je društvo. Ona je i analitičko-sintetička, te deduktivno-induktivna.

Po svom sadržaju i formi pogodna je za izgradnju normi – sistema normi – pravnih, moralnih, itd.

2. Obrazloženje definicije

Opredijelili smo se za lapidarno analitičko obrazlaganje predložene definicije stoga što je ona, kao što smo već rekli, izvedena iz postavki, argumenata, sudova i zaključaka izloženih u prethodnim glavama.

Naša prva tvrdnja je da je terorizam društveno-politička akciona pojava. Argumenti za to su:

a) ona se javlja u sferi političkog, dakle u ljudskom društvu;

b) u političkoj sferi ljudskog društva opstaje, razvija se i manifestuje na razne načine;

c) ona je društvena – politička – historijska, jer je proizvod ljudske historije i njome je omeđena. Po sistemskom spoju odredaba, ova se društveno-politička pojava razlikuje od svih drugih i može se identifikovati kao posebna iako ima mnoge iste ili slične elementarne i segmentarne odredbe, svojstva, itd. Naprimjer, to je strukturirana, procesna, sistemaska, dinamična pojava, kao i mnoge druge društvene i političke pojave.

Druga naša tvrdnja u okviru definicije je da je to pojava koja nastaje iz društvenih razloga (uzroka) u za to dovoljnim i nužnim, povoljnim uvjetima. Bitan uzrok je dovoljno snažan, na odgovarajuće mjesto i u odgovarajuće vrijeme (astronomsko i društveno) lociran sukob koji vodi do protivrječnosti sociopolitičkih snaga. U osnovi toga sukoba su dovoljno velike i snažne protivrječnosti između potreba i interesa jedne društvene grupe (shvaćene u najširem značenju) i mogućnosti zadovoljenja tih potreba i interesa, ma kakvi oni bili. Kao prepreka njihovom zadovoljenju shvata se druga sociopolitička grupa.

Treća naša tvrdnja je da su nosioci terorizma subjekti čije zadovoljenje potreba i interesa onemogućavaju neke druge sociopolitičke grupe, subjekti specifičnih osobina po mnogim mentalnim obilježjima, sklonostima i uvjerenjima, skloni borbi. Nasuprot njima nalaze se drugi subjekti koji, iz svojih razloga, onemogućavaju zadovoljenje potreba i interesa prve grupe. U terorizmu sudjeluju i pojedinci u raznim ulogama i statusima (inicijatori, organizatori, vođe, aktivisti, izvršioци, pomagači, itd.), ali su nosioci terorizma organizacije raznih veličina i odredaba, uključujući i države. Stoga, razmatranje terorizma podrazumijeva postojanje barem slijedećih grupa subjekata:

1) terorista – aktera terorističkih akcija;

2) antiterorističkih grupa – struktura;

3) žrtava terorizma – koje mogu biti neutralne, ali i iz dvije spomenute strukture. Žrtve mogu biti neposredno ciljane, ali mogu biti i samo orijentaciono ciljane i sasvim slučajne.

Naša četvrta tvrdnja je da terorizam u osnovi ima političke ciljeve kao glavne (rušenje poretka), ali i taktičke, operativne, instrumentalne, odnosno neposredne i posredne, generalne i sekvencionalne, konačne i etapne, itd. U principu, njihovi su ciljevi međusobno usklađeni, ali ne mora svaki pojedinačni cilj biti saglasan sa generalnim ciljem.

Ciljevi raznih organizacija, koje čine sastav terorizma, također ne moraju biti usklađeni i koordinirani. Međutim, sve njih karakteriše usmjerenost protiv poretka, ili prema očuvanju nekog postojećeg ili stvaranju novog poretka.

Izuzetak čine ciljevi subjekata terorizma usmjerenih protiv drugih subjekata terorizma.

Peta tvrdnja je da je terorizam, u načelu, karakterističan po akcijama – aktima kriminalnih, negativnih i nelegitimnih svojstava koje odlikuje surovost, bezobzirnost i nehumanost. To su akti ubijanja, sakaćenje, izazivanja psihičkih trauma, strahova, itd. i nanošenje velikih materijalnih i nematerijalnih šteta od kojih su mnoge nenadoknadive. Nema potrebe da ovdje navodimo atentate, otmice, ucjene, podmetanje bombi i drugog eksploziva, bombardovanja i raketiranja, upotrebu otrovnog gasa u metrou, itd., jer ti detalji samo ilustruju, ali ne objašnjavaju suštinu. A suština je u djelanju koje ugrožava ili može ugroziti ne samo život i interes neposrednog neprijatelja već i mnogih potpuno nevinih, pa i svijeta u cjelini. To su samo djelimično kontrolisane djelatnosti, a mogu prerasti i u nekontrolisane. Te djelatnosti ne samo što mogu ugroziti "kontrolisane" stradalnike već i same vršioce terora. Neke organizacije s tim i računaju (teroristi "samoubice").

Jedna od bitnih djelatnosti terorizma je "zastrašivanje". Posebno bismo isticali prijetnju nasiljem, mada je to sastavni dio mnogih definicija, jer i ona spada u red nelegitimnih i nelegalnih djelatnosti. Zastrašivanje i ozbiljne prijetnje nema prije iskustva koje ga čini uvjerljivim, a to su stvarni teroristički akti – akcije.

Akcije terorizma su, kao što se vidi, veoma organizovani procesi – sistemi ciljno i svrshodno usmjereni i nepredvidivi ili teško predvidivi. Nepredvidivost ne tretiramo kao neograničenu, već kao uvjetno ograničenu i ne smatramo je obilježjem elastičnosti, već samo akcione pokretljivosti.

Djelanje terorizma, njegove odlike i metode i sredstva smatramo bitnom odredbom terorizma u sprezi sa ciljevima i efektima. Ako nema nikakvih radnji i činjenja u inspirisanju, organizovanju, planiranju i izvođenju terorističkih akcija, dakle, ako nema pripremanja, izazivanja i korišćenja efekata djelanja terorizma, nema ni terorizma. To nam daje za pravo da pri definisanju terorizma budemo veoma uzdržani prema odredbi *prijetnja* i da smatramo da se samo osnovna prijetnja, za koju postoji vjerovatnoća da bi mogla biti izvršena, može uključiti u definiciju.

Naša šesta tvrdnja je da je glavna metoda, metoda terorizma, nasilje koje nije ograničeno i u kome se mogu koristiti sva raspoloživa sredstva. Ipak, jedno ograničenje uvijek postoji i ono je dato u cilju i svrshodnosti. U tom smislu, propagandu, agitaciju, istinite informacije, organizovane napade i prepade i sl., možemo tretirati kao metode terorizma, a kao njegova sredstva sve upotrebljive stvari, pa i same ljude.

I naša sedma, posljednja tvrdnja, jest da terorizam svojim djelanjem izaziva efekte koji su oličeni kroz dva posebna sloja:

- a) kroz stepen ostvarenja raznih ciljeva;
- b) kroz ostvarenja izvan definisanih ciljeva.

Po pravilu terorizam svojim akcijama ostvaruje instrumentalne i (ili) operativne ciljeve, ponekad i taktičke, ali do sada nije poznato da je terorizam samostalno, samo terorističkim akcijama, ostvario svoj "veliki" (strateški, historijski) politički cilj.

U svim poznatim slučajevima terorizma efekti su masovne i neopravdano izazvane žrtve, često slučajne i nedužne, kao i velike, često nenadoknadive štete. S tog stanovišta teroristički akti su društveno i politički besmisleni i umjesto željenog rezultata, daje kontraefekat.

Na kraju ovog šturog obrazloženja možemo ponovo opravdano zaključiti da je terorizam negativna društveno-politička historijska pojava, strukturirana i procesna, sa bitnim obilježjima sistema čije je bitno obilježje primjena terora – nasilja, ali koja se ne može poistovijetiti sa bilo kojim oblikom rata. Važeće odredbe “pravila i običaja rata”, “ratnog zločina”, “gerilskog rata” i “rata” moraju se preispitati kao i odredbe “pravednog rata”, “agresivnog (“osvajackog”) rata”, “vojne intervencije”, itd. u svijetu savremene situacije, terorizma i borbe protiv njega.

U svjetlu svega rečenog, posebno akcentiramo problem žrtava u najširem smislu riječi. Naša razmišljanja o žrtvama terorizma kreću se od ograničenih do neograničenih žrtava koje mogu obuhvatiti sav živi svijet na ovoj planeti. Ako terorizam već sada računa sa samožrtvovanjem terorista, u uvjetima savremenog naučnotehnološkog razvoja, a izvan okvira razumne kontrole, ne može se isključiti ni samoubistvo čovječanstva tokom naglašeno aktivnog terorizma, ma ko bili njeni akteri.

Terorizam je stoga opća opasnost.

IZVORI I LITERATURA

A) Izvori

1. BICC, SECURITY AND MILLENIUM DEVELOPMENT GOALS, oktobar/novembar 2005, internet – maj 2006, www.bicc.de/publications/bulletin/bulletin37.pdf.
2. Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, CSIA STUDIES IN INTERNATIONAL SECURITY, Harvard University, br. 4, 1994.
3. CSIS, TRANSNATIONAL THREATS UPDATE, Vol. 5, br. 3, April 2007, internet – juli 2007, www.csis.org/media/csis/pubs/ttu_0704.pdf.
4. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, SAVETOVANJE: PRIVREDNI KRIMINAL I KORUPCIJA, Beograd, 2002.
5. Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S), DECLARATION OF ESTABLISHING HAMAS/ KUWAIT TO FIGHT THE UNITED STATE (2003), internet – maj 2004, www.intelligence.org.il/eng/g_j/rp_b_11_03.htm.
6. International Policy Institute for Counter-Terrorism, REZOLUCIJA SAVJETA SIGURNOSTI UN 1269 (1999), internet – juni 2004, www.ict.org.il.
7. Ministerio de Defensa, Secretaria General Técnica, Strategic Defence Review, 2003, http://www.mde.es/descarga/RED_Ingles_vol_1.pdf.

8. National Infrastructure Protection Center, *Highlights 10-01*, November 10th 2001 "Post Vietnam Combat Casualties", *Infoplease.com*, Learning Network, 2002, internet. www.infoplease.com/ipa/A0778300.html.

9. PRISM, THE PROJECT FOR THE RESEARCH OF ISLAMIST MOVEMENTS (2004), internet - juni 2004, www.e-prism.org.

10. Savjet Evrope, REZOLUCIJA UJEDINJENIH NACIJA 54/164 - LJUDSKA PRAVA I TERORIZAM, usvojena na Generalnoj skupštini UN 17.12.1999, internet - februar 2004, [www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf).

11. Savjet Evrope, *Smernice o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma*, usvojene na 804. sastanku Komiteta ministara Saveta Evrope, 11.07.2002, internet - januar 2004, [www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf).

12. Savjet Evrope, ZAJEDNIČKI STAV O PRIMJENI ODREĐENIH MJERA PROTIV TERORIZMA (27.12.2001), internet - januar 2004, [www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf).

13. Terrorism Research Center, THE IRAQ STUDY GROUP REPORT (2006), internet - maj 2007, www.terrorism.com/modules.php?op=modload&name=Documents&file=index.

14. Terrorism Research Center, NATIONAL STRATEGY FOR COMBATING TERRORISM (2006), internet - maj 2007, www.terrorism.com/modules.php?op=modload&name=Documents&file=index.

15. Terrorism Research Center, INTERNATIONAL TERRORISM: THREAT, POLICY, AND RESPONSE, internet - maj 2007, www.terrorism.com/modules.php?op=modload&name=Documents&file=index.

16. USA, Armed Forces of the United States of America, Joint Chiefs of Staff, NATIONAL MILITARY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA, 2004.

17. USA - White House, THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA SEPTEMBER 17th 2002, internet - mart 2003, www.whitehouse.gov/ns/nss.pdf.

18. USA, Department of Homeland Security USA, NATIONAL STRATEGY FOR COMBATING TERRORISM, (2003), internet - maj 2004, www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003/17798.htm.

19. USA, Department of Homeland Security USA, TERRORIST ORGANIZATION REFERENCE GUIDE - DESIGNATED FOREIGN TERRORIST ORGANIZATION (2004), internet - januar 2004, www.state.gov/topical/pol/terror/designated.htm.

20. USA, INTERNATIONAL COUNTERTERRORISM CONVENTIONS (CHAPTER 6) - TERRORIST GROUPS (2004), internet - februar 2004, www.state.gov/s/ct/rls/c14813.htm.

21. USA, Department of State, Office of Counterterrorism, TERRORIST DESIGNATION LISTS - FOREIGN TERRORIST ORGANIZATIONS - FTOs (11.10.2005), internet - juli 2007, www.state.gov/s/ct/list; www.state.gov/s/ct/rls/fs/37191.htm.

22. USA, Department of State, Office of Counterterrorism, TERRORIST DESIGNATION LISTS - TERRORIST EXCLUSION LIST - TEL (29.12.2004), internet - juli 2007, www.state.gov/s/ct/rls/fs/2004/32678.htm.

23. USA, Department of State, Office of Counterterrorism, TERRORIST DESIGNATION LISTS - EXECUTIVE ORDER 13224 (20.12.2002), internet - juli 2007, www.state.gov/s/ct/rls/fs/2002/16181.htm.

24. USA, Department of State USA, PATTERNS OF GLOBAL TERRORISM 2003 - ANNUAL REPORT, internet - maj 2004, www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2003/31711.htm.

25. USA, Department of State, Office of Counterterrorism, FOREIGN TERRORIST ORGANIZATIONS - FTOS, 11.10.2005, internet - juli 2007, <http://www.state.gov/s/ct/list>.

26. USA, National Memorial Institute for Prevention of Terrorism USA, TERRORIST ORGANIZATION REFERENCE GUIDE - DESIGNATED FOREIGN TERRORIST ORGANIZATION, internet - januar 2004, www.mipt.org/pdf/TerroristOrganizationReferenceGuide.pdf.

27. USA, National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism, WEAPONS OF MASS DESTRUCTION - EFFORTS TO IMPROVE SECURITY AT RUSSIAN SITES, izvještaj GAO-03-482 (General Accounting Office). Ministarstvo za odbranu SAD-a, mart 2003, internet - decembar 2003, www.mipt.org/pdf/gao03482.pdf.

28. UN, CHARTER OF THE UNITED NATIONS, internet - april 2004, <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>.

29. UN, Security Council, REZOLUCIJA SAVJETA SIGURNOSTI 1373 (2001), Annex Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism, internet - april 2004, www.un.org/terrorism/a57273.doc.

30. UN, INVESTING IN THE UN: FOR A STRONGER ORGANIZATION WORLDWIDE (2006), internet - juli 2007, <http://www.un.org/reform/index.shtml>.

31. United Nations, IN LARGER FREEDOM: TOWARDS SECURITY, DEVELOPMENT AND HUMAN RIGHTS FOR ALL, Report of the Secretary-General of United Nations, A/59/2005, 21.03.2005, internet - maj 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>.

32. United Nations - General Assembly, GLOBAL COUNTER-TERRORISM STRATEGY - THE PLAN OF ACTION (2006), internet - januar 2007, www.un.org/terrorism/strategy-counter-terrorism.html, www.un.org/unitingagainstterrorism, www.un.org/terrorism.

33. United Nations - Security Council UN - Counter-Terrorism Committee, UN ACTION AGAINST TERRORISM, internet - januar 2007, www.un.org/sc/ctc, www.un.org/sc/ctc/unaction.shtml.

34. UN, THE MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS (2005), internet - januar 2006, <http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20Book.pdf>, <http://www.un.org/millenniumgoals/index.asp#>.

35. UNEP, DEPLETED URANIUM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA POST-CONFLICT ENVIRONMENTAL ASSESSMENT,

MARCH 2003, internet - decembar, 2004, http://postconflict.unep.ch/publications/BiH_DU_report.pdf.

36. MEDUNARODNA KONVENCIJA UN O SPREČAVANJU TERORISTIČKIH NAPADA BOMBAMA (1998), *Službeni glasnik Socijalistička Republika Jugoslavija*/20.12.2002.

37. MEDUNARODNA KONVENCIJA UN O SPREČAVANJU AKATA NUKLEARNOG TERORIZMA, New York, 14.09.2005, *Službeni list SCG*, br. 2/2006.

B) Literatura

1. Archer, Clive, INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, Routledge, London, New York, 2001.
2. Aron, R., PEACE AND WAR: A THEORY OF PEACE AND WAR, Garden City, N.Y, Double day, 1966.
3. Arquilla, John – Ronfeldt, David, NETWORKS AND NETWARS: THE FUTURE OF TERROR, CRIME, AND MILITANCY, National Defense Research Institute Report (Rand), 2001.
4. Arquilla, John – Ronfeldt, David, IN ATHENA'S CAMP: PREPARING FOR CONFLICT IN THE INFORMATION AGE, Defense Research Institute Report (Rand), 1997.
5. Ashley, R.K., POLITICAL REALISM AND HUMAN INTERESTS, International Studies Quarterly 25, 1982.
6. Avdić, Nedžad, SPECIJALNE JEDINICE – AMERIČKI 160 SOAR, Zaštita - časopis, broj 13, BiH, maj 2007.
7. Avramov, Smilja – Kreća, Milenko, MEĐUNARODNO JAVNO PRAVO, Savremena administracija, Beograd, 1999.
8. Axelrod, R., CONFLICT OF INTEREST: A THEORY OF DIVERGENT GOALS WITH APPLICATION TO POLITICS, Markheim, Chicago, 1970.
9. Barber, Benjamin R., JIHAD VS. MCWORLD, Time Books, New York, 1995.
10. Baylis, John – Smith, Steve, THE GLOBALIZATION OF WORLD POLITICS – AN INTRODUCTION TO INTERNATIONAL RELATIONS, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001.
11. Barnaby, F., INSTRUMENTS OF TERROR: MASS DESTRUCTION HAS BEEN SO EASY, Vision, London, 1997.
12. Bell, J., TRANSNATIONAL TERROR, AEI – Koover Studies, Washington, 1975.

13. Benjamin D. – Kirby, A. - Smith, J., CURRENTS AND CROSSCURRENTS OF RADICAL ISLAMISM, CSIS, 2006.

14. Beridan, Izet, KONFLIKTI: HOMO PRO HOMINE ET CONTRA HOMINEM = ČOVJEK ZA I PROTIV ČOVJEKA, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2003.

15. Beyme, Klaus von, SUVREMENE POLITIČKE TEORIJE, Stvarnost, Zagreb, 1974.

16. Bocca, B., IL TERORISMO ITALIANO 1970-78, Milano, 1978.

17. Bodansky, Yossef, TERRORISM AND BALKANS: ITALY BECOMES IRAN'S NEW BASE FOR TERRORIST OPERATIONS, Defense & Foreign Affairs Strategic Policy, 4 -5, 1998.

18. Booth, K. – Smith, S., INTERNATIONAL RELATIONS THEORY TODAY, Polity, Oxford, 1995.

19. Breton, F., IZMANIPULISANA REČ, Klio, Beograd, 2000.

20. Brzezinski, Z., THE GRAND CHESSBOARD: AMERICAN POLICY AND ITS GEOSTRATEGIC IMPERATIVES, Basic Books, New York, 1997.

21. Bullock, Jane – Haddow, George, INTRODUCTION TO HOMELAND SECURITY, Butterworth - Heinemann, 2004.

22. Burnham, P. – Gilland, K. – Grant, W. – Layton, H.Z., METODE ISTRAŽIVANJA POLITIKE, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006.

23. Byman, Daniel, i dr., TRENDS IN OUTSIDE SUPPORT FOR INSURGENT MOVEMENTS, Defense Research Institute Report (Rand), 2001.

24. Burke, Robert, COUNTER TERRORISM FOR EMERGENCY RESPONDERS, Lewis Publishers, Boca Raton London, New York, Washington D.C., 2000.

25. Buzan, Barry, PEOPLE, STATES & FEAR, AN AGENDA FOR INTERNATIONAL SECURITIES STUDIES IN THE POST-COLD WAR ERA, 2. izdanje, Pearson Education Limited, London, 1991.

26. Carr, E.H., THE TWENTY YEARS CRISES: AN INTRODUCTION TO INTERNATIONAL RELATIONS, Macmillan, London, 1939.

27. Combs, Cindy C., TERRORISM IN THE 21ST CENTURY, Upper Saddle River-Prentice Hall, New Jersey, 1997.

28. Copley, Gregory R., TERRORISM, THE OLIMPICS AND BALKANS: FINALLY, THE DISCUSSION IS OUT IN THE PUBLIC ARENA, Defense & Foreign Affairs Strategic Policy, 1/2004.

29. Copley, Gregory R., THE COMING NEW SURGE IN EUROPEAN ISLAMIST TERRORISM: THE MOMENTUM HAS BEGUN, Defense & Foreign Affairs Strategic Policy, 9/2003.

30. Cox, R.W. - Jacobson H.K. i dr., THE ANATOMY OF INFLUENCE: DECISION MAKING IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, Yale University Press, New Haven, 1972.

31. Courmont, Barthelemy, ASIMETRIČNI RATOVI: SUKOBI JUČE I DANAS. TERORIZAM I NOVE PRETNJE, časopis Vojska, Beograd, 2003.

32. Chomsky, Noam, HEGEMONY OR SURVIVAL: AMERICA'S QUEST FOR GLOBAL DOMINANCE (THE AMERICAN EMPIRE PROJECT), Owl Books (NY), 2. izdanje, 2004.

33. Chomsky, Noam, MEDIA CONTROL, SECOND EDITION: THE SPECTACULAR ACHIEVEMENTS OF PROPAGANDA (OPEN MEDIA SERIES), Open Media, 2. izdanje, 2002.

34. Deutsch, K.W., THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL RELATIONS, 2. izdanje, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978.

35. Dimitrijević, V. - Stojanović, R., MEĐUNARODNI ODNOSI, Službeni list SRJ, Beograd, 1996.

36. Dimitrijević, Vojin, TERORIZAM, Radnička štampa, Beograd, 1982.

37. Dunne, T. - Schmidt, B.C., REALISM, u: Baylis, John - Smith Steve, *The Globalization of World Politics - An Introduction to Inter-*

national Relations, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001.

38. Duraković, Nijaz, SAVREMENI TERORIZAM (OD ANARHIZMA DO TERORIZMA).

39. Đorđević, Miodrag, SOCIOLOGIJA, Naučna knjiga, Beograd, 1992.

40. Đorđević, J, POLITIČKA NAUKA I TERORIZAM, Arhiv za pravne nauke, Beograd, 1980.

41. ENCYCLOPEDIA BRITANNICA ONLINE, internet - maj 2007, www.britannica.com.

42. ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, Savremena administracija, Beograd, 1993.

43. Falkenrath, Richard A. - Neuman, Robert D. - Thayer, Bradley A, AMERICA'S ACHILLIS' HEEL: NUCLEAR, BIOLOGICAL, AND CHEMICAL TERRORISM AND COVERT ATTACKS, Cambridge, MIT Press, 2000.

44. Fauci, Antony S, BIOTERRORISM: A CLEAR AND PRESENT DANGER, Rand, Santa Monika, CA, 2003.

45. Filipović, Muhamed, ISLAM I TEROR, El-Kalem, Biblioteka Duh i Vrijeme, Sarajevo, 2002.

46. Flafin, Kristofer - Gardner, Geri, „KINA, INDIJA I NOVI SVETSKI POREDAK“, STANJE SVETA 2006 - U FOKUSU INDIJA I KINA, The Worldwatch Institute, Politika, Beograd, 2006.

47. Folk, R., Strauss, A., TOWARD A GLOBAL PARLIAMENT, Foreign Affairs, januar/februar 2001.

48. Foster, William Stephen, COSMOPOLITAN DESIRE: TRANS-CULTURAL DIALOGUES AND ANTITERRORISM IN MOROCCO, AltaMira Press, 2006.

49. Gaćinović, Radoslav, ANTITERORIZAM, Draslar, Beograd, 2006.

50. Gaćinović, Radoslav, TERORIZAM, Draslar, Beograd, 2005.
51. Gaćinović, Radoslav, SAVREMENI TERORIZAM, Grafomark, Beograd, 1998.
52. Gaćinović, Radoslav, KAKO PROTIV TERORIZMA, Mladost, Beograd, 1996.
53. Gaćinović, Radoslav, SUPROTSTAVLJANJE DIVERZANTSKIM AKTIVNOSTIMA, Radničke novine, Zagreb, 1990.
54. Ganor, Boaz, DEFINING TERRORISM: IS ONE MAN'S TERRORIST ANOTHER MAN'S FREEDOM FIGHTER, International Policy Institute for Counter-Terrorism, internet – novembar 2001, www.ict.org.il.
55. Ganor, Boaz, NON-CONVENTIONAL TERRORISM, International Policy Institute for Counter -Terrorism, internet - decembar 2000, www.ict.org.il/inter_ter/noncon/noncon_terror.htm.
56. Gedis, Džon, HLADNI RAT, Clio, Beograd, 2003.
57. George, A.L. – Smoke, R, DETERRENCE IN AMERICAN FOREIGN POLICY: THEORY AND PRACTICE, Columbia University Press, New York, 1974.
58. Gilpin, R, WAR AND CHANGE IN WORLD POLITICS, Columbia University Press, 1981.
59. Goati, Vladimír, IDEOLOGIJA I DRUŠTVENA STVARNOST, Radnička štampa, Beograd, 1977.
60. Grupa autora, AMNEZIJA JAVNOSTI – OD PROPAGANDE DO TERORIZMA, Grafo komerc, Beograd, 2004.
61. Grupa autora, MEĐUNARODNI TERORIZAM, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd, 2002.
62. Gunaratna Rohan, INTERNATIONAL TERRORISM: WHAT KINDS OF RESPONSE? (2000), UN - Global Security, internet – maj 2001, www.unglobalsecurity.org/pdf/Gunaratna_paper_terrorism.pdf.
63. Harmon, Christofer C, TERORIZAM DANAS, GM, Zagreb, 2002.

64. Hoffman, Bruce, INSIDE TERRORISM, Columbia University Press, 1999.
65. Hofman, Brus, UNUTRAŠNJI TERORIZAM, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002.
66. Hoffman, S, CONTEMPORARY THEORY IN INTERNATIONAL RELATIONS, Prentice Hall, 1960.
67. Hoffman, S, THE STATE OF WAR: ESSAYS IN THE THEORY AND PRACTICE OF INTERNATIONAL POLITICS, Praeger, New York, 1965.
68. Hoffman, Stanley, CLASH OF GLOBALIZATIONS, Foreign Affairs, juli/august 2002.
69. Hoge, James F. Jr. - Rose Gilden, HOW DID THIS HAPPEN? TERRORISM, AND TOXIC WELFARE, New York, Council of Foreign Relations Books, 2001.
70. Howlett, Darryl, NUCLEAR PROLIFERATION, edited by Baylis, John – Smith, Steve – *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press Inc., New York, 2001.
71. Isaković, Zlatko, INTRODUCTION TO A THEORY OF POLITICAL POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS, Ashgate, Aldershot, 2000.
72. Isaković, Zlatko, OSNOVI TEORIJE POLITIČKE MOĆI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1998.
73. Jakovljević, D, TERORIZAM S GLEDIŠTA KRIVIČNOG PRAVA, Službeni list SRJ, Beograd, 1997.
74. Janev, Igor, MEĐUNARODNI ODNOSI – SPOLJNA POLITIKA, Institut za političke studije, Beograd, 2002.
75. Jeftić, Miroljub, SAVREMENI DŽIHAD KAO RAT, UGTP Grafomotajnica, Prnjavor, 1995.
76. Jevtović, Zoran, JAVNO MNENJE I POLITIKA, Akademija lepih umetnosti, Centar za savremenu žurnalistiku, Beograd, 2003.

77. Jovanović, Slobodan, O DRŽAVI, OSNOVI JEDNE PRAVNE TEORIJE, Geca Kon, Beograd, 1922.
78. Jovanović, Slobodan, IZ ISTORIJE POLITIČKIH DOKTRINA, Sabrana dela, knjiga I, Geca Kon, Beograd, 1935.
79. Kaldor, Mary, TERRORISM (2000), UN - Global Security, internet - decembar 2001, www.un-globalsecurity.org/pdf/Kaldor_paper_terrorism.pdf.
80. Kaplan, R.D., WARRIOR POLITICS, Random House, New York, 2002.
81. Kaplan, M.A., SYSTEM AND PROCESS IN INTERNATIONAL POLITICS, New York, 1975.
82. Karčić, Fikret, TERORIZAM: ZNAČENJE, HISTORIJA I VEZA SA RELIGIJOM I ZNAČENJE TERORIZMA – ODGOVORI MUSLIMANSKIH USTANOVA, Biblioteka Glasnika Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2002.
83. Keegan, J., A HISTORY OF WARFARE, Hutchinson, London, 1993.
84. Kegli, V. Čarls – Vitkof, R. Judžin, SVETSKA POLITIKA – TREND I TRANSFORMACIJA, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
85. Kegley, Charles W. Jr. - Kegley Charles W., THE NEW GLOBAL TERRORISM: CHARACTERISTICS, CAUSES, CONTROLS, Prentice Hall, 2002.
86. Kenedi, Pol, USPON I PAD VELIKIH SILA, Podgorica – Beograd, 2003.
87. Keohane, R.O., INTERNATIONAL INSTITUTIONS AND STATE POWER, Boulder, Colo., Westview, 1989.
88. Keohane, R.O., POWER AND INTERDEPENDENCE: WORLD POLITICS IN TRANSITION, 2. izdanje, Little Brown, Boston, 1989.
89. Keohane, R.O., AFTER HEGEMONY: COOPERATION AND DISCORD IN THE WORLD POLITICAL ECONOMY, Princeton University Press, 1984.

90. Klauzevic, Karl, O RATU, Vojno delo, Beograd, 1951.
91. Kluger, Jeffrey, THE NUKE PIPELINE, Time Magazine, November 26, 2001.
92. Knežić, Branislava, OD DEFINICIJE DO OPERACIONALIZACIJE, S OSVRTOM NA ISTRAŽIVANJE NASILJA, časopis *Temida*, br. 1, mart 2004.
93. Kolaković, HISTORIJA NOVOVJEKOVNIH POLITIČKIH TEORIJA: OD 1848 DO DANAS, SNL, Zagreb, 1981.
94. Kreč, Dejvid – Kračfild, Ričard, ELEMENTI PSIHOLOGIJE, Naučna knjiga, Beograd, 1969.
95. Laquer, Walter, POSTMODERN TERRORISM, Foreign Affairs - USIA Electronic Journal, Vol. 2, No. 1, 1997, U.S. Center for Strategic and International Studies, internet – januar 2000, www.csis.org.
96. Laquer, Walter, REFLECTIONS ON TERRORISM, Foreign Affairs, 1986.
97. *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1986.
98. Lennon, T.J., THE BATTLE FOR HEARTS AND MINDS: USING SOFT POWER TO UNDERMINE TERRORIST NETWORKS, MIT Press, Cambridge, MA, 2003.
99. Lesser, Ian O., STRIKE THE ROOTS OF TERROR - FULL ALERT AN ARSENAL OF IDEAS FOR THE WAR AGAINST TERRORISM, Rand Report, 2002.
100. Luhmann, Nikolas, TEORIJA SISTEMA, Globus, Zagreb, 1981.
101. Lukić, R., UVOD U PRAVO, XII izmenjeno izdanje, Službeni list SRJ, Beograd, 1995.
102. Lukić, R., ISTORIJA POLITIČKIH I PRAVNIH TEORIJA, Naučna knjiga, Beograd, 1982.
103. Luković, Zoran D., VERSKE SEKTE, Beograd, 2000.
104. MALA POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1966.

105. Maravčik, Džoša, IMPERATIV AMERIČKOG VOĐSTVA IZAZOV NEOIZOLACIONIZMU, BMG, Beograd, 2004.
106. Milosavljević, Slavomir, POLITIČKA AKCIJA, Institut političkih nauka - Fakultet političkih nauka, Beograd, 1977.
107. Milosavljević, Slavomir, ISTRAŽIVANJE POLITIČKIH POJAVA, Institut za političke studije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1980.
108. Mils, C.W., ELITA VLASTI, Beograd, 1964.
109. Morgentau, H.J., POLITICS AMONG NATIONS: THE STRUGGLE FOR POWER AND PEACE, 5. izdanje, Knopf, New York, 1974.
110. Muhić, Fuad, TEORIJA DRŽAVE I PRAVA, IV izdanje, Editio iuristica, Sarajevo, 1999.
111. Nye, J.S., SOFT POWER, THE MEANS TO SUCCESS IN WORLD POLITICS, Public Affairs, New York, 2004.
112. Naj, Džozef S., KAKO RAZUMEVATI MEĐUNARODNE SUKOBNE, Stubovi culture, Beograd, 2006.
113. Panarin, Aleksanadar, HORIZONTI GLOBALNOG GRAĐANSKOG RATA, Geopolitika, br. 21, Beograd, 15.06.2007.
114. Pašanski, M., SAVREMENE KAMIKAZE, Književne novine, Beograd, 1987.
115. Paz, Reuven, YES TO WMD: THE FIRST ISLAMIST FATWAH ON THE USE OF WEAPONS OF MASS DESTRUCTION, PRISM Series of Special Dispatches on Global Jihad, No. 1/2003, Global Research in International Affairs (GLORIA) - The Project for the Study of Islamist Movements (PRISM), internet - maj 2004, <http://www.e-prism.org>.
116. Pael, Kolin L. - Persiko, Džozef E., JEDNA AMERIČKA PRIČA, BMG, Beograd, 2002.
117. Pečujlić, Miroslav, UVOD U SOCIOLOŠKE TEORIJE - ZBORNIK RADOVA: OSNOVI NAUKE O DRUŠTVU, IV izdanje, Rad, Beograd, 1976.

118. Pillar, Paul R., LES INSTRUMENTS DE LA LUTTE ANTITERRORISTE, Revue electronique du departement d'Etats-Unis, 2001.
119. POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1975.
120. Popović, N, RAT I MEDIJSKI RAT, Vojno delo br. 1/96.
121. PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, Savremena administracija, Beograd, 1979.
122. Radišić, S., NEOKORTIKALNI RAT, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1999.
123. Radosavljević, Dobrivoje (priredio): DELIKTI NASILJA; KRIVIČNO - PRAVNI I KRIMINALISTIČKI ASPEKT, XIV seminar prava, Budva, 26-29. juni 2002, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2002.
124. Radović, Vladeta, MEDIJI I E-OBRAZOVANJE, Institut za političke studije, Beograd, 2006.
125. Račić, Obrad, 40 GODINA UN, Međunarodni problemi, IMPP, Beograd, 1985.
126. Račić, O. - Dimitrijević V., MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, Savremena administracija, Beograd, IV izdanje, 1988.
127. Ratković, Radoslav, OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, Institut za političke studije, Beograd, 1985.
128. Reich, Walter, ORIGINS OF TERRORISM: PSYCHOLOGIES, IDEOLOGIES, THEOLOGIES, STATES OF MIND, Woodrow Wilson Center Press, 1998.
129. Robertson, David, THE PENGUIN DICTIONARY OF POLITICS, 2. izdanje, Penguin Books, London, 1993.
130. Rosencrance, R., A NEW CONCEPT OF POWERS, Foreign Affairs, Spring 1992.
131. Rummel, R.J. - Coser, Lewis A., SOCIJALNI KONFLIKTI, priredio: Bakić, Ibrahim - Muratbegović, Elmedin, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2001.

132. Sageman, Marc. UNDERSTANDING TERROR NETWORKS, University of Pennsylvania Press, 2004.

133. Savić, A. – Jović, R., BIOTERORIZAM - BIOLOŠKI RAT – BIOLOŠKO ORUŽJE, Institut za političke studije, Beograd, 2004.

134. Schmidt, A.P. - Jongman A.I. i dr., POLITICAL TERRORISM (SWIDOC, Amsterdam and Transaction Books, 1988), p. 5 (henceforth Schmidt).

135. Sidel, Mark. MORE SECURE, LESS FREE?: ANTITERRORISM POLICY & CIVIL LIBERTIES AFTER SEPTEMBER 11, University of Michigan Press, 2006.

136. Simeunović, Dragan, POLITIČKO NASILJE, Radnička štampa, Beograd, 1989.

137. Simeunović, Dragan, TEORIJA POLITIKE - OSNOVI POLITIČKIH NAUKA, PRAKTIKUM, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd, 2002.

138. Simić, R. Dragan, POREDAK SVETA, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.

139. Simić, D., NAUKA O BEZBEDNOSTI, JP Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002.

140. Slavković, Dušan, BITI NOVINAR, Radnička štampa, 1981.

141. Smith, J. – Sanderson, T., FIVE YEARS AFTER 9/11, CSIS, 2006.

142. SOCIOLOŠKI LEKSIKON, Savremena administracija, Beograd, 1982.

143. Srdanović, R.B., MEĐUNARODNI TERORIZAM, Službeni list SRJ, Beograd, 2002.

144. Stajić, Lj., OSNOVI BEZBEDNOSTI, Policijska akademija, Beograd, 2004.

145. Stein, A., THE HEGEMON'S DILEMMA, INTRNATIONAL ORGANIZATIONS, br. 38, 1984.

146. Šešić, Bogdan, OSNOVI LOGIKE, Naučna knjiga, Beograd, 1983.

147. Šešić, Bogdan, OSNOVI METODOLOGIJE DRUŠTVENIH NAUKA, Naučna knjiga, Beograd, 1974.

148. Schlagheck, M. Donna, INTERNATIONAL TERRORISM: AN INTRODUCTION THE CONCEPTS AND ACTORS, Lexington, Massachusetts/Toronto, Lexington Books, 1988.

149. Schmidt, Alex P., POLITICAL TERRORISM, Amsterdam, Nort-Holland, 1983.

150. Schwarzenberger, G., POWER POLITICS, 3. izdanje, Stevens, London, 1964.

151. Taylor, Paul, THE UNITED NATIONS AND INTERNATIONAL ORDER, u knjizi: Baylis, John – Smith, Steve, *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press Inc. II edition, 2001.

152. Termiz, Dževad - Milosavljević, Slavomir, UVOD U METODOLOGIJU POLITIKOLOGIJE, DAX-Trade, Sarajevo, 1999.

153. Termiz, Dževad - Milosavljević, Slavomir, PRAKTIKUM IZ METODOLOGIJE, Sarajevo, 2000.

154. Todorović, Vladimir, ZAJEDNIČKI STAV SAVETA EVROPSKE UNIJE O PRIMENI POSEBNIH MERA PROTIV TERORIZMA – Brisel, 07.12.2001, u: *Međunarodni ugovori – Ratno pravo i bezbednost*, knjiga 3, Službeni glasnik, 2003.

155. Tomaševski, K., TERORIZAM U SUVREMENOM SVIJETU, Zagreb, 1980.

156. Tomaševski, K., IZAZOV TERORIZMA, Mladost, Beograd, 1983.

157. Tzu, Sun, UMEĆE RATOVANJA, Alnari, Mono & Mañana Press, 2002.

158. USA International Business Publications, *NATO Antiterrorism Programs and Operations Handbook*, 2005.

159. US Government, *21st Century Comprehensive Terrorism Survival Information Toolkit: Featuring U.S. Military Antiterrorism Personal Protection Guide, Self-Help Guide to Antiterrorism, with Additional Emergency Terrorism Plans from FEMA and the Department of Homeland Security - Nuclear, Biological, Chemical Attack Threats, Shelter in Place Options (Ring-bound)*, Progressive Management, 2004.

160. US Government, *2004 Complete Guide to Counterterrorism, Counter-terrorism Training and Antiterrorism: Tools, Training and Resources for Law Enforcement, Antiterrorism ... Bonus 9/11 Commission Report and Coverage*, Progressive Management, 2004.

161. Vajt, Džonatan R., *TERORIZAM*, Alexandria Press, Beograd, 2004.

162. Van Creveld, Martin, *IN WAKE OF TERRORISM, MODERN ARMIES PROVE TO BE DINOSAURS OF DEFENSE*, *New Perspectives Quarterly*, Vol. 13, No. 4, 1996.

163. Vidanović, Ivan, *REČNIK SOCIJALNOG RADA*, Beograd, 2006.

164. *VOJNI LEKSIKON*, BIGZ, Beograd, 1981.

165. Volkov, V., *DEZINFORMACIJA*, Naš dom, Beograd, 2002.

166. Vukadinović, R., *MEDUNARODNI ODNOSI*, Zagreb, 1980.

167. Vukadinović, R., *SILA, INTERESI I VANJSKA POLITIKA*, Zagreb, 1986.

168. Waltz, K.N., *MAN, THE STATE, AND WAR: A THEORETICAL ANALYSIS*, Columbia University Press, New York, 1959.

169. Waltz, K.N., *THE BALANCE OF POWER AND INTERNATIONAL ORDER*, u: Alan James, *The Bases of International Order*, Oxford University Press, London, 1973.

170. Wardlaw, Grant, *POLITICAL TERRORISM: THEORY, TACTICS AND COUNTER-MEASURES*, Cambridge University Press, 2nd edition, 1989.

171. Wheatcroft, Andrew, *INFIDELS: THE CONFLICT BETWEEN CHRISTENDOM AND ISLAM*, Penguin Books Ltd., London, 2003.

172. White, Johnatan R., *DEFENDING THE HOMELAND: DOMESTIC INTELLIGENCE, LAW ENFORCEMENT, AND SECURITY*, Wadsworth Publishing, 2003.

173. Weimann, Gabriel, *CYBERTERRORISM - HOW REAL IS THE THREAT?*, United States Institute of Peace, internet-maj 2004, www.usip.org.

174. Weimann, Gabriel, *HOW MODERN TERRORISM USES THE INTERNET*, United States Institute of Peace, internet- mart 2004, www.usip.org/pubs/specialreports/sr119.pdf.

175. Willetts, Peter, *TRANSNATIONAL ACTORS AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN GLOBAL POLITICS*, eds: Baylis, John – Smith, Steve, *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press Inc, 2. izdanje, 2001.

176. Young, O., *REGIME DYNAMICS: THE RISE AND FALL OF INTERNATIONAL REGIMES*, *International Organization*, br. 36, 1984.

177. Yoram, Schweitzer, *THE AGE OF NON-CONVENTIONAL TERRORISM*, The Project for the Study of Islamist Movements (PRISM), internet – maj 2004, www.eprism.org/images/The%20age%20of%20non%20conventiona%20terrorism.doc.

178. Zalmay, Khalilzad – White, John – Marshall, Andrew, *STRATEGIC APPRAISAL: THE CHANGING ROLE OF INFORMATION IN WARFARE*, Defense Research Institute Report (Rand), 1999.

179. Životić, R., *ISTINITOST OBAVEŠTAVANJA U PLURALISTIČKOM DRUŠTVU*, FPN, Zagreb, 1991.